

A RÉVAI-FRANKLIN PER

KÉZIRAT GYANÁNT

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1912

Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest.

TARTALOM

I. Tárgyalási jegyzőkönyv.

II. Tárgyalás.

III. Tárgyalás.

IV. Tárgyalás.

V. Tárgyalás.

VI. Tárgyalás.

VII. Tárgyalás.

VIII. Tárgyalás.

IX. Tárgyalás.

X. Tárgyalás.

XI. Tárgyalás.

XII. Tárgyalás.

XIII. Tárgyalás.

XIV. Tárgyalás.

XV. Tárgyalás.

Mellékletek.

A Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaságnak a Franklin-Társulat ellen egy szállítási szerződésből kifolyólag a tőzsdebíróság előtt lefolytatott pöre iránt sokfelől megnyilvánult érdeklődés kívánatossá tette, hogy ezen pörnek anyaga közrebocsáttassék, ami által egyszersmind eleje vétetik annak, hogy a némely helyen felmerült téves felfogások továbbra is fennmaradjanak és esetleg terjedjenek.

Mi a publikációt a legteljesebb objektivitás szempontjának megfelelően akként óhajtottuk eszközölni, hogy a tárgyalásnak anyagát szószerint közlétegyük. Minthogy azonban a magunk részéről gyorsírói feljegyzésekről csak a per egy későbbi stádiumában gondoskodtunk, az alperes részvénytársaság perbeli ügyvédjéhez, utóbb magához az alperes részvénytársasághoz is fordultunk, hogy nekünk a per anyagának az ő birtokában levő részét szószerinti közlés céljából rendelkezésünkre adni sziveskedjenek.

Az alperesi ügyvéd úr részéről kitérő választ, az alperes részvénytársaság igazgatóságától megkeresésünkre semminemű választ nem kapván, a közrebocsátást most már akként kell eszközölnünk, hogy a pernek mindazokat a részeit, amelyekről megbízható gyorsírói feljegyzéseink nincsenek, a bíróság tárgyalási jegyzőkönyvei szószerinti szövegében ismertetjük és csak azokat az előterjesztéseket közöljük szószerinti gyorsírói feljegyzésekben, amelyek ily alakban rendelkezésünkre állanak.

I. Tárgyalási jegyzőkönyv.

Felvétetett a budapesti árú- és értéktőzsdének az 1870: II. t.-c. által visszaállított és hatásköre tekintetében az 1881: LIX. t.-c. 94. §. 99. §-ai által szabályozott választott bírósága előtt 1911. évi október hó 28. napján, *Dr. Lévy Béla* ügyvéd által képviselt *Révai Testvérek* irodalmi rt. Budapest, felperesnek, *Dr. Balog Arnold* ügyvéd által képviselt *Franklin Társulat* Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Budapest, alperes ellen, 1911. évi május hó 8. napján, 1491. szám alatt 62.270 korona 71 fillérről szóló váltók visszaadása, továbbá kártérítési kötelezettség megállapítása s jár. iránt indított perében.

Miután a tőzsdei választott bíróság, a periratokhoz csatolt külön jegyzőkönyv szerint, eljárási szabályai értelmében megalakult, felperes az alperes részéről bíróul választott Weiss Róbert tőzsdetanácsos ellen érdekeltségi kifogást emel, minthogy a nevezett tanácsos igazgatása alatt álló Magyar pamutipar részvénytársaság szerződéses viszonyban áll a Magyar ált. hitelbankkal, ez az intézet pedig az alperesi részvénytársaság főrésztvényese. A tanácskozás során Weiss Róbert tőzsdetanácsos kijelenti, hogy a perben magát érdekeltnek nem érzi, mert különben a bíróválasztást el sem fogadta volna, tény, hogy a Magyar pamutipar rt. részvényeinek egy része a Hitelbanké és hogy Ullmann Adolf, a Hitelbank vezérigazgatója, a Magyar pamutipar rt. elnöke. Megjegyzi, hogy a Hitelbanknak nincsen meg a részvények többsége. A bíróság erre következőleg

végzett:

A bíróság a felperes részéről Weiss Róbert vál. bíró ellen érdekeltség címén emelt kifogást elveti.

Indokok:

Az a körülmény, hogy a Magyar pamutipar rt. részvényeinek egy része a Magy. ált. hitelbanké és hogy a Bank egyuttal résztvényese az alperesként fellépő részvénytársaságnak, nem zárja ki azt, hogy a Magyar pamutipar rt. igazgatója, Weiss Róbert tőzsdetanácsos a jelen perben mint választott bíró részt vehessen, mert nem állapít meg a bíróság eljárási szabályainak 13. §-a értelmében érdekeltséget. Egyébként a nevezett választott bíró ki is jelentette, hogy a perben magát érdekeltnek nem érzi.

Ezen végzés a felek előtt nyomban kihirdettetett. A kereset felolvasása előtt Weiss Róbert tőzsdetanácsos kijelenti, hogy a tárgyaláson nem kíván részt venni. A bíróság elnöke ennél fogva utasította alperest, hogy más bírót válasszon. Alperes e végből halasztást kér, mely kérelmének a bíróság helyt adott.

Budapest, 1911. évi október hó 28-án Simon s. k., a vál. bíróság elnöke, Dr. Engel s. k., jogügyi titkár.

II. Tárgyalás.

Az 1911. évi november hó 2-ik napján megtartott folytatólagos tárgyaláson az újból megalakult bírói tanács előtt,¹ miután az alperes kijelentette, hogy illetékességi kifogást nem emel, *felolvastatott* a

kereset:

Tekintetes választott bíróság!

1904 elején a Klasszikus Regénytár című kiadmányunk előkészítésével foglalkozván, értesültünk arról, hogy az akkor még önállóan működő Wodianer F. és Fiai cég indiszkrécio folytán tudomást szerzett e vállalatunkról és ezen üzleti eszmét valamely módon a maga javára kívánta fruktifikálni. Midőn azonban tudomásunkra jutott, hogy a Wodianer céget a Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda összes aktíváival megszerezte, e tényben a magunk részére a legnagyobb mértékű megnyugvást találtuk, miután a Franklin-Társulat hírneve és addigi tradíciói mellett kizártnak mutatkozott, hogy ez az intézet mások vállalati eszméjét, amelyről csak visszaélés útján nyert tudomást, a maga részére kisajátítsa. Kizártnak tekinthettük ezt a konkrét esetben annyival is inkább, mert nevezett intézettel már évtizedek óta üzleti összeköttetésben állottunk s ezen idő alatt a részletüzleti terjesztésre alkalmas kiadmányainak úgyszólván legnagyobb fogyasztói és terjesztői voltunk.

E feltevésünkben azonban csalódtunk. Midőn ugyanis az első köteteket már sajtó alá rendeztük, a Franklin-Társulat értésünkre adta, hogy tudomása van e vállalatunkról és hogy hasonló vállalatot kíván létesíteni, miért is legjobban tennők, ha e vállalat közrebocsátásáról lemondanánk. Miután pedig a magyar könyvpiacot két hasonló körű regénytári vállalatra túlságosan gyengének véltük, a Franklin-Társulat illoyális és erőszakos eljárása iránti ellen-szenvünk dacára is, kerestük a módot arra, hogy a béke kedvéért valami megállapodást létesítsünk.

Igy jött létre 1904 április 8-án egy oly megállapodás, amellyel mi arra köteleztük magunkat, hogy a Franklin-Társulat által kiadandó 50 kötetes külföldi regénygyűjteményből 225.000 kötetet átveszünk annak fejében, hogy a Franklin-Társulat a maga kiadmányát nem akkor, hanem csak később adja ki. Egyidejűleg az Aufrecht és Goldschmied cég, amely a mi Klasszikus Regénytárunk elhelyezése tekintetében nagy mértékben érdekelt volt, ugyanezen indokból szintén nagy mennyiség átvételére kötelezte magát.

Rövid idő múlva azonban belátta a Franklin-Társulat is, hogy a magyar piacon egy második külföldi regénytárnak csekélyek volnának a kilátásai, de kiderült az is, hogy a Franklin-Társulat által kiadni szándékolt regénytár ügye egyáltalában nincs kellően megkonstruálva és előkészítve, hogy az ennél fogva kedvező fogadtatásra és elhelyezésre csak igen csekély mérvben számíthat.

Ennél fogva a Franklin-Társulat készséggel belement újabb s oly tárgyalásokba, amelyek azt célozták, hogy a külföldi regények kiadásáról egyáltalában mondjon le, mert ezzel felszabadult azon kötelezettsége alól, hogy nekünk és az Aufrecht és Goldschmied cégnek szállítsa a munkát akkor, amidőn annak egyébkénti terjesztésére úgyszólván egyáltalában nem számíthatott és midőn az a példányszám, amelyet mi és a velünk egyidejűleg szerződött Aufrecht és

¹ A bírói tanács a következő tőzsdetanácsosokból alakult meg. Elnök: Simon Jakab, a tőzsdetanács alelnöke. Tagok: Frey Kálmán, Nagel Ignác, Politzer Sándor, Scheiber Endre, tőzsdetanácsosok. Jegyző: Dr. Engel Emil jogügyi titkár.

Goldschmied cég tőle átvenni köteles lett volna, ezen kiadmánynak még előállítási költségeit is alig lett volna képes fedezni.

E tárgyalások eredményeként jött létre 1905 május 24-én az A) alattiban foglalt megállapodás, amely szerint a Franklin-Társulat bizonyos költségmegtérítés ellenében eltekintett a külföldi regények gyűjteményének kiadásától, ennek ellenében viszont mi arra köteleztük magunkat, hogy a Franklin-Társulat által kiadott Magyar Regényírók című kiadmányból, valamint a Franklin-Társulathoz az A) alatti szerződéshez csatolt mellékletben felsorolt 18 egyéb publikációjából jóval nagyobb mennyiségű, illetve értékű könyvet veszünk át, mint amire a korábbi szerződés alapján magunkat köteleztük. Mellesleg megjegyezzük, hogy az Aufrecht és Goldschmied cég, amely a külföldi regényírók gyűjteménye tekintetében hasonló megállapodást létesített a Franklin-Társulattal, ezen megállapodását ugyanakkor ugyanilyen értelemben alakította át.

Az általunk átveendő könyvmennyiség zömét s ennél fogva az ügylet főtárgyát a Franklin-Társulat által kezdeményezett Magyar Regényírók képezték, amely 60 kötetes kiadmányból összesen 90,000 kötet átvételére köteleztük magunkat; hasonló, bár aránytalanul csekélyebb, t. i. 16,000 koronáig terjedő volt kötelezettségünk Malonyay Dezső: A Magyar Nép Művészete című mű tekintetében. A többi kiadmány tekintetében ily kötelezettség nem terhelt, vagyis jogunkban állott belátásunk szerint szabadon választani a felsorolt kiadmányok közül, tehát jogunkban állott pl. az is, hogy egész átvételi kötelezettségünket a Magyar Regényírók című kiadmány megrendelése útján konzumáljuk.

Megállapodásunk ezen átalakításával azt kívántuk elérni, hogy a magyar piacon csak két ily regénytár legyen forgalomban, az egyik a külföldi, a másik a magyar regények tekintetében és hogy így a mi *Klasszikus Regénytárunk a külföldi regényekre nézve ugyanúgy versenytárs nélkül álljon, mint a Franklin-Társulat Magyar Regényírók című vállalat a magyar regények tekintetében.*

Reánk nézve ez azért látszott előnyösnek, mert a Magyar Regényírók gyűjteménye a mi Klasszikus Regénytárunk mellett sokkal inkább mutatkozott elhelyezhetőnek, mint a Külföldi Regényíróknak egy második, a miénk mögött messze elmaradó összeállítása és hogy így a Franklin-Társulattól megvásárolt könyvekért fizetendő vételár nem fog teljesen kárba veszni, hogy ezeket a könyveket el fogjuk adhatni s így nemcsak hogy megvédjük a mi Klasszikus Regénytárunkat, hanem a tőle vásárolt könyvek eladása útján megtérülnek a Franklin-Társulathoz fizetendő összegek, sőt a könyvkereskedelemben szokásos és elérhető nyereségre is szert teszünk. Ez volt az oka annak, hogy nemcsak mi emeltük lényegesen átvételi kötelezettségünket, nemcsak mi hoztunk igen tetemes áldozatokat, hanem az Aufrecht és Goldschmied cég is, amely cégnek nem volt megvédeni való kiadmánya s amely egyedül és csupán azon okból járult hozzá a megállapodása módosításához, hogy ekként biztosabb és nagyobb nyereségre tegyen szert.

A Franklin-Társulatra viszont ezen ügylet azért volt előnyös, mert ekként nem kellett kinyomtatnia és kiadnia a Külföldi Regényírókat, amely, mint fentebb már jeleztük, eredménnyel egyáltalában nem kecsegtetett. Mindkét fél tehát érdekeinek jobb és hathatósabb védelmét találta e szerződésben, amely ezenfelül kölcsönös védelmet biztosított a két fél szóbanforgó kiadmányainak.

Ez okból kifejezetten kimondja a szerződés, hogy nekünk a szerződés tartama alatt nem áll jogunkban a Magyar Regényírók című kiadmánnyal versenyző vállalatot létesíteni és viszont a Franklin-Társulathoz sem áll jogában a mi Klasszikus Regénytárunkkal versenyző kiadmányt kiadni. Míg az, hogy a Franklin-Társulathoz nem áll jogában a Magyar Regényírók című kiadmányát értékeiben egy más, szintén régebbi és újabb regényírók műveiből összeállított munkával devalválni, a szerződésben kifejezetten kikötve nincs, de csak azért nincs,

mert ez a dolog természetéből folyt, szükségképi következménye volt az ügyletnek s ennek külön kiemelését szükségtelennek tartottuk.

Ezek szerint végig tekintve az A) alatti szerződés által teremtett jogállapotot:

1. a Franklin-Társulat köteles volt nekünk az A) alattiban körülírt műveket szabad választásunk szerint szállítani, míg mi a Magyar Regényírókból legalább 90,000 kötetet, Malonyay Dezső: A Magyar Nép Művészete című műből pedig legalább 16,000 korona nettó értékűt tartoztunk átvenni;
2. A Franklin-Társulatnak tartózkodnia kellett minden oly mű kiadásától, amely a Klasszikus Regénytár című munkának versenyt támaszt;
3. A Franklin-Társulatnak tartózkodnia kellett minden oly kiadmánytól, amely a Magyar Regényíróknak versenyt támasztva, annak elhelyezését megnehezíti;
4. A Franklin-Társulatnak tartózkodnia kellett minden olyan lépéstől, amely a szerződés célját meghiúsítani alkalmas volt, amint hogy egyáltalában ezt az ügyletet a forgalomban megkívánt kölcsönös bizalomnak és jóhiszeműségnek megfelelően tartozott teljesíteni.

Miután pedig oly ügyféllel állottunk szemben, aki eddigi üzleti összeköttetésünk során kötelezettségeinek mindig eleget tett s az A) alattival oly ügyletet kötöttünk vele, amely addig szinte elérhetetlennek látszó forgalmat biztosított neki, joggal reméltük, hogy az A) alattival elérjük azt a célt, amelyre törekedtünk, hogy a Franklin-Társulat azt pontosan és jóhiszeműen fogja teljesíteni és hogy ekként, bár nagy áldozatokkal, az évek sorára biztosítottuk a békés együttműködést.

E reményünkben azonban csalódtunk.

Mert mi eleget tettünk ugyan elvállalt kötelezettségeinknek, a Franklin-Társulat azonban a szerződést úgyszólván minden ízében a legnagyobb frivolitással megszegte.

I. A Magyar Regényírók tartalma tekintetében vállalt kötelezettség.

A Magyar Regényírók című kiadványnak a szerződés kiegészítő alkatrészét képező prospektus szerint 60 kötetben, 5-5 kötetes sorozatban kellett megjelennie, legkésőbb 1910. elejéig. Annak tartalmát hasonlóképp előírta a kibocsátott prospektus, amely dőlt betűkkel kiemelkedő módon említi meg Mikszáth Kálmánnak egy új regényét, mint a gyűjtemény legbecsesebb kötetét.

Mikszáth Kálmán nevének ilyenén kiemelése korántsem véletlennek műve, hanem előzetes hosszas megbeszélések eredménye. Mint már fentebb jeleztük, e kiadmány összeállítása nem volt szerencsés. Sok régi elavult, értéktelen, méltán elfeledett regény vétetett fel, a kiállítás nem volt megfelelő, az illusztrálás egyenesen gyarló, hiányzott az egész kiadmányból az aktuálitás, az érdekesség.

Ily körülmények között különös súlyt fektettünk arra, hogy a kiadmánynak legyen legalább egy olyan kötete, amely a közönség figyelmét feléje terelje. Ezt a vonzóerőt véltük Mikszáth Kálmánban megtalálni, akinek neve, népszerűsége egymaga is biztosítani képes volt a vállalat sikerét. Ezért kötöttük ki azt, hogy a munkában Mikszáth Kálmánnak egy új művének kell szerepelnie és ezért állapodtunk meg abban, hogy a prospektusnak kiemelkedő módon kell arra a közönség figyelmét felhívni. Ugyanez volt a nézete a Franklin-Társulatnak is. Ezért nyerte meg Mikszáthot a vállalat szerkesztőjének azzal a feladattal, hogy a gyűjteményben felvett minden egyes íróról bevezető tanulmányt írjon. Ezek a bevezető tanulmányok,

amelyekre a prospektus külön felhívta a közönség figyelmét, képezték a gyűjtemény fő irodalmi becsét s vitték volna sikerre az egész vállalatot.

Ezen az alapon szerződünk és ezen az alapon gyűjtöttük a megrendeléseket. A Franklin-Társulat azonban azon kötelezettségének, hogy Mikszáth Kálmán egy új művét biztosítsa a Magyar Regényírók részére és hogy vele megírassa a bevezető tanulmányokat, egyáltalában nem tett eleget.

A Franklin-Társulat Mikszáth Kálmánnak tavaly bekövetkezett sajnálatos halálára nem hivatkozhatik mentő körülményként, mert 1905-től 1910-ig épen öt esztendő állott rendelkezésére, hogy vele egy regényt megírasson. Sőt mi több, a Franklin-Társulat szerzett is tőle új regényt és pedig kettőt, ki is adta azokat, de nem a szerződésileg vállalt kötelezettségének teljesítéseként, hanem a Vasárnapi Ujságban és azután külön kiadásban.

Ha tehát ma hiányzik a Magyar Regényírók részére a kiadni kötelezett Mikszáth-féle új regény, úgy ennek oka csupán a Franklin-Társulat, amely vétkes gondatlanságot követett el, midőn öt éven át nem törődött kötelezettségének teljesítésével s amely vétkessége annál nagyobb, mert a maga részére megszerzett és értékesített ily kéziratokat. És ugyanígy a Franklin-Társulat vétkessége az oka annak, hogy a bevezető tanulmányok hiányoznak, mert a teljes műnek még 1910 április haváig kellett volna megjelennie s így a társulatnak kötelessége volt, de módjában is állott a tanulmányok megírásáról gondoskodni.

A Franklin-Társulat ezen vétkessége pedig reánk nézve azzal a súlyos következménnyel járt, hogy egyfelől eddigi megrendelőink elállhatnak az ügylettől s megtagadhatják a további átvételt azon az alapon, hogy az általunk vállalt szerződés szerű kötelezettségünknek nem tettünk eleget, másfelől lehetetlenné van téve a Magyar Regényírók további terjesztése.

E mulasztás jogi következményei kézenfekvők: a Franklin-Társulat tőlünk a szerződés további teljesítését nem követelheti s a vétkességével okozott kárt megtéríteni tartozik és pedig az A) alattiban foglalt egész ügylet tekintetében, mert a Magyar Regényírók képezték ezen ügylet zömét, főtárgyát s mert a Malonyay „A magyar nép művészete” című kiadmány tekintetében vállalt kötelezettségtől eltekintve, az A) alattival átvenni kötelezett könyvmennyiséget teljesen a Magyar Regényírókból választhattuk, „A magyar nép művészete” tekintetében pedig a Franklin-Társulat a szerződésnek épen oly kevésbé tett eleget.

Már most megjegyezzük, hogy a Franklin-Társulatot felszólítottuk kötelezettségei teljesítésére, tőle azonban oly választ nyertünk, amelyből szerződés szegése szembeötlően kiviláglik.

II. A Magyar Regényírók közzététele tekintetében beállott késedelem.

E kiadmánynak 1904. szeptember havától kezdődőleg félévi időközökben közrebocsátandó 12, öt-öt kötetes sorozatban kellett megjelennie, úgy hogy az utolsó sorozat 1910 első felében bocsáttassék közre.

Ez alapon bocsáttatott ki a prospektus, jött létre az A) alatti és ez alapon gyűjtöttük mi a megrendeléseket. Ennek ellenére a munka még ma, 1911 elején sincs befejezve, amennyiben két sorozat, a kiadmány igen jelentékeny része még mindig hiányzik.

E késedelem reánk nézve a legnagyobb mértékben káros, mert nemcsak, hogy már ez okból sem terjeszthetjük a művet, de a megrendelők be is szüntethetik a vételár fizetését és joguk van kijelenteni, hogy a további köteteket nem veszik át.

E késedelem a kereskedelmi törvény 353. §-a alapján arra jogosít fel bennünket, hogy a Franklin-Társulattól a teljesítés helyett a nem teljesítés miatt kártérítést követeljünk.

Már most megjegyezzük, hogy erről értesítettük is őt s hogy ő az utólagos teljesítésre, amelyet egyébként a jelen ügylet természete kizár, utólagos határidőt nem kért, ma pedig, több mint egy hónappal e kijelentésünk után, nem is kérhet.

III. „A magyar nép művészete” című kiadmány tekintetében beállott késedelem.

A szerződésben azt a rendkívül terhes kötelezettséget vállaltuk magunkra, hogy a Malonyay Dezső által szerkesztett „A magyar nép művészete” című műből 16,000 korona nettó árút, vagyis mintegy 500 példányt átveszünk. Ezen kötelezettség óriási volta mindenki előtt világos, aki a mű jellegét ismeri és tudja, hogy ilyen terjedelmű, jellegű és árú művek még a külföldön is csak igen csekély példányszámban helyezhetők el. Mindamellet a legnagyobb megerőltetéssel törekedtünk a munka terjesztésére. Ezt is lehetetlenné tette azonban a Franklin-Társulat, amennyiben ezen munka kiadását, habár 1910-ig meg kellett volna jelenítenie, mai napig sem fejezte be, abból mindeddig pusztán két kötetet tett közzé, úgy hogy még a már eladott példányok elhelyezésére sem számíthatunk.

E részben is előállott tehát az a jogunk, hogy a teljesítés helyett a nem teljesítés miatt kártérítést követeljünk, értesítettük is erről a Franklin-Társulatot, a válasz e részben is az volt, hogy a társulat magát kártérítésre kötelezve nem érzi, az utólagos teljesítésre – amely egyébként e részben is kizártnak jelentkezik – határidőt a Franklin-Társulat nem kért, most pedig már semmikép sem kérhet.

IV. A Franklin-Társulatnak az A) alatti szerződés megkötése után tanúsított magatartása.

Míg az A) szerződés szava és szelleme egyaránt azt tette volna a Franklin-Társulat kötelességévé, hogy azt jóhiszeműen teljesítse és irányunkban ugyanoly loyaltással járjon el, aminőt mi tanúsítottunk vele szemben, tényleg ezzel ellentétben minden lehetőt megtett arra nézve, hogy mi a szerződésnek semmiképen se élvezhessük hasznait, hogy az általunk oly nagy mennyiségben megvásárolt árú elhelyezése lehetetlen legyen.

Ez irányban a szerződés megkötésével úgyszólván egyidejűleg máris megindította az akciót.

A Max Herzig bécsi cégnek nagy számban voltak megrendelői a Remekírók képes könyvtára című igen silány gyűjteményre, mellyel a közönség méltán nem volt megelégedve s amelynek tetemes részét a cég a rendelőknek még nem szállította. A Franklin-Társulat már most, *alig hogy velünk a szerződés létrejött*, ezen körülmények ismeretében tárgyalásokba bocsátkozott e céggel az iránt, hogy az a Remekírók rendelőit reábirni törekedjék arra, hogy ezen kiadmány további sorozatainak átvételére vállalt kötelezettség elejtése ellenében rendeljék meg a Magyar Regényírókat.

Miután a Remekírók képes könyvtárának tudomásunk szerint mintegy 18-20,000 megrendelője volt, ennek a tervnek sikere egyenesen végzetes lett volna a Magyar Regényírók elhelyezésére, mert ha a Max Herzig cégnek csak részben is sikerül a Magyar Regényírókat a Remekírók képes könyvtára folytatólagos sorozatai megrendelőinél elhelyezni, akkor körülbelül az egész számbavehető magyar publikumot kimerítette volna.

A Max Herzig cég tényleg hozzá is fogott ezen a könyvkereskedelemben soha elő nem fordult transzaksió végrehajtásához s csak az Aufrecht és Goldschmied cég hárította el ezt a veszélyt azáltal, hogy nagy áldozatok árán átvette a Max Herzig cég által gyűjtött mintegy 500 darab Magyar Regényírókra vonatkozó rendeltést. Evvel ez a támadás el volt ugyan hárítva, de

következményei megmaradtak, hiszen több ezer esetben ezen csere felajánlása megtörtént, ami a Magyar Regényírókat alaposan kompromittálta, annál is inkább, mert a csere igen hátrányos volt a megrendelőkre.

Ez a próbálkozás lényegesen megnehezítette a Magyar Regényírók elhelyezését és így káros kihatással volt a mi helyzetünkre is, akik csak utóbb szereztünk róla tudomást.

De a Franklin-Társulat ezzel nem érte be.

A szerződésnek kiinduló pontja az akkori tényleges állapot volt, amely mellett a Franklin-Társulat főleg a könyvkiadással foglalkozott, a könyveladással, terjesztéssel azonban úgyszólván egyáltalában nem.

Már korábban megalakította ugyan a Melczer Károly könyvkereskedő céget, amelynek egyedüli tulajdonosa volt.

De ez a vállalat akkor, amidőn az A) alattit megkötöttük, csak igen szerény keretben működött. Feladata csupán az volt, hogy a Franklin-Társulat némileg megvesse a lábát a részlet-üzlet terén, mintegy jelezze annak a lehetőségét, hogy a társulat akkor, amikor azt célszerűnek tartja, felléphet a könyvterjesztés terén is és ekként sakkbán tartsa a könyvterjesztéssel foglalkozó vállalatokat és így pusztá léte által kedvező helyzetet biztosítson tulajdonosának, a Franklin-Társulatnak az egyes szerződések megkötése alkalmával, mert azon könyveket, amelyekkel a részletüzletek foglalkoztak, a Franklin-Társulat azoknak adta el és a Melczer Károly cég főleg azon kiadmányokra szorítkozott, amelyekkel a részletüzletek nem foglalkoztak.

Midőn tehát mi az A) alattival a Franklin-Társulattól oly mennyiségű könyvet vásároltunk, amennyit könyvkiadótól addig hazánkban egy ügylettel soha nem vásároltak s amely ügylet messze meghaladta a Franklin-Társulat összes addigi transzaksióit, azt hittük, hogy a Franklin-Társulat, amelynek éppen ezen ügylettel kapcsolatban az Aufrecht és Goldschmied cégben egy más, szintén igen jelentékeny vevője is jelentkezett, azzal a szereppel, amelyet a szerződés neki biztosított, beéri. Annál inkább hihettük ezt, mert ügyvezető alelnöke König Gyula ismételtén kijelentette előttünk, hogy a Franklin-Társulat tevékenységét a kiadói üzletben látja s hogy a terjesztés és különösen a részletüzlet a kiadói ügylettel, véleménye szerint, összeférhetetlen.

Ez a helyzet és ez a kijelentés megnyugtatót bennünket az iránt, hogy a Franklin-Társulat nem fogja zavarni a mi terjesztő tevékenységünket, amely nemcsak a Magyar Regényírók elhelyezését volt hivatva biztosítani, hanem 18 más, részben már elavult kiadmányét is.

Az A) alatti megkötése után azonban a Franklin-Társulat hirtelen egy nagyszabású terjesztési tevékenységet kezdett kifejteni és pedig csodálatosképen éppen azon munkák tekintetében, amelyek az A) alatti tárgyat képezték.

Ezen tevékenység előbb a Melczer Károly, utóbb az ugyancsak a Franklin-Társulat tulajdonát képező Kelemen D. és társa cég alatt iniciáltatott.

Ez magában véve is ellentétben állott az A) alattival.

Tudvalevő ugyanis, hogy minden munkának korlátolt felvevő közönsége van s ha az ki van merítve, több példány el nem helyezhető. Ami különösen a konkrét esetet, a Magyar Regényírókat illeti, már annak megindulásakor tisztában volt minden szakember azzal, hogy ezen minden tekintetben szerencsétlenül megkoncipiált vállalatnak terjesztési lehetősége rendkívül mérsékelt. Aki figyelemmel kísérte az utóbbi 20 év nagyarányú magyar irodalmi produkcióját és azokat a módokat és eszközöket, amelyekkel azoknak a közönség körében való népszerűsége és elterjedése biztosított, tisztában kellett, hogy legyen azzal, miszerint a Magyar

Regényírók vállalatának eszméjét olyanok koncipiálták meg úgy, ahogy az koncipiálva van, akiknek a közönség igényeiről, az írók irodalmi értékeléséről és végül a terjesztő üzlet eszkeiről fogalmuk nem volt. Bármily nehéz is legyen tehát elvileg valamely irodalmi vállalat sikerét eleve megállapítani és számokban kifejezni, ez esetben igen könnyű volt megállapítani, hogy a publikumban ezen vállalat tekintetében igen csekély lesz a felvevő képesség és hogy az a mennyiség, amelynek átvételére mi az A) alattiban magunkat köteleztük, hozzávéve azokat az eladásokat, amelyek a Grill és Kunossy cégekkel szemben már előbb megtörténtek, valamint azt, amely az Aufrecht és Goldschmied céggel egyidejűleg létrejött, *a legteljesebb mértékben kimerítette ezen vállalat forgalmi lehetőségét.*

Midőn tehát a Franklin-Társulat a Melczer Károly cég alatt folytatott vállalatot a Kelemen D. és társa névre átkeresztelve szerződésünk megkötése után a Magyar Regényírók terjesztését vette foganatba, ezzel oly hallatlan módon sértette meg az A) alatti kötlevél egész lényegét, célját és hivatását, aminő eleddig karunkban teljesen ismeretlen volt. Növelte ezen ténykedésének sérelmes voltát az a mód, amellyel az eladást erőszakolta, így különösen, hogy az ügynököket közvetlenül magasabb jutalékkal, de különösen közvetve rendkívüli előlegek nyújtása csábította, amit könnyen megtehetett, mert fedve volt a velünk kötött szerződéssel. Sőt ez az eljárás természetesen visszahatott a Klasszikus Regénytár terjesztésére is és ezen a téren is mérhetetlen károkat okozott, hiszen világos, hogy amint nagyobb publikumot nem lehet teremteni a meglevőnél, épp oly kevéssé állott módunkban ügynököket kapni, akik 10% jutalék mellett hajlandók legyenek rendeléseket gyűjteni, mikor a Franklin részben kifejezetten, részben exorbitáns előlegekbe burkolva 20%-ot s nagyobb jutalékot is fizetett.

Miután ekként láttuk, hogy a Magyar Regényírókkal ezidőszert eredményt egyáltalában nem érünk el, az A) alattiban felsorolt egyéb művek terjesztését vettük foganatba, így nevezetesen Gracza Magyar szabadságharc történetét és Szalay-Baróthy: A Magyar Nemzet Története című műveknek nagystílusú terjesztését szerveztük. Mihelyt azonban ezen szinte már elaludt, mert elavult művekből az 1905-1906. év folyamán néhány ezer példányt eladnunk sikerült, egyszerre azon vettük magunkat észre, hogy a Franklin-Társulat egész erejével *ezen művek közvetlen terjesztésére vetette magát*, holott eleddig soha még kisebb mértékben sem foglalkozott ezekkel.

Ugyanezt kellett tapasztalnunk Malonyay: A magyar nép művészete című munkájánál, amelyet a társaság a legőriásibb erővel, mondhatni erőszakkal törekedett elhelyezni oly körökben is, amelyek részére ez a munka szánva egyáltalában nem volt. Már fentebb jeleztük, hogy az a példányszám, amelyet mi és az Aufrecht és Goldschmied cég e munkából lekötöttünk, túlon-túl fedezte a szükségletet, sőt olyan eredmény volt, aminőre az ilyen valóban szűk érdekkörre számító munkánál még a külföld legműveltebb államaiban sem lehet számítani, sőt aminőre a Franklin-Társulat nem is számított, hiszen a munka kiadására épen erre való tekintettel csak egy minden rizikót eleve kizáró igen nagymérvű kormány szubvencióval szánta el magát. Midőn pedig ennek ellenére a maga részletüzletét ezen munka terjesztésének szolgálatába állította, nyilván nem volt egyéb célja, mint hogy elvonja előlünk a talajt és arra kényszerítsen, hogy a szerződés értelmében átvenni kötelezett példányokat raktárunkban őrizzük.

Ugyanígy jártunk Beöthy: Művészetek történetével is. Ez a munka, mint irodalmunkban e nemből első, tanári körökben bizonyos elterjedésre tarthatott számot és midőn mi az A) alatti-
val oly nagy kötelezettséget vállaltunk magunkra, az ezen munkával elérhető számbavehető fogyasztást nagyon is számításba vettük. Amint azonban terjesztési működésünket megkezdettük, mindenütt találkozottunk a Franklin-Társulat illoyalis konkurenciájával, aki specialiter e munkával az összes hazai iskolákat feldolgoztatta és így elvonta tőlünk a talajt.

Ugyanígy jártunk a Művészeti Könyvtárral és György: „Föld és népei” című munkával, fokozottabb mértékben még a Földrajzi Könyvtárral és Jókai műveinek népszerű kiadásával.

Azt kellett végül belátnunk, hogy itt egy tervszerű manipuláció folyik, amelynek célja egyenesen az, hogy nekünk lehetetlenné tegye a szerződésben átvételre elvállalt művek terjesztését.

Ezt eleinte szinte hihetetlennek tartottuk, ma azonban már megállapíthatjuk, mert a később történtek kétségtelenül igazolják és a Franklin-Társulat ügyvezetőinek nyilatkozatai sem engednek kétséget az iránt, hogy a cél nem volt más, mint a mi jól megalapozott részlet-üzletünk tönkretétele. Ezért törekedett a Franklin arra, hogy egyrészt nagy jutalékok és előlegek nyújtásával ügynökeinket magához csábítsa, másrészt pedig oly időben, midőn más terjesztésre alkalmas cikk nem volt a piacon, mert ilyent elő nem készítettünk és tudva azt, hogy nekünk a legközelebbi időben az A) alatti kell konzumálnunk, elő sem készíthettünk, épen ezért terjesztette a legnagyobb erővel és erőszakkal *épen azokat a cikkeket, amelyek terjesztése tekintetében a szerződést velünk megkötötte* és az ezen cikkeknel számbavehető publikumot majdnem teljesen elvonta tőlünk. A társulat nyilván abban reménykedett, hogy részletüzleteink forgalmát ezután magához kaparinthatja, míg mi a vele szemben kötelezett összegeket à fonds perdu fogjuk neki megfizetni. Azon módokról és eszközökről, amelyeket a Franklin-Társulat ez irányban igénybe vett s amelyekkel e kiadmányok némelyikét a közönségre egyenesen ráerőszakolta, ezuttal annál kevésbbé óhajtunk nyilatkozni, mert azok egy részét, t. i. azt a szélhámosossággal határos rosszhiszemű eljárást, amelyet Jókai Mór műveinek terjesztése körül kifejtett, külön per tárgyává kívánjuk tenni.

V. A Magyar Regényíróknak támasztott meg nem engedett verseny.

A Franklin-Társulatnak az A) alatti szerződésből folyó legelemibb kötelezettsége az volt, hogy az annak tárgyát képező kiadmányokkal szemben versenyt ne támasszon.

A Klasszikus Regénytár vagyis a külföldi regényírók tekintetében ezt a szerződés kifejezetten megmondja s ez irányban egyenes versenytilalmat statuál. Ennek felvétele azért volt szükséges, mert a mi kiadványunkról volt szó.

Annak kikötését azonban, hogy a Franklin-Társulatnak a Magyar Regényírók című kiadmánnyal versenyző kiadmányokat nem szabad közzétennie, nem tartottuk szükségesnek, mert ez a szerződésből szükségkép következett, annak önként értetődő következménye volt, különösen miután annak fő tárgyát ezen kiadmánynak oly mérvben való terjesztése képezte, amely az addigi eladások figyelembevételével a magyar piac felvevőképességét úgyszólván teljesen kimerítette. Minden egyéb regénygyűjtemény tehát szükségkép gátolta ennek a műnek az elhelyezését s egy ily mű minden egyes példányának eladása egy vevő elvonását jelentette, vagyis a műnek forgalmi értékét csökkentette volna. És amint a vételi ügyletnél fogva az eladónak az árú megőrzéséről már a törvény értelmében, minden külön kikötés nélkül gondoskodnia kell s annak értékét csökkentenie nem szabad, úgy a Franklin-Társulatnak tartózkodnia kellett minden oly lépéstől, amely a Magyar Regényírók forgalmi értékét csökkenteni alkalmas volt.

A Franklin-Társulat azonban az ellen is vétett és pedig oly módon, amely a magyar könyvkereskedés történetében is párját ritkítja.

Már fentebb kifejtettük, hogy a Magyar Regényírókat gyarló összeállításuk, silány tartalmuk, az izléstelen illusztrációk, az olvashatatlan nyomás és végül a túl magas bolti ár miatt rendkívül nehéz volt terjeszteni. Hogy legalább az utolsó helyen említett s már a szerződés

megkötésekor provideált nehézség dacára is elhelyezhessük azt a mennyiséget, amelynek átvételére köteleztük magunkat, a gyűjteményt 20-30 kötetes csoportokban, 100-150 koronás bolti áron óhajtottuk terjeszteni. Erre azonban a szerződés értelmében csak 1908. elejétől fogva voltunk jogosítva. Épen midőn ezen csoportok összeállításával foglalkoztunk, azok részére úgy bekötési táblákat mint mintaköteteket terveztünk, megjelenik a könyvpiacra egy „Magyar írók aranykönyvtára” című könyvsorozat hirdetése, amelynek egyik kiadójaként legnagyobb megdöbbenésünkre a Franklin-Társulat szerepel.

Ennek az ügynek az előzményei igen tanulságosak.

A Grill Károly cég 1908. február havában elhatározta, hogy „Magyar írók aranykönyvtára” címmel 100 korona bolti áron egy 20 kötetes gyűjteményt bocsát közre olyképp, hogy a tiszta jövedelem egy része a *Budapesti ujságírók egyesületének özvegy- és árvaalapját* illeti meg. Alig értesült erről a Franklin-Társulat, rögtön előállott egy 20 kötetes, 100 K bolti árú „Magyar írók könyvtára” című gyűjtemény előfizetési ívével és ezt az „*Otthon írók és hírlapírók köre*” javára közrebocsátottnak és terjesztendőnek tüntette fel. A terjesztésre pedig oly módon törekedett, hogy a Grill cég összes ügynökeit mindenféle lehető és lehetetlen módon magához csábította. Ebben a tekintetben a legnagyobb erőszakoskodáshoz folyamodott. Így például leküldött Kolozsvárra a Grill cégnek ott eredményesen működő két utazójához és nekik néhány ezer korona előleget ígért arra az esetre, ha munkájukat abba hagyják és a Franklin-Társulatnak „Magyar írók könyvtára” című gyűjteményére dolgoznak. A campagne célját legjobban jellemzi az a körülmény, hogy amíg a Grill cég 16%, az akkori jutalékviszonyoknak éppen megfelelő jutalékot fizetett, a Franklin-Társulat ezen cikknél azonnal 26 koronát, vagyis 26%-ot fizetett, ami addig és azóta is teljesen képtelen jutalék arány s amelyet semmiféle kiadói vállalat el nem bir. Emellett a Franklin-Társulat által közrebocsátott Magyar írók könyvtára című vállalat nem is új vállalat lett volna, hanem régebbi kiadmányai egy részének ad hoc összeállított gyűjteménye.

A helyzet teljes ismerete céljából előadjuk, hogy abban az időben tervezte a *Magyarországi hírlapírók nyugdíjintézete* „Magyar kultura” cím alatt azt a vállalatát, amelynek tiszta jövedelméből az intézet 25 éves fennállásának jubileumára igen nagy anyagi eredményeket várt. Ez okból a nyugdíjintézet, midőn a Grill cég vállalatáról értesült, a Budapesti ujságírók egyesületénél lépéseket tett az iránt, hogy a Grill céggel kötött szerződést szüntesse meg és ennek fejében a „Magyar kultura” jövedelmében meghatározandó fix összeggel volt hajlandó részesíteni nevezett egyesületet. A Budapesti ujságírók egyesületében meg is volt a készség a Grill céggel kötött szerződés megszüntetésére. Ez a cél azonban ezen készség mellett sem volt elérhető, mivel a Franklin-Társulat az Otthon jóhiszemű elnökségét, mely ezekről az érdekösszeütközésekről nem birt tudomással, időközben reábirta arra, hogy címét és presztizsét a Magyar írók könyvtára című vállalat rendelkezésére bocsássa. E körülmények kényszere alatt a Grill cég kénytelen volt ráállani arra, hogy a saját maga által közrebocsátandó Magyar írók aranykönyvtárát 20 kötetről 30 kötetre emelje fel és a most már 30 kötetes gyűjtemény 15 kötetét a Franklin-Társulattól előzetesen kikötött nagy példányszámban, oly áron és oly feltételek mellett vegye meg, hogy a Franklin-Társulat ezen sajátos eszközök útján egy minden rizikótól mentes nagy és jelentékeny haszonhoz jutott. A Franklin-Társulat részéről való ezen megsarcolást a Grill cég annál is inkább kénytelen volt eltűrni, mert közben a többi kiadó cég által kezdeményezett azon akció, amely úgy az említett vállalatok körül felmerült visszaéléseknek, valamint általában az illoyalis versengésnek véget akart vetni, éppen a Franklin-Társulat ellenzése folytán lehetetlenné vált.

Az Aranykönyvtár terjesztése ezután oly eszközökkel ment végbe, amelyek teljesen kizárták, hogy mi a Magyar Regényíróknak általunk átvett példányait elhelyezhessük, így egy a lapokban közzétett hirdetmény egyenesen szembeállította a Magyar Regényírókat az Aranykönyvtárral, mondván, hogy az utóbbi nem tartalmazza *elmúlt idők klasszikusainak porlepett írásait*.

Ha ezt oly hirdetmény mondja, amely maga a kiadó, a Franklin-Társulat által kiadott művet propagál, mit mondjon a közönség és hogyan várható, hogy vásárolja a Magyar Regényírókat.

Méltán felmerül már most az a kérdés, hogy e pregnáns szerződésszegésekkel szemben miért nem fordultunk már régen bírósághoz. Hiszen addigi illoyalis ténykedését tetézve, a Franklin-Társulat most már a saját kiadványával versenyző vállalatot bocsátott közre s ezáltal lehetetlenné tette legnagyobb konzumensének a vele kötött szerződésben biztosított művek terjesztését, vagyis elkövette azt, amit a józan kereskedői felfogás alapján és a jóhiszeműség feltételezése mellett még a legszélesebb üzleti verseny mellett is kizártnak kellett tekintenünk.

Ami a dolgok ily stádiumában is visszatartott ettől, az mindenekelőtt az a megfontolás volt, hogy az ily visszaélés feltárása szükségkép árt az egész könyvkereskedelem jó hírének.

Köztudomásu ugyanis, hogy a könyvterjesztés körül Magyarországon néhány év óta mind súlyosabb visszaélésekkel találkozunk. A visszaéléseket az ügynököknek szokás tulajdonítani. *Tényleg azonban mindezen visszaélések kútforrása a Franklin-Társulat ügyvezetése.* A szakkörök köztudomása és a létrejött ügyletek ezrei igazolják, hogy ezen vállalatnak jelenlegi vezetése mellett a könyvterjesztés fogalma a szédelgéssel, szélhámossággal és szemfényvesztéssel lesz azonos és pedig annál inkább, mert a társulat a helyzet javítását mindenképen megakadályozza.

A többi kiadó részéről ismételten történt kísérlet e visszaélések megszüntetésére. Így legutóbb 1908. február és március havában, épen a Magyar írók aranykönyvtárának közrebocsátása kapcsán, heteken át tanácskoztak az összes helybeli kiadó és terjesztő cégek a bajok orvoslása tárgyában. E tanácskozások azonban meddők maradtak és pedig egyedül és kizárólag azért, mert a Franklin-Társulat ügyvezetői minden rendezéssel szemben mereven elzárkóztak. Hogy a könyvterjesztő vállalatok e bajokat nem hozták nyilvánosságra s nem rótták meg nyilvánosan, hogy a Franklin-Társulat minden tisztességes rendezést és a javításra irányuló minden törekvést megghusít, annak oka a helyzetben rejtett. Attól kellett tartani, hogy az amúgy is kereskedelemellenes irányzat mellett a törvényhozás a legelső alkalmat meg fogja ragadni arra, hogy ezen üzelmek megszüntetése címén magát a legális üzletet is békóba szorítsa, vagy egyenesen tönkretégye.

És ez birt bennünket is arra, hogy sérelmeinknek az illetékes bíróság előtt való feltárásával várjunk. Amitől félni kellett, az azonban hallgatásunk dacára is bekövetkezett: az új perrendtartás, az 1911. évi I. törvénycikk 31-ik §-a a részletüzleteket megbélyegző dispozióját nagyrészt a könyvkereskedői részletüzletek visszaélései ellenében iktatta törvénybe, ezt pedig karunk *tisztán és kizárólag a Franklin-Társulat ügyvezetésének és eljárásának köszönheti.*

De más okunk is volt a várakozásra.

Intézetünk, mint a Pallas Lexikon tulajdonosa, már évek óta előkészült a Pallas Nagy Lexikonának második kiadására. Egy nagy 18 kötetes enciklopédia kiadása igen nagy pénzbeli, szellemi és erkölcsi tőke befektetését igényli, mert az oly megbecsülhetetlen értékű kulturális alkotást, amilyen egy nagy enciklopédia, csak igen nagy apparátussal, a közönséges mértéket felülhaladó eszközökkel lehet létrehozni. Az ily munka sikeréhez az szükséges, hogy azt senki és semmi meg ne háborítsa. Rendezett s kulturviszonyokhoz mért keretekhez szokott kereskedelemmel bíró államokban magától értetődő kötelessége minden könyvkiadónak, hogy az ily munkát méltányolja s a zavarásától szigoruan tartózkodjék. A mi hihetetlenül elvadult viszonyaink közepette azonban attól kellett tartanunk, hogy a lexikonnak ezt a mulhatatlanul megkívánt nyugalmat és békét nem fogjuk biztosíthatni, ha csak bele nem vonjuk az érdekszférába a könyvkiadás és könyvterjesztés terén számottevő összes tényezőket, ezek közt elsősorban a Franklin-Társulatot, mint amelynek üzletpolitikáját már volt alkalmunk megismerni.

Miután pedig a Franklin-Társulat igazgatósága már 1907-ben közölte velünk, hogy a Nagy Lexikon körül érdekeltséget kíván vállalni, amit mi előzetesen is előzékenyen tudomásul vettünk, az ezen pont alatt érintett szerződösszegéseket egyelőre nem óhajtottuk törvényes eljárás tárgyává tenni, nehogy ez a lexikon tárgyában annyira szükséges együttműködést lehetetlenné tegye.

Ami azonban hihetetlennek és erkölcsileg lehetetlennek látszott, azt a Franklin-Társulat ügyvezető igazgatói valósággá váltották. Miután a Nagy Lexikon összes kiadói és terjesztési körülményei tekintetében hónapokig tartó bizalmas tanácskozások útján tájékozást nyertek, azzal a követeléssel állottak elő, hogy a terjesztésben legalább 75% erejéig részesítsük, még pedig olyan kikötések mellett, amelyek segítségével az egész vállalatot magukhoz ragadták volna, meghagyván nekünk azt a jogot, hogy a vele járó lelketölő és őrle munkát ingyen elvégezzük. Miután pedig ezen céljukat el nem érhatték, a nekik följánlott 25%-os részesedést pedig keveselték, a már ismert és rendszeresen üzött taktikájukhoz folyamodtak és egy kis lexikon rémének fenyegetésével akartak megadásra kényszeríteni. Sőt e kis lexikonnak 32 íves, megtevesztésképen azonban 1020 lapszámmal ellátott első kötete már meg is jelent s világosan megmutatta, hogy a Franklin-Társulat e kiadmányát is minden előkészület nélkül, frivol felületességgel és hozzá nem értéssel indította meg, hogy vevőinek drága pénzért csak papírt és kötést ad, a terjesztés körül is minden visszaélésre kész és pedig nem is a siker reményében, hanem csak azért, hogy bennünket megkárosítson. Ez az eljárás megmutatta, hogy minden türelmünk, békés hajlandóságunk és önzetlenségünk mellett is a *magyar irodalom és könyvkiadás érdekei a Franklin-Társulattal szemben békés úton meg nem óvhatók és hogy nemcsak a magunk jogos erkölcsi és anyagi érdeke, de az ezen felül álló közérdek is parancsolólag követeli meg, hogy végre-valahára fellépjünk e vakmerő orvtámadások ellen.*

VI. Az Ujabb Írók Könyvtára.

Az addigiaknál még merészebb szerződösszegést követett el a Franklin-Társulat azzal, hogy „Ujabb írók könyvtára” címén egy oly szépirodalmi gyűjteményt bocsátott közzé, amely magyar írók munkái mellett külföldi és pedig méltán klasszikusoknak nevezhető regényeket foglal magában.

Ez a kiadmány nemcsak a Magyar Regényírókkal versenyez, nemcsak annak amúgyis nehéz elhelyezését teszi teljesen lehetetlenné, hanem a Klasszikus Regénytárét is, már pedig a szerződés 6. pontjában a Franklin-Társulat kifejezett kötelezettséget vállalt arra nézve, hogy a Klasszikus Regénytárnak versenyt támasztani nem fog.

Az, hogy az Ujabb írók könyvtára kevesebb kötetet tartalmaz, mint akár a Magyar Regényírók, akár a Klasszikus Regénytár, nemhogy kizárná a versenyzés jellegét, de még annál élesebbé teszi, hisz tudvalevő, hogy nálunk az irodalmi érzék és műveltség alacsony színvonal mellett a hasonfajú olcsóbb mű, tekintet nélkül tartalmára, mindig előnyben részesül s könnyebben terjeszthető.

A Franklin-Társulat azon eljárása pedig, hogy e munkát előbb a Gyermekszanatorium-egyesület, utóbb Délmagyarországi közművelődési egyesületnek ajánlásaival ellátva, az általa rendszeresen üzött s fentebb jelzett műveletek és visszaélések útján próbálta terjeszteni, csak fokozta a szerződösszegésével okozott kárt.

Az Újabb írók könyvtárának megjelenéséről mi csak 1911. április elsején szereztünk pozitív tudomást, mert a Franklin-Társulat igen óvatosan járt el, velünk sohasem közölte a munka közzétételét, sőt mindenkép leplezni törekedett eljárását. Ekkor haladéktalanul tiltakoztunk ellene, azonban eredmény nélkül.

VII. Az áremelés.

Az A) alatti szerződés 1. pontja megállapítja, hogy a Franklin-Társulat az ügylet tárgyát képező könyvek bolti árát megváltoztathatja, de kötelessége bennünket erről hat hónappal előzőleg értesíteni; kimondja egyúttal azt is, hogy amennyiben az árváltoztatás lényeges volna, vagyis az addigi bolti árak legalább 20%-át tenné ki, a munka úgy tekintendő, mintha elfogyott volna, amely ténynek jogi következményeit a kötlevél 5. pontja szabályozza.

1911. március utolsó napjaiban egy megrendelés folytán értesültünk arról, hogy a Franklin-Társulat az A) a. kötlevél tárgyát képező egyes cikkek árait emelte és hogy az árfelemelések a társulat 1911. évi 23-ik könyvjegyzékében találhatók.

Ezt megszerezvén, abból kiderült, hogy

1. a Magyar Regényírók ára 300 kor.-ról 360 koronára;
2. Beöthy: Művészetek története 64 kor.-ról 96 koronára;
3. Heinrich: Irodalomtörténet 100 kor.-ról 120 koronára;
4. Jókai Mór népszerű kiadása 120 korona 80 fillérről 149 koronára;
5. Shakespeare 30 koronáról 45 koronára emeltetett.

Ezenkívül Jókai népszerű kiadásánál úgynevezett belső, vagyis burkolt áremelés történt azáltal, hogy a füzetek száma egy-egy munkánál felemeltetett, minélfogva ugyanazon munka ára nagyobb lett.

Ugyanígy történt ez a Magyar Könyvtárnál is, ahol egyes füzetek dupla füzetekké alakítottak át, vagyis áruk ezen átalakítás útján megduplázódott.

Az áremelés ellen a szerződés értelmében kifogásunk nem lehetett. De a szerződés nekünk azt a jogot biztosította, hogy arról előzőleg és pedig legalább 6 hónappal értesítést kapjunk. E szabály értelme és hordereje világos. A könyvkiadói forgalomban a könyveknek meghatározott szabott áruk van s a könyvek ennél sem alacsonyabb, sem magasabb áron nem adhatók el. Nekünk, akik a szerződés értelmében minden egyes évben meghatározott és pedig nagymennyiségű könyvet tartozunk átvenni, előzetesen tudnunk kellett az árak változásáról, hogy ahhoz alkalmazkodhassunk.

A Franklin-Társulat azonban a kötlevél ezen imperatív intézkedését ugyanúgy megszegte, mint a kötlevelet magát, amennyiben sem hat hónappal előzőleg, sem egyáltalában nem értesített bennünket az árak felemeléséről, amely így teljesen meglepetésszerűen ért bennünket.

Ezen eljárás ellen, mihelyt az tudomásunkra jutott, haladéktalanul tiltakoztunk, mire azt a választ nyertük, hogy a Franklin-Társulat erre a szerződés alapján fel van jogosítva.

Ha a felemelés előzetesen hat hónappal közöltetett volna velünk, úgy ez alapon pusztán az 5. pont alkalmazására volna jogunk. Vagyis azt követelhetnők a Franklin-Társulattól, hogy a könyvjegyzékbe azon művek helyett, amelyek árát felemelte, velünk megegyezve, más műveket vegyen be, ha pedig a közös megegyezés e tekintetben nem volna lehetséges, nekünk az illető elfogyottaknak tekintendő könyvekben az utolsó három évben beállott fogyasztás 1/3-ának megfelelő árú könyvet szállítson 50%-kal rabattirozott kiadmányai közül.

Ehhez való jogunkat fenn is tartjuk arra az esetre, ha a tek. választott bíróság azon az állásponton volna, hogy a felemelésről való értesítés elmulasztása, valamint a Franklin-Társulat rendszeres és sorozatos szerződésszegése nem jogosít fel bennünket arra, hogy az egész ügylet tekintetében a teljesítés helyett a nem teljesítés miatti kár megtérítését követeljük.

VIII. A Franklin-Társulat eljárásának méltatása üzleti szempontból s különösen a verseny megengedett volta szempontjából.

Keresetünket azon vállalat ellen indítjuk, amely a magyar könyvkiadói üzlet terén multja s az üzlet vitelében régebben dívott elvek alapján igen előkelő helyet foglalt el.

A Franklin-Társulat fejlődését és prosperálását minden magyar könyvkiadó és könyvkereskedő örömmel és rokonszenvvel kísérte, hiszen egy ily nagy, jól alapozott vállalat, ha annak vezetése feladata magaslatán áll, az egész nyomdai, könyvkiadói és könyvkereskedelmi üzletet emeli.

De az ily pozíció kötelességeket is ró az illető vállalatra.

Az ország egész közvéleménye biztonnal haladéktalanul állást foglalna bármely vezető bankintézet ellen, ha üzletvitelében a külvárosi váltóüzletekben megszokott fortélyokat kívánná meghonosítani.

Fokozott mértékben áll ez a könyvkiadói üzletre.

A könyvkereskedelem és könyvkiadás a mai modern, fejlett forgalmi és műveltségi viszonyoknál fogva egy sajátos, komplikált szervezet, melynek a pénzszerzésen kívül a kultura termelése is feladata. Nagy könyvkiadóvállalatok nem állhatnak fenn, ha tisztán az egyik, vagy tisztán a másik szerint irányítják tevékenységüket. Csak a két szempontnak szerencsés egybefoglalása hozza meg azokat az anyagi eredményeket, amelyek ily vállalatoknak prosperitásához szükségesek. Az a vállalat, amely kiadmányaival fejleszti az olvasási kedvet, megteremti a műveltség utáni vágyakozást, szervezi a könyvvásárlást, a folyóirat-járatást, eleven kapcsolatot teremt a fogyasztó közönség és a termelő között, ezzel egyszersmind mind szélesebb és szélesebb területen alkotja meg a maga részére az anyagi alapokat és így mind nagyobb és nagyobb anyagi eredményekre számíthat, ami viszont mind expansivabb fejlődésének adja meg az eszközeit. Ezt az elvet tartotta régebben a Franklin-Társulat is szem előtt, teljesen szakított azonban ezzel annak jelenlegi ügyvezetése.

Az ő tevékenységük a magyar közönséget az utóbbi években *egyenesen fanatikus ellenségévé tette a könyvnek*, másfelől az ország egész, különösen vidéki könyvkereskedelmét terrorisztikus, erőszakos eszközökkel szinte a tönk szélére vitte, *az irodalmat, a könyvkereskedelmet*, a szellemi és üzleti élet e két legmagasabbrendű fókuszát *tökéletesen kompromittálta*, mindezt pedig pillanatnyi eredményekért.

A közönség ma már fázik, ha valamely új irodalmi vállalatról hall beszélni, ha pedig könyvügynök közeledik háza tája felé, egyenesen csömört kap. Az intézmények, hivatalok, vállalatok, gyárak, irodák, amelyek a magyar értelmiség legfőbb képviselőit egyesítik, szigorúan zárva tartják ajtaikat mindenemű könyvterjesztő közegek inváziója ellen, míg ezelőtt szívesen látott vendégeik voltak a könyvkereskedelem azon hírvivői, akik időnként egy-egy valóban értékes irodalmi mű hírével köszöntöttek be az emberekhez. A részletüzlet lelkiismeretes kezdeményezőinek és fejlesztőinek rövid néhány év alatt igazán nagy és jelentős könyvvásárló közönséget sikerült Magyarországon összehozni. Ezt a hálás közönséget teljesen elvesztettük azok után a manőverek után, amelyekkel és pedig elsősorban a Franklin-Társulat teljesen értéktelen, a közönség szempontjából megbocsáthatatlan luxus-kiadást képező,

tartalom nélküli díszműveket és fennhéjázó jelszavakkal jelentkező egyéb értéktelen könyv-összeállításokat helyezett el nagy példányszámban a közönség félrevezetése és megtévesztése útján.

E visszaéléseket a társulat a felzúduló panaszokkal szemben rendszeresen a jó ügynökök nyakába tolja, akik azonban mindebben ártatlanok és ehhez képest a törvényhozás is ott keresi a bajok orvoslását, ahol azok gyökerét meg nem találhatja. Nem az ügynökök okai a visszaéléseknek, hanem minden bajnak oka a vállalat, amelynek érdekében működnek és amely tőlük sikert, vagyis megrendelést remél. Ezen a téren a kezdeményezés, úttörés dicsősége és érdeme a Franklin-Társulat jelenlegi üzletvezetőit illeti meg és azok, akik vitális anyagi érdekekből ezen az úton haladni kényszerültek, csak a nagymestert követték.

Hogy mily kevés részök van az ügynököknek ezen visszaélésekben, azt az a körülmény mutatja legjobban, hogy a Franklin-Társulat makacs ellenállást fejtett ki minden oly törekvéssel szemben, amely a részletüzletnek normális keretekbe való terelését célozta, holott az ily irányú megállapodás első következménye az ügynöki visszaélések megszüntetése lenne.

Még visszatetszőbb a Franklin-Társulat eljárása a többi kiadókkal és könyvkereskedőkkel szemben.

Arról, hogy maga a társulat produkáljon eszméket, tervezzen új vállalatokat, jelenlegi ügyvezetői igen közelfekvő okokból lemondottak.

Valahányszor azonban valamelyik kiadó egy sikeresnek ígérkező vállalatot készül megindítani, a Franklin-Társulat lecsap rá, azzal fenyegeti, hogy eszméit elsajátítva, versenyvállalatot indít meg, akár a legnagyobb veszteségre is, hogy e fenyegetésével részt erőszakoljon ki magának a mások által megkoncipiált vállalatból. Ez az eljárás több esetben sikerre vezetett, ha pedig nem sikerül, úgy a Franklin meg is csinálja a versenyvállalatot, csak azért, hogy a másik fáradtságos munkájának gyümölcseit ne élvezhesse.

Hogy a Franklin-Társulat ily kiadmányai többnyire silány kompilációk, azzal nem törődik, mert bízik abban, hogy ügynöki hada a fentebb már vázolt módon mégis elhelyezi az ő fércelményeit.

Így járt el a Franklin-Társulat a Magyar Írók Aranykönyvtára megjelenése alkalmával a Grill-céggel szemben, így járt el a *Magyar Kereskedő Könyve* megjelenése alkalmával velünk szemben, amidőn egy nagy körültekintéssel szerkesztett és kiváló írók által megíratott rendszeres mű sikerét egy jóval régebben megjelent, igen vegyes tartalmú és értékű népszerű sorozatos vállalat elsárgult füzetének *összekötése s ugyanazon a napon való közrebocsátása* útján próbálta lerontani. Ezt kísérelte meg *Mikszáth Kálmán jubiláris munkáinak közrebocsátása alkalmával* ugyancsak velünk szemben, amidőn csak Mikszáth erélyes fellépése állotta útját eljárásának. Végül pedig ezt cselekedte meg legutóbb a *Nagy Lexikkal* szemben.

Előre megjósolhatjuk, hogy a Magyar Hírlapírók Nyugdíjintézete által a legközelebbi években, alkalmas időben közrebocsátandó Magyar Kultura című mű ellen máris folynak a *hagyományos hadjárat előkészületei* és hogy a Franklin-Társulat *felhúzott ravasszal* várja a pillanatot, amelyben jelzett vállalat végleges címe, terjedelme és megjelenési ideje publikálva lesz, hogy ugyanakkor akcióba lépjen, hogy csalárd módon kihasználja a vállalat iránt a sajtóban mutatkozó érdeklődést, hogy azután a hiszékeny közönséget a legraffináltabb eszközökkel tévútra vezesse.

Azt lehetne mindezzel szemben felhozni, hogy ez a szabad verseny, amely az emberi tevékenység minden terén, de különösen a kereskedelem és ipar terén egyike a leggyümölcsözőbb és legáldásosabb tényezőknél s amelynek a legnagyobb sikerek köszönhetők. De itt már nem ily versennyel állunk szemben.

A Franklin-Társulat jelenlegi ügyvezetése nem arra irányul, hogy minél jobbat produkáljon. Ellenkezőleg, nemcsak hogy új eszméket nem képes produkálni, de régebbi s a legnagyobb értékkel bíró kiadványai is parlagon hevernek. Így pl. még Arany János műveit s az azokra vonatkozó kiadói jogukat sem tudják kiaknázni, miután az ő kizárólagos joguk mellett nincs senki, aki e művek terjesztésének módját megmutatná s akitől azt azután elsajátíthatnák. Minden produktivitás híján csak arra törekszenek, hogy másoknak gáncsot vessenek s azok kezdeményezéseit a maguk javára fruktifikálják.

Ezen sajátos eljárás és üzleti morál magyarázatául némelyek azt adják elő, hogy a Franklin-Társulat ügyvezetése féktelen túlkapásaival tönkre akarja tenni a magyar könyvkiadói vállalatokat, hogy azután azok romjain az egész irodalmi produkciót a maga kezében összpontosíthassa. Ez a feltevés tápot nyer az ügyvezetőknek nyíltan és burkoltan odavetett megjegyzéseiből, fenyegetéseiből, őszinte és kevésbé őszinte beismeréseiből, amelyekből az is kitűnik, hogy e nagy harc után mi lesz a programjuk: az, hogy az irodalmi termelést a legszűkebb korlátok közé szorítva, mindenekelőtt eladhassák értéktelen fércműveiket, azután pedig az írók honorálását és a terjesztést egyaránt kezükben tartva, az írókat és a közönséget egyenlő mértékben kizsákmányolhassák.

Ha ez a végcél lebeg az ügyvezetők előtt, akkor az általuk vezetett és félrevezetett intézet egy igen sajnálatos tévedés áldozata lesz. Igaz, hogy a modern irányzat a kartellekben, trösztökben és egyéb közgazdasági alakulatokban bizonyos árucikkek termelésének vagy forgalomba hozatalának monopolizálására törekszik, de amire cukornál, petróleumnál, vasnál és szénnél vagy egyéb termékeknél talán sikerrel lehet törekedni, az az emberi szellem termékeire vonatkozólag képtelenség. Azt, hogy a holnap és holnapután új és új írói, költői és tudósai, másfelől kiadói érvényesüljenek, megakadályozni teljességgel lehetetlen. Ilyen gondolatot csak az koncipiálhat, aki vagy egyáltalában nem ért az üzleti élethez vagy pedig nem ismerve a kiadói üzlet sajátos viszonyait, azt amit más termelési ágak felől hallott, bár nyilván alig értett meg, erre a térre akarja átvinni. Azt, hogy meg nem értette a kartellekre vezető gazdasági harcot, azért mondjuk, mert hiszen minden ily törekvésnek célja a produkció minőségbeli fejlesztése, ők azonban azt mindenképp visszafejleszteni iparkodnak, azt hívén, hogy verseny híján a magyar közönség az ő silány készleteiket beveszi. Pedig ebben alaposan tévednek, hiszen szakbeli tudatlanságuk, fogyatékoságuk oly nagy, hogy még azokkal a nagy szellemi értékekkel, amelyekre kizárólagos joguk van, sem tudnak mit kezdeni és képtelenek azokat üzletileg exploitálni.

Eljárásuk üzletileg is teljesen eltévesztett. A koncepcióban és leleményességben őket messze felülmúló versenytársaiknak csak úgy vethetnek sikerrel gáncsot, hogy maguk is veszteséget szenvednek, esetleg olyant, amely még nagyobb a versenytársnak okozott kárnál. Emellett a versenynek illető elfajulása, mint már fentebb jeleztük, aláásta az egész könyvkiadói üzletet, megsemmisített a kiadmányokban és kiadási jogokban rejlő számos nagy értéket, költségesebbé és csekélyebb kilátásokkal kecsegtetővé tett minden kiadói vállalkozást, s teljesen tönkretette az egész piacot, amelynek viszonyai a Franklin jelen ügyvezetése mellett sohasem javulhatnak.

A Franklin-Társulat jelenlegi ügyvezetői tehát – s ezt a társulat jelenlegi fényes mérlegei mellett is állítjuk – az ő saját vállalatuk anyagi lehetőségeit és jövőjét is tönkretették, nem szólva arról a mérhetetlen erkölcsi kárról, amelyet a társulatnak okoztak.

Ez azonban elvégre is az illető vállalat magánügye s intézzék el ezt a kérdést azok, akik a jelenlegi ügyvezetők kiszemeléséért s garázdálkodásaik eltűréséért felelősek. Ami azonban a közügy szempontjából épen nem közömbös, az, hogy a Franklin-Társulat ezen küzdelmét nem a nemes verseny eszközeivel, hanem *mérgezett fegyverekkel* vívja meg.

Ahol a tisztességtelen verseny ellen oltalmat nyújt akár a törvény, akár a bíróságok joggyakorlata, teljes az egyetértés az iránt, hogy melyek a tisztességtelen verseny egyes alakulatai és válfajai.

És ha a Franklin-Társulatnak fentebb részletesen ismertetett eljárását végigtekintjük, világosan látjuk, hogy nincs a tisztességtelen versenynek az a faja, amelyet a maga részére fel nem használna.

Tisztességtelen versenynek tekintendő, ha valamely vállalat oly címekkel és megjelölésekkel hivatkozik, amelyek őt nem illetik. A Franklin ezt ismételtén megcselekedte.

Üzleti hadjáratai egytől-egyig üzleti titkok elsajátításán épülnek fel; az üzleti titkok felhasználása a concurrence deloyalenak mindenütt egyik legüldözöttebb fajtája.

Rendszert csinált versenytársai ócsárlásából, a denigrement ellen pedig a német törvény még büntető oltalmat is ad.

A Franklin-Társulat fegyvertárában végül nagy szerepet játszanak a megtévesztő címek; a tisztességtelen versenynek legkevésbé megfogható s így legveszedelmesebb fajtája.

Ha tehát törvényhozásunk megadta volna már az oltalmat a magyar kereskedelemnek és iparnak a tisztességtelen verseny különböző fajai ellen, úgy nemcsak, hogy a jövőre megakadályozhatnák az ily üzelmek folytatását, nemcsak hogy a marasztaló ítélet hivatalos közlése felvilágosítaná a magyar közönséget mindezen visszaélések felől, de a bíróság még azon kárunk megtérítésére is köteleznék a Franklint, amelyet A) alatti vagy egyéb szerződés keretein kívül okozott nekünk.

Sajnos ez oltalmat ma nélkülözzük, be kell érünk azzal, hogy a szerződésből eredő jogainkat érvényesítsük.

Ezt pedig kötelességnek tekintjük, mert nemcsak saját jogos érdekeinket, de a közügyet is szolgáljuk, midőn ezen eljárásról a leplet lerántjuk és azt a maga valóságában bemutatjuk.

IX. A Franklin-Társulat eljárásának méltatása a szerződéses jogviszony szempontjából.

A mai jogállapot keretében csupán az A) alatti alapján biztosított jogaink sérelmét érvényesíthetjük.

Ez irányban a Franklin-Társulat cselekvőségének elemzése a következő eredményre vezet.

1. Kétségtelen mindenekelőtt, hogy a Franklin-Társulat azon ténye, miszerint Mikszáth Kálmán életében nem gondoskodott egy művének megszerzéséről s még inkább az, hogy bár volt ilyen kézírata, azt más irányban használta fel, hogy a bevezető tanulmányok megírásáról nem gondoskodott, a Magyar Regényírókra vonatkozó vételi ügylet megszegése és hogy a mai helyzetet, amelyben a szerződésszerű teljesítést már nem képes szolgáltatni, vétkes gondatlanságával maga a Franklin-Társulat idézte elő. Ennek következménye pedig az, hogy a meg nem felelő teljesítést visszautasíthatjuk s a nemteljesítés miatti kárunkat érvényesíthetjük és pedig az egész ügyletre kihatólag, miután a Magyar Regényírók az A) alatti kötlevelemben létrejött vételnek főtárgyát képezik.

2. A Franklin-Társulat a Magyar Regényírók és „A magyar nép művészete” tekintetében egyaránt késedelembe esett. A késedelem a kereskedelmi törvény 353. §-a értelmében arra jogosít fel, hogy teljesítés helyett a nemteljesítés miatt kártérítést követeljünk, és pedig annál is inkább, mert a Franklin-Társulat 1911 március 30-ika óta, amidőn arról értesítettük, hogy tőle kártérítést követelünk, az utólagos teljesítésre határidőt nem kért, nem is szólva arról, hogy

ilyent nem is tartozunk neki adni, hiszen késedelme folytán máris helyrehozhatatlan kárt szenvedtünk.

3. Az a tény, hogy a Franklin a Magyar Regényírók és az A) alattiban lekötött egyéb művek elhelyezésének lehetőségét az ügynökök felhasználása, nemkülönben a szerződés által meg nem engedett verseny útján megnehezítette, azt eredményezte, hogy a már eladott könyvek elhelyezése csak nagyobb költség mellett volt lehetséges, mint aminő különben felmerült volna és ezzel az A) alatti kötlevel tárgyat képező kiadmányoknak már eddig átvett példányai után az általunk rendes körülmények között elérhető nyereséget lényegesen apasztotta, a szerződésnek további megszégése, amely a Franklint az ezzel okozott kár megtérítésére kötelezi.

4. Az Ujabb írók Könyvtárának kiadása, nemkülönben azt megelőzőleg a Klasszikus Regénytárnak támasztott és a szerződésnek szellemébe és betűjébe egyaránt beleütköző verseny lehetetlenné tette, hogy a Klasszikus Regénytárt elhelyezzük és ekként elérjük azt a nyereséget, amelyre biztos kilátásunk volt, miért is a Franklin-Társulat az ekként okozott kárt nekünk megtéríteni köteles.

X. A kereset beadása előtti levélváltás.

Midőn tudatára jöttünk annak, hogy a Franklin-Társulat elmulasztotta Mikszáth Kálmán egy meg nem jelent művének biztosítását a Magyar Regényírók részére, kérdést intéztünk hozzá eziránt. E levelünkre a Franklin-Társulattól előbb egy a tárgyra nem vonatkozó kérdést, majd pedig a következő lakonikus és a Franklin-Társulat üzleti érintkezési formáira igen élénk világot vető levelet kaptuk: „Vettük f. hó 24-én kelt b. levelüket, melyet komolyan nem vehetünk s leghelyesebbnek találjuk, ha arra választ egyáltalán nem adunk.”

Világosan látva ezekből, hogy a Franklin-Társulat szerződéses kötelezettségének eleget nem tesz és eleget tenni saját hibájából nem képes, 1911 március 30-án ügyvédünk útján a következő nyilatkozatot intéztük hozzá: „A Franklin-Társulat t. igazgatóságának, Budapesten. Ügyfelem a Révai Testvérek irodalmi intézet részvénytársaság folyó hó 19-én az 1905 május 24-én létrejött szerződés határozmányainak megfelelőleg kérdést intézett önökhöz az iránt, gondoskodtak-e arról, hogy Mikszáth Kálmánnak egy új, vagyis könyvalakban még közzé nem tett regényét a Magyar Regényírók című sorozatban való közzététel céljaira fenntartsák. E kérdésre önök folyó hó 24-én kitérő választ adtak, folyó hó 25-éről kelt levelükben pedig kijelentették, hogy arra válaszolni nem kívánnak. Miután pedig ez utóbbi levelük a kereskedelmi forgalomban szokásos formáktól annyira elüt, hogy ügyfelem részére ez ügyben az önökkel való további levelezés kizártnak mutatkozik, ügyfelem nevében ezennel én állapítom meg, hogy önök a folyó hó 19-éről kelt levele vételétől számított 8 napon belül a felszólításnak eleget nem tettek, hogy továbbá a Magyar Regényírók és „A magyar nép művészete” című kiadmányok közzététele iránt vállalt kötelezettségüknek kellő időben eleget nem tettek és végül, hogy a szerződés alapján önöket terhelő egyéb kötelezettségeiket – mint ügyfelem azt épen a legutóbbi napok során megtudta – ismételten szándékosan megsértették. Mindezeknél fogva ügyfelem a már fentebb idézett szerződés és a törvény értelmében önöktől a teljesítés helyett a szerződésszegő magatartásuk által okozott kárának megtérítését igényli. Teljes tisztelettel Lévy, s. k.”

E levelünkkel eleget tettünk a törvény azon intézkedésének, amely szerint az a fél, aki a másiktól késedelme miatt teljesítés helyett kártérítést követel, erről azt értesíteni tartozik. (Kereskedelmi törvény 353. §.)

E levélre a Franklin-Társulat ügyvédje, dr. Balog Arnold útján április hó 1-éről március elsejei kelettel levelet intézett ügyvédünkhöz, amelyben egyszerűen tagadja, hogy késedelmével, valamint a Mikszáth Kálmán-féle munka tekintetében a szerződést megszegte volna és egyúttal kérdést intéz hozzánk aziránt, hogy mi az értelme a teljesítés helyetti kártérítés követelésének.

Miután időközben utánajártunk a Franklin-Társulat egyéb ténykedéseinek is és április hó első hetében megtudtuk, hogy a Franklin-Társulat az árakat a fentebbiek szerint szerződésellenesen felemelte s az Ujabb írók Könyvtárát kiadta, ez ellen a két szerződésszegése ellen is tiltakoztunk és pedig annak ellenére, hogy ily tiltakozásra, miután nyilatkozatunkat a szerződés tekintetében már megtettük, szükségünk nem volt.

Meg kell azonban említenünk, hogy a Franklin-Társulat e tiltakozásunkra eddigi magatartásához méltóan jelentette ki, hogy mindezen cselekményéhez joga van és azokat továbbra is fenntartja.

XI. A kereseti igény részletezése.

Miután mi a Franklin-Társulattól a jövőben az A) alatti alapján könyveket átvenni nem tartozunk, ő azonban 62.270 korona 71 fillérnyi váltót kapott tőlünk anélkül, hogy mindaddig azok ellenértékét szállította volna, e váltókat visszaadni vagy pedig azokat összegét készpénzben megfizetni köteles.

Miután az A) alatti kötlevel alapján a Franklin még 511.263 korona bolti, illetőleg 212.295 korona netto árú könyvet tartozott volna szállítani s azok eladása útján 104.869 korona tiszta haszonra tehettünk volna szert, ő a ker. törv. 353. s 271. §-ai értelmében ezt az összeget nekünk megtéríteni köteles.

A Franklin-Társulat azon ténykedése, hogy a szerződés szelleme és azok intézkedései ellenére egyrészt a Magyar Regényírók és az A) alatti kötlevel egyéb tárgyai tekintetében nekünk versenyt támasztott, másrészt magának a kiadmánynak kelendőségét is aláásta, az A) alatti alapján átvett 162.905 korona netto árú könyv elhelyezésének költségét a 378.487 korona bolti ár 15%-ával, vagyis 56.773 koronával emelte, azaz ugyanezen összeggel csökkentette az ezen könyvek elérése útján várható hasznunkat.

Annál a ténynél fogva, hogy Malonyay: A magyar nép művészete és Beöthy: Művészetek története című művek szállítása elmaradt, a terjesztése érdekében kifizetett 2800 K jutalék fele, vagyis 1400 korona elveszett.

Végül a Franklin-Társulat szerződésszegései teljesen meghiusították a Klasszikus Regénytár sikerét s azt eredményezték, hogy míg eredetileg e kiadmányunkat legalább 20.000 példányban szándékoztunk közrebocsátani, első köteteit 10.000 példányban nyomtattuk, tényleg abból csak 4000 példányt tudtunk elhelyezni s azt is csak a legnagyobb áldozatokkal. Miután pedig e kiadmány megindításakor a munka kelendősége fennforgóit s annak egy-egy példánya után átlag 65.15 korona haszonra tehettünk volna szert, amelyből kizárólag az ő szerződésszegése folytán estünk el, e címen 912.000 koronát tartozik nekünk megtéríteni.

Meg kell jegyeznünk, hogy ezen összegből 22.556 korona 65 fillér tényleges kárunk, amennyiben ezen összeget a Franklin-Társulatnak a külföldi regények előmunkálatai kiadásainak megtérítésére tényleg kifizettük, kizárólag abból a célból, hogy a Klasszikus Regénytárt megvédjük, e célunkat azonban a fentebbiek szerint a Franklin-Társulat szerződésszegése folytán el nem értük.

Miután pedig a Franklin-Társulat a szerződésszegéseivel okozott kár megtérítését megtagadta s a per megindítására egyenesen kényszerített, a B) alatti meghatalmazással igazolt ügyvédünk által kérjük a tekintetes választott bíróságot, amelynek hatáskörét és illetőségét az A) alattiban kikötöttük,

méltóztassék ezen keresetünk tárgyalására sürgős határnapot kitűzni, arra a Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda alperest megidézni s a per letárgyalása után arra kötelezni, hogy három nap alatt különbeni végrehajtás terhe mellett adja vissza a neki átadott s összesen 62.270 korona 71 fillérről szóló váltóinkat, ennek elmulasztása esetén pedig 62.270 korona 71 fillért s annak az ítélet jogerőre emelkedése napjától folyó 5% kamatait fizesse meg; méltóztassék továbbá alperes kártérítési kötelezettségét megállapítani és őt abban elmarasztalni, hogy a kereseti költséget s a megállapítandó perköltséget három nap alatt különbeni végrehajtás terhe mellett fizesse meg, az ítéleti illetéket pedig viselje.

Tisztelettel

*Révai Testvérek irodalmi intézet
részvénytársaság.*

Felolvasás után a tárgyalás az idő előrehaladottsága miatt elhalasztatott.

Budapest, 1911. november hó 2-ik napján. Simon s. k., a vál. bíróság elnöke, Engel s. k., jogügyi titkár.

III. Tárgyalás.

Az 1911. évi november hó 16-ik napján megtartott folytatólagos tárgyaláson, **alperes** védekezését a következőkben terjesztette elő:

A keresetlevél nyomtatott szövege szerint felperes eredetileg a váltó visszaadásán felül 1.075,942 korona 50 fillér kártérítési összegnek fizetésére is kívánta az alperest köteleztetni, utóbb azonban csak a kártérítési kötelezettség megállapítására irányuló kérelmét látta jónak fenntartani. Ez a kérelem ellenkezik a S. E. 16. §-ával, minthogy azonban a megállapítási kereset előfeltételeinek fennforgását a bíróság hivatalból vizsgálja, a maga részéről nem kíván a kérdéssel részletesen foglalkozni.

Felperes vádjai.

Azokra a vádakra, amelyekkel felperes a Franklin-társulatot a keresetben illeti és amelyek legnagyobb részt a perrel összefüggésbe egyáltalán nem hozhatók, egyelőre bővebben nem reflektál. Minthogy azonban a kereset erősen hangsúlyozza, hogy az alperes társaság jelenlegi ügyvezetése szakított a régi tradíciókkal, szükségesnek tartja megismertetni a bíróságot azokkal a személyváltozásokkal, amelyek 1903. év óta az alperes társaság vezetőségében beállottak. 1903-1904-ig Gyulai Pál kivételével, akinek helyébe Beöthy Zsolt lépett, a vezetőség tagjai a régi maradtak. Azóta bevászártak Kornfeld Zsigmond, Márffy Albin, Wodianer Artur és Gárdos Alfréd. Ügyvezető vezérigazgató König Gyula, és hogy a vezetőség tagjai között a teljes harmonia ma is megvan, azt eléggé bizonyítja az a tény, hogy a folyó október 20-iki igazgatósági ülésben egyhangulag visszautasították felperesnek összes vádjait, megállapítván egyúttal, hogy az ügyvezetésben teljes egyetértésben járnak el.

Külföldi Regényírók.

Áttérve a keresetre és annak sorrendjét követve, mindenekelőtt foglalkozni kell azzal az állítással, hogy a Wodianer F. és fiai cég 1904 elején tudomást szerezvén arról, hogy felperes a Klasszikus Regénytár című kiadmányt előkészíti, ezen üzleti eszmét a maga javára kívánta fruktifikálni, vagyis ellopta ezt az eszmét. Hogy ez az állítás merőben valótlan, azt világosan bizonyítja az ezennel 2÷ alatt csatolt szerződés, amely már 1903 október hó 13-án jött létre egyrészről a Wodianer cég, másrészről Tóth Béla és Radó Antal között és amelyre nézve Wodianer Artur és Radó Antal kihallgathatók. Ezen szerződés szerint Tóth Béla és Radó Antal elvállalták a Képes Regénytár, a világirodalom legjobb regényei című kiadmány szerkesztését. A kiadmány 50 esetleg 100 kötetre volt tervezve és tartalmazta volna a szerződés kiegészítő részét képező jegyzékben felsorolt külföldi regények magyar fordítását. A vállalat 1904 tavaszán már igen előrehaladt stádiumban volt, amint ez épen felperes 1904 április 13-ról kelt 3÷ alatti levelének tartalmából megállapítható. Amidőn alperes társaság 1904 márciusban átvette a Wodianer cég üzletét, természetesen átvette a szóban forgó vállalat kiadói jogát is, sőt már csak hetek kérdése volt, hogy a mű megjelenjék. Ekkor állott elő a felperes azzal, hogy ő egy hasonló kiadmányt tervez és kérte alperest, hogy a maga kiadmányát csak később bocsássa a könyvpiacra, mire a felek a keresetben említett 1904 április 8-iki első megállapodást létesítették. Mind az, amit azután felperes a keresetben azokra az okokra nézve előad, amelyek alperes társaságot ezen szerződésnek az A ÷ alatti szerződésre való konverziójára indították, teljesen alaptalan. A vállalat kellőleg megvolt konstruálva és előkészítve, az 1904. április 8-iki megállapodás folytán 225,000 kötet átvétele biztosítva volt, e mellett pedig természetesen meg volt a lehetőség arra, hogy alperes a saját részletüzlete útján nagyobb

menyiséget a piacon elhelyezzen. Ha mindezek dacára a Franklin-Társulat beleegyezett abba, hogy a külföldi regényírók kiadásáról lemond és az első szerződés helyett megkötö felperessel az A) alatti, úgy ezen elhatározásnál – amint ez az 1904 november 25-iki igazgatósági ülés jegyzőkönyvének 4÷ alatt csatolt kivonatos másolatából megállapítható, főleg etikai momentumok vezérelték.

Magyar Regényírók tartalma, Mikszáth új regénye.

A kereset alapja az, hogy alperes az A) alatti szerződést megszegte és pedig elsősorban azzal, hogy a Magyar Regényírók tartalma tekintetében vállalt kötelezettségének nem tett eleget. Felperes szerint a Franklin-Társulat köteles lett volna arról gondoskodni, hogy a Magyar Regényírók című gyűjteményben Mikszáth Kálmánnak egy új regénye jelenjen meg, mert ezt a prospektus kiemelkedő módon mint a gyűjtemény legbecsesebb kötetét említi meg, mert Mikszáth nevének ilyen kiemelése előzetes, hosszas megbeszélések eredménye volt és mert felperes ki is kötötte, hogy a munkában Mikszáth egy új művének kell szerepelnie. Ezzel szemben konstatálja az alperes, hogy az említett prospektus, amelynek egy példányát 5÷ alatt csatolja, már 1904 első felében bocsátott közre, tehát oly időben, amikor még szó sem volt az A) alatti szerződésről, sőt, hogy a Magyar Regényírók első sorozata ugyancsak 1904. évben már megjelent, holott az A) alatti szerződés csak 1905 május 24-én kötött. Nyilvánvaló tehát, hogy alperes nem a felperes kívánsága folytán vette fel a gyűjteménybe Mikszáth új regényét, s hogy nem ez okból tünteti fel a prospektus az „új regényt” dűlt betűkkel. Megjegyzendő, hogy a prospektusban, amely 1-60 számok alatt felsorolja az írókat és műveiket, Mikszáth Kálmán neve mellett ezek a szavak: „Egy új regénye” csupán azért szedettek kurzív betűkkel, nehogy úgy tűnjék fel, mintha ez volna az egyik Mikszáth-féle regény címe.

Utal egyébiránt arra, hogy a prospektus szerint „esetleges csekély változtatások jogát a kiadó intézet fenntartja magának” és így, ha alperes kötelezte volna is magát egy oly Mikszáth-regény kiadására, amely még sehosem jelent meg, ez a kikötés felmentené az obligó alól. Hogy maga felperes sem helyezett különös súlyt épen Mikszáth műveire, az kitűnik az A) alatti szerződés 2. pontjának a) alpontja 5. bekezdésében foglalt rendelkezésekből. Végül kétségtelen, hogy Mikszáth halála minden körülmények között megszüntette volna alperes kötelezettségét, még ha a felperes összes állításai a tényeknek meg is felelnének. Itt jegyzi meg, hogy a gyűjteményben Mikszáth egyik regénye „A Noszty fiú esete” meg fog jelenni.

Késedelem.

Szerződésszegés felperes szerint továbbá az, hogy a gyűjteményből két sorozat, vagyis 10 kötet még nem jelent meg. Eltekintve attól, hogy az ezennel 6÷ alatt csatolt összeállítás szerint a gyűjtemény megjelenésében említésreméltó késedelem be sem állott és hogy lényegtelen késedelem már azért sem jöhet figyelembe, mert mint említve lett, a prospektusban a kiadó csekélyebb változtatások jogát fenntartotta, a felperes a késedelemre már azért sem hivatkozhatik, mert az A) alatti szerződés 9. pontja ellenére e miatt fel nem szólalt, a sorozat megjelenését sohasem sürgette. Az 1909-1910. években észlelhető késedelem egyik oka az, hogy abban az időben rendezte a felperes a Mikszáth-jubileumot és épen az ő kérelmére egyezett bele az alperes, – aki pedig Mikszáth egész munkásságát magának lekötötte – hogy a híres író a felperes kiadmányában megjelent „Jókai életrajza” című művén dolgozzon, ami természetesen elvonta őt a Magyar Regényírók szerkesztésétől és ennek tulajdonítható részben az is, hogy a bevezető tanulmányok közül 3, illetőleg 3½ nem készült el. A hiányzó tanulmányokat Schöpflin Aladár írja. Hasonlóképpen nem mondható lényegesnek A magyar nép művészete című kiadmánynál beállott késedelem, – amelyből különben 3 kötet már

megjelent – ha figyelembe vesszük, hogy az ily mű szerkesztése, amelynek tartalmát 7÷ alatti prospektus jelzi, mily nehézségekkel jár. Az ilyen munkát napra pontosan elkészíteni nem lehet, a dolog természete kizárja, hogy a szerzőt a határidők pontos betartására kényszeríthessék. E tekintetben szükség esetén szakértők kihallgathatók. Magyarországon még nem jelent meg ily sorozatos gyűjtemény, amelynél késedelem nem fordult volna elő. Talán elég e részben épen felperesnek két hasonló vállalatára utalni. Az egyik a Klasszikus Regénytár, amelynél a sorozatoknak 5-5 havi időközökben kellett volna megjelenniük, tényleg pedig 88 hónap alatt megjelent 11 sorozat, a késedelem 23 hónap, a másik a Magyar Kereskedő Könyve, amelynek az 1906 decemberi prospektus szerint fél évi időközökben kellett volna megjelennie, holott a kötetek megjelentek 1907 februárban, decemberben, 1909 október 15-én és 1911 szeptemberben, a késedelem tehát 3 év.

Áremelés.

Panasz tárgyává teszi a felperes a keresletben VII. pont alatt az áremelést. Való igaz, hogy áremelés történt, ámde figyelembe veendő, hogy a múlt év végén és a jelen év elején az összes könyvkiadók emelték az árakat, így a felperes is, aminek indokai épen az ő 8÷ alatt csatolt körlevelében kifejtvék. Azonban a felemelés dacára felperesnek az eredeti, régi áron számláztattak a könyvek, úgy, hogy ő ezáltal még nagyobb haszonhoz jutott és juthat, mert hiszen magasabb árban értékesítheti a könyveket; az ügynököknek nagyobb proviziókat fizethet, vagyis még meg is könnyítettett részére a terjesztés. Egyébiránt amint az alperesi ügyvédnek 9. és 10. ÷ alatt csatolt leveleiből kitűnik, alperes a Révai cég felszólalása folytán hajlandónak is nyilatkozott az áremelés megszüntetésére. Utal még arra, hogy az A) alatti szerződés 4. pontja csupán az árleszállítást tiltja meg, az áremelést tehát, amelyet a felperessel szemben amúgysem alkalmazott, semmiképen sem lehet ok arra, hogy a szerződés semmisnek nyilváníttassék.

Versenytilalom.

A kereset IV., V. és VI. pontjaiban szerződésellenes magatartással vádolja a felperes a Franklin-Társulatot, nevezetesen bűnéül rójja fel, hogy kiadmányai terjesztését saját részletüzlete útján forszirozza, hogy kiadta a *Magyar Írók Könyvtárát* és az *Ujabb Írók Könyvtárát* és hogy rosszhiszeműleg, az ő megkárosítására szövetkezett a *Max Herzig* bécsi céggel. Beismeri az alperes, hogy minden tisztességes és törvényes úton-módon törekszik saját kiadmányai terjesztésére, ezt azonban szerződésszegésnek csak nem lehet minősíteni? Megjegyzendő, hogy még az első, 1904. évi szerződésben is, amely szerint a részletüzlet teljesen a felperesre lett bízva, a Melczer-féle üzlet kifejezetten ki volt véve. Az A) alatti szerződésben a részletüzletre vonatkozó ily intézkedés már nem lett felvéve. És ennek megvan a maga oka. Mert az első szerződés egy még nem kész vállalatra vonatkozván, a Franklin-Társulat úgy kalkulált, hogy a felperesnek és az Aufrecht és Goldschmied cégnek eladott 450.000 kötettel nyeresége biztosítva van. A jelen esetről azonban másképen állott a dolog. Az A) alatti szerződés létrejöttékor már több mint egy év telt el a prospektus megjelenése óta, a gyűjteményből két sorozat (10 kötet) már megjelent, a különféle munkákból nagyobb mennyiségű kötet már ki volt nyomtatva, az ilyképen felmerült költségek azonban a szerződésnél nem vétettek számításba. Azt, amit felperes a Herzig-féle transakcióra nézve előad, tagadja, bár ha mindaz való is volna, úgy azt szerződésszegésnek nem lehetne minősíteni. Csupán az igaz, hogy a Herzig cég azzal a kérelemmel fordult alpereshez, adja neki a Magyar Regényírókat, miután a Remekírók képes könyvtárát nem veszi. Az ezennel 11.÷ alatt becsatolt kimutatás szerint felperes 1905. és 1906-ban a kötelezett mennyiségnél többet, a későbbi években állandóan kevesebbet vett át, hogy végeredményben 1910. végéig a hiány értéke 61.041

korona 83 fillér. Ennek oka felperes szerint az, hogy a Franklin-Társulat konkurenciát csinált neki és elszerzőtte az ő ügynökeit, ami azonban valótlan. Az igazi ok az, hogy a Révai testvérek cég időközben szerződött az Athenaeummal a Műveltség Könyvtára átvétele iránt, rendezte a Mikszáth jubileumi kiadást, el volt foglalva a Jókai, Ambrus, Eötvös Károly és Rákosi Viktor műveivel, előkészítette a Pallas Lexikon második kiadását és így természetesen, amennyire csak lehetett, elhanyagolta az itt szóban forgó kiadmányok terjesztését. Sőt például a Grill céggel oly megállapodást létesített, amely szerint ez a cég a Lexikon és a Mikszáth jubileumi kiadás terjesztése érdekében köteles minden lehetőt elkövetni. Az ellen, hogy alperes a saját kiadmányai terjesztésével foglalkozott, a felperes a szerződés 9. pontja dacára soha fel nem szólalt. Nem felel meg a tényeknek az az állítás, hogy a *Magyar Írók Aranykönyvtárának* egyik kiadója az alperes cég, mert ez a mű a Grill cég kiadmánya. Hogy a Franklin-Társulat az *Ujabb Írók Könyvtára* című gyűjteményt kiadta, az igaz, ámde a 12÷ alatt csatolt prospektusból megállapítható, hogy ezen kiadmány tartalmánál fogva sem a Klasszikus Regénytár, sem a Magyar Regényírók konkurenciájának nem minősíthető, de egyébiránt is ugyanolyan művekből van összeállítva mint az A) alatti szerződés 6. pontjában említett Szépirodalmi Könyvtár. Megjegyzendő, hogy az első sorozat már 1910 elején jelent meg anélkül, hogy a felperes az ellen felszólalt volna.

Teljesítés helyett kártérítés.

Érdekes fényt vet felperes eljárására az a tény, hogy bár keresetében és már előző leveleiben is teljesítés helyett kártérítést igényelt, azért mégis követeli és elfogadja a teljesítést. Ennek igazolásául csatolja 13÷ alatt azon könyvek jegyzékét, amelyeket a levélbeli kijelentésnek és a kereset óta, még pedig minden jogfenntartás mellett átvett.² Elismeri az alperes, hogy felperestől 62,270 korona 71 fillér értékű váltókat kapott, de minthogy felperes ezeket 1906-tól 1910-ig a szerződésből folyó kötelezettség alapján adta, világos, hogy oly állítólagos szerződésszegések címén, amelyek saját előadása szerint túlnyomólag 1911-ben fordultak elő, azokat vissza nem követelheti. Végül tagadja, hogy felperes károsodott, hogy kárát alperes okozta volna és nem ismeri el az összes kárfelszámítások helyességét sem.

A bíróság erre a tárgyalást 1911 november 23. napjának d. u. 5 órájára halasztván el, a folytatólagos tárgyalásra a feleket nyomban kihirdetett végzéssel megidézi.

Budapesten, 1911 november hó 16-án.

Aláírások.

² Talán »jogfenntartás nélkül«?

IV. Tárgyalás.

Az 1911 november 23-án megtartott folytatólagos tárgyaláson **felperes** az ellenbeszédre a következőkben válaszolt:

Alperes magatartása

A kereset alapja egyrészt az, hogy alperes az A) alatti szerződésben foglalt adásvételi ügyletet oly módon teljesítette, illetőleg nem teljesítette, hogy felperes az előlegváltók visszaadását és kártérítési igényének megállapítását követelheti, másrészt az, hogy a versenytilalmi kikötés megszegése folytán is kártérítéssel tartozik. Annak igazolása céljából, hogy e tilalom megszegése nem kivételes, véletlen eset volt, kellett kitérni a keresetben arra is, hogy az alperes más esetekben főleg a felperessel szemben mily magatartást tanusított. Megállapítani kívánja mindenekelőtt, hogy alperes azokat a tényeket, amelyek a keresetben erre vonatkozólag felhozattak, nem tagadta. Így nevezetesen nem tagadta mindazt, ami a *Nagy lexikon* a *Jókai kiadás* és a *Mikszáth-féle jubiláris kiadás* tekintetében előadatott, azt pedig, hogy a *Magyar Kereskedő Könyve* megjelenése alkalmával mily eljárást követett, Schack Béla igazolhatja.

Magyar Regényírók.

Az A) alatti szerződés szerint felperes a Magyar Regényírók című gyűjteményből 500 teljes példányt és 30.000 kötet, további 60.000 kötetet pedig saját választása szerinti kötetekből, a szerződés I. pontjában körülírt módozatok mellett vásárolt. Ezt a munkát alperes a szerződésnek megfelelően szállítani nem képes, még pedig saját hibájából nem képes, késedelembe esett a munka közzétételére nézve vállalt kötelezettségét illetőleg, végül oly cselekményeket követett el, hogy ezek folytán a munkának Magyarországon való terjesztése úgyszólván lehetetlenné vált. Mindezek alapján felperes a teljesítés helyett kártérítést kérni jogosult.

Mikszáth új regénye és előszavai.

Minthogy a szerződés kifejezetten utal a prospektusra, ennél fogva kétségtelen, hogy ez utóbbi a szerződés kiegészítő része, annak lényeges alkateleme. A prospektus egész tartalma szerint világos, hogy Mikszáth Kálmán közreműködése alapvető fontossággal bírt. Említés történik benne arról, hogy a regénytár eszméjét ő vetette fel, hogy elvállalta annak kiadását. Közli Mikszáthnak a Franklin-Társulathoz intézett levelét, amelyben a munka tartalma részletesen körül van írva, említi azokat a bevezető tanulmányokat, amelyekkel Mikszáth az egyes írók műveit kísérni fogja, közli a Pálfi Albert egyik regényéhez írt bevezető tanulmány egy részét, végül kiemelkedő módon jelzi, hogy a gyűjteményben meg fog jelenni Mikszáthnak „Egy új regénye” is. Joggal mondhatja tehát a kereset, hogy a bevezető tanulmányok és az új regény képezte volna a gyűjtemény fő irodalmi becsét és vitték volna sikerre az egész vállalatot. Világos, hogy ily körülmények között Mikszáth ígért új regényét nem lehet pótolni valamely már megjelent regényével és a bevezető tanulmányokat helyette bárki mással nem lehet megíratni. Szakértők, de az olvasóközönség százai is tanúskodhatnak arról, hogy minden egyes bevezető tanulmány annak idején a legnagyobb feltűnést keltette és hogy az olvasók nem annyira a régi írók művei, mint inkább aziránt érdeklődtek, mit ír róluk Mikszáth Kálmán. Világos tehát az is, hogy a bevezető tanulmányok részbeni hiányát és az új regénynek egy már megjelent regénnyel való helyettesítését alperes nem indokolhatja azzal, hogy a prospektusban esetleges csekély változtatásokhoz való jogát fenntartotta. Ezen kikötés

jelentőségének mérlegelésénél nem maradhat figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy alperes társaság háromféle prospektust szokott kibocsájtani: olyanokat, amelyekben változtatások jogát minden megszorítás nélkül fenntartja, olyanokat, melyekben ily jogot egyáltalán nem és végül olyanokat, amelyekben csekély változtatások jogát tartja fenn. Megjegyzendő, hogy a fennforgó esetben a prospektusban kikötött jogát alperes eléggé igénybe vette, amennyiben például Werner Gyula munkáját nem adja ki és a szállítással is elkésett. A munka lényegét érintő változtatások a „csekélyt változtatások fogalma alá semmi képen sem subsummálhatók. A kereset szerint Mikszáth Kálmán nevének illetően kiemelése a prospektusban korántsem véletlennek műve, hanem előzetes hosszas megbeszélések eredménye. Ezzel szemben az alperes azt hozza fel, hogy a szóban forgó prospektus már ezzel 1904. évben jelenvén meg, alperes annak tartalmára nem gyakorolhatott ingerenciát, mert hiszen az A) alatti szerződés csak később 1905. évben jött létre, a korábbi, 1904 április 8-iki megállapodás pedig csakis a külföldi regényírók műveinek megvételére vonatkozott. Ámde ez a lehetetlenség nem forog fenn. A Magyar Regényírók kiadásának eszméje ugyanis Goldschmiedtől, az Aufrecht és Goldschmied cég tagjától származik, aki már régebben közölte a Franklin-Társulattal azt a tervét, hogy ki kellene adni régi jeles írók műveit, élő neves írók új, még meg nem jelent műveivel együtt egy gyűjteményben és e tárgyban szerződni is akar alperessel. De ez utóbbi akkor még nem volt hajlandó a vállalkozásra. Már ezen alkudozások során hangsúlyozta Goldschmied, hogy a vállalat sikerének biztosítása szempontjából Mikszáth közreműködésére okvetlenül szüksége van. Utóbb, midőn maga alperes vetette fel a Magyar Regényírók eszméjét, abban állapodott meg Goldschmieddel, hogy kárpótlásul, mert a vállalat eredetileg az ő gondolata volt, átenged neki 400, illetőleg 288 teljes példányt. Midőn azután felmerült a kollízió a külföldi regényírók kiadása miatt és arról volt szó, hogy úgy a felperes, mint Goldschmied a Magyar Regényírókból vegyenek át bizonyos mennyiséget, akkor ismét szóba került, hogy az egyes írók mely művei vétessenek fel a gyűjteménybe; véletlenül megvan még a Franklin-Társulat eredeti prospektusa, amelyet ezennel E) alatt becsatol. Ebből megállapítható, hogy a régi prospektus nem egyezik össze teljesen a végleges prospektussal. Az eredetin rajta vannak egyes megjegyzések a felveendő írókat és műveiket illetőleg, a melyek részben figyelembe is vétettek. Goldschmied Bernát, akit a D) alatti kérdőpontokra tanuként kihallgattatni kér, bizonyíthatja, hogy már az 1904. évben folytatott tárgyalások során hangsúlyozta ő is, de a felperes is, hogy Mikszáthnak új regényére feltétlenül szükség van. Természetes, hogy azután, amikor az első megállapodás átadomíttatott az A) alatti szerződésre, ez a prospektus szolgált alapul, joggal mondhatja tehát a felperes, hogy a prospektusnak Mikszáthra vonatkozó része nem véletlen eredménye, hanem következménye annak, hogy ő éppen Mikszáth közreműködésére és új regényére különös súlyt helyezett. Nem szenvedhet kétséget tehát, hogy ha Mikszáth még élne, alperes nem is vitathatná azt, hogy a bevezető tanulmányokat másvalaki által akarja megírni és hogy egy új regény helyett egy régi regényt vesz fel a gyűjteménybe.

Alperes mulasztása.

Már most alperes azt vitatja, hogy Mikszáth halála mentesíti őt a kötelezettség alul. Feltéve, hogy ez az álláspont jogilag helyes, úgy ebből még nem következik, hogy a kereset elutasítandó, hanem legfeljebb az, hogy e címen felperesnek nincsen igénye kártérítéshez, de a váltók visszaadására irányuló kérelemnek akkor is feltétlenül helyt kellene adni. Mert a szerző halála – feltéve, hogy egyébként a kiadót vétkesség nem terheli – azzal a hatállyal bír, hogy a szerződés teljesítése a kötelezett alperes hibáján kívül fekvő okból lehetetlenné vált, aminek ismét az a következménye, hogy ő, de természetesen felperes is, szabadul a kötelezettség alul. Így intézkedik pld. a polg. tkv. tervezetének 1167. §-a. Csakhogy a jelen esetben a szerződés teljesítése éppen az alperes vétkessége folytán vált lehetetlenné, miért is felperes a nem-

teljesítésből eredő kárának megtérítését is követelheti. (Tervezet 1168. §.) A lehetetlenülés vétkes, mert alperest késedelem terheli. A Magyar Regényíróknak 1910 végéig be kellett volna fejeződnie, ha tehát alperes nem késedelmeskedik, a gyűjtemény még Mikszáth életében jelent volna meg. Az adós pedig, aki késedelmes, még vétlen balesetért is felelős. (Tervezet 1187. §.) Kérdés tehát csupán az, volt-e késedelem. Hogy terminus szerint volt késedelem, azt az alperes elismeri, de mentségül többféle momentumra hivatkozik. Így pld. arra, hogy Mikszáth Kálmánt nem volt lehetséges sürgetni. Eltekintve attól, hogy Mikszáth szerződéses kötelezettségeinek mindig megfelelt, a felelősség Mikszáth esetleges késedelmeskedéseért csak az alperest terheli. Hivatkozott arra is, hogy éppen felperes gátolja Mikszáthot az „új regény” és a „Bevezető tanulmányok” elkészítésében, mert megbízta Jókai életrajzá-
nak megírásával. De hiszen „Jókai életrajza” már 1906-ban megjelent. Volt tehát 1910-ig még elég idő. Mi több, két regény azóta meg is jelent, még pedig épen az alperes kiadásában. Az egyik „A Noszty fiú esete” először a Vasárnapi Ujságban, 1906 október 21-től 1907 december 31-ig, később könyvalakban 1908 okt. 29-én, a másik „A fekete város” című regény, amely 1908 októbertől 1910 januárig jelent meg. Sőt ezt a regényt alperes 1910 december 1-én, már Mikszáth halála után, könyvalakban is kiadta, amikor pedig kétségtelenül tudta, hogy új regény nem maradt. Az az érvelés, hogy egy regény 60 regényhez képest és 3½ bevezető tanulmány az összesekhez képest elenyésző csekély – jelentőséggel nem bír, mert részben hiba is, hiba különösen, ha figyelembe vesszük, hogy épen a regény és a bevezető tanulmányok a műnek, tehát a szerződésnek is leglényegesebb alkatelemei. Alperes szerint felperes későn szólalt fel a Mikszáth-féle új regény hiánya miatt, amennyiben legkésőbb azonnal Mikszáth halála után tartozott volna felszólalni. Ezzel szemben elég arra utalni, hogy a Franklin-Társulat még az 1911 tavaszán tehát, Mikszáth halála után megjelent *E)* alatti könyvjegyzékben (40. oldal) hirdette, hogy Mikszáth egy új regénye a Magyar Regényírókban meg fog jelenni, amiben felperes annál kevésbbé kételkedhetett, mert általánosan elterjedt hírek szerint maradtak Mikszáth után kiadatlan művek. Amikor azután felperes tényleg kérdést intézett alpereshez aziránt, van-e ilyen munka, az volt a válasz, hogy tessék a szerződés illető pontját közölni s midőn erre utalás történt, az illető pontra ismét csak az volt a válasz, hogy a felszólalást nem veszik komolyan. Most már felperesi ügyvéd írt, mire alperes felvilágosítást kért, a felvilágosító levél után pedig egyszerűen utalt a korábbi levélre, amelyben azonban Mikszáthról még csak említés sem történt. Ily körülmények között felperes ki volt téve annak, hogyha megindítja a keresetet, itt a tárgyaláson fog kiderülni, hogy van Mikszáth-féle új regény. A keresetindítás után megjelent prospektusban az lett hirdetve, hogy „A fekete város” fog a sorozatban megjelenni, a mult tárgyaláson alperes „A. Noszty fiú” című regényt jelölte meg a szóban forgó új regény gyanánt. Ha tehát a szerződés alapján tényleg kötelessége is lett volna felperesnek azonnal felszólalni, mihelyt a mulasztásról tudomást szerez, akkor is úgy áll a dolog, hogy a mult tárgyalásig hitelesen nem tudhatta felperes mi fog megjelenni és mi nem, sőt hogy akkor, amikor felszólalt, tulajdonképen csak sejtette, hogy alperesnek az ígért új regény nincsen birtokában.

Késedelem kérdése.

Áttérve ezek után a késedelem kérdésére, ami elsősorban a *Magyar Regényírókat* illeti, azoknak 1910. elején kellett volna megjelenniök, de még akkor is, amikor a felperes kijelentette, hogy teljesítés helyett kárt követel, hiányzott a 12 sorozatból kettő. Magának alperesnek adatai szerint a késedelem több mint egy év. Hivatkozik az alperes arra, hogy ilyen késedelem minden sorozatos kiadmánynál elő szokott fordulni, hogy ilyet nem vesznek figyelembe. Ez nem áll, ily szokás nem létezik, de semmiesetre sem hivatkozhatnék arra alperes a jelen esetben, ahol a terminus ki volt kötve és amikor ő a maga részéről a fizetési határidők betartását szigorúan követelte. Nem tartozik a jelen perre az sem, amire alperes

mentségül hivatkozik, hogy t. i. a felperes két kiadmányánál is volt késedelem, de megjegyzi, hogy úgy a Magyar Kereskedő Könyvénel, mint a Klasszikus Regénytárnál a késedelem indokolt. Előbbinél az volt az ok, hogy a gyűjteménybe felvették az adótörvények is, egyes új adótörvényjavaslatok pedig éppen akkor állottak parlamenti tárgyalás alatt, be kellett tehát várni azok elintézését, utóbbinál túl csekélyek voltak a rendelt részek és így lassítani kellett a kiadást, mert bizonyos arányt be kellett tartani. Az alperes késedelme azonban semmivel sem menthető. Hiszen csak már meglevő munkákat kellett újból kiszedni és a bevezető tanulmányokat megírni, ami mellett figyelembe veendő, hogy alperesnek saját nyomdája áll rendelkezésre, semmisem gátolta tehát a gyűjtemény pontos kiadását. Amikor felperes a késedelem miatt felszólalt, alperes először arra az álláspontra helyezkedett, hogy a késedelem, minden egyébtől eltekintve, már azért sem jöhet figyelembe, mert a felperes a hiányzó sorozatok megjelenését korábban nem sürgette. Ámde az állandó joggyakorlat szerint a nem-sürgetésnek egyedüli következménye csak az, hogy alperes késedelmét jóvá tehesse, azaz még mindig teljesíthetett volna. Március végén felperes a késedelemnek konzekvenciáját levonva, közölte alperessel, hogy most már kártérítést követel. Ekkor alperes ahelyett, hogy utólagos teljesítésre kért volna határidőt, azt vitatta, hogy nincsen késedelem. Levezetés folyt ez ügyben a felek közt, de alperes egyetlen egyszer sem tett oly értelmű nyilatkozatot, amely szerint az utólagos teljesítésre határidőt kér. E nyilatkozat elmulasztása nem tekinthető véletlennek, mert midőn felperesi ügyvéd az Aufrecht és Goldschmied jogutóda Elek és társa részvénytársaságnak alperes elleni ügyében később újból felszólalt a késedelem miatt, alperes ismét nem kért újabb határidőt, sőt nem tette ezt akkor sem, amikor felperes egy levélben kifejezetten konstataulta is, hogy alperes utólagos teljesítési határidő engedélyezésére nem reflektált. Ennek a magatartásnak oka nyilvánvalólag az, hogy alperes még akkor sem tudta megállapítani mikor lesz képes szállítani, nem állott tehát módjában ily határidőt kérni. Egyébként a kereset indítása óta most már 8 hónap telt el és a hiányzó 10 kötetből mindössze 5 kötet jelent meg, hogy mondhatja tehát az alperes ily körülmények között, hogy számbavehető késedelem nem forog fenn. A felek közt váltott leveleket *F)*, *K)* alatt csatolja. Hasonlóképpen áll a dolog *A magyar nép művészete* című kiadmányánál, amelynek 1910-ig kellett volna megjelennie 5 kötetben, amelyből azonban – jóval a határidő után – a per megindításáig csak 2 kötet, azóta 1 kötet jelent meg. Itt alperes azzal védekezik, hogy egy ily munkát nehéz megírni, mert hosszú előtanulmányokra van szükség. Eltekintve attól, hogy 1904-1911-ig elég idő volt a mű megszerkesztésére, miért kötelezte magát olyanra, amire nem képes és különösen miért ragaszkodik ahhoz, hogy késedelme dacára felperes tartozék kötelezettségének eleget tenni. Konstataálni kívánja felperes, hogy midőn ő felszólalt és kijelentette, hogy nemteljesítés miatt kártérítést követel, alperes az utólagos teljesítésre határidőt nem kért. De ha kért is volna, hosszabb határidőt, mint amennyi a kereset óta már eltelt, felperes semmiesetre sem tartozott volna adni, a munka pedig még ma sem jelent meg. Önként értetődik, hogy alperesnek az a kijelentése, hogy ő nincs késedelembe, a törvény által megkívánt többször említett kérelmet nem pótolja. Hogy a késedelem felperesre nézve mily károsodással járt, azt talán nem szükséges bővebben fejtegetni. Mennél később jelenik meg az ilyen sorozatos gyűjtemény, annál nehezebb annak elhelyezése, másrészt az ilyen részletügylet teljesítése a vevő részéről csak akkor követelhető, ha a könyvkereskedő pontosan szállít és tényleg számtalan esetben éppen a késedelem miatt az ügyletek teljesítésbe nem mehetnek. Nem érdemel figyelmet alperesnek az az érvelése, hogy a régebben adott váltók mindazonáltal nem követelhetők vissza, mert hiszen a kereset szerint is a késedelem csak sokkal később, 1911-ben állott be. Világos ugyanis, hogy nem az a döntő, mikor adattak az előlegváltók, hanem az, hogy ő a szerződést be nem tartotta, hogy tehát ilyen váltók vannak nála, amelyek megfelelő értékű könyvekkel fedezve nincsenek.

Illoyális verseny.

A keresetben IV. pont alatt a *Max Herzig-féle transzaktióra* vonatkozólag előadottakat alperes tagadása folytán Herzignek és Goldschmied Bernátnak tanuként való kihallgatásával kívánja bizonyítani. A kérdőpontokat *L)* alatt csatolja. Hogy alperes oly munkákat, amelyek az *A)* alatti szerződés keretébe tartoznak, saját részletüzlete útján a keresetben jelzett módon terjesztette, azt az *S), T)* és *U)* alatti prospektusokkal igazolja. Az ügynökökre vonatkozólag előadott tények valódisága ki fog tűnni, ha alperes bemutatja a Melczer cég könyveit, elszámolásait és a rendelő-lapokat. Annak igazolásául, hogy mindaz, ami a keresetben *V)* alatt *Magyar Írók Aranykönyvtára* és a *Magyar Írók Könyvtára* cím alatt megjelent gyűjteményekre vonatkozólag előadott, a tényeknek megfelel, csatolja *M)* és *N)* alatt a 2 gyűjtemény prospektusait, továbbá másolatban *Q)* alatt azt a szerződést, amely a Grill cég és alperes között e tárgyban létrejött, az egyesített kiadmány prospektusait és a lapokban közzétett hirdetményt *O)* és *P)* alatt; világos, hogy ez a vállalat a Magyar Regényírók diszkreditálására alkalmas. Sőt 1908-ban a Grill-féle szerződés olyképen módosított (l. *R)* alattit), hogy bizonyos esetben Grillnek joga lesz az át nem vett kötetek helyett oly három munkát átvenni, amely az *A)* alattiban benne foglaltatik. Alperesnek esetleges ellenvetése, hogy mindez ellen a felperes nem szólalt fel, figyelembe nem jöhetne, mert az *A)* alatti 9. pontja nyílt szerződésszegések esetére nem irányadó.

A bíróság ezekután a tárgyalást elhalasztotta.

Budapesten, 1911 november 23.

Aláírások.

V. Tárgyalás.

Áremelés.

Az 1911. évi november hó 28-iki tárgyaláson **felperes** folytatva perbeszédét, áttér az áremelés kérdésére. Alperes védekezése az, hogy az áremelés szükséges volt, hogy mások, maga felperes is, kénytelenek voltak az árakat emelni. De hiszen a panasz nem az, hogy árfelemelés történt, hanem az, hogy alperes a szerződés ellenére elmulasztotta erről felperest előzetesen értesíteni. Azzal is érvelt az alperes, hogy ő a bolti árakat emelte ugyan, de felperessel szemben az áremelést nem alkalmazta, neki továbbra is a régi árakon szállított. Ez a kifogás egyrészt nem jöhet figyelembe, mert a szerződés a 6 havi előzetes értesítést épen a bolti árak megváltoztatása esetére írja elő, másrészt ugyanaznap, amidőn felperesnek az áremelés elleni tiltakozására alperes azt felelte, hogy ehhez neki joga van (1911 március 29-én), visszaküldött egy megrendelő-cédula (V.-a), amelynek tanúsága szerint az eredeti áron való szállítás megtagadtatott. A szabályellenes áremelésnek nem lehet ugyanazt és csak azt a jogi hatást tulajdonítani, mint a szabályszerűnek, hanem az szerződésszegések minősítendő és így ez alapon is joggal kér felperes teljesítés helyett kártérítést. Igaz, hogy jóval a kereset megindítása után, 1911 május 24-én alperes levélben kijelentette, hogy felperes kívánságára hajlandó a felemelt árakat ismét az eredeti árakra leszállítani és felperesnek az áremelés dacára a könyveket a régi árakon szállítani, ámde ez a nyilatkozat elkésett, mert ennek a kijelentésnek már április 1-én vagy legkésőbb az április 10-iki levélben kellett volna megtörténnie.

Versenytilalom.

A kereset egyik alapja az, hogy alperes az A) alatti szerződésnek a *Klasszikus Regénytár* védelmét célzó versenytilalmi kikötését megszegte azzal, hogy kiadta az Újabb Írók Könyvtárát. Ezen gyűjteményben a vonatkozó W) alatti prospektus szerint Wilde, Lagerlöf, Wells, Shaw és Sudermann, tehát külföldi regényírók művei is szerepelnek magyar írók művei mellett. Az a körülmény, hogy a gyűjtemény nem kizárólag külföldi írók munkáiból van összeállítva, csak súlyosbítja a versenyt, mert épen ez bírja arra a közönséget, hogy ne a Klasszikus Regénytárt, vagy a Magyar Regényírókat vegye, hanem ezt a kiadmányt, amelyben magyar és külföldi írók szerepelnek és amely emellett még olcsóbb is. De a terjesztés módja is veszedelmes a felperes kiadmányára, mert a prospektus szerint a jövedelem egy része a Délmagyarországi magyar közművelődési egyesületé. Az alperes tagadta, hogy felperes korábban foglalkozott a Klasszikus Regénytár előkészítésével mint ő, illetőleg Wodianer cég s ennek igazolásául hivatkozott arra, hogy ő már 1903 október hó 20-án szerződött Tóth Bélával és Radó Antallal a Képes Regénytár szerkesztése tárgyában. Ámde a dolog tényleg úgy áll, hogy a Klasszikus Regénytár előkészítése 1904. év elején már annyira előrehaladt, hogy számos mű már sajtó alá rendeztetett, viszont alperes csak annyira haladt, hogy 2 regény le volt fordítva. Hogy pedig Wodianer cég a felperes vállalatáról csupán Goldschmied Bernátnak véletlen indiszkrécioja folytán értesült, azt nevezettnek kihallgatásával kívánja bizonyítani. Nem igaz, hogy felperes fordult alpereshez azzal a kérelemmel, halassza el az általa tervezett külföldi regénygyűjtemény kiadatását, hanem e tekintetben áll mindaz, ami a keresetben előadatott és amire nézve Goldschmied kihallgatását indítványozza.

Alperesnek az az érvelése, hogy a szerződésszegések már azért sem jöhetnek figyelembe, mert hiszen felperes folyton átvesz könyveket, nem helyes, mert eltekintve, hogy az ennek igazolásául általa bemutatott jegyzék szerint az április óta átvett könyvek száma aránytalanul csekély, az átvett könyvek csupán kontinuációk voltak, amelyekre nézve felperes 1911 május 11-iki levelében jogfenntartással élt, alperes pedig e jogfenntartó nyilatkozatot tudomásul

vette. (X és Y) alattiak.) Végül csatolja Z) alatt a Grill céggel a lexikonra vonatkozólag kötött szerződésének kivonatos másolatát, amely megcáfolja alperesnek ama vádját, hogy felperes az A) alatti tárgyat képezők terjesztését elhanyagolta.

A bíróság erre a tárgyalást elhalasztotta.

Budapest, 1911 november 28.

Aláírások.

VI. Tárgyalás.

Az 1911. évi december hó 16-án megtartott folytatólagos tárgyaláson alperesi ügyvéd kérelmére a bíróság megengedte, hogy a viszonzvász előterjesztése előtt **Dr. König Gyula** a Franklin-Társulat ügyvezető igazgatója a tényállásra vonatkozó megjegyzéseit előadhassa.

DR. KÖNIG GYULA mindenekelőtt konstatálni kívánja, hogy a Magyar Regényírókból felperes által átveendő 90.000 kötetnek értéke nem 375.000 kor., amint ezt felperes a tárgyaláson állította, hanem csupán 144.000 korona. Utal továbbá arra, hogy a szerződés szerint felperes a Magyar Regényírókból csak 500 teljes példányt (30.000 kötet) köteles átvenni, míg a további 60.000 kötetet saját választása szerinti kötetekből veheti át.

Mikszáth új regénye.

Ezen, alperesre nézve mindenesetre terhes átvételi módozat kompenzációja gyanánt kikötött azonban, hogy a 60.000 kötetben alperes egyes írók műveit, közöttük épen Mikszáth műveit, nem köteles szállítani. Ebből okszerűleg következik, hogy felperesnek az az érvelése, amely szerint a terjesztés csak Mikszáth nevével és új regényével lehetséges, minden alapot nélkülöz. Hasonlóképen teljesen alaptalan felperesnek az az állítása, hogy a Magyar Regényírókba Mikszáthnak egy teljesen új, sehol még ki nem adott regényét kellett volna fölvenni. A prospektusban használt ez a kifejezés: „Mikszáth egy új regénye” azt jelenti, hogy a gyűjteménybe felvételük egy oly regény, amelyet Mikszáth csak ezentúl fog megírni. Úgy szóló, mint Gárdos igazgató esküvel megerősíthetik, hogy a felperessel és Goldschmieddal folytatott tárgyalások során másról nem is volt szó. Felperes ép úgy, mint Goldschmied, az alperesi igazgatók intencióit tökéletesen ismerték. Ha ilyen kívánsággal előállottak volna, úgy szóló azonnal kijelentette volna, hogy erre nem vállalkozhatik. Mert tény ugyan, hogy Mikszáth regényeinek könyvalakban való megjelenése a Franklin-Társulatnak le volt kötve, de ő azokat először heti folytatásokban a Vasárnapi Ujságban szokta közzétenni és féltve népszerűségét, Mikszáth sohasem mondott volna le arról, hogy regényei először egy elterjedt hírlapban ne jelenjenek meg. Ha tehát a Franklin-Társulat igazgatója közölte volna vele, hogy valamely regényét nem jelenteti meg először hetilapban, hanem rezerválja ennek a gyűjteménynek, akkor Mikszáth azt egyszerűen máshol adta volna ki. Megjegyzendő egyébiránt, hogy Mikszáth a Révai Testvérek cégnek igazgatósági tagja volt, hogy a jubileum főrendezője Révai Mór volt, akivel tehát sűrűn érintkezett, baráti viszonyban állott és így alig képzelhető, hogy erről az állítólagos új regényről ne beszélt volna soha. Továbbá Révaiék voltak az elsők, akik Mikszáth hagyatékát ismerték, ők tudták meg legelőször, hogy a regény, amelyre mi és Az Újság is számítottunk, nincsen meg, ha tehát komolyan számítottak új regényre, nyomban kellett volna felszólalni. Ha tényleg olyan fontosnak tartották felperesek Mikszáth új regényét, miért vették át szó nélkül a prospektust alperesek szövegezése szerint, miért vették fel katalógusukba is csak úgy mellékesen ezt a kitélt.

Bevezető tanulmányok.

Ami a bevezetéseket illeti, tény, hogy ezekkel Mikszáth késett és hogy halálakor, három és fél ilyen bevezetés hiányzott. Minthogy azonban egy ily előszó 3-4 oldal, ennél fogva hiányzott mindössze 16-18 oldal egy olyan műnél, amely 20.000 oldalra terjed. Különben a felperes minden megjegyzés nélkül átvett oly műveket, amelyekhez már Schöpflin Aladár írta meg a bevezető tanulmányt.

Versenytilalom.

Azzal a panasszal szemben, hogy a Franklin-Társulat a Regényírókból és a szerződésben felsorolt egyéb művekből túlsokat adott el, elég arra utalni, hogy az alperes részletüzletének évi forgalma egy millió korona és így fel sem tételezhető, hogy erről le akart volna mondani pusztán azért, mert felperes és az Aufrecht és Goldschmied cég összesen 750.000 korona értékű átvételre kötelezte magát. További vád a keresetben az, hogy alperes az *Ujabb Írók Könyvtárának* kiadásával a Klasszikus Regénytárnak meg nem engedett versenyt okozott. Ez a vád is alaptalan, mert azon 9 kötet fordítás között, amely ebben a gyűjteményben megjelent, kettő Wellsnek „Uj világok felé” című műve, amely nem regény, hanem szociológiai munka. Így áll a dolog Wilde-nál is. Ebben apró költemények, vázlatok, tárcák vannak, tehát ez sem nevezhető regénynek. Maradna Lagerlöf, Shaw és Sudermann, de ezek művei a legmodernebbek, klasszikusoknak tehát nem mondhatók. Versenyről beszélni különben sem lehet, mert a gyűjtemény fogalma nem zárja ki azt, hogy 1-1 munka abba felvétessék.

(A bíróság elnöke figyelmezteti a feleket, hogy ő a Magyar Keleti tengerhajózási rt. igazgatósági tagja és minthogy ennek a társaságnak az elnöke Ullmann Adolf, kérdi a feleket, nem emelnek-e személye ellen érdekeltség címén kifogást. Felek kijelentik, hogy az elnök ellen érdekeltségi kifogásuk nincsen. Erre a tárgyalás elhalasztott.)

Budapesten, 1911 december hó 16. napján.

Aláírások.

VII. Tárgyalás.

A folyó évi május hó 4-én megtartott folytatólagos tárgyaláson **alperes** a következőkben terjesztette elő viszonválasztát:

A kereset lényegileg arra irányul, hogy a felperes az A) alatti szerződés teljesítése alul mentessék fel, azaz mondassék ki, hogy joga van a váltók adását illetőleg a már adott váltók beváltását megtagadni és hogy nem köteles oly könyveket átvenni, amelyek átvétele neki nem konvenió. Igaz, hogy ily kérelmek kifejezetten előterjesztve nem lettek, mert felperes csak a kártérítési kötelezettség megállapítását kérte – ezért hivatkozott is alperes a S. F. 16. §-ára – de azért a kereset egész tartalmából világosan kitűnik, hogy a perdöntő kérdés, joga volt-e, vagy jogában áll-e felperesnek az A) alatti szerződéstől elállani.

Szerződés előzményei.

Ebből a szempontból a szerződés előzményei is fontossággal bírnak. Azt már beigazolta az alperes, hogy a Lampel cég már 1903-ban foglalkozott egy a Klasszikus Regénytárhoz hasonló tartalmu vállalat kiadásával és hogy az, amit erre vonatkozólag felperes keresetében előad, nevezetesen, hogy a Lampel cég tőle lopta volna ezt az üzleti eszmét, merőben valótlan. Az sem igaz, hogy a Franklin-Társulat adta értékre a felperesnek, hogy hasonló vállalatot akar létesíteni és hogy legjobb volna, ha felperes a maga vállalata közrebocsátásától eltekintene. Ellenkezőleg a felperes fordult e tárgyban az alpereshez és ő kívánta, hogy a konkurrencia elkerülése érdekében a felek valamely megállapodást létesítsenek. Így jött létre az 1904 április 8-iki szerződés, amely szerint felperes, annak ellenében, hogy a Franklin-Társaság neki cirka egy évi elsőbbséget biztosított a vállalat megjelenésében, arra kötelezte magát, hogy az Aufrecht és Goldschmied céggel együtt 45.000 kötetet 540.000 korona értékben fog átvenni az alperes által kiadandó külföldi regénygyűjteményből. Ha ez a szerződés megmaradt volna, akkor felperes egy évvel a *Klasszikus Regénytár* megjelenése után kénytelen lett volna önmagának konkurenciát csinálni, mert hiszen a 45.000 kötet eladásáról gondoskodnia kellett volna és ez esetben okvetlenül mindkét vállalattal kudarcot vall. Nem áll tehát az, amit felperes a keresetben mond, hogy t. i. ennek az 1904. évi szerződésnek stornója és az A) alatti megkötése az alperes érdekében történt volna. Ellenkezőleg felperes hónapokig tárgyal alperessel aziránt, hogy az 1904. évi szerződés alul mentessék fel és alperes társaság, amint ez a 4. alatti igazgatósági ülési jegyzőkönyvből kitűnik, csak azért egyezett bele a konverzióba, mert nem akarta, hogy a vele üzleti összeköttetésben álló felperes kötve legyen egy oly szerződés által, amelynél biztos vesztesége lesz. És összehasonlítva az 1904 április 6-iki szerződést az A) alattival, megállapítható, hogy ez utóbbi a felperesre kedvezőbb, mert míg az előbbi szerint egy műből nyolc év alatt 540.000 korona értékű könyvet tartozott volna átvenni, utóbbi szerint kilenc és fél év alatt 19 munkából köteles 375.000 korona, illetőleg Aufrecht és Goldschmieddel együtt 750.000 kor.-ért könyveket átvenni. Hogy ez a szerződés reá nézve előnyös, azt felperes a kereset második oldalán az utolsó bekezdésben maga is elismeri.

Versenytilalom.

Az A) alatti szerződés leglényegesebb feltétele, célja az, hogy felperesnek *Klasszikus Regénytára* a konkurenciától megvédessék. Ha tehát az alperes társaság a szerződés ezen legfontosabb feltételének megfelelt, akkor felperes sem tagadhatja meg a teljesítést, nem kérheti a szerződés felbontását. Már pedig a Franklin-Társaság hűségesen megfelelt a szerződés eme

feltételének, mert a *Klasszikus Regénytár*-nak versenyt nem támasztott. Sőt még ha igaz volna is az, amit felperes állít, hogy t. i. az *Ujabb Írók Könyvtára* a *Klasszikus Regénytárral* versenyző vállalat, akkor sem kérhetné a szerződés felbontását, mert ez a vállalat csak 1910-ben jelent meg, felperes tehát öt éven át élvezte a szerződés által neki biztosított legnagyobb előnyt, hogy vállalata verseny nélkül állott.

Ezzel a nagy előnnyel szemben egy főkötelezettség terhelte a felperest, tartozott a Franklin-Társulatnak évenként cirka 38.000 kor. értékű váltókat adni és azokat be is váltani, viszont jogában állott ugyanily érték erejéig a Franklintól könyveket vásárolni. Az A) alatti nem tekinthető egy közönséges adásvételi szerződésnek. Ezt a szerződés előzményei mutatják. A Franklin-Társulat elállott a maga külföldi regénygyűjteménye kiadásától, lemondott arról, hogy felperes abból 540.000 korona értékű könyveket köteles átvenni, holott szakértők igazolhatják, hogy ezzel a vállalat rentabilitása már feltétlenül biztosítva volt, megvédte a *Klasszikus Regénytárt* a versenytől, mindezzel szemben pedig a felperest egyetlenegy kötelezettség terhelte. Tartozott a fentemlített váltókat adni, jogában állván viszont a szerződésben felsorolt könyvekből ugyanily értékig könyveket átvenni.

Felperes nagy súlyt helyez arra, hogy ő minden évben adott váltókat, a Franklin-Társulat azonban nem szállított könyveket. Ámde elhallgatja, hogy a váltókat több ízben, sőt legutoljára a 14.÷ alatti levél szerint 1911. február 15-én prolongálta. Különben is ezek a váltók oly időben adattak, amikor – legalább felperes szerint – alperes már megszegte a szerződést, ő pedig ez ellen mégsem szólalt fel. De hiszen a váltók adásának idejében esedékes szállítások nem képezik a jelen per tárgyát.

Igaz, hogy két munka megjelenésében némi késés állott be. Ámde itt figyelembe kell venni, hogy felperes a *Magyar Regényírók* XI. sorozatából mindössze 100 példányt, a XII. sorozatból 114 példányt rendelt meg és hogy ennél fogva míg ő 90.000 korona értékű könyvek átvételével hátralékban van, addig csak körülbelül 3300 korona az az összeg, amelynek megfelelő könyvet alperes a fizetés napjáig szállítani nem tudott. A versenytilalom megszegésének kérdését illetőleg utal az alperes arra, hogy az ilyen kiadói szerződéseknél a versenytilalom jelentősége tulajdonképpen abban áll, hogy a védeni szándékolt munka megjelenésekor ne adassék ki egy hasonló tartalmú, versenyre alkalmas mű. Ámde egészen más elbírálás alá esik – különösen a szerződéstől való elállás szempontjából – az a tény, ha egy ilyen konkurráló mű csak évek múlva jelenik meg. Már pedig az *Ujabb Írók Könyvtárának* prospektusa 1910 elején jelent meg. Az első sorozat 1910 májusban, a második 1910 őszén, a harmadik 1911-ben adatott ki. Felperes az ellen fel sem szólalt. Azt állítja, hogy a kiadásról csak 1911 áprilisban nyert tudomást. Ez annyira valószínűtlen, hogy figyelmet sem érdemel. De különben az *Ujabb Írók Könyvtára* nem is tekinthető a *Klasszikus Regénytár* konkurrenciájának. Ez utóbbi 60 kötetből áll és ára 300 korona, amaz 24 kötetből és ára 120 korona. Abban csupa külföldi mű, ebben csak kilenc foglaltatik. Ezek közül 3 egyáltalán nem regény, a többi nem klasszikus. Alaptalan az a vád is, hogy alperes a Magyar Regényírók-nak, a saját kiadmányának jogtalan versenyt támasztott. A prospektus az A) alatti szerződést megelőzőleg több mint egy éve bocsátatott közre. Felperes tudta, hogy a Franklin-Társulat a mű terjesztése érdekében már másokkal szerződött, tudta azt is, hogy saját könyvterjesztő vállalata van. Nem tételezhette tehát fel az alperesről, hogy ez a terjesztő jogáról le akar mondani. Ha felperes a Franklin-Társulatnak ezt a jogát korlátozni akarta, úgy a vonatkozó kikötést a szerződésbe fel kellett volna vettetnie. De ellenkezőleg, a szerződés még azt a jogot is megadja az alperesnek, hogy 1907 december 15-ike után tetszés szerinti összeállításban adhassa ki a *Magyar Regényírókat*. Viszont utal alperes arra, hogy felperes nem is akarta a *Magyar Regényírókat* terjesztetni, sőt oly megállapodásra lépett a Grill-céggel az általa kiadott lexikon érdekében, hogy 1912 előtt a nevezett létesített közös iroda a Magyar Regényírók terjesztésével nem is foglalkozhatik. (Lásd a Z) alattit.)

Mikszáth új regénye.

A Mikszáth-féle „új regény”-t illetőleg felperes megváltoztatta a keresetben elfoglalt álláspontját. Miután ugyanis az alperes kimutatta, hogy a prospektus jóval az A) alatti szerződés megkötése előtt bocsáttatott közre, ami kizárja azt, hogy annak tartalma, illetőleg a Magyar Regényírók összeállítása tekintetében ő és a Franklin-Társulat valamiben megállapodtak volna, most a válaszbeszédben azzal áll elő a felperes, hogy a *Magyar Regényírók* eszméje tulajdonképpen Goldschmiedtől ered, hogy a nevezett már a legelső tárgyalások alkalmával kifejtette a Franklin előtt, hogy Mikszáthra feltétlenül szükség van, hogy az 1904 április 8-iki megállapodást megelőző alkudozások során, miután eredetileg a külföldi regényírók tekintetében felmerült első kollízió alkalmával már arról volt szó, hogy ők a *Magyar Regényírók*-ból bizonyos mennyiséget átvesznek, ismét szóba került Mikszáth új regénye és hogy ekkor az eredeti prospektuson bizonyos változtatások történtek. Mindennek igazolásul csatolta a C) alatti eredeti prospektust és kérte Goldschmiednek a D) alatti kérdőpontokra való kihallgatását. Ámde nyilvánvaló, hogy mindez nem lehet döntő, hanem azt kellene bizonyítani, hogy az A) alatti szerződés megkötése alkalmával kikötöttet, hogy alperes köteles a gyűjteménybe Mikszáthnak egy új, másutt még meg nem jelent regényét felvenni. Egyébiránt, ha felperes Mikszáth új regényét oly rendkívül fontosnak, az egész gyűjtemény cloujának tekintette, akkor legalább a saját hirdetéseiben azt jobban kitüntette volna. Ámde a 15÷ a. csatolt *Irodalmi Értesítő*-jének 1905. évi számában a 147. oldalon, ahol a *Magyar Regényíró*-kat hirdeti, nyoma sincs annak, hogy a közönség figyelmét erre az új regényre különös módon felhívna. És ezzel a kérdéssel kapcsolatban utalni kell arra is, hogy az A) alatti szerződés 2. a) alpontja értelmében Révai a fix átvenni kötelezett 30.000 kötetten felül 60.000 kötetben, többek között éppen Mikszáthra nézve, kizárta az ő átvételi kötelezettségét.

Bevezető tanulmányok.

Ami azt a panaszt illeti, hogy 3 ½ bevezetést nem Mikszáth írt meg, úgy a már felhozottaktól eltekintve, ez már azért sem jöhet figyelembe, mert felperes az 1910 őszén megjelent X. sorozatot, valamint a XI. és XII. sorozatokat is kifogás nélkül átvette, jöllehet azokban már Schöpflin írta a bevezetések egy részét.

Késedelem.

Szerződésszegés a kereset szerint az is, hogy alperes a Magyar Regényírók és A magyar nép művészete közzétételében késedelmeskedett. Azt maga sem állítja, hogy alperes a szállításban késedelmes volt, hogy akár egyetlenegy esetben is valamely rendelés nem teljesítetett, vagy hogy a teljesítést a részvénytársaság mint ilyen megtagadta volna. Kártérítést is nem szállítási, hanem közzététel körüli késedelem címén igényel. Ámde alperes a közzététel idejére nézve nem vállalt kötelezettséget és felperes sem kötötte ki mint lényeges szerződési feltételt, hogy alperes pontosan a prospektus szerint köteles közzétenni a jelzett munkákat. Sőt a vállalat közzététele tekintetében már megvolt a késés akkor, amikor az A) alatti létrejött. És felperes 1905-től 1911 március 30-ig minden kifogás nélkül átvett, sohasem szólalt fel a késedelmes közzététel miatt, sőt 1911 március 30-ika óta is rendel és átvesz könyveket a mai napig. Világos, hogy az a fél, aki elállott az ügylettől és nem teljesítés miatt kártérítést kíván, az többé nem követelheti és nem fogadhatja el a teljesítést és ha ezt teszi, úgy tekintendő, mint aki elállott az elállástól. Igaz, hogy felperes erre azzal az ellenvetéssel él, hogy azok a könyvek, amelyeket ő az elállás óta átvesz, csak kontinuációk. Hogy ez nem áll, azt a 13÷ alattival már igazolta az alperes, de csatolja még a 15-22÷ alattiakat, amelyekből kitűnik,

hogy rendszeresen folyik az átvétel és hogy teljes műveket is átvesz a felperes. Hogy miért nem sürgette Révai a művek megjelenését, annak egyszerű oka az, hogy nem volt rájuk szüksége. Hiszen az első sorozatból 500 példányt rendelt, az utolsóból már csak 114-et.

A bíróság erre a tárgyalást az idő előrehaladottsága miatt 1912 május hó 7-ére halasztotta és arra a feleket nyomban megidézte.

Budapesten, 1912. május 4. napján.

Aláírások.

VIII. Tárgyalás.

Késedelem.

Az 1912. évi május 7-iki tárgyaláson **alperes** folytatva viszonzválasztát, újból hangsúlyozza, hogy a lehívás joga a felperest illetvén, aki a könyveket saját szükséglete szerint rendelhette meg, ő rendelés nélkül nem volt köteles szállítani. Felperes 1911 március 30-ig az állítólagos elkésett közzététel miatt egyetlenegyszer sem szólalt fel, rendelései pedig kifogás nélkül pontosan teljesítve lettek. A szerződés a közzététel kötelezettségéről egyáltalában nem intézkedett, maga felperes is legtöbbször csak az említett március 30-iki levélben szól arról, hogy alperes a közzététel tekintetében vállalt kötelezettségének meg nem felelt. Ezzel szemben felperes talán arra fog hivatkozni, hogy ő amúgyis hiába rendelt volna, alperes nem tudott volna szállítani. Ámde ez az esetleges érvelés nem jöhetne figyelembe, mert ha felperes nem hívott le és nem figyelmeztette alperest a pontos megjelenésre, akkor nem is követelhette, hogy a munka pontosan jelenjen meg. A megjelenés kötelezettsége nem befolyásolta az ő átvételi kötelezettségét és lehívási jogát. A megjelenés körüli esetleges késés nem egyértelmű az átadás körüli késéssel és feltéve, hogy alperes jogtalan késésben volt, akkor is, ha felperes őt szállításra felhívja, jogában állott volna az utólagos teljesítésre határidőt kérni. Minthogy az elkésett közzététel miatt 1911. március 30-ig fel nem szólalt, ennél fogva elállott attól, hogy e cimen bármely jogot érvényesítsen. Azóta, 1911 március 30-ika óta az utolsó két sorozat 6-6 havi időközökben megjelent, mindkettőt felperes a per dacára kifogás nélkül átvette, mert hiszen a jogfenntartás nem kifogás. Átvette felperes a két sorozatot, jóllehet szerinte elkésetten jelent meg, jóllehet Mikszáth új regénye nem volt benne és a bevezető tanulmányokat sem ő írta. Így csak néhány hete, hogy 14 példányt kifogás nélkül átvett. Ismételten utal arra, hogy felperes már a per alatt nemcsak a Magyar Regényírókból és nem pusztán u. n. kontinuációkat vett át, amint ez a 15-22÷ alattiakból megállapítható, ami mellett figyelembe veendő, hogy az ilyen átvételi elismervényeket nagyrészt már visszakapta. Felperes különbséget tesz folytatásos és nem folytatásos átvétel között és ezt a megkülönböztetést a K. T. 358. §-ára alapítja, ámde ennek a szakasznak oly tág magyarázatot adni, hogy tisztán a felperes tetszésétől függjön, mit akar és mit nem, semmiképen sem lehet.

Áremelés.

Az áremelés kérdésének tárgyalásába alperes csak jogfenntartás mellett bocsátkozik. Mert, habár a kereset VII. fejezete foglalkozik a kérdéssel, a IX. fejezet, ahol fel vannak sorolva azok a szerződésszegések, amelyek alapján felperes a teljesítést megtagadja, az árfelemelésről említés sem történik, aminthogy nem tett erről említést felperes az 1911 március 30-iki levélben sem. Hogy az árfelemelésre szükség volt, hogy maga felperes is emelte az árakat, hogy áremelésből kára nem származott, az már beigazolást nyert. Rámutatott az alperes arra is, hogy ő hajlandó volt felperesnek a régi árakon szállítani és hogy felperes ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy ez a nyilatkozat elkésett. És épp oly jellemző felperes eljárására, mint az a tény, hogy a perben felhasználja bizonyítékul az V. alatti megrendelő-jegyet, amelyre a Franklin-Társulat egy alárendelt közege azt írta reá, hogy Jókai egyik lehívott művének ára már nem 80 f., hanem 1 korona, jóllehet annak idején emiatt fel nem szólalt. Egyébiránt az A) alatti szerződés 4. pontja csak attól tiltja el az alperest, hogy a *Magyar Regényírók* és *A magyar nép művészete* című kiadványainak árát leszállítsa, a felek tehát csak az árleszállításra helyeztek súlyt. A 2. pont, amely általánosságban az árváltoztatás bejelentéséről intézkedik, tulajdonképpen csak azért vététt be a szerződésbe, hogy meg ne

történhessék az, hogy felperes esetleg olcsóbban hirdessen könyvjegyzékében valamely művet, mint amennyiért az alperestől be tudja szerezni. Miután azonban alperes a régi áron való szállítást felajánlotta, ennél fogva a bejelentés elmulasztásának jelentősége nincs. Megjegyzi, hogy az árfelemelés az 1911 február 17-iki árjegyzékben közzététetett és felperes ez ellen fel nem szólalt.

Alperes mulasztásai.

Felperes szerint mulasztás terheli az alperest a Mikszáth-féle új regény tekintetében, mert a Magyar Regényírók közzétételével késedelmeskedett és mert nem eléggé sürgette Mikszáthnál az új regény megírását. De különben is az az álláspontja, hogy alperes, ha oly könyvet adott el, amely a szerződés megkötésekor még nem volt kész, úgy ezért kizárólag ő viseli a felelősséget. Abban a kérdésben, lehetett-e Mikszáthot sürgetni vagy sem, ha ez fontosnak találtatnék, szakértő tanukat kér kihallgatni, akiknek az elhunyt íróval dolguk volt. Ami pedig a késedelmet illetőleg a rizikót illeti, úgy világos, hogy írói vagy általában szellemi műveknél az esetleg kitűzött határidők pontos betartása éppenséggel nem függ a kiadótól. Ha a kiadó a rendes gondossággal járt el, ha szokásos határidőket állapított meg, akkor esetleges késedelemért felelősségre nem vonható, mert hiszen vele szemben sem felelős az író vagy művész. Nem mondhatja felperes, hogy mindehhez semmi köze, mert a szerződés megkötésekor ő is tisztában volt azzal, hogy Mikszáthot a regény megírására, határidők betartására kényszeríteni nem lehetett, saját praxisából tudta, hogy a terminusokat oly szorosan magyarázni nem lehet, ha tehát van is késés, de nincsen késedelem. Éppen az ilyen véletlen meglepetések, zaklatások ellen kívánta az alperes magát azzal biztosítani, hogy felvétette a szerződésbe a 9. pontot. Az ily hosszú időre szóló szerződéseknek, ahol más személyektől függő körülmények is szerepet játszanak, ahol az egyik fél szükséglete határozza meg a teljesítés módját és idejét, nem szentesítheti a bíróság felperes eljárását, aki éveken keresztül egyszer sem szólalt fel és azután egyszerre megtagadja a teljesítést.

Végül a késedelem kérdésében hivatkozik a joggyakorlatra (pld. Grill döntvénytár ú. f. II. 523. – Hiteljogi Dvtár 63. és 67. sz. Kereskedelmi jog 1911. évf. 23. sz.)

A bíróság erre a tárgyalást 1912. évi május hó 8-ára halasztotta el és arra feleket megidézte.

Budapest, 1912 május hó 7.

Aláírások.

IX. Tárgyalás.

Az 1912. évi május hó 8-iki tárgyaláson a bíróság engedelmével **Révai Mór**, a felperes részvénytársaság igazgatója, *König Gyula* alperesi társulat alelnökének előadására a következő megjegyzést teszi:

Révai Mór előterjesztése:

Tekintetes Választott Bíróság!

Mielőtt a tek. Bíróság engedelmével a magam részéről megvilágítanám azokat, amiket egyik utóbbi alkalommal itt a Franklin-Társulat ügyvezető alelnöke és vezérigazgatója: *König Gyula* úr elmondott, mindenekelőtt meg kell állapítanom azt, hogy *milyen minőségben szólok fel*. Azt az indokolást ugyanis, amelynek alapján a Franklin-Társulat ügyvezető alelnöke itt felszólalt, hogy t. i. tekintettel a jogi és kiadói kérdések összefüggésére, szükségesnek tartja a jogtanácsossal a munkát megosztani, nem tehetem magamévá, mert nézetem szerint, ha egy ilyen nagyjelentőségű és következményeiben kiszámíthatatlan ügyet rábízok egy oly jogtanácsosra, akit egyéni kiválóságánál és jogászai képességeinél fogva bizalmamra mindenképpen méltónak tartok, akkor lemondtam arról, hogy beleavatkozzam abba a módszerbe, ahogy ő ezen mindenekfelett jogi kérdésnek kezelését a bíróság előtt irányítandónak véli. Ehhez a felfogásomhoz következetes is akarok maradni és előadásom folyamán minden vonatkozást kerülni fogok, amely ennek a pernek egyes *ténybeli* és *jogi* kérdéseire vonatkozik. Ehhez képest az alelnök úr előadásának csak azokkal a részeivel óhajtok foglalkozni, amelyek, mint ő magát kifejezte, a *per pszichológiájára* vonatkoznak. Ezen eljárásomnak minden esetre az lesz az eredménye, hogy én nem fogok ellenmondásokba keveredni saját jogtanácsosommal, amint az az alelnök úrral sajnos több ízben megtörtént, amint az bizonyára a per további folyamán illetékes helyről konstatáltatni fog.

Mikszáth új regénye.

Egyetlenegy pontja van az alelnök úr előadásának, amelyre ezen szempont pillanatnyi félretételével mégis reflektálnom kell és ez az *új Mikszáth-regényre* vonatkozó, itt bőven ismertetett előterjesztése. Azért kell e tekintetben kivételt tennem és a tek. Bíróság engedelmével erre a kérdésre mégis kitérnem, mert ebben az ügyben egyenesen provokálva vagyok, ebben a kérdésben egyenesen az én személyemet és az én mulasztásaimat hozza fel saját mulasztásainak okául; ez az a kérdés, melyet talán az alelnök úr által felvetett módon, saját reminiscenciáimnak közvetlen előadása útján legjobban megvilágíthatok.

Az alelnök úr itt azt igyekszik bebizonyítani, hogy *egy új regény nem új regény, hanem egy régi regény*.

Hogy mi egy új regény, ha nem az, amelyet a szerző ujonnan megír és amely még sehol publikálva nem volt, azt mi véges eszünkkel fölérni nem tudjuk. Ha csak akkor válik újjá a regény, amikor az 2-3 folyóiratban már előzetesen megjelent és azután könyvalakban is, akkor igazán nem tudjuk, hogy micsoda jelző dukál a regénynek akkor, amikor az író tolla alól kikerül. Talán ennek a halmazállapotban levő regénynek valamely az embrió világból vett kifejezéssel tudna az alelnök úr új nevet adni. Mi nem bírjuk megérteni és azt hisszük, hogy mindenki osztályos velünk, aki erről a dologról tud, *hogy új regény alatt más nem érthető, mint egy oly regénynek első közzététele, amely még sehol publikálva nem volt*.

Hogy mit akar az alelnök úr Gárdos ügyvezető igazgató úrral együtt *esküvel* bizonyítani, nem értjük. Azt mondja, azt akarja esküvel bizonyítani, hogy *nekik soha intenciójuk nem volt* új Mikszáth regényt adni.

Ámbár tudtommal intenciókra esküt tenni nem szokásos, mégis megállapítható, hogyha erre az alelnök és ügyvezető igazgató úr esküt tesz, ezzel az esküvel egyebet nem bizonyítanak, mint azt, hogy már a szerződést megelőző tárgyalások alkalmával és a *szerződés megkötésének pillanatában az volt az intenciójuk*, hogy minket a szerződés talán leglényegesebb pontja tekintetében *megettévesszenek*.

Kételkedem benne, hogy jobb megfontolás után az esküt erre nézve önmagukkal szemben megtenni hajlandók legyenek. Különben is ez oly kérdés, melyet semmiféle esküvel eldönteni nem lehet, ez tisztán nyelvészeti kérdés; *annak a kérdése, mit jelent ez a szó: „új”?* Azt jelenti-e hogy régi, hogy valami már megvolt, vagy azt, hogy valami most keletkezett. Ezt a kérdést, ha alperesnek még mindig kételyei volnának, döntsék el a nyelvészek és szótárírók: Simonyi Zsigmond vagy Szinnyi József, Ballagi Aladár vagy Kelemen Béla.

Vagy azt gondolja talán az alelnök úr, hogy az értékek átértékelésének jelen korszakában az „új” szó értelme és értéke megváltozott? Azt hiszem, ebben is csalódnék, mert én naponta látom a könyvkereskedők kirakataiban az efféle kitételeket: „Most jelent meg! Molnár Ferenc *új* könyve!” – „Ein neuer Sudermann.” – „A new novel of Rudyard Kipling.” – „Vient de paraître” – „Nouveau roman de Georges Ohnet” azt jelenti-e, hogy 5 év előtt és azóta x-szer kiadott regénye X. vagy Y.-nak, vagy azt, hogy *most először jelent meg?*

Az alelnök úr azt mondja, hogy az ő szemük előtt ez lebegett: „Mikszáth *valami új* regénye, olyan, amelyet ezután fog megírni.” Helyes. Ez lebegett a mi szemünk előtt is. De nem az, hogy a szerződés megkötése után, tehát ezután megírandó új *regény először x-szer ki lesz adva*. Sőt még többször, mint eddig Mikszáthnak bármelyik regénye. Eddigél az ő új regényei csak kétszer adtak ki: egyszer lapban, egyszer könyvben, miglen a Franklin-Társulat által most a Magyar Regényírókba *végsszükségből a kereset megindítása után* beillesztett regény már eddig is háromszor adatott ki: kétszer lapban, egyszer könyvben.

De tovább megyek. Hogy az alelnök urat megóvjam egy soha helyre nem hozható eskünek következményeitől, *egy még általa is elfogadott klasszikus tanura fogok hivatkozni e tekintetben*, hogy ő még sokkal tágabb, kiterjesztőbb értelmezést adott az „új regény” fogalmának, olyat, amelyről azután igazán vitatkozni lehet. *Ez a klasszikus tanu dr. König Gyula*. Ennek a tanuságtételét talán el fogja az alelnök úr fogadni. Emlékeztetem arra, hogy midőn a Magyar Regényírók programját per longum et latum tárgyaltuk, ő volt az, aki ismételten elibénk tárta azt a nagy attrakcióját a Magyar Regényíróknak, hogy a Franklin-Társulatnak sikerült ezen vállalat részére *Verseghy Ferencnek egy soha még ki nem adott regényét megszerezni*. Ő volt az, aki rámutatott arra, hogy ez az új regény nagy mértékben fogja emelni a vállalat értékét, ő volt az, aki – midőn rámutattunk arra, hogy hiszen Verseghy a XVIII. század írója volt és nem valami nagyértékű primeur az, hogy az ő regényét most közléteszik, – minduntalan amellet kardoskodott, hogy *az érték abban van, hogy a regény kiadatlan, tehát az olvasóközönség szemében új*. Mellesleg meg kell jegyeznem, hogy most utólag kisült, hogy az alelnök úr információja ezúttal is téves és megettévessztő, *irodalmi tájékozottsága ezúttal is hézagoss volt*, mert Verseghy regénye 1808-ban már egy ízben megjelent könyvalakban.

De az alelnök úr még tovább is megy; azt mondja, ha mi megmondtuk volna neki, hogy *Mikszáth új regénye alatt egy kiadatlan Mikszáth-regényt értünk*, egy olyat, amely legelőször a Magyar Regényírók gyűjteményében fog megjelenni, akkor ő mindjárt kijelentette volna, hogy „ezt teljesíteni nem vagyunk képesek.”

Hát erre nézve megjegyzem és már most itt *én ajánlom fel az eskiüt*, nemcsak a magamét, de mindazokét, akik a szerződést előkészítő tárgyalásokon résztvettek, *hogy ebből pedig egy szó sem igaz, sőt ellenkezőleg*, az alelnök úr dicsekedve említette, hogy a Mikszáthtal megkötött szerződés őt abba a helyzetbe hozza, *hogy kizárólag ő adhat ki Mikszáth-regényeket és ezt az új Mikszáth-regényt igen nagyon értékelte akkor, amikor a szerződés pontozatainak megállapításáról volt szó.*

De én még *egy megcáfолhatatlan tanút* fogok felhozni annak az állításnak a megdöntésére, hogy alperes nem is lett volna képes azt a feltételt teljesíteni, amely feltétel nemteljesítése miatt most kérdőre vonatik, mert úgymond, neki nem volt módjában Mikszáthnak egy új regényét akként közölni, hogy az előbb folyóiratban vagy újságban meg ne jelenjék. A minden kétségen felüli tanu, amellyel ennek az állításnak *tökéletes és teljes valótlanságát* megállapítani akarom, annak a szerződésnek az 1-5. pontja, amely 1902 május 28-án a Franklin-Társulat és Mikszáth Kálmán között létrejött. Nehogy bárminemű kétség férhessen ezen szerződésnek tartalmához és lényegéhez, annak első öt pontját szószerint ime felolvasom:

„1. Alólírott 1902. évi július hó 1-től kezdődőleg a Franklin-Társulatnak fogom szentelni írói működésemet, nevezetesen mint a Vasárnapi Ujság és Képes Folyóirat főmunkatársa is. A Franklin-Társulat ennél fogva jogosult, nevemet mint főmunkatársát e lapjain feltüntetni.

2. Az ezen levelemben vállalt kötelezettségem tartamán belül való időre lemondok arról a jogról, hogy más, nem a Franklin-Társulat kiadásában megjelenő időszaki lapban vagy vállalatban közöljem irodalmi műveimet. *Egész működésemet a Franklin-Társulatnak tartozom szentelni.*

3. Amennyiben én a jelen megállapodás tartamán belül egyebütt is meg kívánnám jelentetni valamely irodalmi dolgozatomat, ehhez a Társulat előzetes hozzájárulása szükséges

4. Kivételt képeznek ez alól a kizárólag politikai természetű témák, polémiák vagy megnyilatkozások, szóval olynemű működés, mely politikai pozícióm, pártállásomat van hivatva fenntartani vagy erősíteni. Ezért fenntartom magamnak, hogy évenként 15-18 politikai természetű közleményt tetszésem szerint politikai lapokban közzétehessek, anélkül, hogy mint állandó munkatárs működhessem valamely lapnál. A közzététel után az ily cikk vagy dolgozat könyvben való kiadási joga is Önökre száll át. Ugyancsak szabadságomban áll alkalmyszerű, esetleg jótékony célú irodalmi kiadványokban adalékul irodalmi apróbb publikációt közzétenni vagy más írók műveihez előszót vagy bevezetést írni. A kiadói jog azonban mindezeknél szinte Önökre száll, mihelyt azok megjelentek.

5. A Franklin-Társulatnak átengedem tehát *összes irodalmi munkásságomat* és pedig *kizárólagosan*. E kizárólagossági jogért a Társulat nekem a megállapodás tartamán belül havonként fizetést ad.”

Tekintetes Választott Bíróság! Mi világlik ki ebből a szerződésből? Az, hogy Mikszáth Kálmán *egész írói működését*, a politikai tartalmú cikkek kivételével, teljesen lekötötte a Franklin-Társulatnak és a Franklin-Társulat jogot szerzett arra, hogy a Mikszáth által megírt munkákat saját folyóirataiban is, könyvalakban is közzétehesse, hogy *csakis a Franklin-Társulat tehesse közzé ezeket a munkákat* és hogy ennek folytán nem jóhiszemű az alelnök úrnak itt előadott az a megállapítása, mely szerint Mikszáth regényeinek *csak könyvalakban való megjelenése volt a Franklin-Társulatnak lekötve*, és hogy Mikszáth, aki „népszerűségének megőrzésére nagyon vigyázott”, *nem mondott volna le soha arról, hogy regénye egy nagy újságban előbb meg ne jelenjék.*

A Mikszáth-féle szerződésből látjuk, hogy Mikszáth igenis 14 esztendőre *lemondott arról*, hogy bárminő munkája egy nagy újságban egyáltalában megjelenjék és hogy kénytelen volt beérni azzal, hogy a Franklin-Társulat az ő „népszerűségének megőrzését” a Vasárnapi Ujság és annak félhavi kiadása útján szolgálja.

Ártatlan képpel itt továbbá azt meséli nekünk az alelnök úr, hogy hiszen ez természetes is, mert hiszen *Mikszáth nem is volt képes másképp írni*, mint folytatásokban és az ő munkáját *muszáj volt* folytatásokban lapban kiadni, mert különben azt meg nem írta volna és hogyha ők a regényt ki nem adják a Vasárnapi Ujságban, akkor bizonyosan elvitte volna azt máshová.

Ahány állítás, annyi ámitás.

Az alelnök úr előadása folyamán többszörösen azt az inszinuációt hangoztatta velünk szemben, hogy mi hamisan informáltuk a mi jogtanácsosunkat.

Én be fogom mutatni az információinkat, hogy a tek. Bíróság megállapíthassa az alelnök úr ezen állításának értékét; de konstatom és a tek. Bíróságra hivatkozom e tekintetben, hogy az alelnök úr ezekkel a most idézett állításaival itt a bíróság színe előtt *magát a bíróságot informálta hamisan*.

Nem igaz, hogy Mikszáth regényét előbb egy nagy újságban kellett közzétenni. Ezt cáfolja a szerződés. Nem igaz, hogy Mikszáth nem tudott másképp írni, mint folytatásokban, hetenkint egypár kutyanyelvet. Nem igaz, hogy Mikszáth regényét ki kellett adni a Vasárnapi Ujságban. Nem igaz, hogy ha ezt alperes elmulasztja, máshoz vitte volna regényét, mert ezt nem tehette, de nem is tette volna, érdekében sem volt tenni.

Hanem igaz az, hogy Mikszáth jól felfogott anyagi érdekből egész irodalmi működését a Franklin-Társulatnak lekötötte. Igaz az, hogy a Franklin-Társulatnak érdekében állott az ő műveit többszörösen kiadni, de módjában volt a Magyar Regényírókban akármelyik művet *új formájában és akként kiadni, hogy az ott legeslegelőször és csak könyvalakban jelenjék meg*.

Hogy mennyire nem áll mindaz, amit az alelnök úr itt előadott, módunkban van bebizonyítani egy eleven példával:

Abban az időben, amelyről szó van, a Franklin-Társulat beleegyezésével Mikszáth Kálmán felszólításunkra és részünkre megírta „Jókai Mór élete és kora” című művét mintegy 40 ívben. Minthogy mi súlyt helyeztünk arra, hogy ez a munka legelőször és *csakis könyvalakban* jelenjék meg, Mikszáthnak megfizettük azt a honoráriumot is, amelyet ő Az Ujságban, napi- vagy hetilapban való közlésért kapott volna és így elértük azt, hogy ez a nagy munka a leggyorsabb idő alatt elkészült anélkül, hogy a szedőgyerek a hetenkinti egypár kutyanyelvre várt volna és hogy e mű *csakis könyvalakban jelent meg mind e mai napig*.

A Franklin-Társulatnak módja, de kötelessége is lett volna a velünk kötött szerződés értelmében Mikszáthnak bármelyik őt megillető regényét a Magyar Regényírók részére akként biztosítani, hogy a Vasárnapi Ujság közlési díját neki megtéríti. Valótlan mese és Mikszáth emlékének méltatlan meghurcolása az az állítás, hogy: „hiszen ő sokat írt máshova és az a bizonyos közjogi regénye, melyre felszólítást és szubvenciót kapott, Gajári szerint Az Ujság részére íródott és ezt Gajárinak el kell hinnie.”

Az alelnök úr ezen könnyedén odavetett állítása annyit jelent, hogy *Mikszáth Kálmán megszegte a társulattal kötött szerződését és azt még tovább is megszegni szándékozott*.

Tekintetes Választott Bíróság! Az alelnök úr hivatkozott itt többszörösen arra a barátságra, amely engem Mikszáth Kálmánhoz fűzött. Ezen barátság tényleg fennállott és annál a bizalomnál fogva, amellyel elhunyt jeles írónk velem szemben viseltetett, fontos iratokat rendszeresen nekem adott át megőrzés végett. Így átadta annakidején a Légrády céggel kötött

szerződésének másolatát, így átadta a Franklin-Társulattal kötött szerződésének másolatát is. Átadta nekem azzal a határozott rendeltetéssel, hogy biztonság kedvéért egy példány nálunk is le legyen téve és hogy esetleg, ha majd ő nem lesz az élők között, előforduló esetben talán fiainak szüksége lesz a mi támogatásunkra és segítségünkre. Épen ezért fontosnak tartotta, hogy ügyei iránt teljesen tájékozottak legyünk.

Ily úton jutottam én ehhez a szerződéshez és nem gondoltam volna, hogy ma reám fog hárulni az a szomorú kötelesség, hogy ezen szerződés tartalmának ismeretében Mikszáth Kálmánt meg kell védenem a kötelességmulasztás vádja ellen.

Mikszáth Kálmán a Franklin-Társulattal kötött szerződését soha a legkisebb mérvben sem szegte meg. Soha a szerződés tartama alatt *szépirodalmi* dolgot más lapba, más kiadónak, egyáltalában máshova nem írt. Ha ezt tenni csak szándékozott volna is, a Franklin-Társulat ebben őt megakadályozta volna. A közjogi regényt sem vihette volna a *Franklin-Társulat beleegyezése nélkül Gajárihoz Az Ujság* részére, mert ha ezt megtette volna, ez nyilván szerződésszegés lett volna, és ezt a Franklin-Társulat nem tűrte volna. Hogy ilyen szándéka nem volt, ennek én vagyok a legjobb tudója.

De az alelnök úr, nem elég, hogy Mikszáthot megvádolja, abból a viszonyból, amelyben mi Mikszáth Kálmánnal állottunk, még részünkre is egy kötelezettséget derivál: azt a kötelezettséget, hogy nekünk *tudnunk kellett volna* Mikszáth összes jövőendő terveiről, minden írásairól. Hát igenis, mi tudtunk nagyjában minden tervéről, minden írásáról, de nem azért, mert az alelnök úr ezt kötelességünké teszi, hanem azon sajátyszerű helyzetnél fogva, amelyben Mikszáth Kálmánnal egyáltalában állottunk.

Voltaképen éveken át mi voltunk az ő kiadói és hosszú évek óta az ő műveinek elsődleges kiadásait mégsem mi adtuk ki. Miért volt ez így? Épen azért, mert mi nem voltunk abban a helyzetben, hogy Mikszáth Kálmán műveit *folyóiratban is, könyvalakban is* közzétehessük, mert vállalatunknak sem napilapja, sem folyóirata nincs. Mikszáth Kálmán épen azért szerződött a Franklin-Társulattal munkái kizárólagos kiadói joga tekintetében, mert csak a Franklin-Társulat, mint lapkiadó nyújthatta neki azt az anyagi szituációt, amelyre mi, tisztán a könyvkiadások révén nem voltunk képesek.

Ily körülmények közt a mi diskurzusaink voltaképen akadémikus jellegűek voltak és mi mindig bizonyos tekintetben feszélyezve voltunk, midőn nekünk irodalmi terveiről említést tett. Azért említjük ezt meg, mert vissza kell utasítanunk az alelnök úr abbeli érvelését, hogy *mi kvázi kötelezve lettünk volna* Mikszáth Kálmánnal az ő regénye tekintetében *sürgetőleg fellépni*, hogy ezt saját érdekünk is megkövetelte, mert hiszen egy nagy vállalattal vagyunk leszögezve.

Mi ez ellen az okfejtés ellen tiltakozunk, mert az alperesnek nincs joga reánk bármilyen kötelezettséget e téren áthárítani.

De ő tovább megy; ő azt is állítja, hogy ha mi azonban Mikszáth Kálmántól megkérdeztük volna, vajjon ír-e ő regényt a Magyar Regényírók részére, akkor ő bizonyára azt felelte volna: „*Ej, ne mókázzál, hisz' én olyat nem ígértem!*” Hozzáteszi nagy szellemesen az alelnök úr: **„Világos, hogy a lehetetlent nem reklamálta felperes mindaddig, míg azt a lehetőség köntösébe nem bujtathatta.”**

Nagyon örülök, hogy az alperes ezt a kérdést így idehozta; ha nem teszi, valóban sohasem juthat eszembe annak a kijelentése, ami most következni fog és ezzel azután az egész légvár, amelyet az alperes itt felépített, romba dől.

Tekintetes Választott Bíróság! Miután konstatáltuk, hogy minket e tekintetben semminemű kötelezettség és semminemű mulasztás nem terhel, van szerencsém közölni, hogy *Mikszáth*

Kálmán ismételten közölte velem azt, hogy ő egy **egykötetes** regényt ír, amely a Franklin-Társulat kiadásában, tehát nyilván a Magyar Regényírókban fog megjelenni. Közölte velem ennek a regénynek сюжетjét, a hősnek kalandos történetét, a módszert, amelyet e regénynek megírásánál alkalmazni szándékozik. Közölte velem ennek a regénynek címét is. Ennek a regénynek címe „Báró Károlyi István” lett volna, tárgya egy u. n. ál-Károlyi története, aki – ha nem tévedek – a XVII. században, a nagyhírű Károlyi-családnak egyik ivadékaképében, európaszerte feltűnt.

Azt, hogy Mikszáth Kálmán ezt a regényt írja, nemcsak velem közölte, hanem másokkal is. Sajátságos dolog, hogy azt jóformán az egész magyar olvasóközönséggel közölte és **mindenki tudott róla**, aki Mikszáth írói működése iránt érdeklődött, **csak az alperesnek nem volt róla tudomása**. Tudott róla pedig akként az olvasó publikum, hogy a hír még a lapokba is bekerült, amint azt p. o. a véletlenül birtokomban levő és idecsatolt „Budapest” című ujság 1909 június 3-án közölt cikke is igazolja. Ezen közlemény szerint a regény be is lett volna már akkor fejezve.

Világos ebből, hogy mi mindvégig, sőt Mikszáth halála után is, *a legjobb hiszemben meg voltunk arról győződve*, hogy a Franklin-Társulat a Magyar Regényírók részére egy Mikszáth-regény kéziratát bírja és félretette. Hogy nem is lehetett más meggyőződésünk, *arra tanúként ideidézzük magát a Franklin-Társulatot*, abban a meggyőződésben, hogyha már ezen kérdés körül mindent letagad és mindent megtagad, talán a saját maga tanúságának hitelességét nem fogja megtagadni. *A kétségbevonhatatlan hivatalos nyilatkozat*, amelyet tanúságul felhivunk, az a bevezető előszó, amelyet a Magyar Regényírók 10. sorozatában megjelent Verseghy-kötet elé adott a kiadó vállalat. Ezen előszóban azt mondja a kiadóvállalat, hogy „Mikszáthnak úgyszólván utolsó munkája volt a gondoskodás erről a vállalatról, amellyel nagyon szeretett foglalatostkodni, az összes kötetek sajtó alá rendezésével még el tudott készülni, úgy hogy a kötetek, bár halála után, de teljesen az ő szerkesztése szerint jelennek meg.”

Állapítsuk meg, hogy a Magyar Regényírók 10. sorozata 1910 dec. 13-án jelent meg. Állapítsuk meg, hogy Mikszáth Kálmán 1910 május 28-án halt meg. Mi a fentiek szerint az ő halála után strikte abban a meggyőződésben voltunk, hogy az alperes egy egykötetes regényt, nevezetesen „Báró Károlyi István”-t a Regényírók részére rezervált, 1910 dec. 13-án jelent meg a Magyar Regényírók 10. sorozata, amely a fent idézett nyilatkozatot tartalmazza. Azt hiszem, világos mindenki előtt, hogy ezen nyilatkozat minket csak megerősített abban, hogy a Magyar Regényírók dolga rendben van, mert hiszen ezen nyilatkozat szerint „az összes kötetek sajtó alá rendezésével Mikszáth még el tudott készülni, úgy hogy a kötetek bár halála után, de teljesen az ő szerkesztése szerint fognak megjelenni”. Ha már most Mikszáth az összes kötetek sajtó alá rendezésével elkészült, akkor magától értetődőleg ez alatt csak az érthető, hogy mindazoknak a köteteknek a sajtó alá rendezésével elkészült, amelyek még idáig kiadva nem voltak.

A jóhiszemű olvasó ezen bejelentés után csak azt hihette, hogy az új Mikszáth-regény is a megjelenendő kötetek közt van, avagy ellenkező esetben nem a legelemibb kötelessége lett volna a kiadónak közölni az olvasóval, hogy az új Mikszáth-regény nem fog közzététetni?

Nekünk ezek után az első kételyünk akkor támadt, amikor „A fekete város” című regény könyvkiadásának megjelenése után azt olvastuk, hogy azt a kiadótársulat *mint Mikszáth utolsó regényét* hirdette. Ekkor történt, hogy azt a bizonyos levelet intéztük az alpereshez, amelyre azt a nevezetes választ kaptuk, hogy *azért nem válaszol rá, mert komolyan nem veheti*.

Kérdem már most, joga volt-e az alperes t. jogtanácsosának arra a sértő inszINUÁCIÓRA, hogy *mi lesben állottunk és bevártuk azt a pillanatot*, amidőn ők többé Mikszáth-regényt nem adhattak? Joga volt-e az alelnök úrnak arra a vádra, hogy mi a lehetetlent nem reklamáltuk addig, míg azt a lehetőség köntösébe nem bújtathattuk?

Ezek után talán nem is kell arra reflektálnunk, hogy alperes már most valóságos jogi saltomortáléval azt mondja: „*Különben Mikszáth volt felelős azért, amit ad.*” És erre nézve csak az a kérdésünk lehet az alelnök úrhoz, vajjon mi Mikszáthtal szerződünk-e a Magyar Regényírók tárgyában vagy a Franklin-Társulattal?

Felesleges, azt hisszük, arra is reflektálnunk, hogy mi nem állhattunk elő követelésekkel, mert mi voltunk az elsők, akik Mikszáth hagyatékát ismertük. Nohát kijelentjük, hogy nekünk nem állt módunkban az ő irodalmi hagyatékával megismerkedni, mert közelfekvő okokból azt Mikszáth jogutódai a Franklin-Társulatot megillető vagyónrésznek tekintették és természetesen az ő tapintatuk is, a magunk tapintata is, minket teljesen távol tartott attól, hogy e tekintetben kíváncsiskodjunk.

Viszont talán arra sem kell reflektálnunk, hogy ha ezt a hagyatékot mégis ismertük volna, akkor alperest bármire is kötelességünk lett volna figyelmeztetni.

Hogy e körül a kérdés körül az alelnök úr milyen táncot jár, ennek igazolására még két körülményt óhajtunk felhozni.

Miután hosszan és szélesen tárgyalja, hogy neki soha esze ágában sem volt egy új, azaz még egyáltalában nem közölt regényt adni Mikszáthtól és hogy ennek a kívánságunknak teljesítése egyáltalában kontemplálva nem volt, a lehetőségek közé sem tartozott, akkor egyszerre azt állapítja meg, mikor a mi mulasztásunkat akarja kidomborítani, hogy mi legelőbb voltunk abban a helyzetben, hogy Mikszáth halála után megtudjuk azt, hogy az a regény, „melyre ők **számítottak**”, nincs meg.

Tehát az alelnök úr mégis számított valami regényre. Úgy látszik, a kétcsöves puska csakugyan csütörtököt mondott.

A másik dolog a következő: Azt mondja az alelnök úr, hogy mi azt óhajtottuk volna, hogy a gyűjtemény inkább a művelt gazdasszonyok és szentimentális ispánnék számára íródjék, ezeket érdekelje, de ők ilyen gyűjtemény kiadására nem vállalkoztak, *ők a regény irodalmi fejlődését akarták a gyűjteményben irodalomtörténeti alapon feltüntetni* oly módon, hogy a „*hatásukban legjellemzőbb*” regényeket vették fel. „*Ki volt zárva tehát, hogy újat adjunk.*”

Tehát a Mikszáth-regény magas irodalomtörténeti szempontokból maradt el és azért, mert a még meg nem írt, alperes előtt nem ismert regényről ő megállapíthatta, hogy ez *nem lesz a hatásában legjellemzőbb regény.*

És mert „ki volt zárva, hogy újat adjunk”, azért vette fel programjába Werner Gyula „Rákóczi Rodostóban” című regényét, melyből egy sor sem volt megírva akkor és melyről utóbb itt beismerte az alperes jogtanácsosa, hogy azért nem volt betartható a program ezen pontja, mert Werner Gyula idézett regényét *mind e mai napig meg nem írta.*

Ezek után talán felesleges rámutatni arra a talányra, hogy az alelnök úr, miután egész felesleges módon itt amellet kardoskodott, hogy Mikszáth munkáját ezer és egy szempontból volt kénytelen előbb lapban közölni, miért nem indokolta meg azt, hogy **mi készítette őt arra, hogy a rendelkezésére állott két regényt azután önállóan könyvalakban is közrebocsássa** és ezáltal lehetetlenné tette azt is, hogy *legalább könyvkiadásban* először és kizárólag a Magyar Regényírókban jelenjék meg az egyik regény?

De alperes igen tisztelt jogtanácsosa is bölcsen adós maradt erre a kérdésre a felelettel. Noha tegnapi előadásában igen bőven foglalkozott azzal, hogy egy írótól, egy szobrásztól, egy festőtől művészi alkotásokat kikényszeríteni nem lehet, arra választ tőle sem kaptunk, hogy miként áll a dolog akkor, hogyha a mű, legyen az regény, szobor, avagy festmény már elkészült, már alperes birtokában is van és az átszolgáltatás, amelyre pedig szerződésileg kötelezte magát, mégsem történt meg.

Igen helyes és találó volt az a példa, amely tegnap itt elhangzott kapcsolatban az alperesi védekezéssel. László Fülöpöt arra kényszeríteni, hogy terminusra a kellő ihlettel rendelkezzen a tőzsde volt nagyerőmű elnöke arcképének elkészítésére, tényleg nem lehet. Ez kétségtelen; mi sem állítjuk. De ha már László Fülöp a képet elkészítette és azt nem szolgáltatotta át a megrendelőnek, hanem másutt, más módon, más célra értékesítette, hogyan áll akkor a dolog?

Mert ez a mi esetünk, igen tisztelt Választott Biróság! Amikor ugyanis alperes a regény, nem is egy regény, hanem két új regény birtokában volt, *miért nem adta ki ezek közül az egyiket, mint új regényt* a Magyar Regényírók sorozatában, amint erre magát szerződésileg kötelezte, amikor most már, a pernek megindítása után, mint *immár régi regényt* mégis beillesztette a Magyar Regényírók sorozatába?

De mindezek felül nem áll az, hogy Mikszáthot sürgette, de őt sürgetni nem lehetett. Ebben a tekintetben tévesen hivatkozott a jogtanácsos úr itt tegnap a „köztudomás”-ra. Mi, akik egy emberöltőn át Mikszáthtal állandó összeköttetésben voltunk, állíthatjuk, hogy ő minden magára vállalt írói kötelezettségnek mindenkor percre és órára pontosan megfelelt. Igazolja ezt az a példátlan pontosság, amivel hosszú éveken át a Pesti Hírlapnak „Országgyűlési Karcolatok” rovatát vezette és soha el nem maradt, el nem késett egy pillanattal sem. Igazolja az a körülmény, hogy magának a Franklin-Társulatnak kiadásában megjelenő Vasárnapi Ujságban közölt regények folytatásai tekintetében soha el nem maradt, kivéve azt a néhány heti spáciumot, amikor „A fekete város” megírása közben súlyos betegen, tífuszban feküdt. Mikszáthot sürgetni kellett, *ha arról volt szó, hogy új feladatot vállaljon*, ha arról volt szó, hogy 15-20 lap vetekedett karácsonyi és húsvéti cikkekért, de sohasem kellett sürgetni, midőn arról volt szó, hogy *egy magára vállalt feladatot pontosan teljesítsen*. Annyira kényes volt ő az ő írói reputációjára, hogy inkább éjszakáit áldozta fel, semhogy egy közlemény ő miatta késedelmet szenvedjen.

Mikszáth Kálmán azért nem írta meg a regényt és a hátralékos előszavakat, mert azoknak a megírására és beszolgáltatására a társaság őt annak idején fel nem szólította, az előszavak megírásához szükséges műveket neki, mint az szokásban volt, meg nem küldötte, meg sem küldhette, mert hiszen azokat el nem készítette.

Tehát nem Mikszáth volt az oka annak, hogy a társaság a regényt és az előszavakat meg nem kapta, hanem a társaság volt az oka annak, hogy Mikszáth sem a regényt, sem az előszavakat meg nem írta.

Ime, beigazolódott, hogy alperesnek nem sikerült ebből a kérdésből, amint óhajtott, pszichológiai alapon az általa annyira óhajtott zavaros állapotot megkonstruálni, mert a kérdés igen egyszerű és igen világos és *minden részletében fel van immár derítve*.

Ennek, a per szempontjából egyik igen fontos kérdésnek, most már azt hiszem végleges és teljes tisztázása után újra azt kell kérdezni, miért avatkozott bele alperes részvénytársaság legelső főtisztviselője, ügyvezető alelnöke és vezérigazgatója ennek a pernek a tárgyalásába? Hisz fel kell tennem, hogy azt a szempontot, mely engemet tartózkodásra késztet, az alelnök úr is tudja és méltányolja, mert hiszen ő éppen olyan jól tudhatja mint én, hogy az emberi társadalomban a hivatások és feladatok teljesítésében a hatáskörök szabatosan körül vannak határolva; ő éppen olyan jól tudja mint én, hogy nekem, úgy mint neki, az a hivatásunk, hogy jól értsünk a könyvek kiadásához, elterjesztéséhez és gyümölcsoztetéséhez, de éppenséggel nem feladatunk és nem hivatásunk középszerűen vagy kontárul érteni a perek viteléhez.

A per pszichológiája.

Azt mondja erre az alelnök úr, hogy ő a per *pszichológiáját akarja kideríteni*, pszichológiai alapon akarja a kontroverz kérdéseket megvilágítani és megoldani. Az hiszem, meddő munkát végzett.

Ha azt a feladatot tűzte volna ki maga elé, hogy az ő vállalata és a mi vállalatunk közt fennálló viszonyt a valósághoz híven felderítse, ha a keresetünkben foglalt sértő és sérelmes vádakát megcáfolni, megerőtleníteni, megdönteni igyekezett volna, akkor érteném ezt a nagy nekibuzdulást. De az, amire az alelnök úr vállalkozott, egyáltalában lehetetlen feladat, *mert jogi kérdéseket csak tételes jogi alapon lehet megoldani és semmiképpen sem pszichológiai alapon.*

Ha azzal a maliciával kezelném az ügyeket, amellyel az alelnök úr azokat itt kezelte, azt kellene mondanom, hogy sokkal inkább el voltam készülve arra, hogy ő a *mathematikát* hívja majd segítségül, hogy a szerinte „nem szándéktalanul összecsomózott ügyeket kibogozza.” Hogy nem ezt tette, abban hallgatólagos beismerését kell látnom annak, hogy matematikával, ezzel a tiszta és abszolút tudománnyal azt a célt elérni nem lehet, amelyet ő el akart érni. t. i. *a már teljesen tisztázott és minden tekintetben felderített ügyeknek tökéletes összecsavarását.* – Rendkívül sajnálom, hogy a *logikát* is otthon hagyta és így nyilvánvalókká lettek azok a hézagok, amelyek egész előadásán végig csupa kérdőjeleket hagytak fenn. Csak a *pszichológiát*, ezt a rejtelmes tudományt hozta magával ide az alelnök úr, nyilván abban a hitben, hogy ennek a tudománynak suggestív segítségével sikerülni fog az, ami neki immár egyetlenegy segítsége, egyetlen vágya és mentsvára: *a kérdések tökéletes és végleges össze-zavarása.*

De ha meg is vagyok győződve róla, hogy az alelnök úr ebben a hitében nagyon is meg fog csalódni, mert hiszen a tek. Bíróság a perben szereplő egyes ténybeli és jogi kérdéseket és magát az egész pert tisztán csak jogi alapon fogja elbírálni, mégis hálás vagyok az alelnök úrnak felszólalásáért, mert abban azután egy nézetem vagyunk, *hogy ennek az egész pernek sokoldalú vonatkozásait, ennek a pernek nagy jelentőségét, kihatását egyes irodalmi vállalkozásokra és magukra a felek által képviselt üzleti vállalatokra és magára az egész üzletágra, csak úgy lehet a maga egész mivoltában megérteni és érdeme szerint méltányolni, ha a valósághoz híven fel van derítve az a viszony, mely a peres felek között fennállt a múltban és fennáll a jelenben.*

Mi a per legelső stádiumában is már ebben a meggyőződésben voltunk, hiszen azért soroltuk fel a pert megelőző tényeket, az alperes eljárását, gondolkodását, üzleti rendszerét és céljait abban a híres keresetben, melynek éppen ezt a részét alperes jogi képviselője nem győzte eléggé a szemünkre hányni, a maga nemében hallatlan írásműnek deklarálni.

Az alelnök úr előadásából látjuk, hogy *keresetünk nem volt kellőképpen elkészítve.* Mi csak tangáltuk, a körömhegy élével érintettünk oly kérdéseket, melyekbe teljes erővel, teljes energiával bele kellett volna markolni. *Minden, amit kerestünkben elmondtunk, való igaz, de mi nem mondtuk ki az egész, a teljes, a meztelen igazságot.* Ugyanazok a keresetünkben is felsorolt okok tartottak vissza ettől, amelyek évek óta visszatartottak attól, hogy az alperes ellen egyáltalán már régen fellépjünk.

Csak természetesnek fogja ezek után mindenki találni, hogy az alelnök úr igazán nagyon a kedvünkre való munkát cselekedett, midőn vizsgálódás tárgyává tette e per pszichológiáját. De már a rendszer tekintetében nem érthetünk vele egyet. Mert azt a módszerét, hogy néhány, a pszichológiai tudományba vágó szót, aminők: „agyréim, lélektani rejtély, pszichológiai kulcs, rögeszme, hallucináció” stb. stb. össze-vissza dobál és ezt önkényűleg pszichológiai megoldásnak nevezi, épp oly kevésbé fogadhatjuk el, mint amily kevésbé lehet azt, ha valaki

össze-vissza szed minden rendszer nélkül egy pár ezer címszót és azokat alfabetbe sorozza, lexikonnak nevezni.

És bár meg vagyok győződve arról, hogy az alelnök úr, *kinek talán legnagyobb híressége az a magas vélemény, amelyet önmaga felől táplál*, – a maga vizsgálati rendszerét *csalhatatlannak* tartja – én mégis meg fogom kísérteni a nézetem szerint egyedül célravezető módszer, t. i. *a száraz ténybeli adatok folyamatos előterjesztése útján a tek. bíróságot a kereset hézagai tekintetében felvilágosítani*.

Én nem vindikálom magamnak azt a jelentőséget és súlyt, mint a t. alelnök úr, hogy a tek. bíróság ezt az ügyet önkényes és mindenestre pártos pszichológiai dedukciók alapján bírálja el, de szolgálatot vélek tenni az ügynek, midőn tudomására hozom a tek. bíróságnak azokat az eseményeket és tényeket, azokat a nyilatkozatokat és adatokat, amelyekből azután a tek. bíróság a maga pszichológiai következtetéseit önmaga vonhatja le.

Első találkozásom König Gyulával.

El fogom mondani *König Gyulával való első találkozásom* és ugyancsak ő vele való *utolsó találkozásom történetét* és meg vagyok győződve, hogy ez a két, egyébként szürke ember között való találkozás mélységes hatással lesz mindazokra, akik a most szembenálló felek viaskodásának pszichológiáját keresik.

Első találkozásom König Gyulával 1894-ben történt, még pedig akként, hogy az akkori König Gyula, a magyar királyi József-műegyetem Rector Magnificusa, engem felkeresett azzal a kéréssel, hogy miután szó van arról, hogy ő a Franklin-Társulat igazgatóságában kiterjedtebb hatáskörhöz jusson, legyek szíves őt tanácsal és útbaigazítással ellátni arra nézve, hogy miként lehetne ezt a meglehetősen elhanyagolt és sok tekintetben álomba szenderült intézetet eleven, lukratív, mozgó, produktív vállalattá tenni. Talán nem szorul bővebb magyarázatra, hogy egy főiskolai rector magnificus ilyennemű felszólítása hízelgő és megtisztelő bárkire nézve, akihez az intéztetik, de különösen olyan egyénre nézve, aki hivatása iránti lelkesedéssel *új perspektívákat és új lehetőségeket* lát abban a körülményben, ha egy nagynevű tudós tapasztalatainak, képzettségének és eszének egész arzenáljával, tehetségét, munkaerejét annak a foglalkozási körnek fejlesztésére akarja fordítani, amelyet élethivatásomnak tartottam.

König Gyula felszólítása, hogy neki missziója teljesítésében segítségére legyek, oly pillanatban ért engem, amidőn egy nagy transakció előmunkálataival foglalkoztam.

Méhner-féle üzlet.

A kezemben volt az akkori nagyhírű Méhner-féle könyvkiadóvállalatnak teljes leltára abból a célból, hogy azt az üzletet nagyjelentőségű kiadványaival és minden jogaival és tartozékaival együtt vállalatunk megvegye. Kezünkben volt az opció, amely nekünk fix vételáron az objektumot biztosította. Én a hozzám intézett felszólítás folytán akkor hosszas előzetes megbeszélések és eszmecserék után a Méhner-féle üzletmegvétel dolgát König Gyulával alaposan megtárgyaltam és a más módon tervezett transakciót elejtve, egyenes felszólítására a leltárt, az ahhoz csatolt és hónapok munkáját reprezentáló saját becsléseimet, valamint az *opciós okmányt* átadtam azzal, hogy ő azt a Franklin-Társulat igazgatósága elé terjesztvén, megfelelő esetben ezen üzletvételi transakciót *velünk közösen fogja végrehajtani*. Az opciós levél értelmében, ha jól emlékszem, 1895 március 31-ig kellett nyilatkoznunk, vajjon a nekünk biztosított vételi joggal élni óhajtunk-e vagy sem. Mindennemű sürgetésünk dacára az ügy finalizálását hétről-hétre, napról-napra, óráról-órára halasztották, okmányainkat más-más ürügyek alatt visszatartották és az *opció lejártá utáni nap reggeli órájában* a vételi szerződést

a Méhner Vilmos céggel a *Franklin-Társulat* nevében, tudtunk, hirünk, megkérdezésünk nélkül, minket kijátszva megkötötték.³

Ez az ügylet volt König Gyula bevonulása a gyakorlati kereskedelembe és történelmileg megállapíthatom, hogy ő ahhoz az erkölcsi felfogáshoz, amely ennek az ügynek a kezelésében megnyilvánult, mindmáig hű maradt.

E becsapás után, amely minket váratlanul ért, természetesen nem maradtak el a mentegőzések és a reparációnak mindennemű ígéretei és részben ezen ígéreteknek, részben annak a körülménynek, hogy itt a gazdaságilag gyöngébb fél állt szemben az erősebbik féllel, *valamint egy még megvilágítandó etikai momentumnak tulajdonítható*, hogy idő múltán mellőzhetetlen üzleti érdekek képviselőjében el kellett magunkat határoznunk arra, hogy az ez ügyben ludas egyénekkel, elsősorban az alelnök úrral, a személyes érintkezés fonálát újra felvegyük.

Első találkozásom története ime megadja a pszichológiai kulcsot a viszony felderítésére. Ime egy leendő kolléga, aki *igazán csak hálára van kötelezve* nekem azért a készségért és ügybuzgalomért, melyet első szóra rendelkezésére bocsátottam. Ime egy üzletbarát, aki a kereskedelmi érintkezésben mellőzhetetlen *fidest és jóhiszeműséget* halomra dönti. Lehet-e csodálkozni azon, hogy egész pályafutásán végig mindig csak gáncsot vetett nekem és az általam képviselt ügyeknek, mikor általános emberi vonásnak tudjuk azt, hogy *semmitsem nehezebb elviselni, mint a hálára való kötelezettséget*.

Abban az időben, mely ezt az esetet követte, az alelnök úr még csak egyszerű tagja volt a Franklin-Társulat igazgatóságának, az előforduló egyes ügyeket rendszerint nem ő intézte, az ügyek nagyrészt az igazgatóság elé kerültek, a keresztülvitellel hivatásos és a könyvkereskedelem ügyeiben jártas, az intézet régi jó hírnevét féltő és gondozó ügyvezető igazgatók voltak megbízva és így megmagyarázható az, hogy a rákövetkező 10 éven át az első kellemetlen és általunk mindig csak König Gyula személyének tulajdonított összeecsapás után nemcsak kellemes üzleti összeköttetésünk volt, de vállalatunk együttesen elvállalt feladatok teljesítésében szinte összeforrtak.

Jókai-jubileum.

Előmozdította ezt a jó viszonyt az az etikai momentum, melyet már jeleztünk. Talán még él a köztudatban annak a szép és felemelő mozgalomnak az emlékezete, amely néhai nagy írónk, *Jókai Mór*nak 50 éves írói jubileumához kapcsolódott. Ennek a valóban nagy nemzeti ünnepnek talán legkimagaslóbb pontja volt annak az eszmének keresztülvitele, amely Jókai Mór összes művei 100 kötetes nemzeti díszkiadásának alakjában öltött testet. Hogy az alelnök úr által szemünkre hányt kifejezéssel éljünk, ez a „*koncepció*” tőlünk származott, de keresztülvitelére nem lettünk volna képesek, ha a Franklin-Társulat akkori igazgatóságában és a Hitelbank akkori vezetőségében nem ülnek oly férfiak, akik minden nehézség leküzdésével lehetővé teszik nekünk ennek az irodalmi és könyvkereskedői szempontból igen jelentékeny vállalkozásnak keresztülvitelét. Az a hálaérzés, amellyel ama férfiak iránt viseltettünk és amely még ma is változatlanul él bennünk, az időnként felmerült sérelmek elnézésére bírt rá bennünket és a lehetőség legszélsőbb határáig visszatartott attól, hogy ezzel az intézettel szemben a rideg üzletszerűség álláspontjára helyezkedjünk, még akkor is, *mikor későbbi vezetősége elődjeinek szellemét teljesen megtagadta*.

³ A felszólaló előterjesztését egyfolytában közöljük és nem térünk ki arra a közbeszólásra, mellyel az e pontnál megzavartatott és az elnöki intézkedésre, mely erre következett.

Aranykorszak.

Erre az időre esik a *Nagy Képes Világtörténet*nek, a *Corpus Juris* millenniumi emlékkiadásának társasviszony alapján való közrebocsátása, erre az időre esik a *Magyar Remekírók* kiadása. Erre az időre esik az a nagy háborúság a *Franklin-féle Magyar Remekírók* védelmében, melynek kontóját a Wodianer-céggel való, ránk nézve nagy károkkal járt meghasonlás alakjában kizárólag mi fizettük. Ez volt az az aranykorszak a magyar könyvkereskedelem életében, melynek minden áldását elsősorban az alperes részvénytársaság élvezte, midőn minden kiadványának lukrativitása tetemes, előzetes fix átvételek útján meg volt biztosítva és amelyről a feledékeny és háládatlan alperes most azt állítja, hogy „a korszak kék feltjait még ma is látja önmagán.” Pedig be sokszor visszakívánta magának e korszakot alperes a maga kék feltjaival együtt.

A Külföldi Regényírók keletkezése.

Ami ezután történt, azt már részben megállapította itt az alelnök úr. 1904-ben vette meg a Franklin-Társulat a Wodianer-féle könyvkiadóvállalatot. Ekkor kezdődött meg az új aera, melyről keresetünk bővebben megemlékezik és mely a mult hagyományaival szakítva, teljesen új alapokon szervezte az üzletvitelt, azokon az alapokon, melyek a jelen perhez vezettek.

Azt állítja az alperes, hogy ő a *Külföldi Regényírók* tervezetét, melynek kisajátításával mi nem is őt, de a Wodianer-céget vádoljuk meg keresetünkben, kénytelen volt keresztülvinni, „bár nagyon flau volt vele szemben”, a nagy részvényesre való tekintettel. Ez az állítás meg nem áll.

Wodianer Artur, ki valóban nagystílusú kiadó volt és az alperesnek legnagyobb, sőt mondhatni egyetlen és igen veszedelmes konkurrens, mert nagyszabású tankönyvkiadványaival alperest jóformán minden pozíciójából kiszorította és ezzel szinte rákényszerítette arra, hogy vállalatát megszerezni igyekezzék, az üzleteladást megelőző esztendőekben sok mindenféle vállalatot tervezett és azokra vonatkozó szerződéseket kötött a megfelelő írókkal és szerkesztőkkel. Így pl. egy olcsó magyar regénytár szerkesztése tekintetében kötött szerződést Mikszáth Kálmánnal, akinek e címen már tetemes pénzösszegeket is fizetett ki előlegül. A „nagyrészvényes” nem akarhatta azt, hogy az alperes az ő rizikójára is egy oly kétes vállalatot indítson meg, melyre nézve a mérvadó vezérigazgató „flau” volt, az alperesnek pedig inkább az állott volna érdekében, hogy azt a vállalatot létesítse, melybe már nagyobb előlegösszegek voltak beruházva. Ha az jutott volna tudomására, hogy mi egy olcsó magyar regénytárt tervezünk, azt csinálta volna, mert ránézve az volt mindig a fontos, azt csinálni, amit mi csinálunk, nekünk gáncsot vetni, minket, mint ő magát kifejezte, arra kényszeríteni, hogy „leadjunk valamit.”

Klasszikus Regénytár.

Ezért kellett neki a sok, Wodianer Arturtól átvett tervezet közül azt létesítenie, amellyel a *Klasszikus Regénytár* ellen fordulhatott.

Azt mondja egyébként az alelnök úr, ez nem olyan eszme volt, amelyet el kellene vagy el lehetne lopni és gúnyosan említi, hogy mi erre is ráhúztuk az általunk annyira kedvelt „konceptió” kifejezést.

Hát igaz, amit az alelnök úr mond, regényeket kiadtak azelőtt is, akkor is és ki fognak adni ezután is, egyenként és mindenféle és akárhány gyűjteményben. De már azt nem hiszem, hogy Wodianernek az volt az eszméje, hogy ő kétkoronás helyett négykoronás köteteket akar

adni. Ha ez lett volna az ő eszméje, az tényleg *eredeti* lett volna és mi sohasem panaszkodtunk volna amiatt, hogy a mi eszménket eltulajdonította. Mert mi mást akartunk és mást adtunk.

Mi 10 és 15 korona helyett 4 koronáért akartuk adni ugyanazt és ugyanannyit, mi rossz fordítások helyett jó fordításokat, olvashatatlan rossz szedés helyett szép, nagybetűs szedést, rossz papiros helyett jó papírt, rossz kiállítás helyett jó kiállítást, csonkított és gondatlan kiadások helyett teljes és autentikus kiadásokat akartunk adni és főként oly kiválasztásban, mely elsőrangú esztétikusok megállapítása alapján kizárólag a világirodalomnak valóban legelsősorandú műveit egyesítse magában; szóval *mi rossz és drága helyett jót és olcsót akartunk adni* Klasszikus Regénytárunkban, kísérletet akartunk tenni – talán első ízben e téren nálunk – *a jó, szép és olcsó könyvvel*.

Rögeszme-e az, hogy mi ezt koncepciónak tartjuk, afölött nem akarunk az alelnök úrral vitatkozni; tény az, hogy az alperes nagyon jól tudta, mit csinál, nagyon tisztában volt vele maga is, hogy a Klasszikus Regénytár valóban egy oly kiadói koncepció, mely nagy reményekre jogosít és ezért fogott a Wodianer-tervezetek közül éppen a Külföldi Regénytár előkészületeihez, mert itt módjában leendett majd velünk valamely oly kompromisszumra lépni, melyből neki nagy anyagi haszna lesz. Ebben a reményében nem is csalódott. Mi, nem lévén a harcok emberei, megkötöttük vele az 1904-i, utóbb konverzió folytán az 1905-i szerződést. Ha az alperes ezt a szerződést loyálisan betartja, a fennforgott kollízió elsimult volna, mert minden üzleti érdek azt parancsolta.

Azonban az alperes, úgy látszik, más célokat követett.

A pszichológiai kulcs.

Mi mindig annak tudatában voltunk, hogy nem egyedül vagyunk a piacon és természetesnek tartottuk, hogy a többi vállalat is, – akár az általunk speciell kultivált részletüzlet terén is – érvényesülést keres és így azt, hogy alperes ettől az időtől kezdve részletüzletét nagy méretűvé fejlesztette, egészen normális dolognak tartottuk volna, ha nem kellett volna tapasztalnunk egyrészt azt, *hogy ez a fejlesztés a mi szerződésünk sérelmével, a mi átvételi kötelezettségünk lehetetlenné tételére történik*, amint azt keresetünkben kifejtettük, másrészt azt, *hogy alperes a könyvterjesztést oly kompromittáló módokkal és eszközökkel végzi, amelyek ezt az üzletágat jóformán lehetetlenné teszik*.

A Franklin-Társulatnak a részletüzlet terén való elhelyezkedése magától értetődőleg bizonyos eltolódásokat okozott az egyes cégek tevékenységi szférájában és nekünk saját nagy terjesztési szervezetünk fenntartása érdekében azután *nagyobb kiadói tevékenységet* kellett kifejtelnünk.

És most érkezem el ezen visszapillantás során ahhoz a ponthoz, *mely meg fogja adni a pszichológiai magyarázatot a perben szereplő két ellenfél viszonyához*.

Itt kell beigazolnom, hogy mindaz, amit a kereset magában foglal a Franklin-Társulat azon eljárása tekintetében, hogy minden készülő irodalmi vállalkozásra „*lecsap*” és *fenyegetések* által magának részt erőszakol ki, – *való és igaz állítás*.

Nehogy ismétlésekbe essem és a tek. bíróság türelmével visszaéljek, mindenekelőtt utalni akarok a kereset VIII. fejezetében foglaltakra. Az ott elmondottakat időtechnikai szempontból akként akarom itt kiegészíteni, hogy az ügyek lényegét itt csak egész röviden adom elő, magát az egyes ügyek *részletesebb pragmatikai leírását pedig írásban csatolom*.

Ez az eljárás nemcsak a legrövidebb ismertetést teszi lehetővé, de más tekintetben is célszerűnek mutatkozik. Az alelnök úr ugyanis egész előadásán végig folyton és következetesen azzal gyanúsít és vádol meg minket, hogy *hamisan informáltuk* jogtanácsosunkat. Mi ez ellen a vád ellen tiltakozunk és le fogjuk tenni ide azokat az *eredeti információkat*, melyeket a szóban forgó ügyekről a per kezdetleges stádiumában: 1910 tavaszán jogtanácsosunk részére elkészítettünk.

A Franklin-Társulat eljárása és rendszere.

Tek. Választott Biróság!

A kereset 4 esetet sorol fel, amellyel bizonyítani akarja azokat, amiket a Franklin-Társulat szóbanforgó üzleti eljárásáról és rendszeréről állít.

Az első eset a Magyar Kereskedő Könyve. Ezzel nem foglalkozom, mert a kereset eléggé megvilágítja a kérdést, a kiegészítő adatszerű részleteket pedig itt csatolom.

Mikszáth jubiláris kiadása.

A második eset Mikszáth Kálmán jubiláris munkáinak közrebocsátására vonatkozik. Ennek története röviden a következő:

Az alelnök úr előadása folyamán többször említette a *Mikszáth*-jubileumot. Azt állította, hogy ezt a jubileumot mi rendeztük és szinte ezzel akarta mindazokat a szerződésbeli mulasztásait menteni, amelyek Mikszáth szerkesztői és írói szereplésével kapcsolatosak. Mindenekelőtt meg kell állapítanom, *hogy a Mikszáth jubileumot nem mi rendeztük.* Kezdeményezte azt egy igen előkelő írókból álló kis kör és rendezte azt egy nagybizottság, mely az ország szellemi előkelőségének színe-javát foglalta magában. Midőn valószínűvé vált, hogy a Mikszáth-jubileum eszméje a nagyközönség körében kedvező fogadtatásra fog találni, mi a bizottság részéről felszólítást kaptunk, hogy tegyük lehetővé ezúttal annak az eszmének a megvalósítását, amely a Jókai-jubileumot is oly jelentőssé tette, az író műveinek szép és jutányos gyűjteményes kiadását akként, hogy magának az illusztris írónak egy tetemes összeg jusson nemzeti ajándékképpen. Minthogy Mikszáth eddigi összes szépirodalmi műveinek mi voltunk *a kizárólagos és korlátlan tulajdonosai, akik ezen művek egy részének örök áron való tulajdonjogáért* csak röviddel ezelőtt eddig irodalmunkban szokatlan nagy vételért fizettünk, a bizottság ezen felszólítása kényes probléma elé állított, amelyet végül akként oldottunk meg, hogy mindazon példányokra nézve, amelyek előfizetési úton voltak elhelyezendőek, *lemondunk a minket megillető tiszteletdíjról és ezeknek teljes jövedelmét* a bizottságnak engedjük át. Ennek ellenében az volt a reményünk, hogy a jubileumi ünnepségek folytán az író népszerűsége annyira fog fokozódni, hogy a rendes könyvterjesztői úton elhelyezendő példányok nagy száma minket a más oldalon hozott áldozatért kárpótolni fog. Mégis, az ezuton elhelyezendő példányok után is egy bizonyos példányonkénti tantiémet ajánlottunk fel a szerzőnek, sőt egy későbbi alkalommal szavatosságot vállaltunk azért, hogy ez a jövedelem is legalább 30,000 koronát fog reánézve kitenni.

A szerző azt óhajtotta, hogy a gyűjteményes kiadás ölelje fel az akkor a Franklin-Társulathoz tartozó „A Noszty fiú esete” című regényt is. Érintkezésbe léptünk ennek folytán a Franklin-Társulattal ezen regénynek kellő és szokásos honorárium megtérítése mellett való átengedése tárgyában. A szerzői tiszteletdíj megváltása címén ugyanazt a példányonkénti royalty-összeget ajánlottuk fel, mely hasonló esetekben kölcsönösen szokott megállapíttatni. A Franklin-Társulat erre kijelentette, hogy ennek a regénynek felvétele a gyűjteményes kiadásba reá nézve közömbös, erre súlyt nem helyez, azonban szeretne az egész Mikszáth-

vállalatban résztvenni és ez esetben átengedi ezt a regényt is, valamint az akkor folyamatban levő „A fekete város” című regényt és egy kötet meg nem jelent novellákat a gyűjteményes kiadás részére. A meglepő ajánlat folytán hosszas tárgyalások indultak meg, melyek veleje részünkről az volt, hogy mi a Franklin-Társulatot készek vagyunk a vállalatban részesíteni, azon kötettség erejéig, amellyel ő a vállalathoz hozzájárul. Ha tehát a kiadás 25 kötetre terjed, melynek 5 kötetét ők szolgáltatják, akkor ők azon arányban vesznek részt a vállalat rizikójában és eredményében, amely arányban áll 5 a 25-höz. Előzékeny prepozíciónkra azt a kijelentést tették, hogy a kérdésnek további vitatása teljesen meddő volna, mert ők másképpen egyáltalában nem tárgyalnak, *mint a teljes paritás azaz 50-50% alapján*. Ezt azzal indokolták meg, hogy a majd ezután Mikszáth által megírandó műveknek a szerződés alapján ők lesznek a tulajdonosai. Ma már, Mikszáth halála után még a távol álló is megértheti, hogy ezt az ajánlatot mi nem tartottuk diskutiálhatónak, hiszen ez annyit jelentett, hogy korlátlan tulajdonunkat képező mintegy 40 kötetet, melyek megszerzése százazrekbe került, egy masszába beadjuk, ahol *az ekvivalens az a remény*, hogy az akkor 63 éves szerző még fog néhány jeles művet alkotni, amelyeket mi azután a jubiláris kiadás *teljes befejezése után, folytatás-képpen próbálhatunk a megrendelőknek megküldeni*. Ezt az ajánlatot igazgatóságunk elnöke igen helyesen akként jellemezte, hogy ők azt tartják, hogy *„ami az enyém, az az enyém, ami a tied, az is az enyém.”*

Ma már, Mikszáth halála után megállapíthatjuk, hogy ha akkor a Franklin-Társulat ajánlatába belemegyünk, *legértékesebb vagyonunk felének ma ők boldog tulajdonosai, anélkül, hogy csak egy fillérnyi ekvivalenst adtak volna érte*.

A tárgyalások megszakadtak. Mikszáth kívánságára újra felvettük őket. Akkor Gárdos igazgató nekünk direkt megmondotta, hogy ő neki módjában van *„beleköpní a tálba”*, mert a „Magyar Könyvtár”-ban megjelent Mikszáth-műveket több millió prospektusban fogja néhány koronáért a közönségnek felajánlani és így *a jubiláris kiadást lehetetlenné tenni*.

Mi előbbi tapasztalataink dacára a *megfélemlítés ezen eszközét* komolyan nem vettük és tovább is kerestük a megegyezés lehetőségeit, mert nem akartuk, hogy a nagyszabásúnak mutakozó Mikszáth-ünnepély bármily disharmonia által megzavartassék. Miután a Franklin-Társulat az ő terrorisztikus *álláspontjáról* lemondani nem akart és a megegyezés az ő általuk proponált alapon természetesen lehetetlen volt, végső kísérletképpen 1909 szeptember 16-án felkerestem Gárdos igazgatót s vele a következőket közöltem: „Miután nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a Mikszáth-vállalatban való részesedésük tekintetében elszámolási, illetve társas alapon további proposíciókat tehesünk, aminek sok oka van, melyek ezuttal nem részletezendők, azt a készségünket közlöm, hogy fix honorár-megváltási alapon szívesen átveszünk annyi kötetet, amennyiük van (4-5), biztosítunk Önöknek egy nagy példányszámot és élni akarunk az opcióval Mikszáth későbbi műveire is, esetleg nagy kiadásunk részére is.”

„Az ellenszolgáltatás, amelyre reflektáltunk az, hogy Mikszáth-akciónkat semmikép nem alterálják.”

Ezen nyilatkozatomat Gárdos igazgató előtt megtévén, ő felkért arra, hogy vele König Gyula vezérigazgató szobájába menjek át és előtte ismétljem meg ezeket, amit készséggel meg is tettem. – Erre König Gyula kijelentette, hogy miután mi a Franklin-Társulatot a Mikszáth-vállalatba egyenrangú társul bevenni nem akarjuk, ők a kiadásukban megjelenő **Magyar Regényírók** című regénygyűjteményt, *melynek szerkesztője Mikszáth Kálmán, ezentúl olykép fogják terjeszteni ügynökeik útján, mintha az volna az az irodalmi vállalat, melynek jövedelméből kell előteremteni a Mikszáthnak átadandó jubiláris nemzeti tiszteletdíjat*.

Ezzel a nyilatkozattal *oly példátlan merénylet szándékát* tárta fel előttem az alelnök úr, hogy én mást nem tehettem, mint azonnal kijelenteni, hogy még abban az órában felkeresem Mikszáth Kálmánt, visszavonom a gyűjteményes kiadásra vonatkozó készségünket és beje-

lentem neki az egész ügytől való visszavonulásunkat, miután nem vállalhatjuk a felelősséget azért, hogy ez az ügy, a magyar irodalom ügye, a Franklin-Társulat eljárása folytán egy országos botrányra fajuljon. Elhatározásomat rögtön valóra is váltottam. Mikszáth Kálmán azonnal átlátta az egész szituációt, látta, hogy itt az ő nevével egy országos becsapási hadjáratra akarnak indulni, hogy az ő nevének a meghurcolása, az ő szépen indult jubileumának kompromittálása van tervben és tisztában volt aziránt, hogy itt rögtön, befolyásának és tekintélyének egész súlyával intézkedni kell – *neki magának*. Ezt meg is tette. Azonnal írt egy levelet König Gyulához, amelyben bejelenti a legmélyebb felháborodás hangján szakítását a Franklin-Társulattal, kilépését a Vasárnapi Ujság szerkesztőségéből, és legfőképp azt, hogy a folyamatban levő „A fekete város” című regényt folytatni és befejezni nem fogja, mert hiszen a Franklin-Társulat *elég nagy úr ahhoz, hogy ezt a regényt maga is befejezheti*. Engem egyben felkért, ne hamarkodjunk el a dologgal, várjunk a végleges elhatározásunkkal, míg ő az ügyet valahogy elrendezi. Tényleg, még aznap este felkeresett és tudomásomra hozta, hogy König Gyula minden fenyegetését visszazárta, sőt **szavát adta arra**, hogy a jubileumi akciót zavarni nem fogja s attól a Franklin-Társulattól teljesen távol tartja. Ezen közlés kapcsán felkért bennünket, maradjunk a megállapított alapon és ne bolygassuk többé ezt a dologgal, ne teremtsünk egy reá nézve kényes szituációt, mert *ő garanciát vállal aziránt*, hogy a Franklin-Társulat részéről semmiféle beleavatkozás többé ez ügyben történni nem fog. Mi Mikszáth Kálmán kérésének természetesen engedtünk és elhatároztuk, hogy a történeteket meg nem történeteknek fogjuk tekinteni.

*

Aki ezek után abban a hitben van, hogy König Gyula adott szavával megszünt annak az attentátumnak a veszedelme, mely ez ügyet, a Mikszáth-jubileum és az ezzel kapcsolatos kiadás ügyét csirájában megfojtani, vagy – ha ezt nem lehet – legalább is kompromittálni akarta, – az erősen csalódik.

Mínhogy a megsarcolásnak első és második kísérlete csütörtököt mondott, – nem ugyan a mi érdemünk, hanem kizárólag Mikszáth Kálmán egyéniségének súlya és energikus közbelépése folytán, – mínhogy az adott szó a további közvetlen beavatkozást lehetetlenné tette, *strohmannról* kellett gondoskodni, aki mögé bujva mégis csak kijátszható az adott szó és mégis csak eljátszható az a gonosz kis játék, amelyről az ügyvezetők, úgy látszik, semmiképpen lemondani nem akartak. Goldschmied Bernátot, aki, mint ebből a perből kitűnik, a Magyar Regényírók átvétele és terjesztése tekintetében ép úgy volt angazsálva, mint mi, éppen ezen érdekeltségénél fogva felbuztatták arra, *hogy hajtsa végre ő azt az attentátumot a Mikszáth-jubileum és a Mikszáth összkiadás ellen, amitől őket a Mikszáthnak adott szó eltiltja*. Goldschmied tett is ily irányú ajánlatot Mikszáthnak, aki azt velünk rögtön közölte, további intézkedés végett. Mi azonnal tisztában voltunk aziránt, hogy itt a Franklin-Társulat keze játszik közbe, mert hiszen Goldschmiedről, akivel csak a napokban tárgyaltunk a Mikszáth-kiadás terjesztésében való részvétel miatt és aki ebben a terjesztésben való részvételét azért hátrította el magától, mert éppen akkor szándékozott az üzlettől teljesen visszavonulni s azt egy alakuló részvénytársaságnak átadni, nem volt egyáltalában feltehető, hogy ilyen nagy akcióba saját rizikójára belemenjen.

Mi Mikszáth Kálmánnal abban állapodtunk meg, hogy ez ügy tisztázása végett megteesszük a kellő lépéseket, de mielőtt még fizikailag jóformán módunkban volt ezen tisztünkben eljárni, Goldschmied Bernát úr, ki úgy látszik, időközben behatóbban gondolkozott a Mikszáthnál való eljárásának jelentőségéről, felkereste Révai Ödönt és neki *önként kijelentette, hogy a tervezett akciót megvalósítani nem fogja*. Belátja, hogy azt maga sem tartja összeegyeztethetőnek azzal a loyaltással, mellyel mintegy 25 éves üzleti összeköttetésünk alatt egymással szemben viseltettünk. Egyben, hogy dokumentálja, hogy ő ezt az üzleti összeköttetést mennyire becsüli, kijelenti, hogy ennek az érzelemnek nagy *anyagi áldozatot hoz*, mert egy fényes

üzletet és biztos, kockázat nélküli jövedelmet áldoz fel neki, *amennyiben Franklin-Társulat vele szemben kötelezettséget vállalt, hogy egyrészt a maga részéről fedezi azt az egész honorár-összeget, mely Mikszáthnak lesz fizetendő, másrészt minden egyes megrendelés után bizonyos jutalék összeget kész neki készpénzben előlegezni, úgy, hogy ő az egész ügyletet a Franklin-Társulat pénzével bonyolíthatja le.*

Amit tehát előre sejtettünk, ime beigazolást nyert. A *Franklin-Társulat König Gyula adott szavát akként váltotta be*, hogy az Aufrecht és Goldschmied-céget igyekezett tetemes anyagi áldozatok árán rávenni arra, hogy hajtsa végre azt, aminek elhagyására kötelezettséget vállalt a maga részéről és a maga nevében.

*

És ezzel beszámoltam König Gyulával való utolsó találkozásomról is.

A Magyar Kultura.

A *harmadik* ide eső tényező a *Magyar Kultura* ügye. Keresetünk azt állítja, hogy ezen, a hírlapírói nyugdíjintézet által és annak javára csak ezután közrebocsátandó, mert kényszerűen elhalasztott munka ellen „már is folynak a hagyományos hadjárat előkészületei és hogy a Franklin-Társulat „*felhúzott ravasszal*” várja az alkalmas pillanatot.”

Az alperes jogtanácsosa maga is gúnyolódik afelett, hogy mi ezt jósszemekkel előre látjuk. Ennyit mond, sem többet, sem kevesebbet, pedig keresetünk összes vádjai között ez volt az egyetlen, *amelyre nézve módjában lett volna minket lecáfolni*. Egyszerűen ki kellett volna jelentenie, *amire jogtanácsosunk kétszer is alkalmat adott neki*, hogy ez a jóslat téves, ő nem szándékozik és nem fogja a neki tulajdonított cselekedetet végrehajtani. Ezt alperes egyenes felszólításra sem tette és az alelnök úr itt erre a kérdésre nézve valóban úgy hallgatott, mint a dinnye a fűben. Mi ezek folytán újra megállapítjuk, hogy igenis az alperes a nyilvánosan tárgyalt tervezetet elsajátítván, *teljesen azonos tárgyú, tartalmú és című, teljesen azonos kiállítású és formájú köteteket készít elő* (megnevezhetjük a címeket és a szerzőket is) és azokkal hagyományos szokása szerint megint akkor akar a piacra jönni, amikor a nyugdíjintézet évek óta készülő munkája megjelenik, hogy a publicitás előnyeit kiaknázza, a publikumot tévútra vezetve, a zavarosban halászhasson.

Alperes hallgatása e ponton beszédesebb minden beszédnél, bizonyítóbb minden bizonyítéknál.

A lexikon ügye.

Elérkeztem előadásomban az utolsó állomáshoz: a *lexikon ügyéhez*.

Az alelnök úr lélektani kutatásai folyamán mint végső clout, kívágja a nagy C-t és kiharsogja a világba, hogy a jelen pernek és mindannak, ami nyomában jár, az a körülmény az oka, hogy a Franklin-Társulat – amint ő kifejezi – „*bátor volt és merészkedett a Franklin Kézi Lexikonát közrebocsátani ugyanakkor, amikor ők Révai Nagy Lexikonát megindították.*”

Az alelnök úrnak *alighanem igaza van abban*, hogy a felperes és alperes közötti viszonynak megmagyarázására a legjobb pszichológiai kulcsot tényleg a lexikonnak esete adja, mert ez az *a tipikus eset*, amely minket feljogosított nemcsak mindazoknak elmondására, amelyeket a keresetben az alperes üzletvitelére és üzleti rendszerére vonatkozólag előadtunk, hanem mindazokra a következtetésekre is, amelyeket ott kifejtettünk. Ez az a tipikus eset, amely teljes világításba helyezi az alperes *üzleti céljait* és az ezek szolgálatára rendelt *eszközöket* és amely egyszersmind kezünkbe adta állításaink igazolására az összes *bizonyítékokat*.

Mielőtt a kérdésnek ezt a legfontosabb részét a magunk részéről megvilágítanám, legyen szabad mindenekelőtt azokkal végezni, amiket az alelnök úr itt a lexikon-ügyről elmondott. Sok mindenre el lehettem készülve az alelnök úr részéről, de arra, hogy *egy szegény árva fiú képében ideálljon ártatlan képpel* panaszkodni a felett, hogy ime, még a felperesnek „*áll feljebb*” ebben az ügyben, arra minden eddigi tapasztalásom mellett, még az *alelnök részéről* sem lehettem elkészülve. Ő nem védekezik azok ellen, amelyeket keresetünkben elmondotunk az ő lexikon-tevékenységéről, hanem ellenkezőleg, egy ma született báránka ártatlanságával áll elő és panaszkodik, hogy hiszen ővele történt igazságtalanság, nem ő károsította meg a felperest, hanem a felperes őt, különösen azáltal, hogy az ő „*nélkülözhetetlen*” „*angol típusú*” lexikonáról bírálatot mert mondani.

Igazán nehéz ezekkel szemben a hidegvért is és azt a komoly méltóságot is megőrizni, amellyel az ember a tekintetes választott bíróság tekintélyének és magának az ügy fontosságának tartozik.

Alperes felfogása a lexikonról.

Az alelnök úr előadásának veleje az a valóban jellemző mondás, mely szerint „*a lexikon egy közönséges kereskedelmi cikk.*”

E ponton meg kell állapítanom, hogy a lexikonról való felfogás tekintetében engemet egy világ választ el az alelnök úrtól. Az én meggyőződésem szerint és mindazoké szerint, akik valaha lexikonokat közrebocsátottak, *egy nagy tudományos nemzeti enciklopédia minden kiadói tevékenység teteje*, a legnehezebb és legfelelősségteljesebb irodalmi vállalkozás, amelyet kiadó egyáltalában megindíthat. Aki ilyen lexikont közre akar bocsátani, annak leoldott sarukkal kell a feladathoz közelednie és csak akkor szabad reá gondolnia, ha minden tekintetben felvértezettnek tudja magát arra, hogy a feladat nehézségeivel megküzdjön és mindenképpen képesítettnek tudja magát arra, hogy a feladat nagyságát feléri ésszel és erővel. *Aki nem így fog hozzá ehhez a feladathoz, az frivol játékot űz szent dolgokkal és kompromittálja azt, aminek csak tiszteletet szabad gerjesztenie.*

Az alelnök úr maga beismeri, hogy az a vállalat, amely az első magyar lexikont közrebocsátotta, ezen feladata lelkiismeretes keresztülvitelében majdnem a tönk szélére jutott. Nyilván ezért tekintette *egy előkelő irodalmi intézet* főfeladatának azt, hogy a másodiknak, aki erre a nyaktörő *kísérletre vállalkozott*, mindenképpen gáncsot vessen és őt feladata *sikeres teljesítésében* a rendelkezésére álló összes anyagi és hatalmi eszközökkel megakadályozza.

Vagy talán az alelnök úrnak *akadémiai tagsága* bátorította őt fel arra, hogy egy olyan *irodalmi vállalatnak szétrombolását és tönkretételét vegye célba*, melynek munkatársai Magyarországnak jóformán összes kiváló tudósai, akadémiánk, egyetemeink, előkelő tudományos társulataink legkiválóbb tagjai, melynek szerkesztői az egyes tudományágak leghivatottabb művelői, melyben közreműködik az egyes szakminisztériumoktól kezdve a legutolsó kísérleti állomásig minden intézmény, melyre hazánkban az ismeretek valamely ágának gondozása bízva van, melynek hálás és elismerő közönsége Magyarország egész magasabbrendű értelmisége.

Vagy talán a *kis Norvégiában*, amelyre az alelnök úr szíves volt hivatkozni, az akadémiai feladatok közé tartozik az ilyen, a nemzeti kultúra szempontjából elsőrangú művek elleni hajsza? a nagy kulturális alkotások megsemmisítésének kezdeményezése és intézése?

Ezekre a kérdésekre legyen kegyes válaszolni az alelnök úr, ha tud, ahelyett, hogy itt igazán olcsó élcelődéssel a felperest pellengérré akarja állítani azzal, hogy „*mint vásott gyerek telekiáltja a világot panaszaival és úgy gerálja magát, mintha ő találta volna fel a lexikont.*”

Az alelnök úr panaszkodik, hogy mi keresetünkben az ő lexikonját leszóljuk. Ezt mi nem tesszük, mi az ő lexikonáról bírálatot nem mondtunk, mi csak azt állítottuk, amihez jogunk is van, hogy a *Kézi Lexikon* csak azért indította meg, hogy minket megkárosítson, hogy nekünk gáncsot vessen és ennek folytán „*ezt a kiadványt minden előkészület nélkül, frivol felületességgel és hozzá nem értéssel indította meg.*” **Ezt a nyilatkozatunkat álljuk.**

Az angol típusú lexikon.

Az alelnök úr itt valami *angol típusú* lexikonról beszél; bevallom, hogy bár zsenge ifjúkorom óta foglalkozom a lexikonok tanulmányozásával, nekem halvány sejtelmem sincs arról, mit érthet az alelnök úr angol típusú lexikon alatt. A legtipikusabb angol lexikon máig is a mintaszerű és utól nem ért, „Enciklopedia Britannica” név alatt ismert, most újabban 31 óriási kvart kötetben 11-ik kiadásban megjelent mű. *Ennek nagy méreteihez hasonlítja az alelnök úr a maga Kézi Lexikonát?* Másik fajtája az angol lexikonoknak a Webster név alatt ismert szótárszerű munka és annak követői, amelyek az angol nyelvnek teljes etimológiai és magyarázó szótárát adják, de minden úgynevezett lexikális ismeret mellőzésével. *Ez az a típus, amelyhez az alelnök úr a maga lexikonját hasonlítja?*

Vagy talán azért *angol típusú* az ő lexikona, mert egyetlen, mond *egyetlen térkép* sincs benne? holott az angol, még legkisebb fajtájú zseb-lexikonok is azzal excellálnak, hogy az ismeretterjesztő lexikon legfontosabb tartozékát, a térképet, nagy számban adják.

Vagy talán azért *angol típusú* az ő lexikona, mert egyetlenegy, mond *egyetlenegy illusztráció* sem kíséri a szöveget? holott az angol lexikonok és különösen a kisebb fajtájúaknak a legjellemzőbb tulajdonsága, hogy a szemléleti oktatásnak legfontosabb eszközét: az illusztrációt a legkiterjedtebb mértékben alkalmazzák, 1000 és 1000 apró kis képben segítségére jönnek a szövegnek és ezáltal teszik alkalmassá éppen a kis lexikonjaikat, hogy „az egyszerű ember, az átlag újságolvasó azokból ismereteket meríthessen”.

Az angol kis és kézi lexikon egyik legfontosabb jellege a *kiállítás oekonomiája*, a szedésnek gazdaságos volta, a térnek kihasználása, a formátum célszerű, kezelhető volta. *Talán ezekben angol típusú az alperes lexikonja?* Holott szedése az ily műveknél páratlan luxussal, helyfecsérléssel készült, holott papirosa a szemfényvesztés céljait szolgálja, mert 30 ív oly vastagságot akar feltüntetni, mint aminő egy angol lexikonnak 100 íve, formátuma egyenes megcáfolása címének, mert hiszen „*kézi*” lexikon alatt azt értem, ami könnyen kezelhető, könnyen forgatható, nem irdatlan nagy köteteket olyan formátumban, amelyek rendes polgári könyvszekrénybe be sem állíthatók. Ha azt állította volna, hogy mindezekben a tekintetekben az ő lexikona *páratlan a maga nemében az egész világon*, ezt aláírnám én is. De az ellen, hogy legtávolabbról, akár csak egyetlen vonatkozásban is, összehasonlítsák az ő kézi lexikonjukat bármilyen angol lexikkal, az ellen könyvkereskedői lelkiismeretem tiltakozik.

Kis és kézi lexikonok.

Mint a nagy lexikonoknak, úgy a kis és kézi lexikonoknak is világszerte egy kidomborodott és kialakult típusa van; ha azt mondom, hogy „Kis Larousse”, vagy „Kis Brockhaus”, vagy „Kis Meyer”, akkor tudom, hogy olyan műről van szó, amelyben az ismereteknek egy bizonyos summáját röviden és velősen tárgyalva megtalálom, akkor tudom, hogy egy olyan segéd-eszköztől van szó, amely engem, mint ő mondja, „*átlagművelt embert és újságolvasót*” mindazokról a kérdésekről tájékoztat, amelyeket a mindennapi élet, a világban való mozgás és az olvasmányok felvetnek. Hogy mi ennek a leglényegesebb és mellőzhetetlen kelléke, azt

alperes igen helyesen maga állapította meg, midőn prospektusában felteszi e kérdést: „*Milyen a jó lexikon?*” és erre ezekkel a szavakkal válaszol:

„*Teljes, hogy meglegyen benne minden, aminek tudására az átlagos műveltségű embernek szüksége lehet.*”

Egy ilyen munka valóban hézagot pótol, *egy ilyen munka valóban nélkülözhetetlen*, egy ilyen munka valóban kincstára lehet minden embernek, különösen azoknak a százazreknek, akiknek nincs módjukban egy nagy és egyetemes enciklopédiát megszerezni. És ezzel a felfogással már meg is feleltem az alelnök úrnak arra a kérdésére, *vajjon mulhatatlanul konkurrens-e egy kis lexikon egy nagy lexikonnak; és illoyális versenynek tekintendő-e egy nagy lexikon kiadásával szemben egy kis lexikon.*

Normális viszonyok és körülmények között *egy kis lexikon nemcsak nem versenytársa egy nagy lexikonnak, hanem természetes kiegészítése, pótlása, kísérője*; mindenik más-más hivatásnak felel meg, más-más közönségnek szolgál, más-más célt követ. Épen azért van, hogy minden irodalomban egymás mellett léteznek a kis és nagy lexikonok, *sőt ugyanazok a kiadók adják ki az egyiket is, a másikat is.*

Ez nemcsak természetes így, de másképp nem is lehet.

Egy kis lexikon megszerkesztése az alapvető munkáknak, az anyag-gyűjtésnek és anyag-feldolgozásnak majdnem ugyanazt a nagy és igen-igen költséges apparátusát igényli, mint egy nagy, sok kötetű mű és azért csak olyan kiadó képes ily összevont kisebb lexikális mű közrebocsátására, aki a sok esztendő munkáját és nagy tőkét igénylő anyagot a nagy mű révén már megszerezte és relatíve kisebb költséggel képes egy mérsékeltbb igényű és tehetségű körök részére alkalmas kis terjedelmű és valóban olcsó árú, népies lexikont közrebocsátani. Aki másmilyen módon fog hozzá bárminő kisebb lexikon elkészítéséhez, már azzal magával is igazolja, *hogy reá nézve nem az a fontos, hogy lelkiismeretes és becsületes munkát nyújtson, hanem egyéb céljai vannak vele.*

Mi ezt állítottuk keresetünkben és minthogy az alelnök úr állításunkat kétségbe vonta, kötelességünknek tartjuk azt igazolni: igazoljuk pedig egyszerűen akként, hogy idecsatoljuk ÷ alatt azon több mint 2000 címszó jegyzékét,⁴ amelyek a Franklin-Társulat által közrebocsátott Kézi Lexikon első kötetében, csak az alfabet 3 első betűjében (A-C) fel nem található és kétségkívül olyanok, amelyek minden kézi lexikonban mulhatatlanul kell, hogy feltalálhatók legyenek, melyek nélkül a kézi lexikon csonka, hézagos, hasznavehetetlen nyomtatvány.

Hát azért a lexikonért, *amelyben a legegységibb dolgok, a legelsőbbrendű kifejezések, a legfontosabb címszavak hiányzanak*, azért a lexikonért vállalja a felelősséget az alelnök úr? Milyen minőségben? *Mint tanár, mint tudós, mint akadémikus, mint kiadó, mint társulati vezérigazgató?* Pedig vállalja, amint legutóbb itt kifejtette. Én csak az alelnök úr által fölényesen lesajnált egyszerű kiadó vagyok, *de én nem vállalnám a felelősséget.*

A kézi lexikon és Beöthy Zsolt.

De nem vállalhatja azt Beöthy Zsolt sem. És nem is vállalja. Sajátságos, hogy ezt nekem kell kijelentenem itt a bíróság előtt, de kijelentem a távollévő Beöthy Zsolt helyett és nem félek attól, hogy meg fog cáfolni, hogy neki a Franklin Kézi Lexikona szerkesztésében semmi, de abszolúte semmi része sincs. Szükséges ezt itt kijelenteni, miután az alelnök úr Beöthy Zsolt nevével itt meggondolatlanul előhozakodott, mert nekünk sokkal kevesebb olyan nagyjértékű reprezentatív szellemi nagyságunk van, semhogy közömbös lenne ezek közül csak egyiket is a

⁴ E jegyzék a mellékletek között közölve van.

nemzet szellemi élete szempontjából kisebbiteni vagy lejáratni. Beöthy Zsolt értéke a magyar irodalom és a magyar közművelődés szempontjából sokkal nagyobb kincs, semhogy arra azt az árnyékot szabadna vetni, *amelyet az alelnök úr kijelentése alkalmas rá vetni.*

Az alelnök úr persze a Beöthy Zsolt nevét azért hozta ide és azért kapcsolta össze a magáéval, hogy annál jobban kidomborítsa azt a kontrasztust, amely abban áll, hogy *„íme, a Franklin-Lexikont König Gyula és Beöthy Zsolt revideálják, Révai Nagy Lexikonánál az ő tudomása szerint ezt a munkát teljesíti – RÉVAI MÓR.”* Erre az antitézisre még vissza fogok térni. De ha már idehozta a Beöthy Zsolt nevét, az igazság kedvéért meg kell állapítanom, hogy Beöthy Zsolt igenis közreműködött egy lexikon előkészítésében, szerkesztésének irányításában, *de az a lexikon nem a Franklin Lexikon ám, hanem Révai Nagy Lexikona.* Abban az időben, midőn a Révai Nagy Lexikonának alapjai meg lőnek vetve, midőn a szerkesztés és megírás legfontosabb kérdései voltak tárgyalás alatt, Beöthy Zsolt a Révai r.-t. nagyrabecsült igazgatósági tagja volt és megállapíthatom azt, hogy az a mélyreható különbség, amely a Pallas Nagy Lexikona és a Révai Nagy Lexikona között úgy egyes tudományszakoknak tárgyalási módja, terjedelme, arányossága, valamint nagyfontosságú szerkesztési alapelvek tekintetében feltalálható, *jórészt a Beöthy Zsolt irányításának köszönhető.*

A kiadó hivatása a lexikkal.

Visszatérve most az alelnök úr által epés, gúnyos módon, valóban *szükségtelenül ideráncigált személyes szereplésemre a Nagy Lexikkal*, mindenekelőtt meg kell állapítanom, hogyha valami igazolja keresetünknek azt az állítását, *hogy hozzáértés nélkül fogott hozzá a Franklin-Társulat az ő lexikonjának elkészítéséhez*, úgy az alelnök úrnak az a beismerése, hogy azt a lexikont ő revideálja ezt legjobban igazolja. *Olyan ember, aki képes legyen egy az ismeretek és tudományok minden ágára kiterjedő Lexikont revideálni, a mi korunkban nem képzelhető.* Én a magam részéről azt az inszinuációt, hogy én a Nagy Lexikkal *a revizio munkáját végzem*, kereken visszautasítom. Arra a munkára sem magamat, sem mást képesnek nem tartok; ha König Gyula magát képesnek tartja arra, az az ő dolga.

A francia enciklopédia idejében Diderot és D'Alembert képesek voltak a maguk enciklopédiáját néhány íróval együttesen megírni és revideálni, de ma, a *tudományok és ismeretek mai differenciálódása mellett* képtelenség, hogy egy ember erre a munkára vállalkozzék. Ha én a mai kor legnagyobb tudósait, egy *Ostwaldot*, egy *Lamprechtet*, egy *Bindinget*, egy *Poincarét* vagy egy *Wundtot* arra szólítanék fel, hogy revideáljon egy lexikont, erre ők – hogy egy magyar tudósak ebben a teremben elhangzott mondását citáljam – azt felelnék nekem: „Ugyan ne mókázzál, hisz ez lehetetlen.”

Arról a tevékenységről, melyet kötelességem, hivatásom és ambicióm is a Nagy Lexikkal teljesíteni, – ha már az alperes gúnyos kifakadása kényszerít rá – kénytelen vagyok megállapítani, hogy a Nagy Lexikkal nekem jutott az a feladat, amely a *kiadót és csakis a kiadót illeti meg*, az a feladat, hogy megértve és *felfogva a munka célját és hivatását, a közönség jogos igényeit és várományait, a sok munkatárs, sokszor differáló szempontjait*, mindezekben a kellő harmóniára törekedni, a szerkesztés alapelveinek mindenki részéről való betartását ellenőrizni és arról gondoskodni, hogy bárki részéről való nyegleség, hanyagság vagy felületesség a munka magas színvonalát le ne süllyessze, afelett örködni, hogy a sok kezű és száz agyú apparátusban *minden egyes tényező a maga kötelességét pontosan és lelkiismeretesen végezze és mindenképpen arra ügyelni, hogy a kiadóvállalat a magára vállalt kötelességének pontosan és lelkiismeretesen és becsületesen megfelelhessen.*

Ezt a feladatot vállaltam a Nagy Lexikon körül, ezt teljesíteni is fogom mindaddig, míg erőm lesz hozzá.

Ennek a magamra vállalt feladatnak legfontosabb része az volt, hogy megkísérlejem minden rendelkezésemre álló erővel visszaverni azt az orvtámadást, amelyet alperes a Nagy Lexikon ellen intézett. Hogy orvtámadás volt, még pedig nem a közönséges fajtából való, azt bizonyítani fogom a következőkben:

A lexikon-terjesztés szervezése.

Már keresetünkben előadtuk, hogy *bizalmas úton* jutott alperes a lexikonra vonatkozó összes fontos tudnivalók ismeretéhez, hiszen az volt a cél, hogy vállalva és egymásra támaszkodva biztosítsuk ennek a munkának sikerét.

Az alelnök úr maga említette, hogy a Pallas Lexikon kiadója majdnem a tönk szélére jutott, míg a két terjesztő vállalat nagyon jelentékeny nyereségre tett szert.

Ebből önként következik, hogy a Lexikon egy oly költséges kiadmány, amelynél a kiadó az óriási befektetések folytán alig képes anyagi eredményt elérni, miután emellett a terjesztő cégeknek a terjesztés nagy költségeinél fogva igen nagy rabattokat kénytelen adni.

A dilemmát, amely így előáll, az egész világon akként oldották meg, hogy a *lexikonkiadók egyszersmind maguk voltak saját munkájuknak terjesztői*. Hogy az angol példánál maradjunk, az Enciklopedia Britannica jelenlegi kiadója, a Cambridge University Press, *semmi áron könyvkereskedőnek a munkából példányt nem ad, ő csak közvetlenül a publikumnak adja el a művet teljes bolti áron*. Ugyanígy járnak el az amerikai enciklopédiák kiadói, ugyanígy a franciák; némi kivételt csak a két nagy német enciklopédia kiadója tesz azért, mert egyrészt maga a könyvkereskedelem is oly rendkívüli módon van ott szervezve, hogy maga ez a szervezet már eleve biztosítja mindegyik új kiadásnak sikerét, másrészt a részletüzleti terjesztést ők akként bonyolítják le, hogy a nagy részletüzleteket ők kommanditírozzák, *azokban mint társak vesznek részt*.

Ily körülmények között mi sem lett volna természetesebb, mint hogy mi lexikonunkkal ugyanígy járjunk el és annak nemcsak kiadását, hanem *terjesztését is magunk végezzük*. Aki a viszonyokkal csak némileg ismerős is, tudja, hogy ennek feltétlenül meg lett volna reánk nézve az *elmaradhatatlan nagy anyagi sikere*.

Mi azonban nem ezt tettük, mi számot akartunk vetni az itteni kiadó- és részletüzleti vállalatok érdekeivel és hatalmi elhelyezkedésével és meghívtuk őket, hogy üljenek le a megterített asztalhoz és vegyenek részt – nem a munkában, nem a fáradságban, nem a rizikóban, csak egyszerűen az eredményben, a haszonban, a sikerben.

Előzékenységünk és készségünk minden részről meleg elismeréssel találkozott. Az *alperes volt az egyetlen, aki minduntalan más és más igényekkel állt elő*. Hol azzal, hogy az *egész terjesztést kizárólag ő reá bízuk*, hol azzal, hogy *dobjuk ki a hajóból azokat a társainkat, akikkel már fix megállapodásra léptünk*, hol azzal, hogy *eresszük útnak azt, aki a terjesztés szervezésére már szerződésileg lekötöttünk és aki a maga részéről minden előkészületet ezen szervezésre már megtett volt*.

Mi természetesen az alperes ezen *hatalmi túltengésből* származott proposícióit nem tehattük magunkévá, minek folytán ő velünk 1910 szeptember 12-én közölte, hogy a lexikon terjesztési koncernben részt nem vehet. Mi lemondását tudomásul véve, a legbarátságosabb módon biztosítottuk arról, hogy minden oly kívánságát, amely a saját üzletének keretén belül a Lexikon szállítása tekintetében fel fog merülni, a legnagyobb előzékenységgel fogjuk teljesíteni, természetesen mindig szem előtt tartva azokat a megállapodásokat, amelyek a lexikonnak a közös terjesztési iroda részéről való ügynöki monopolisztikus jellegű terjesztésére vonatkoznak.

Az alperes is biztosított arról, hogy „neki elve nem törődni azzal, mit csinál más és hogy ő nem bánt senkit, aki őt nem bántja”

Introdukcio.

Rövid néhány nappal utóbb már volt alkalmunk ezen intenciójának őszinte és loyális voltáról meggyőződni, mert már szeptember 15-én hírül hozták nekünk, hogy a Franklin egy két- vagy háromkötetes kézi lexikont óhajt közrebocsátani. Nem hittük el és csak ijesztési manővernek vélelmeztük, mely abból a célból lett „postára adva”, hogy mégis csak a Franklinnak adjuk át a lexikon kizárólagos terjesztési üzletét.

Néhány nap múlva gondoskodás történt róla, hogy kezünkbe kerüljön egy nyomtatott előfizetési felhívás a Franklin Kézi Lexikonára, mely még inkább ezt a benyomást tette reánk, mert *oly kitételeket tartalmazott*, melyekkel egyik kiadó a másik munkájával szemben még konkurrencia esetén sem szokott élni, amely kitételeknek nyilván az volt a céljuk, hogy megmutassák, mily igen érzékeny ponton fognak minket támadni, ha megfélemlítésének nem engedünk.

Véletlenül ugyanerre az időre esett, hogy a Franklin-Társulat egyik főtisztviselője és cégvezetője *véletlenül ugyanazon a helyen* fordult meg, ahol a terjesztési osztály főnöke állandóan meg szokott fordulni, véletlenül találkozott is vele és *véletlenül a tervezett Kézi Lexikonra terelte a beszédet*, azt a gondolatot próbálván szuggerálni a terjesztési osztály főnökének, hogy a versengésnek és minden kellemetlenségnek elejét lehetne venni, ha Révaiék valami áldozatra készek volnának, nem is túlságosan nagyra; ha pl. átvennének a Franklintól 3000 példányt a Kézi Lexikonból, ők szívesen elhalasztanák annak kiadását néhány esztendőre.

A választ, amelyet a terjesztő iroda főnöke erre a propozícióra adott, itt közölni nem akarom.

*

Ezután nagy szélcsend következett. Franklin Kézi Lexikonának semmi nyoma. Tudakozódásaink folytán megtudtuk, hogy ott a további fejleményeket várták be, ügynökeiket pedig akként instruálták, hogy be kell várni a terjesztési munka tényleges megkezdése előtt azt az időpontot, amíg Révaiék a Nagy Lexikont a sajtóban hirdetni és ismertetni kezdik, *hogy annak a propaganda akciónak hatása alatt, illetve azt a maguk részére kiaknázva, kezdjék meg az ő terjesztési munkájukat*. Nyíltan és hangosan ki volt mondva: „*Várjuk be Révaiék feltétlenül nagyszabású sajtóakcióját és az annak nyomán keletkező lexikon lázat – az ő szavuk – használjuk fel a lexikonunk terjesztésére.*”

Ez volt az introdukcio. Az alelnök úr feltette a kérdést: „*Miért kell egy kis lexikont mulhatatlanul egy nagy lexikon konkurrensének tartani?*”

A norvég példa.

Hivatkozott Norvégiára is (ő szeret minél távolabb eső és minél ismeretlenebb országra hivatkozni) és hivatkozott saját magára is, állítván szószerint, hogy: „A mi lexikonunk egyáltalában nem konkurrens vállalata a Révaiék lexikonának.”

Hogy ennek bizonyítására miként hivatkozhatott az alelnök úr a norvég lexikonokra, azt megérteni nem vagyok képes. Nem akarom állítani, hogy azt azzal a „*hihetetlen tudatlansággal*” tette, amellyel az alperes t. jogtanácsosa az „Újabb Írók Könyvtára” körül engem megvádolt, de az alelnök úr saját szavaival élve, ki kell jelentenem, hogy „*valóban meg kell az ember eszének állnia*”, midőn egy tudós ember egy északsarki expedíciót rendez, a dol-

goknak nem néz utána, még könyvekből sem instruálja magát és azután olyan eredményeidet talál itt fel a tek. bíróság előtt, amelyeknek valótlanságát bárki ki tudja mutatni, ha a dolgoknak utána néz.

Nem feltétlenül szükséges, hogy egy magyar könyvkiadó, még ha akadémikus is, a norvég lexikon-irodalomban tájékozott legyen, de feltétlenül szükséges, hogy ha ekkora jelentőségű perben a bíróságot ki akarja oktatni a norvég lexikon-irodalom állapotáról és abból messzemenő, esetleg perdöntő következtetéseket akar levonni, hogy mindenekelőtt magát oktassa ki és ne álljon elő merőben hamis és egyben rosszhiszemű adatokkal a bíróság elé.

Tudja meg az alelnök úr, hogy nem Norvégiában, hanem egész Skandinávia részére kidolgozottan csak egy lexikon létezik, még pedig a *Salmonsens-féle „Store Illustrerede Konversations Leksikon”*, mely 18 nagy kötetben jelent meg *Kopenhágában* és mely egy egyetemes lexikonnak tekintendő abban az értelemben, amint a Meyer, vagy a Brockhaus, vagy a Révai Nagy Lexikona az. Ezenfelül Christiániában mint *speciális norvég lexikon* megjelenőfélben van az *„Illustreret Norsk Konversations Leksikon”*, melynek szerkesztője *Haakon Nyhuus* és mely közjogi szempontból is és egész szerkezetében is egy speciális norvég nemzeti lexikonnak tekintendő és éppenséggel nem felel meg az általános és egyetemes enciklopédia igényeinek, amint azt nem is akarja elérni. A két mű tehát éppenséggel nem identikus, sőt céljában, felépítésében, tartalmában, tárgyalási módszerében *egymástól teljesen eltérő*.

De ha teljesen azonos című és tartalmú volna is, akkor sem bizonyított volna az alelnök úr ezekkel semmit, mert a *Salmonsens-féle* nagy lexikon első kötete 1893-ban jelent meg, egy évtized óta teljesen készen van és ma már csak pótkötetei segítségével használható egyáltalában. A speciális norvég lexikon pedig 1907-ben indult meg; e hónapban jelent meg az ötödik kötete és csak a jövő évben fog teljesen elkészülni. *15 teljes esztendő múlt el* az egyik és a másik lexikonnak megindítása között és ezt állítja ide az alelnök úr bizonyítékaul annak, hogy a *„kis Norvégiában is két lexikon jelenik meg egyszerre, egymás mellett.”* Ez éppen olyan, mintha azt állítaná, hogy az 1892-ben megindult Pallas Lexikon és az 1910-ben megindult Révai Nagy Lexikona *egyszerre egymás mellett* jelennek meg mint egymás versenytársai, holott köztudomású, hogy az egyik a másiknak éppen pótlója, új kiadása.

Az alelnök úrnak sehogysem sikerült a maga lexikon-tevékenységének magyarázatát vagy mentségét egy külföldi példával illusztrálni, *mert semmiféle országban az övéhez hasonló kiadói stílus nem képzelhető. Ennek szerzőségét, monopóliumát, érdemét teljesen magának tulajdoníthatja.*

Normális verseny.

A kis és nagy lexikon közötti viszonyt már előbb megvilágítottam, most az alelnök úr által direkte feltett kérdésre keressük meg a választ. *Az a kérdés, hogy a Franklin-Társulat által tervezett Kézi Lexikon oly körülmények között jött-e létre, oly viszonyok között terjesztetett-e, hogy azt normális versenyműnek lehet-e deklarálni.*

Mi október 6-án kezdtük el a rendelések gyűjtését. *Az nap kezdték el ők is.* A beharangozás mindjárt méltó volt az ügyhöz. A már említett és idecsatolt előfizetési felhívás egyenesen egy *pasquillum* a Nagy Lexikon ellen. Ide csatolok belőle egy példányt.⁵

Az egész művelt világ közvéleményével szemben azt állítják abban, hogy a Nagy Lexikonra egyáltalában *szükség nincsen*, mert ezek tulságos terjedelmük mellett is csak olyan *felesleges tudnivalókat* tartalmaznak, melyeket *mindenki úgyis tud*, vagy amelyekre a gyakor-

⁵ A Franklin Lexikon előfizetési felhívása a mellékletek közt közölve van.

lati embernek soha sincs szüksége. Hogy továbbá nehézkesek, s tulságosan drága áruk nem áll arányban belső értékükkel stb.

Meg kell állapítanunk, hogy a kiadók világában *teljesen szokatlan az, hogy egyik kiadó a másik vállalatát megtámadja*. Mindenki a maga portékáját dicséri, ahogy tudja, de az irodalmi produkció óriási méreteinél fogva hova jutnánk, ha egy-egy kiadó a maga kiadványai érdekében a többiét becsmérelni akarná?

Ehhez a pasquillumhoz méltó az itt bemutatott *cikk*,⁶ amelyet a Franklin-Társulat október hó folyamán a vidéki sajtóban helyezett el, és melynek szintén nem volt egyéb célja, mint a közönséget országszerte a *Nagy Lexikon hasznavehetetlenségéről és felesleges voltáról* meggyőzni.

Így indult meg az a guerilla harc, amelyhez hasonló az egész művelt világon végig tudtunkkal soha sehol az irodalom és könyvkereskedelem terén elő nem fordult.

Terjesztési manőverek.

Kezdődött azon, hogy a Franklin-Társulat legkvalifikáltabb és már évek óta állandóan részünkre dolgozó ügynökeink közül többeket horribilis, *ezekre menő előlegek ígérete és megadása útján* tőlünk elcsábítani törekedett; részben sikerrel. Folytatódott azon, hogy a tőlünk elcsalt és még egyebünnen felhajszolt ügynököket azután *rendszeres betanítás alá* fogta és valóságos kurzusban részesítette, hogy jól megértesse velük feladatukat.

A *kiadott jelszó az volt*, hogy nekik mellékes a Franklin Kézi Lexikon eladása és mikénti eladása, ők ez esetben nem is reflektálnak üzleti haszonra, hanem kizárólagos céljuk a Révai Lexikonnak „**csak ártani, csak rontani.**” Ezen jelszó alatt indult meg a munka. Az ügynökök a Révai Lexikon sajtóakciójának behatása alatt mindenütt úgy jelentkeztek, mint a lexikon kiküldöttei, akik a lexikonra vesznek fel rendeléseket. A lexikonra, amely évek óta nem kapható, amelyet a közönség már régen vár, amelyről tegnap volt cikk az ujságban stb.

Ahol ezzel célt nem érnek, ott figyelmeztetik a közönséget, *hogy a Révai Lexikont meg ne vegye*, mert azt megjelenése után *féláron fogja részére* a Franklin-Társulat beszerezni. Másutt, ahol a lexikonmesével felülnek az ügynökök, ahol a közönség tud róla, hogy a Révai Lexikon *18 kötetes* és észreveszi, hogy *vele 3 kötetes lexikont* akarnak megrendeltetni, azt állítják, hogy **Révaiék megváltoztatták a tervet** és csak kivonatos lexikont adnak ki. Megint másutt, ahol gyanut fogva kérdik az ügynököktől, vajjon arról a Révai Lexikonról van-e szó, amelyről az újságban olvastak és melyről hallottak, azt felelik, igen, arról van, *mivel azonban a Nagy Lexikon csak nagyon hosszú idő múlva, 10 év után fog megindulhatni*, a kiadók közben *csinálnak egy kis lexikont*, mely dióhéjban tartalmazza annak anyagát és a nagyot a nagy-közönség részére *teljesen feleslegessé fogja tenni*.

Viszont másutt felmutatják a Révai Lexikon aláírási ivateit és jóindulatból a vevő iránt tanácsolják neki, *ne rendelje azt meg, mert kiadása legalább 8 évig fog tartani*, amint az rendesen így szokott lenni, ellenben van itt egy **6 kötetes** lexikon, a Franklin Lexikon, amely 3 kötetbe van bekötve és egy év alatt készen lesz.

Ott, ahol a Pallas Lexikont látják, azzal állnak elő, hogy ők *ennek a munkának a kiegészítését hozzák*, mert a Franklin-Társulat a Franklin Kézi Lexikont nagy áldozatok árán *azok számára adja ki*, akik a Pallas Lexikont bírják, hogy ezt a kitűnő munkát addig is kiegészítsék, amíg az elmaradó, vagy *csak évtizedes előkészületek után közrebocsátható Nagy Lexikon elkészül*.

⁶ A cikk a mellékletek sorában közölve van.

Amikor a különbség a kis és nagy lexikon között a sok ismertetés folytán a közönség egy részében mégis jobban kezdett kidomborodni, *összekapcsolták a maguk Kézi Lexikonát más, nagyobb kötettségű művekkel vagy könyvsorozatokkal* és így a nagy kötettség feltüntetése által érték el a megtévesztést.

De még ez sem volt elég. Mikor már figyelmeztetések után *sem a leleplezés veszélye* nélkül, sem a *Révai Lexikon ügynökeként*, sem a lexikon ügynökeként szerepelni nem lehetett, egy oly trükkhöz folyamodtak, mely közönségünk csodálatos hiszékenysége miatt fogva még sohasem mondta fel a szolgálatot.

Most már nyíltan *a Franklin Kéz i Lexikonról* kellett *beszélni*, ezt tehát kedvezménykép *féláron, sőt még azon alul is kínálták*, de **csak látszólag**. Ugyanis most mint a Franklin-Társulat sajtóügyi osztályának főnökei – **mely osztályt az állam szubvencionálja** – mutatkoztak be azzal, hogy egy hatalmas lexikont indítanak meg, melynek az ára tulajdonképpen 116 korona, de *tekintettel az állam szubvenciójára*, a tisztviselők 54 koronáért kapják.

Az *állami szubvenció* és a *kedvezményes ár* maszlaga innentől a legkülönbözőbb formában nyilvánul meg. Így egy helyütt úgy adják elő, hogy a vállalat a magas kormány által azon kötelezettség mellett lett szubvencionálva, hogy 1500 példányt *állami tisztviselők között 116 korona bolti ár helyett 54 korona kedvezményes árért elhelyezni köteles*.

A már ily módon becsapottak ezrei közül egy 17 tagból álló csoport nevében az egyik úr hozzánk fordult tanácsért, hogy rájött a becsapásra, mit tegyen? Mi levélben azt ajánlottuk neki, forduljon a Franklin-Társulat részletüzletéhez, a Kelemen D. és Társa céghez, sorolja fel az összes körülményeket, melyekkel a megrendelők félre lettek vezetve és kérje a rendelések érvénytelenítését.

Erre a levélre azután oly levelet kaptak a Kelemen D. és Társa cégtől, mely szemérmertlenség dolgában valóban párját ritkítja. Azt írja nekik a Kelemen és Társa cég szósz szerint: „*Tény és való, hogy a Franklin Kézi Lexikona a Franklin-Társulat részéről szubvencionált vállalkozás, mert másképpen el sem képzelhető lenne, hogy ezt a 3 vaskos kötetből álló, igazán értékes és gonddal szerkesztett lexikont ilyen áron lehetne adni.*”

Min csodálkozzék jobban az ember? Azon-e, hogy hónapokig minden alap nélkül a *kormány szubvenciójával mérnek kérkedni*, vagy azon-e, hogy Magyarország legintelligensebb közönségének *akkora bárgyúságot* imputálnak, mint aminő a jelzett levélben kifejezést nyert.

A Franklin-Társulat, mely *saját kiadmányát szubvencionálja!!* **Kómikum-e ez, vagy krimi-nalitás?**

Az árkedvezménnyel való üzelmek oly gyümölcsözőknek mutatkoznak, hogy egyes utazók működésében nőnek, fejlődnek, gyarapodnak. Most már nem 116 koronára mondják az árt, hanem minél ismertebb lesz a Révai Lexikon, annál magasabbra **kell nekik ugraniok**. Így egyes utazók azzal operálnak, hogy a lexikon ára 288 korona, (ez t. i. az ára a Révai Lexikonnak) de ők általánosságban 116 koronáért adhatják, sőt fenti okból (szubvenció, 1500 példány stb. stb.) kivételesen még néhány példány 54 koronáért lesz kapható. Siess közönség, ragadd meg a soha vissza nem térő alkalmat!

Ennek a manővernek a célja *teljes fogalomzavart előidézni az elmékben*, ami sok helyütt annyira sikerült, hogy a mi utazóink már preparált talajra találtak és azzal a kérdéssel fogadták őket: adhatják-e ők is 54 koronáért a lexikont? Mert ha nem, másutt rendelik

Beállott azután az, hogy attól a naptól kezdve, amidőn a Franklin Lexikon első kötete megjelent és amidőn az összes lapok közölték, *hogy ennek a műnek a valóságos bolti ára 54 korona*, amidőn erről a közönség a könyvkereskedések útján is meggyőződhetett, a legtöbb

utazó képtelen volt tovább dolgozni a műre, mert az *ár iránti megtévesztésnek megszűnt a lehető alapja*.

Az itt elősoroltak mellett már alig érdemel szót az, hogy a Kézi Lexikont valami jótékony *céllal kapcsolatosan* közrebocsátott műnek is tüntették fel; *természetesen anélkül, hogy az a bizonyos jótékony célú intézmény vagy egyesület erről a dologról csak sejtelemmel is bírna*.

A maga nemében azonban a legjellegzetesebb az a manőver, amelyet a M. Á. V. *tisztviselői* körében rendeztek.

A M. Á. V. igazgatósága, mely – mint minden fontos tényezője kulturális és közgazdasági életünknek – a Révai Nagy Lexikona szerkesztését támogatta azáltal, hogy a fontos vasúti szakma részére a szerkesztőt és a munkatársakat kijelölte, 1911. évi február 11-én 36122/911. szám alatt rendeletet adott ki, melyben a Révai Nagy Lexikonát összes alkalmazottainak legmelegebben ajánlja. Alig jelent meg ez a rendelet a M. Á. V. hivatalos lapjában, arról értesülünk, hogy a Franklin-Társulat ügynökei magukkal viszik a M. Á. V. hivatalos közlönyét, hivatkoznak rá és *felolvassák a vasutasoknak az ott megjelent rendeletet olyformán, hogy Révai Lexikon helyett „Franklin-Lexikont”* mondanak.

A vasutasok, akik emlékeznek arra, hogy ily rendeletet láttak hivatalos lapjukban, persze a *névbeli distinkcióra nem igen emlékeznek és így a M. Á. V. meleg ajánlása folytán*, mely a Révai Lexikon megszerzését a vasutasoknak *azért ajánlja*, mert az az általános ismereteken felül a *vasuti ismereteket* is oly terjedelemben és oly szakavatottsággal közli, mint aminő a vasutasra fontos, a *félrevezetés hatása alatt megrendelik a Franklin Kézi Lexikonát*, melyben kimutathatólag az összes vasuti ismeretokről *jóformán említés sincs téve*.

Ezek után ki fog még csodálkozni azon, hogy azoknál, akik már megszerezték Nagy Lexikonunkat és annak első kötetét már bírták, azzal kezdtek operálni a Franklin ügynökei, *hogy a mi Nagy Lexikonunk nem fog megjelenni tovább*, minthogy nem jelentkezett elég számú rendelő, hogy a megrendelők *vissza fogják kapni a befizetett pénzüket* és ennek folytán azok is, akik már Révai Nagy Lexikonát megrendelték, most megrendelhetik helyébe a Franklin Kézi Lexikonát.

Kérdem ezután, hogy normális versenynek tekinthető-e az, ahogy a Franklin-Társulat a maga Kézi Lexikonát terjesztette? Vajjon – mint keresetünkben állítjuk – nem **mérgezett fegyverek ezek**, amiket előadtam? Vajjon mit nevezünk **kútmérgezésnek**, ha nem azt, amit a Franklin-Társulat a lexikon ügyében cselekedett?

Kérdem ezek után, szabad-e ideállni az alelnök úrnak és ártatlan arccal azt állítani, hogy: „A mi lexikonunk kiadása az épen olyan, mintha **még egy cukorgyár** alapíttatik, vagy **még egy bankfiók** nyíttatik?” *Hallott-e valaha valaki arról, hogy ily módon alapítanak cukorgyárakat, ily módon nyitnak meg új bankfiókokat?*

Védekezés az orvtámadások ellen.

Előadásom nem volna teljes, ha meg nem említeném, hogy mi az orvtámadások ellen védekezni is próbáltunk a lapokban közzétett hirdetések útján.

Fészkelődéseknek nevezi alelnök úr ezeket a hirdetéseinket.

Tudtuk mi jól, hogy a nyilvánosság, minden visszaélés legnagyobb ellensúlyozója, ezekben az esetekben hatástalan, mert a közönséget nem lehet annyira figyelmeztetni és kitanítani a sajtó orgánumai útján, hogy élelmes és alakoskodó ügynökök ne a maguk hasznára és javára használják fel az e nemű figyelmeztetéseket. Tudtuk, hogy magát a közönséget nem fogjuk megóvhatni a további becsapásoktól, mégis közzétettünk figyelmeztető hirdetéseket, mert azt

reméltük, hogy a magát előkelőnek tartó Franklin-Társulat mégis csak restelni fogja, *hogy így ujjal mutatunk rá az egész ország előtt és be fogja szüntetni e nembeli tevékenységét.*

Tévedtünk.

A Franklin-Társulat *egy szóval sem reflektált közleményeinkre, pert nem indított ellenünk, megtámadott becsületét nem kereste rajtunk.* Ellenben ideáll egy év elmultával az alelnök úr és arról beszél, hogy mi fészkelődtünk, ellenben ők nem tehettek semmit ellenünk, mert hiszen a hirdetéseket a terjesztő vállalat írta alá, ha ezt megtámadják, egy ügynökkel álltak volna szemben.

Hát ez sem sikerült az alelnök úrnak. A Nagy Lexikon terjesztési vállalatát öt legelőkelőbb magyarországi nagy könyvkereskedő alkotja. A terjesztő vállalat által aláírt nyilatkozatért bármelyik, elsősorban természetesen mi állottunk volna helyt. De nem is igaz, hogy a fészkelődő hirdetéseknek csak a terjesztő vállalat volt auktora, mert amint az idecsatolt hirdetés igazolja,⁷ az 1911 január havában közzétett hirdetéseket *Révai Nagy Lexikona kiadóhivatala* is aláírta és ennek címét és lakhelyét az alperes igen jól ismeri.

A később, márciusban közzétett, specialiter a vasuti tisztviselői karhoz intézett óvás Révai Nagy Lexikona Terjesztő Osztálya által lett aláírva, ami csak kiterjeszthetőleg érthető, t. i. hogy abban kiadóhivatalunk és a Terjesztő Osztály foglaltatik. Mindkét hirdetés szövegét csatoljuk.

Ügynöki dolgok.

Már keresetünkben tiltakoztunk ez ellen és ezen tiltakozásunkat újól is bejelentem, hogy mindazokra, amiket itt előadtam, azt a könnyű és olcsó mentséget találja fel az alperes, hogy „hiszen kérem ezek ügynöki dolgok, mit tehetünk mi róla, hogy az ügynök esetleg a mi nevünkben mit tesz és mit ígér?” Már keresetünkben kifejtettük, hogy ez a felfogás, a legkényelmesebb elhárítása a visszaélésekért való felelősségnek, semmiképpen meg nem áll.

Ha én egy kiadmányt másképp nem tudok terjeszteni, mint ily visszaélések útján, akkor én, mint tisztességes kiadó, azt a kiadmányt nem létesítem, vagy nem terjesztem. Ha a terjesztést ezen eszközök mellett fenntartom, *magamra vállaltam a felelősséget és az ódiumot mindazért, ami kiadmányommal, kiadmányom nevében történik.*

Ez az én felfogásom és ez a felfogása minden korrektül gondolkodó könyvkereskedői részletüzletnek. *Csak az alperes van más felfogáson; csak az alperes részére léteznek más erkölcsi törvények.*

Az ezeket a dolgokat részletesebben feltüntető információt (L) alatt csatolom.

Kérdések az alpereshez.

Tekintetes Választott Bíróság!

Én a magam részéről befejeztem azoknak felsorolását, amikkel az alelnök úr felszólalása folytán a magunk álláspontját igazolnom kellett. Törekedtem teljesen a kereset határai között megmaradni és semminemű új anyaggal a tárgy megérthetését még komplikálni. Lemondtam ennek folytán arról, hogy elősoroljak más eseteket is, melyek az alperesnek vállalatunkkal szemben való állásfoglalását jellemzik. Lemondtam arról, hogy itt feltárjam alperesnek a maga nemében páratlan akcióját *Jókai-vállalatunkkal* szemben, mert azt – mint a keresetben

⁷ A hirdetés szövege a mellékletek közt közölve van.

említjük – mint más bíróság illetékessége alá tartozót, külön eljárás tárgyává tettük. Le-
mondtam végül arról is, hogy bővebben illusztráljam alperesnek tevékenységét a *részletüzlet*
terén, amely az általa itt is nagyjelentőségűnek vallott könyvkereskedői üzletágat a *meg-*
semmisülés felé vezette.

Lemondtam mindezekről a tek. Bíróság iránti tiszteletből és figyelemből, nem akarván
amúgyis csodálatraméltó türelmét még jobban próbára tenni.

De könnyen lemondhattam ezekről, mert hiszen az előterjesztett anyag nézetem szerint únos-
úntig elégséges arra, hogy keresetbeli álláspontunkat igazolja.

Mindaz, amit felsorolni volt szerencsém, tanukkal és okmányokkal igazolható és a szükséghez
képest általunk igazoltatni is fog.

És most rajtam a sor, hogy megkérdezzem az alperes t. jogtanácsosától, *vajjon igazán olyan*
hallatlan támadás-e a mi keresetünk, vajjon most is azon a nézeten van-e, hogy azt komolyan
venni nem lehet? vajjon most is azt hiszi-e, hogy soha meg nem történt dolgoknak, mint ő
mondja, Pesti Futár-szerű felsorolását tartalmazza? vajjon még mindig konkurrencionális
irígységnek tartja-e a mi fellépésünket? vajjon megmarad-e amellett, hogy mi vagyunk a
„gyűlölködő versenytárs”, amely epithetonnal minket tegnap megtisztelt és vajjon még ma is
megvan-e arról győződve, hogy nem az ő ügyfele, hanem a Révai-részvénytársaság ül a
vádlottak padján?

És rajtam a sor, visszaadni a kérdést az alelnök úrnak és megkérdezni, „honnan ez a nagy
gyűlölség, miért és honnan ez a nagy elkeseredés?”

De én e kérdést nemcsak felteszem, de meg is felelek rá.

A kitűzött cél.

Abból indultam ki, hogy megkeressük ez ügynek pszichológiai alapjait és rugóit. Az
előterjesztettek után józan ésszel tényleg azt kell kérdezni, *miért és mi okon áll két, békés*
tévékenységre és produktív munkára rendelt irodalmi intézet ily módon egymással szemben? A
feleletet megkapjuk, ha kutatjuk azt a célt, amely az alperest eljárásában vezérli. Ez a cél
semmi más, mint a Révai Testvérek rt. vállalatának megfojtása és tönkretétele. Authentikus
forrásokra hivatkozva állíthatom ezt.

Az ügyvezető igazgató urbi et orbi hirdette és mindenki előtt, akivel csak szóba állt, mondta
és ismételte, hogy a Franklin-Társulat lexikon-akciójának az a célja, hogy a Révai Testvérek
céget tönkretegyék és likvidálásra kényszerítsék. *Erre a célra indította meg lexikon-akcióját,*
mert ha a milliós befektetéssel járó Nagy Lexikont tönkretennie sikerül, ezzel magát a Révai
Testvérek céget is végleg megsemmisíti. És ők ezt akarják elérni, mert ők majd meg fogják
mutatni, hogy itt, ebben az országban más, mint a Franklin-Társulat, nem fog könyveket
kiadni. Állította az ügyvezető igazgató, hogy erre a célra, erre az akcióra neki 200.000 korona
áll rendelkezésére.

Az itt nyíltan és nyersen kifejezett szándék betetőzése annak a felfogásnak, mely évek során
át a Franklin-Társulat ügyvezetésében a mi működésünkkel szemben megnyilvánult és mely
legjobban visszatükröztethető abban a nyilatkozatban, amelyet az ügyvezető igazgató úr már
1908 folyamán egy alkalommal társaságunk egy főtisztviselőjével szemben tett és mely szó
szerint a következőképen hangzik: „Muszáj maguknak kiadóknak lenniök? Mi vagyunk arra
hivatva, hogy kiadók legyünk, Önök pedig arra, hogy részletüzletet folytassanak. Hiszen
Önöknek nincs is pénzük a kiadóüzlethez. Ha pedig mégis erőszakolják a dolgot, hát akkor mi
le fogjuk Önöket gyűrni, mert nekünk van pénzünk, Önöknek pedig nincs.”

A Franklin-Társulat felfogását és intencióját velünk szemben egyébként fényesen megvilágítja egy hozzánk jutott levél is, amelyet egy incidens alkalmából egy hazai főiskolai tanárnak írt a Franklin-Társulat és amelyben a következő kitétel foglaltatik: „*A Révai Testvérek céget mi mindaddig, amíg működése helyeslésünkre tarthatott számot, tevékenységében támogattuk és így fennállását lehetővé tettük.*”

Dr. Balog: Ez nem igaz!

Révai Mór: Akkor tehát közjegyzőileg hitelesített másolatban csatolni fogjuk.

Ezek után már magától értetődőnek kell tartani – mert hiszen a kitűzött célt szolgálta csak – azt, hogy a Franklin-Társulat mindenütt, ahol csak tehette, üzleti hitelünket és renomménkat aláásni törekedett. *Állandóan terjesztette, hogy vállalatunk rosszul áll és hogy nem tanácsos velünk hosszabb időre terjedő üzleti transzaksiót tárgyalni.*

A per pszichológiája.

Tekintetes Választott Bíróság!

Megérkeztem oda, ahonnan kiindultam. Kerestük ennek a pernek a pszichológiáját, meg is találtuk. Ennek a pernek a pszichológiája *egyszerűen és röviden az, hogy mi többé nem vagyunk hajlandók túrni alperes szünetlen és vakmerő orvtámadásait és ezeknek céljait szolgáló állandó szerződésszegéseit.* Megállapítottuk, hogy az ügyvezetők ottléte óta nincs az a vállalatunk, melyet alperes a tisztességtelen verseny válogatott eszközeivel meg ne támadott volna, melyre – hogy a keresetben használt szót ismételjem – „*le ne csapott volna*”.

Megállapítottuk, hogy minket ezen per megindítására a *végző szükség, az önfenntartási és önvédelmi kényszer* utalt és hogy ennek a pernek a kimenetelétől nemcsak megsértett anyagi érdekeinknek bár csak igen kis részben való kárpótlását várjuk, *hanem egyszersmind az irodalmi és könyvkereskedői közügynek megszabadítását reméljük azoktól a betegségektől, amelyeket, mint kimutattuk, tisztán és kizárólag alperes cég fanatikus fenntartott üzlet-politikai rendszere okoz.* Ennek a pernek sikeres befejezésétől függ, *lehet-e még bárkinek Magyarországon tisztességes úton könyvkereskedelmi vállalatokat közrebocsátania.*

Nehéz helyzet.

Mi igazán nehéz helyzetben voltunk, midőn ezt a pert megindítottuk. Szemben állottunk az évtizedes tekintéllyel és azzal az előítélettel, *hogy egy előkelő pozícióban levő vállalatot hihetetlen és lehetetlennek látszó dolgokkal vádoljunk meg.*

Helyzetünket megnehezítette az a tudat, hogy az ügy, melyet a bíróság elé hoztunk, minden vonatkozásában ellenkezik azzal a fensőbbrendű felfogással, mely kereskedők egymásközötti viszonylataira nézve ezen bíróság tagjaiban él.

Helyzetünknek ezek a nehézségei magyarázzák, hogy *sokáig, évekig túrtunk és vártunk mindaddig, mikor igazán túrni és várni többé már nem lehetett.*

Ekkor végre felvettük a harcot és álljuk azt abban a hitben és azzal a meggyőződéssel, hogy önérzetes férfiakhoz méltó ez a küzdelem és azzal a reménnyel és abban a bizodalomban, hogy *az ökölharcot, az úton állást semmiféle tényező Magyarországon intézménnyé nem teheti.*

Salvus conductus.

Valóban, rendkívül mélyen kellett meggyőződve lennünk ügyünk igazságáról, hogy fel merjünk lépni egy oly tényezővel szemben, minő az alperes, aki még itteni külső megjelenésének formáiban is dokumentálja azt a rendszert, mely a Franklin-Társulat egész ügyvezetésében megnyilvánul. *Mert valósággal ez az a rendszer, mely az alelnök urat ide ültette ebbe a székre, hogy fölényes módon kijelentéseket tegyen, hogy autoritativ modorban megállapítsa, hogy mi járja és mi nem járja, hogy egyéb téren szerzett érvényesülésének külső díszével a független bíróságnak imponálni próbáljon. Ez az a rendszer, mely egy fényes nevű igazgatóság köpenyegé mögé bújva azt hiszi, hogy salvus conductust kapott mindenféle üzelmeknek elkövetésére, számítván arra, hogy senkisé is lesz olyan merész és bátor, hogy kérdőre vonja.*

Hát ime, mi vagyunk elég merészek és bátrak és ügyünk igazságában bízva, ideállunk egy független bíróság ítélőszéke elé, hogy eldöntsük azt a kérdést, *lehet-e Magyarországon egy nagynevű férfiakból álló igazgatóság dekoruma mellett és a legelsősorú előkelő pénzügyi intézet védőszárnyai alatt továbbra is büntetlenül és zavartalanul haladni azon az úton, melyen az alperes részvénytársaság az utóbbi évek során haladt.*

Mi keresetünkben az intézet régi hírnevével szemben táplált tiszteletnél fogva megvontuk azt a demarkacionális vonalat, mely minden beavatott előtt az alperes részvénytársaság előkelő igazgatóságát annak ügyvezető igazgatóitól megkülönbözteti. Az ügyvezető igazgató urak egy, nézetünk szerint ezekről a dolgokról mitsem sejtő és feltétlenül rosszul és hamisan informált igazgatóság bizalmi nyilatkozatát hozták ide, nyilván azzal a szándékkal, hogy itt, a bíróság előtt tüntessenek vele, mert hiszen kétséget nem szenved, hogy ama nagy nevű és előkelő állású férfiak, országtartó nagy urak signatúrájával ellátott megnyilatkozás rendes körülmények között nyomtalanul nem is hangozhatik el. De épp ez okból fel vagyunk jogosítva most már arra a kérdésre, állja-e az igazgatóság még most is ezt a bizalmi nyilatkozatot és azonosítja-e magát azokkal az ügyekkel, azokkal a tényekkel, azokkal a tendenciákkal, amelyeket előadni voltam kénytelen.

Jól mondja az alperes igen tisztelt képviselője, hogy itt nem koronákról és fillérekről, hanem sokkal magasabbrendű dolgokról van szó és jól mondja azt is, hogy ez nem egy közönséges bíróság, hanem egy olyan bíróság, amelynek különleges hivatása van. Ebben a tekintetben vele egyetértünk és ezzel a meggyőződésünkkel jöttünk ide, bizalommal ahhoz a bírósághoz, mely alkatánál és helyzeténél fogva nemcsak az elébe kerülő ügyeknek száraz elbírálója, de őre és gondozója a kereskedői becsületnek is. *Eljöttünk abban a meggyőződésben, hogy az alperes által itt citált fényes neveknek minden ragyogása, annak a nagy pénzügyi intézetnek minden varázsa és presztízse nem tudja pótolni azt, aminek hiánya az általunk perrel megtámadott intézetet itt a vádlottak padjára ültette, azt az erkölcsi alapot, melyet sem kulturális, sem kereskedelmi intézmény nem nélkülözhet.*

Kérjük ügyünk igazságos elbírálását.

A bíróság a tárgyalást az idő előrehaladottsága miatt elhalasztotta.

Budapest, 1912 május hó 8-án.

Aláírások.

X. Tárgyalás.

Az 1912. évi május hó 13-án megtartott folytatólagos tárgyaláson
felperes végbeszédet terjesztette elő:

Dr. Lévy Béla felperesi ügyvéd
előterjesztése.

Elnök: Ma a felperesen van a sor, akinek alkalmat kívánok adni, hogy fejezze be mondani-valóját. Utána az alperes szólhat s azután be fogom zárni a tárgyalást. Véget akarok már vetni ennek a dolognak, annyival inkább, mert ezzel nemcsak saját érzelmeimnek adok kifejezést, hanem azért is, mert Nagel tanácsos úrnak el kell utaznia, s nem kívánom új tanácsos előtt előlről kezdeni ezt az ügyet.

Dr. Lévy Béla: Tekintetes Választott Bíróság! Egyidejűleg kell foglalkoznom az alperesi részvénytársaság ügyvezető alelnöke és az alperesi részvénytársaság ügyvédje előterjesztésével annak ellenére, hogy azok tartalmilag egymást nemcsak kiegészítik, hanem részben egymással ellentmondók is. Nagyon törekednék arra, hogy rövid legyek, de ezt mégis csak addig tehetem, ameddig az ügy érdeke megengedi. Különösen azért kell ezt kiemelnem, mert az alperesi védekezés a tényállást illetőleg a tárgyalás tartalmával és az itt előadottakkal, véleményem szerint legalább, annyira ellenkezik, hogy azokat helyre kell igazítanom; ami pedig a jogi fejtegetéseket illeti, azokban véleményem szerint ismét annyi tévedés foglaltatik, hogy azoknak helyreigazítása szintén hosszabb időt vesz igénybe.

Adásvételi szerződés vagy sem?

A kereset alapja az A) alatti szerződés. Ez a szerződés megmondja, hogy ő micsoda, t. i. egy adásvételi szerződés, amely könyvekre vonatkozik és amelynek egyik pontjában egy versenytilalmi intézkedés foglaltatik. A mult tárgyaláson azt a felfogást hallottuk, hogy itt tulajdonképpen nem is egy adásvételi szerződéssel van dolgunk, hanem valami mással, amit az alperesi ügyvéd úr úgy fogalmazott meg, hogy van mindenekeelőtt egy nagy váltságdíj valamiért, azután van nekem jogom arra, hogy könyveket lehívjak. Ebből kívánta az alperes azt a következtetést levonni, hogy mindaz, ami a vételi szerződésekre, sőt tovább megyek, ami szerződésekre egyáltalán alkalmazást nyer, az erre a szerződésre mégse nyerjen alkalmazást. Ezt a felfogást majd később fogom taglalni, egyelőre abból indulok ki, amit az A) alatti szerződés elénk ír, hogy egy adásvételi szerződés van, amelynél az ellenszolgáltatás az árúért, a könyvekért, vételárnak van elnevezve és tényleg vételár is és ezt a felfogást, mint jeleztem, majd utóbb fogom annak érdeme szerint méltatni.

Az A) alatti ügylet tekintetében még egy másik elméletet is kifejtett az alperes, jelesül azt, hogy az ily szerződésnek, amely könyvekre vonatkozik, a jogi természete egészen más, mint ahogy azt én itt feltüntettem. Hogy én a kereskedelmi törvény egyes §-ait, száraz §-ait idéztem itt és hogy ezekből vontam le bizonyos dolgokat, s azután hivatkoztam bizonyos kitételekre és citátumokra, amelyeknek helyességére szintén ki fogok térni. Mielőtt részletekbe mennék, ahol ezekre kitérhetek, azt kell kiemelnem, hogy *nincs oly felfogás, amely szerint a könyvkereskedők és a könyvkiadók közötti vételi szerződésekre azt mondanák, hogy azok nem vételi szerződések*. Sőt ellenkezőleg, azok az auktoritások, amelyeket alperesi ügyvéd úr megemléített, jelesül *Kohler*, aki ezzel legutóbb 1910-ben foglalkozott és *Lehmann*, akinek egy művére hivatkoztam az alperes tévesen, aki azonban egy másik művében tényleg foglalkozik vele, egyenesen azt mondják, hogy: „*das ist ein gewöhnlicher Kauf*”. Már most mily

jogszabályok nyernek alkalmazást az ilyen gewöhnlicher Kaufra? A kereskedelmi törvény szabályai s amennyiben ez nem intézkedik, az általános magánjog. Lehetnek külön könyvkereskedői szokások, ezekkel foglalkoztam felszólalásomban és fel is hívtam az alperest, hogy ily könyvkereskedői szokásokat igazoljon. Megjelöltem azt a kört, amelyben ily szokások érvényesek lehetnek, mindazonáltal azonban az ő felszólalásában nem hallottam ezt, de azt sem, hogy az általános magánjogi szabályokból mi következnek, a jelen per különböző kérdéseire. Ellenben igenis hallottam azt *hogy amit a törvény és jog megkövetel, a jelen esetben alkalmazást ne nyerjen*. Ezek különböző szempontok, mondom, amelyek majd szóvá fognak tétetni.

Magyar Regényírók a szerződés gerince.

Tehát abból kell újból kiindulnom, hogy itt egy adásvételi szerződés van. Az adásvételi szerződés a jogszabály alatt áll, nem pedig a felek valamelyikének egyoldalú kívánsága szerint intézhető el. Már most, ami ezt az adásvételi szerződést illeti, itt megint egy sajnálatos tényt kell konstatálnom. Én t. i. azt említettem, és mutattam ki a szerződés alapján, hogy ennek az adásvételi ügyletnek a gerince a Magyar Regényírók című gyűjtemény és hogy 359.000 koronás számot mondtam. Erre engem az alperes alelnök úr kitanított, hogy én nyilván nem is 359-et mondtam, hanem 360-at és hogy az a 360 tulajdonképpen 144, ennél fogva én hamis információt kaptam, vagy ha helyeset kaptam, azt félreértettem. Hát ez a dolog így nem oly egyszerű. Sokkal egyszerűbbé válik azonban, ha megnézzük a szerződést. A szerződés szerint nekem át kell venni a gyűjteményből 90.000 kötetet 144.000 korona nettó árban. De jogom van átvenni mindent ebből, kivéve 16.000 koronát, amely egy más munkára vonatkozik. 375.000 korona nettó árból levonva 16.000 koronát, marad 359.000 korona. Ha már most egy 375.000 koronás ügyletből 144.000 korona kötelezőleg erre vonatkozik, a többi minus 14, tehát 215.000 korona pedig az én tetszésemről függően fakultative erre vonatkozik, akkor én joggal használhatom azt a kitétel, hogy ennek az ügyletnek a gerincét épen ezek a Magyar Regényírók képezik. Ugyancsak utalnom kell arra, hogy véleményem szerint az alperesi ügyvéd úr is helytelenül beszélt 19 műről, mint olyanról, amelyek egyikének egy igen csekély hiányáról van szó és így graduálta mindazt, amit én ebben a perben előadtam. A többi munkát kihagyhatjuk ebből a dologból, mert nekem jogom van ugyan átvenni azokból, de nem kötelességem, továbbá, azért is, mert miként bátor voltam előadni, ezen munkák túlnyomó nagy részéből nagy forgalmat csinálni a felperes nem tudott volna, amelyek kiegészítették az ügyletet, de amelyekből épen azért nem vállalt fix átvételi kötelezettséget, mert nem tartotta azokat oly természetűeknek, hogy azokból valamit is biztosan eladhatna.

Magyar Regényírók szerződésszerű minősége.

A kereset már most elsősorban arra volt alapítva, hogy azon munka, amely eszerint a gerincét képezi az egész ügyletnek, az a munka szerződésszerű minőségben el nem készült, és a szerződésszerű minőségben nincs meg. Ez a szerződésszerű minőség pedig a munkának nem a kiállítására, hanem a tartalmára vonatkozik, amennyiben mint a tanács előtt már eléggé ismerttettem, egy regény hiányzik belőle és hiányoznak belőle bizonyos bevezető tanulmányok. Már most az alperesi védekezés e tekintetben a következő volt: A prospektus, a program nem alkateleme a szerződésnek. Az alperesi ügyvezető alelnök úr bizonyos dialektikai hibát és rabulisztikát vélte felfedezni a keresetemben és az én fejtegetésemben, amikor azt mondja, hogy szerződésről beszélek, aztán prospektusról, mintha ez a kettő ugyanaz volna. A jelen ügy elbírálása szempontjából ez a kettő igenis ugyanaz, mert a szerződés hivatkozik arra a közzétett programszerinti sorozatra. A közzétett programszerinti sorozatok benn vannak a szerződésben. Ezzel ez a program és prospektus inkorporálva van a szerződésben és ami ott

bent van, az ép oly kötelező, mintha a szerződésben volna. Mert hisz én citálás útján inkorporálhatok valamit a szerződésben. E kettő teljesen egyértelmű. Az alperesnek kötelessége volt eszerint a Magyar Regényírókat a program szerint szállítani. Kifejtettem azt is, hogy azok a változtatási jogok, amelyek a prospektusban fenn vannak tartva, t. i. a közzétett prospektusban, azok a bekövetkezett változásra nem vonatkozhatnak. Mert nem lehetséges azt mondani, hogy ez a változtatás odaterjed, hogy egyfelől bizonyos munkák, mint például Werner Gyulának egy regénye, amelyről szintén szó volt, nem jelentek meg, de aztán oda is vonatkoznak, hogy az új regény sem jelenik meg és még más változtatások is eszközölhetők.

„Új” regény.

Idevág már most alperesnek a védekezése, hogy itt szó sem lehet arról, hogy az én álláspontom helyes legyen, miután a program csupán azt mondja, hogy új regény legyen. Az első, ami itt kiemelendő, az, hogy tulajdonképpen mit is jelent az a szó, hogy *új*. Erre vonatkozólag megint a jogszabályoknak biztos bázisára kell, hogy helyezkedjem és akkor arra az eredményre jutok, hogy úgy a kereskedelmi jog, mint a magánjog szerint egyaránt a felek által használt szavak a közönséges értelmükben veendőek, kivéve, ha az a fél, amelyik abból valami jogot származtat, ki tudja azt mutatni, hogy a felek a szóval valamilyen más, de a forgalomban még mindig szokásos fogalmat jelöltek meg. Erre vonatkozott azután az az előterjesztés, amelyet a felperesi részvénytársaság igazgatóságának egyik tagja a bíróság előtt megtett, hogy t. i. *új* alatt a kereskedelmi forgalomban sem értenek mást, mint a köznyelven, nem értenek mást különösen a könyvkereskedői forgalomban sem, mint egy *valóban új művet*. Az alperes folyton azt mondja, hogy az újjal én egy merész ugrással – új van t. i. a prospektusban és ennél fogva a szerződésben – egy merész salto mortaleval egyszerre azt jelentem ki, hogy *új alatt azt kell érteni, ami még meg nem jelent*. Nem ehhez kell a merész ugrás, hanem ép az ellenkezőhöz, hogy új annyi mint egy már megjelent, még pedig háromszor megjelent munka. *Mert új munka alatta új könyv alatt, közönségesen nem értenek mást, mint azt, amely valóban új, amelyet a közönség eddig nem ismert*. A közönség pedig máshonnan nem ismeri a könyvet, mint abból, ha megjelent, ha nyomtatásban kiadatott. Már most azt mondja, hogy ahhoz, hogy ne jelenjen meg, ahhoz az legyen szükséges, hogy az még külön kikötve legyen. Ez minden alapot nélkülöz, mert hisz akkor minden árúnál fel lehetne állítani azt a tant, hogy bár azt a szót használom, amely ezt megjelöli, de azért ez a szó mégsem jelenti azt, hanem valami mást. Arra a kérdésre, hogy van-e a forgalomban ily szokás, az alperes nem válaszolt mindezt ideig, a felperes pedig előadta, hogy a kereskedelmi forgalomban, a könyvkereskedői forgalomban új alatt mást, mint eddig még meg nem jelentet, amelyet most kap az olvasóközönség először, érteni nem lehet és nem szoktak.

Már most azt mondja az alelnök úr, hogy hisz itt arról nem lehet szó, nem lehet szó új regényről, mert hiszen a munka célja irodalomtörténetet adni. Itt csak az összeállítás szükséges, hogy a regényirodalom fejlődése tűnjön ki belőle, de hogy új legyen, arra nincs szükség. Lehet, hogy az alperesnek ez volt a szándéka, intenciója, sőt ő maga is megmondja, hogy épen az ő intenciója volt ez. De nem ez volt a felperesnek és nem ez volt a vele együtt szerződő Aufrecht és Goldschmied cégnek az intenciója. Hisz említette König alelnök úr, hogy a szerződés megkötését hosszú viták, csaták előzték meg, amelyek során mindig azzal a törekvéssel találkozott a Révai cég, de még inkább az Aufrecht és Goldschmied-cég részéről, hogy mindenféle új dolgokat akartak adni, mert a szentimentális gazdasszonyok és az egyéb olvasóközönség, amelyet ő itt említett, ezt követelik meg. Ezeknek a csatáknak eredménye, kiegyenlítő eredménye volt az, ami a szerződésben létrejött. Ez a szerződés igazolja azt, hogy végül abban történt megegyezés és abban történt megállapodás, ami ott benne van és ha belső intenciója volt is az alperesnek, hogy lehetőleg nem akar új regényeket adni, új munkákat, amit értek és méltánylok, mert ez t. i. megtakarítással járt volna, azonban a szerződésben

kifejezésre jutó intenció nem ez, s a szerződés ezzel ellenkezik. A szerződésben ellenkezőleg az az intenció jut kifejezésre, hogy *a regénynek újnak kell lenni, új alatt pedig, amint az előbb említettem, mást mint új művet, t. i. még sehol meg nem jelentet, érteni nem lehet.*

Az alperesi részvénytársaság alelnöke azt is mondja, hogy azt az intencióját, mely szerint ő nemcsak, hogy újat nem akart adni, de az ő részéről teljesen ki volt zárva, hogy ő újat adjon, bizonyítani is kívánja és pedig a saját és a részvénytársaság igazgatójának eskü alatti kihallgatásával. Nem hiszem, hogy bővebb igazolásra szorulna, miszerint ez a bizonyítás perjogi és egyéb szempontból is teljesen lehetetlen és pedig mindenekelőtt azért, mert intenciókra a bizonyítás el nem rendelhető, de lehetetlen azért is, mert ha valamelyik félnek intenciója egy bizonyos dologra kiterjed, a szerződés tartalma azonban az ellenkező, akkor ez nem egyéb, mint olyan fenntartás, egy olyan reservatio mentalis, amely figyelembe nem jöhet. Bármilyen volt is az alperes intenciója, feltételezem, hogy teljesen egyező azzal, ami a szerződésben foglaltatik, ha azonban bármi tekintetben is eltért attól, ezt az intenciót csakis magának tarthatta meg, s abból a szerződés gyakorlására, az ő kötelezettségének teljesítésére konzekvenciákat le nem vonhat. Azt is mondja, hogy ha megkérdezték volna tőle, fogja-e az új munkát szállítani, akkor megmondta volna, hogy nem fogja szállítani, mert ebből és ebből az okból az ki van zárva. Éppen mert nem kérdezték meg tőle, éppen mert ő nem mondta meg azt, *azért irányadó vele szemben az amit a szerződés mond* és amit a szerződés alapján – szerződésre azért hivatkozom, mert a program benne inkorporálva van – amit a szerződés alapján a felperesi részvénytársaság a prospektusok százezreiben és az ügyletek nagy számában másokkal szemben mint önmagára nézve kötelezőt elvállalt.

Hivatkozás a prospektusra.

Az alperes már most arra is hivatkozik, hogy a prospektusra való hivatkozás a legkülönbözőbb okokból lehetetlen. E tekintetben variációk vannak a védekezésében. Az első az, hogy az a felperesi előterjesztés, mintha ő a prospektus alapján szerződött volna, azt lényegesnek tartaná és annak tartalmába befolyt volna, nem lehet igaz, mert hisz a prospektus már egy évvel ezelőtt megjelent. Hogyan lehetett tehát nekem befolyásom és hogyan lehetett ezt a szerződésben alapul elfogadni? Ez mondatott t. i. az első alperesi előterjesztésben. Erre már megadtam a választ. Ha egy prospektus már megjelent, amint már régebben megjelent és a szerződésben hivatkozás történik erre a közzétételre, akkor egészen kétségtelen, hogy a felek azt alapul akarják elfogadni, mert hisz a prospektus, a program már létezett, közzé volt téve és azt mindenki tudta. De beigazoltam azt is, hogy a Magyar Regényírók tekintetében a felek már korábban tárgyaltak, különösen tárgyalt pedig Goldschmied, az Aufrecht és Goldschmied cég tulajdonosa, aki sok tekintetben a felperes helyett is tárgyalt. Sőt az alperes felfogása szerint annyira tárgyalt vele, hogy nem egyszer a védekezésében az ő nyilatkozatait a felperes nyilatkozatainak tekinti, sőt mi több, akkor, amikor az ügyletnek az egész történetét előadja, az ő konzumját egyenesen hozzácsapja a felperes konzumjához, tehát legkevésbé sem csodálkozhatik, ha ebben a kérdésben szintén hivatkozás történik arra, hogy mit tárgyalt Goldschmied a felperes részéről, mit tárgyalt mint olyat, amely őt magát és a felperest is érdekli. Már pedig, ami a korábbi prospektust illeti, arra vonatkozólag csak azt akarom előterjeszteni, hogy *az azon levő jegyzetek nem Révaitól, hanem Goldschmiedtől származnak* és erre vonatkozólag Goldschmiedot tanuképen kértem kihallgatni. Igazolni kívántam vele azt, hogy az egész eszme hogyan jött létre, hogy Goldschmied volt az, aki a *Magyar Regényírók* eszméjét fölvetette, – legyen bár ez az alkotás nagy, vagy kisértékű – ő volt az, aki evvel a Franklinhoz ment, ott tárgyaltak és ennek a tárgyalásnak egy külső jele is van, amely redukált formájában 288 komplet példány *ingyen átengedésében* jelentkezik. De igazolni kívántam azt is, hogy Goldschmied ez alkalommal különösen kijelentette és ismételtén sokszor kijelentette, hogy ő *a regény új voltára feltétlenül súlyt fektet* és súlyt fektet arra

is, hogy Mikszáth benne minél szélesebb módon szerepeljen, hogy annak valami újat kell hozni ép Mikszáthtól azért, hogy a vállalatnak valamilyen értéke legyen.

Alperes nyilván ellenzi Goldschmied kihallgatását, mert lényegteleneknek mondja azokat a kérdéseket, amelyek a kérdőpontban hozzá intéztettek. Ha nem ellenzi, hisz akkor mindaz, amit a kérdőpontokra vonatkozólag előadott, tárgyaltan, mert akkor a bíróság őt a lényeges kérdésekre vonatkozólag a szóbeli perrend szabályai szerint kikérdezheti, kérdezhet tőle minden egyebet, az alperes is intézhet hozzá kérdéseket és ezzel kiderül a való tényállás, amelynek kiderítését felperes szükségesnek és kívánatosnak tartja. Goldschmied meg fogja mondani, hogy mik voltak azok a csaták, amelyek itt lefolytak, mily kívánalmak voltak, mily fázisok után állapítottatott meg végre ennek a munkának kerete és tartalma és ki fog ebből derülni az, amit felperes állít, hogy a vevők ezen ügyletnél, bármi lett legyen is az eladó intenciója, a titkos intenciója, vagy szándéka, mindenesetre súlyt fektettek arra, mert úgy szerződtek és ez az ő szerződésük alapja. Ha alperesnek az a véleménye, hogy ez a regény, ha új is, értéktelen, akkor arra kell kérnem, bízsa ezt a felperesre. A felperes értékesnek tartja. Értékesnek tartja azért, mert azt hiszi, hogy mindenképpen rossz vért kell, hogy szüljön a kereskedelem minden ágában, de különösen a könyvkereskedelemben, ha az eladó nem azt szállítja, amire magát kötelezte, hanem valami mást. Különösen, mert amint alperes a mult alkalommal igen nagy súllyal hangsúlyozta a késedelem kérdésénél, *a szellemi művek nem helyettesíthető dolgok*. Minden szellemi mű egy önálló dolog, egy egyedi dolog és ha valaki magát egy bizonyos dologra kötelezte, azt mással nem pótolhatja. De alperes azt is mondja, hogy hisz 60 kötet van itt és micsoda baj az, ha abból egy könyv hiányos, de 59 megfelel? Erre már szintén megfeleltem úgy ténybelileg, mint jogilag. Hisz a többi 59 sem egészen megfelelő, de ezt nem tekinti oly lényegesnek a felperes, e miatt nem is élt felszólalással. De ezen hiányt lényegesnek tekinti, különösen lényegesnek tekinti azért, mert mint előbb jeleztem és számtalanszor ismételtam, de amint alperesnek egy más előterjesztéséből, helyesebben előterjesztésének egy más részéből is kiderül, szerinte is úgy áll a dolog, hogy *ez az egész gyűjtemény Mikszáth nevével volt összekapcsolva, ő volt a főszerkesztő, neki kellett a tanulmányokat írnia és új regényt kellett adni*.

A kereset arra is hivatkozott, hogy a regényre vonatkozó passzusnak a külseje is mutatja, hogy ez jelentősebb a többinél. T. i. dűlt betűkkel van írva. Erre vonatkozólag többféle magyarázatot hallottunk, jelesül mindenekelőtt azt, hogy *a dűlt betű csak azt jelenti, hogy a cím még ismeretlen*. Ezt a magyarázatot nem tudom elfogadni. Mindenütt, ahol könyvben, ujságban eltérő szedést látsz, az ilymódon eltérő szedés mindig azt jelenti, hogy vigyázz, ez valami különös dolog. Hogy aztán ezt ordításnak kell-e nevezni, mint alperes tette, vagy másnak, ez más kérdés, de a prospektus alakja a laikus olvasóban mindenesetre ezt kellett, hogy feltüntesse és ezt a hatást kellett, hogy előidézze a könyvkereskedőben is. Most azonban azt hallottam, hogy az én könyvjegyzékem, a felperes könyvjegyzéke, amelyet becsatoltam, ez is mutatja, hogy nem így van. Én megnéztem azt a könyvjegyzéket, s megint csak azt láttam, hogy ez így van szedve azért, hogy erre a figyelmet felhívja. De ha nem így volna, akkor még mindig ott tartunk, hogy alperes azt akarja mondani, hogy ami a szerződésben ki van mondva, nem jön figyelembe, nem jön figyelembe annak ellenére, hogy nem tud igazolni, vagy legalább eddig nem igazolt semminemű oly szokást, semminemű oly esetet, oly precedens esetet, amelyben valaki *új alatt azt értette volna, hogy az nem új, hanem már megjelent mű*.

Téves interpretáció.

Felperes arra hivatkozott, hogy ennek a regénynek új volta annál nagyobb attrakció erejű volt, mert azt nemcsak komplet példányban adhatta volna el, hanem külön is. Az alperes erre a

szerződés egy intézkedésére hivatkozik, amely szerint Eötvöst etc. és egyebek között Mikszáthot ily külön sorozatban adni nem lehet. Ez téves és pedig azért, mert a szerződésnek ezen pontja, amint azt tagadás esetén a vonatkozó többi szerződés becsatolásával felperes bizonyítja, arra vezetendő vissza, hogy voltak oly regények is és olyan kötetei a munkának, amelyekre vonatkozólag a kiadói jog nem az alperest illeti meg, hanem az Athenaeumot, megilleti más kötetek tekintetében a Singer és Wolfner céget és megillette bizonyos kötetek tekintetében a felperest. Hogy a Singer és Wolfner cégnek e tekintetben milyen szerepe volt, ezt elő is adtam, amikor kimutattam, hogy a felperes messzemenő áldozatokat is hozott e kiadói vállalkozás érdekében. Mindezeknek a szerződéseknek az a lényege, hogyha az illető köteteket az alperes a Magyar Regényírókban leközi, akkor egy bizonyos összeget, kártalanítást, szerzői díjat vagy engedélydíjat kell fizetnie az illető kiadónak. Mikszáthra vonatkozólag arra a kötetre, amely itt szerepelt, a felperesnek volt ily kiadói joga. Természetes, hogy ki volt kötve az is a többi író mellett, hogy ennek a korlátlan számú példányban való átengedését nem követelhetem, például nem mondhatom azt, hogy szállítson 100.000 kötetet ebből, mert ez azt jelentette volna, hogy arra kötelezem őt, hogy nekem 100.000 példány után fizesse meg az illető, kötetenként viszonylag igen magas engedélydíjat. Ez volt a szerződésnek az intenciója. Ez volt a szerződésnek intézkedése és ez nem vonatkozhatik azon munkákra, amelyeket az alperes saját kiadásában tesz közzé. Hogy ez így van, erre vonatkozólag szintén Goldschmied Bernátot kérem tanuképpen kihallgatni, hisz ő az egyedüli jelenleg már érdektelen tanu, aki ezekben a tárgyalásokban résztvett és aki igazolni fogja azt is, hogy még mielőtt a szerződést a felek megkötötték volna, felperes és ő tanácskoztak a munkáról s tanácskoztak különösen erről a pontjáról is, hogy csak 30.000 példány tekintetében van kikötve, hogy teljes sorozatokat t. i. 500 × 60-at kell átvennie, a többi 60.000 kötetet pedig egyes kötetekben, sőt azonfelül is így átvehet és hogy ezen tanácskozások alkalmával ez volt az ügylet megkötésének egyik lehetősége, továbbá, hogy különösen arról is tárgyaltak a felek, t. i. a felperes és Goldschmied, hogy azért írják alá a szerződést így és azért kötik meg, mert nagy baj nem történhetik velük, legrosszabb esetben sok ezer kötetben el fogják adni Mikszáth új regényét valamely napilapnak, hogy az az olvasóinak szétküldje.

Mindezek a megbeszélések nem a szerződés megkötése után történtek, mert, mint bátor voltam jelezni, utólagos, egyoldalú magyarázatokat és megbeszéléseket irányadóknak nem tekinthetek, hanem megkötés előtt: felperes azért ment bele a szerződés eme intézkedésébe és ezért vetette alá magát a fennforgó korlátoknak. Mindezekből pedig az derül ki, hogy nemcsak, hogy alperes nem bizonyított semmi olyat, ami az írásbeli szerződésnek a tartalmát, annak szavait bármi tekintetben is legyengítette, korlátozta vagy módosította volna, de kiderült, hogy az érdekből, amely a feleket a szerződéshez fűzte, a szerződés egész jellegéből és kezeléséből ugyanez következik.

Mulasztások jogkövetkezménye.

Alperes már most többrendbeli védekezést kísért meg a tekintetben, hogyha mindez így volna is, akkor sem szólalhatna fel a felperes ezen hiány miatt és pedig mindenekelőtt azért nem, mert a felperesi részvénytársaság egyik igazgatósági tagja, Révai Mór, Mikszáth Kálmánnal jó viszonyban volt, ismerte az ő dolgait mind és így tudta azt, amire most mindjárt rá fogok térni. Ezek közül első helyen áll, hogy *a szerzőt nem lehetett sürgetni* és erre vonatkozólag a mult tárgyalás alkalmával alperes több citátumot is használt, amelyekből az következne, hogy hát a jelen esetre is kihatólag azt kell mondani, hogy az ily hibákból, az ily mulasztásokból jogkövetkezmény az eladóra nem származik. Erre vonatkozólag megint csak arra kell visszatérnem, ami általános elvekből a szerződés természetéből a jelen esetből következik. Én nem az íróval szerződtem, hanem egy kiadóval. Én nem egy írásmunkát, egy műtárgyat rendeltem meg, hanem könyveket vásároltam. Én tehát nem tudom, mily alapon

hivatkozik alperesi alelnök úr folyton arra, *hogyha valami baj van, azért Mikszáth felelős*. Én nem tudom, felelős volt-e és felelősségre vonhatók-e az örökösei. Ez attól függ, mily szerződést kötött alperes Mikszáthtal és hogy ő a maga részéről mit tett e tekintetben? *Én az alperesi könyvkiadó részvénytársasággal szereztem és vele egy oly ügyletet kötöttem, amely vétel. Sem többet, sem kevesebbet*. Igaz, hogy könyvekre vonatkozó vétel. Hogy mi következik ebből, arra még majd vissza fogok térni. Én tehát nem látom azt be, hogy hogyan lehet alperesi alelnök úrnak azt mondani, hogy Mikszáth felelős velem szemben és hogyan lehet alperesi ügyvéd úrnak hivatkozni oly intézkedésekre, amelyek saját előadása szerint nem a könyvkiadó és könyvkereskedő közötti adásvételekre, hanem a kiadói ügyletre vonatkoznak. Mondanom sem kell, hogy a kiadói ügylet tekintetében sem áll meg az egész előterjesztés és hogy erre vonatkozólag is téves.

A késedelem kérdéséről majd külön beszélek, mert hisz ezt a két kérdést kár összevegyíteni. Most arról van szó, hogy a regény nincs meg, bár meg kellett volna lennie és az a kérdés, hogy ebből mi következik? Ha a viszony közöttünk az volna, hogy a Franklin- Társulat a szerző és én volnék a kiadó, ebből szintén csak az következne, amit a kereset kér, mert ő azt a munkát nem szállítja, más munkát pedig én ahelyett elfogadni nem tartozom. Nem tartozom még akkor sem, ha a kettő egyre menne, mert aliud pro alio, *mást más helyett* nem kell elfogadnom, de még kevésbbé tartozom elfogadni akkor, amikor egész komoly károm származik abból, hogy nincs meg az a munka. Az író, a zeneszerző, a festő sem követelhet egy más munkáért valamit, nem követelheti, hogy a kiadói ügyletbe egyoldalúlag behelyettesítsen. Az alperes maga is nagy súlyt fektet arra, hogy ez a szolgáltatás nem helyettesíthető, hogy az ki van zárva és ebből akar a maga részére a késedelem kérdésénél előnyöket levonni céltalanul. De ami a jelen esetet illeti, az eredmény az, hogy más munkáért a kikötött ellenértéket követelni nem lehet. Ez a helyzet a kiadói ügyletnél, de ismétlem, hogy én, mint könyvkereskedő a könyvkiadóval szereztem, a könyvkiadónak volt a dolga a maga részéről gondoskodni mindenről, neki volt kötelessége magát, mint azt a multkor kifejeztem, fedezni. Már most tett-e próbát alperes vagy nem, de denique a fedezés nem sikerült. Kérdés, mi ennek a következménye? Koncedáljuk azt, hogy alperes e tekintetben vétlen, s hogy ő mindent megtett. De tényleg egy sürgetést sem bizonyított. *Nem bizonyította azt, hogy ő neki miért kellett a meglevő munkákat másutt leköszölni*, miért kellett könyvalakban kiadni külön a két munkát és nem fenntartani ezen vállalat céljaira, ahogy az kikötött? Mondom, minderről nem volt szó. De tegyük fel, hogy ő vétlen volt, mi következik ebből? Erre is megadtam már a választ, nem a kereskedelmi törvény száraz paragrafusából, amint alperes mondta, hanem az általános magánjogból. Ha a szolgáltatás vétlen teljesítése az adós hibáján kívül lehetetlenné válik, akkor én nem követelhetek tőle ugyan kártérítést, *de ő viszont nem követelheti tőlem a teljesítést*. És jelesül nem követelheti azt, hogy már most valami mást vegyek át és adjak el és nem követelheti még akkor sem, ha az a másik ugyanannyit ér, de még akkor sem követelheti ezt tőlem, ha a másik dolog többet érne. Már pedig én állítom és igazolom, *hogy ez kevesebbet ér*. De a felperes azt mondja, hogy alperes egyáltalán nem vétlen, *nem vétlen pedig azért, mert neki gondoskodnia kellett volna a munka szállításáról*. Alperes erre azt mondja, hogy itt volt a jubileum, amelyet összes izgalmaival együtt a felperes okozott. A jubileum története már tárgyalatott és arra kitérni nem akarok, mert a jelen perre egyébként sem tartozik és az alperesi alelnök úr egészen alaptalanul hivatkozik arra, hogy ezzel elvonta volna a felperes őt ezektől a munkáktól, mert nem vonta őt el attól, aminek legjobb jele, hogy Mikszáth megírta két regényt. Igaz ugyan, hogy alperes azt oly okokból, amelyeket nem kívánok kutatni és amelyek reánk nem tartoznak, nem akarta mint primeuröket, mint reá nézve értéktelenségeket talán, de reánk nézve *kikötötteket és értékeseket* a jelen ügylet teljesítésére felhasználni.

A késedelem kérdése.

De még egy más dolog is van és ez a késedelem kérdése. Itt megint rendkívüli eltérés van az én felfogásom és az alperesi felfogás között. Az *alperes azt mondja, hogy ő nem volt késedelemben, ő csak késésben volt.* Hát ezt a disztinkciót én eddigelé nem ismertem. A program megmondja, hogy mikor kell az egyes sorozatoknak megjelenni. Ezzel meg van állapítva a teljesítés ideje. Amikor a teljesítés ideje meg van állapítva, meghatározott időben, akkor – és ez a jogban ezredévek óta fennálló szabály – a meghatározott időnek beállta önmagában véve megállapítja a késedelmet. Ha alperes úr érdeklődött volna a vonatkozó jogszabályok iránt, megtalálta volna azt minden magánjogi kézikönyvben és a polgári törvénykönyv tervezetének 1178. §-ában és ez a szabály nemcsak pénztartozásokra, hanem minden tartozásra, egyebek között könyvtartozásra is vonatkozik. Aki magát kötelezi és aki az ellenféltől oly szigorúan követeli a kötelezettség teljesítését, annak számolnia kell azzal, hogy a késedelem beállta után ő már a vétlen balesetért is felelős. Tehát nemcsak oly értelemben felelős, hogy az ellenszolgáltatást tőlünk nem követelheti, de felelős abban a továbbmenő értelemben is, hogy én viszont követelhetem tőle a káromat. Ez képezi a kereset bázisát.

Ismétlem azonban, hogy mindaz, amit alperes a saját vétlenségének igazolására előadott, mindaz teljesen alaptalan. Alaptalan mindenekelőtt, hogy Mikszáth csak úgy tudott dolgozni, ha őt erre hetenkint nógatták, mert hiszen mi igazoltuk, hogy írt olyan munkát is, amelyet *egy gusztban leadott.* De ha nógatni kellett, ez az alperesnek volt a dolga. És mivel igazolta alperes, hogy Mikszáth működése megkövetelte tőle, hogy alperes ne teljesítse a szerződést, hogy alperes a könyveket ne adja ide, *bár megvoltak,* hanem előbb használja fel és terjessze minden módon és azután egy esztendő múlva, *majdan mint negyedik felöntést adja be a vállalatnak.* Erre vonatkozólag semmi érvelést elő nem adott és nem is adhatott, mert ez teljesen lehetetlen. Az alperes erre azt mondja, hogy azért sem követelhetek tőle ez alapon semmit, más szóval azért kell nekem más szolgáltatást elfogadni, mert én nagyon jól tudtam azt, hogy regény Mikszáth után nem maradt. Erre vonatkozólag is megadta a mult tárgyaláson a felperesi részvénytársaság igazgatósági tagja a választ és megadta oly irányban, hogy ő ezt nem tudta. De kértem, ha tudta volna, mi következne abból? Micsoda jogszabály az, amely azt mondja, hogy nekem abban a percben, amikor azt megtudom, rögtön tiltakoznom kell és ha nem tiltakozom, elveszítem jogomat, vagyis, hogy az elévülési idő egy nap vagy egy óra alatt beáll. Ily jogszabály nincs, még kevésbé a jelen esetre ily szerződési szabály, mert a szerződés 9-ik pontja, amelyre alperes ismételten hivatkozik, amelyre nem akar ugyan hivatkozni és nem akar ugyan mögötte elbújni, de mégis megteszi, azt mondja, hogyha a felek valamelyike mulasztást követ el, a másik félnek őt, mihelyt erről tudomást szerez, fel kell hívnia és 8 napos utólagos határidőt kell adni az orvoslásra. Ez a pont nem mondja, hogyha nem hivatkozom, a jogaimat elvesztem. Ez nem állapít meg záros határidőt. Nem akarom ezzel a kérdést érinteni, amely egyébként szintén megfontolandó kérdés, hogy egy ily bizonyos határidőnek a kikötése alkalmazható-e, bír-e jogvesztő erővel, jelenti-e azt, hogy a fél le akart mondani jogairól, hogy az ő jogait elveszti, mihelyt rögtön nem tiltakozik. És áll-e ilyen intézkedés abban az esetben, amikor nem mulasztásról van szó, hanem pozitív szerződésszegésről, mert pozitív szerződésszegés, ismétlem, az, hogy alperes a meglevő munkát másutt adta közzé és nem használta fel a jelen szerződés teljesítésére. Itt megmaradok amellet, amit a szerződés mond. A szerződés azt mondja, hogy fel kell az illetőt szólítani és nyolc napi határidőt kell adni. Amikor én megkérdeztem tőle, hogy mi van azzal a regénnyel, akkor az alperes, t. i. december havában azt mondta, hogy: nem tudom, mikor fog megjelenni a következő sorozat és nem tudom, mi lesz annak a tartalma. Ez ugyebár elegendő felhívás volt. És amikor, ha jól emlékszem, március 24-ikén megkérdeztem tőle, történt-e a megjelenés iránt gondoskodás, az a klasszikus rövidségű válasz jött, hogy ezt a felhívást ő jogtalan-nak tekinti, annyira, hogy azt még válaszra sem tartja érdemesnek.

A felperesi részvénytársaság igazgatósági tagja előadta és igazolta, hogy neki éppen a Mikszáth Kálmánnal folytatott beszélgetések alapján és az alperesi részvénytársaság különböző kijelentései folytán elég oka volt feltételezni azt, hogy a regény tényleg megvan és hogy az meg is fog ebben a munkában jelenni. Csak utóbb látta azt, hogy az nincs meg és arról az alperes nem gondoskodott. Ekkor azután megtette a magáét. Hozzáfordult. Hogy milyen eredménnyel, azt a bíróság tudja. Tehát a felperes nem akart a zavarosban halászni, nem akarta kívánni a *lehetetlent*, *ő a lehetőt kívánta*. Egyáltalában nem kívánt e részben semmi mást, mint ami a keresetben elő van adva, követeli ez alapon az előbbi váltók visszaadását, követeli ezen és más alapon a kártérítés megállapítását, de nem azért, mert ma lehetetlen megírni azt a munkát, nem azért, mert nem lehet kényszeríteni a szerzőt, hogy dolgozzék, hanem pusztán azért, mert a jelen szerződés keretében olyanok voltak a felperesnek és alperesnek jogviszonyai, amelyekből ez szükségképpen következik.

Az alperes a késedelem tekintetében hivatkozik arra, hogy nem lehet a szerző és kiadó között ily szigorúan kezelni a dolgokat és ha ez nem is történt meg, nem lehetne így fellépni és én sem léphetek fel. Én már az előbb is megemlítettem, hogy itt nem a szerző és a munka kiadója közötti, nem a munka megrendelője és átvevője közötti jogviszony forog perben, hanem itt adásvételről van szó, amire nézve minden írója a világnak, aki ezzel foglalkozik, megegyezik abban, hogy ez vétel és semmi egyéb. De én azt is állítom, hogy még a szerzőre vonatkozólag is ez a követelmény állott be. Ha az író a munkát nem szállítja, akkor követelhetem tőle a szállítást. De követelhetem tőle a kártérítést is. Az alperes azt mondja, hogy én rosszul jártam volna, ha ezt a pert Németországban indítottam volna meg és hivatkozott itt *Kohlerre és Lehmannra*, *Lehmann* magyarázatára. Én megnéztem Lehmann magyarázatát, de Lehmann kommentárja erről a kérdéssel nem szól, de nem is szólhat, mert ez nincs benne a német kereskedelmi törvényben, de szól erről a törvényről Lehmannnak egy rendszeres kereskedelmi joga. Fellapoztam ezt és részemre nem tartalmaz semmi meglepetést. Mert azt tartalmazza, amit én mondok: ha a szerző nem szállít, tőle a teljesítés követelhető és követelhető tőle az általános jogszabályok értelmében a kártérítés is. Lehmann egész világosan hivatkozik arra, hogy ő köteles szállítani és ha nem szállít és emiatt vétkes, akkor bizony a kártérítés követelménye is előáll.

Tehát, ha Mikszáthtal szerződik felperes és Mikszáth az új regény helyett régit akart volna szállítani, akkor úgy a magyar, mint a német jog szerint megtagadhatta volna tőle az ellenérték adását és előállottak volna általános jogi következmények. Az általános jogi következmények pedig itt is a késedelemre vannak bázisozva. Én is erre bázisoztam. A késedelem beállván, alperes a kárért is felel, felel pedig azért, mert a késedelem beállta után ő vétlen késedelem esetén is felelős az összes konzekvenciáért.

Az elnök a tárgyalás folytatását május 14. déli 12 órára halasztotta.

XI. Tárgyalás.

Május 14.

Elnök: A felperes úr folytatja a tegnapi abbahagyott beszédét.

Bevezető tanulmányok.

Dr. Lévy Béla: A Magyar Regényírók tartalma tekintetében a második kereseti alap az, hogy a Mikszáth által szerkesztendő bevezető tanulmányok hiányoznak. Ezeket a bevezető tanulmányokat az alperes előszavaknak minősítve, azt konstataálta róluk, hogy azok abszolúte lényegtelenek. A közzétett program szerint ezzel a dologgal egészen másképp állunk; akkor ezek nem lényegtelenek voltak, hanem lényegesek. Hiszen felolvastam a vonatkozó passzusokat, azokban bennfoglaltatik annak a pregnáns kidomborítása, hogy mily nagy súllyal bírnak ezek a tanulmányok. Különösen arra kell utalnom, hogy kisebb jelentőségű íróknál, és ezt ki is fejttem első felszólalásomban, egy ilyen tanulmánynak az értéke az én igénytelen véleményem szerint esetleg nagyobb is lehet és nagyobb is, mint magáé az illető írói munkáé. Az alperes ügyvezető alelnök úr ezzel szemben azt hozza fel, hogy Mikszáth Kálmán az előszavakat nem szívesen csinálta meg. És őt nem lehetett arra kényszeríteni és különösen nem lehetett őt rabkosztra fogni. Erre nézve én már tegnap megtettem a magam megjegyzéseit. Itt nem arról van szó, hogy kellett-e kényszeríteni, lehetett-e kényszeríteni őt, hanem arról, hogy ezek az előtanulmányok nincsenek meg, és ha nincsenek meg, annak mi a konzekvenciája, amire vonatkozólag már ugyancsak tegnap megismételtem fejtegetéseimet, jelesen oly irányban, hogy ha az alperest e részben semminő hiba nem terheli, akkor sem kell nekem ezeket a munkákat elfogadnom, mert hiszen mást elfogadni nem tartozom. Az alperes jogi képviselője tovább megy, mint az alelnök úr és azt mondja, hogy az olvasóra nézve teljesen közömbös, hogy ki írta ezeket az előtanulmányokat. Erre vonatkozólag is már előbb megfeleltem. Azt mondja továbbá, hogy ezeket a munkákat más által is megirathatta az alperes, mert a szerződésben nincs megmondva, hogy ezeket csakis és kizárólag Mikszáthtal szabad megírati. És ezt kiegészítőleg bizonyítani akarja, hogy ezeknek a tanulmányoknak mostani írója Mikszáthnak már annak idején segédkezett. Ismét az alperes további okfejtéséből meríthetem ennek teljes megcáfolását. Az alperes t. i. akkor, amikor arról van szó, hogy a késedelemnek mi a következménye, elég alaptalanul ugyan, de mégis arra hivatkozik, hogy az ily szerződéseknél a késedelmet nem lehet olybá értékelni, mint más szerződéseknél, mert ezeknél a teljesítés tárgya nem helyettesíthető. Ezeket nem lehet bárki által és bármi módon előállítatni, hanem csakis úgy, ahogy ki van kötve, itt ellenben helyettesíteni akar. Tényleg ez az érvelés ott nem áll meg a késedelemnél, megáll azonban itt. De nem is kell ily messzire mennem. Elég arra utalnom, hogy általános elve a jognak mindenekelőtt, hogy más árút a vevő nem tartozik elfogadni.

Elnök: Legyen kegyes egy percre megállani. Rögtön folytatjuk. (Eltávozik, majd visszajön): Tessék.

Az általános elvekből, mondom, az következik, hogy más árút nem kell elfogadni, de ami a kiadó jogát illeti, amelynek tárgyalására alperes úr súlyt fektetett, bár ehhez a perhez, mondom, semmi köze nincs, erre vonatkozólag is csak az az elv áll, és éppen az alperes által felhívott Lehmann mondja ezt, de nemcsak ő, hanem általában mindenki, hogy a szerző maga tartozik a munkát befejezni, segítséget esetleg alkalmazhat, de ez a segítség nem mehet odáig, hogy más által irassa meg a dolgot és annál kevésbbé történhetik ez az ő halála után. Egyébként, ha kiadói szerződést kötöttem volna alperessel, akkor ugyebár a kiadói ügyletre

vonatkozó szabályok nyernének az ügyletre alkalmazást és akkor a mi legális alapunk megint csak a kereskedelmi törvény volna, amelyre oly gyakran vagyok kénytelen hivatkozni és amely szerint az esetben, ha a szerző a munka befejezése előtt meghal vagy a munka szerződésszerű elkészítésében egyébként vétkesen meggátoltatik, akkor a kiadói ügylet megszűnik. Ezt mondja a kereskedelmi törvény 531. §-a. Tehát ha a szerző anélkül, hogy őt késedelem vagy bármi mulasztás terhelne, a munkát megírni nem képes, akkor ennek az a konzekvenciája, hogy az ügylet megszűnik. Ismétlem, mindezt csak feleslegül adom elő azért, mert alperes minden alap nélkül azt a felfogást vallotta legutóbb, hogy azzal, hogy én egy ily szerződést kötöttem egy könyvkiadó céggel, én, mint könyvkereskedő átvállaltam magamra mindazt a rizikót, amely őt, a kiadót terheli, úgy, hogy én vele tulajdonképpen ép olyan jogviszonyban állok, mintha én volnék a kiadó. Én így értettem a felszólalását, mert különben a kiadói ügyletre vonatkozó citátumoknak, az odavonatkozó érveléseknek semmi helyük nem volna. Ha azonban volna, ez csak az lehetne, amit a keresetben kérek és tárgyalásaink során fenntartok.

Alperes már most mindkét hiány tekintetében és pedig úgy a hiányzó regény, mint a hiányzó bevezető tanulmányok tekintetében azt adja elő, *hogy ez nagyon kis dolog*. Kis hiány, ami ezeket a munkákat illeti és még kisebb, ami az össz munkát illeti. Erre vonatkozólag, ami a szerződést illeti, ténybeli helyreigazítással kell szolgálnom azért, mert én ezt a hiányt egyáltalában nem tarthatom lényegtelennek vagy kicsinek. Itt igen sajtószerű az okfejtés. Amikor a regényekről van szó, a tartalomról, azt halljuk, hogy lényegtelen micsoda könyvek vannak ott? A fő, hogy a regény fejlődése bemutatassék és hogy Mikszáth a szerkesztő és hogy legyenek ily bevezető tanulmányok. Amikor azután a bevezető tanulmányokról van szó, akkor már lényeges a munkának a tartalma, de nem lényegesek a bevezető tanulmányok. A tényállás az, hogy a bevezető tanulmányok egy része hiányzik és hiányzik az egész regény, tehát mind a kettő, s így a programszerű, – miután pedig a szerződés a programot magába foglalja, tehát a szerződésszerű kikötéseknek elég nem tétetett. Jogi szempontból pedig azt kell megjegyeznem, hogy ami jogunkban teljesen közömbös, hogy az árú részben hiányos-e vagy egészben hiányos. Közömbös, hogy ez a hiány kicsi-e vagy nagy, hogy a 60 kötet mind rossz vagy pedig egy kötet rossz, mert az úgynevezett fő- és mellékhibák közötti megkülönböztetést nem ismeri a törvény. A kereskedelmi törvény szerint akárminő a hiány, ha egyszer hiány – nem is szólva most arról, hogy tulajdonképpen nem is lehet itt hiányról szó, hanem egy helyettesítés kíséreltetik meg – a vevő a törvény által adott jogokat gyakorolhatja.

Rendelkezésre bocsátás.

De azt mondja alperes, hogy egy más hibája van az én dolgomnak és hogy mindezen minőségi hiányoknak a taglalása teljesen időszerűtlen azért, mert én a munkát kifogás nélkül átvettem és nem bocsátottam rendelkezésre. Nagy súlyt látszik arra fektetni, hogy a rendelkezésre bocsátás hiányzik. Hát ebből látom, hogy az alperes maga is a kereskedelmi törvény bázisára akar helyezkedni, de véleményem szerint az erre a bázisra való helyezkedés nem sikerült. Nem sikerült pedig azért, mert a törvény egészen másként diszponál és a rendelkezésre bocsátás mást jelent, mint aminő értelem neki tulajdonított. A törvény értelmében, ha az árú nem felel meg, ezt mondja a 345. §, akkor nem kell azt átvennem. Én az alperest előzetesen értesítettem arról, hogy miután ezek a munkák nem felelnek meg, már hogy miképp nem felelnek meg, azt nem akarom most megismételni, ennél fogva nem fogom azokat átvenni. Ehhez jogom volt. Mikor kell az árút rendelkezésre bocsátanunk? A törvény szerint akkor, ha valamely árút, amely nekem beküldetett, átvettem és én azt az árút nem akarom megtartani, hanem vissza akarom adni, vagyis *az átvett árúnak az esetére vonatkozik*, amidőn átvett árú tekintetében egy bizonyos jogot akarok gyakorolni. Ellenben ha hiányok vannak és az árút még nem vettem át, akkor a törvény szerint csak az szükséges, hogy én felszólaljak.

Megtagadom az átvételt, ha nem akarom az árút átvenni. De hogy bocsáthatnám rendelkezésre azt, amit még át sem vettem? De sőt ha én az átvett árút nem akarom visszaadni, hanem meg akarom tartani és csak árleszállítást és amellet kártérítést akarok követelni, még akkor sem kell azt rendelkezésre bocsátanom, hisz nem is bocsáthatom rendelkezésre, mert fel akarom használni, csak értesítenem kell az eladót, az árúnak hiányairól.

Tehát ez a védekezés egyáltalában nincs helyén és a jelen esetre nem vonatkozhatik, mert én nem bocsáthatom rendelkezésre és a rendelkezésre bocsátás elmaradása itt szereppel nem bírhat. Azonban lehet, hogy az alperes ezt úgy értette, hogy ennek a pernek folyama alatt egyes példányokat ebből a sorozatból átvettem és azokat az egyes példányokat nem bocsátottam rendelkezésre. Erre vonatkozólag, azt hiszem, alig kell bővebben szólanom, mert hiszen én előzetesen a per megindítása előtt és a per során ismételtlen kimutattam azt, hogy itt oly esetről van szó, amelyben én a szállítmánynak egy bizonyos részéhez hozzá vagyok kötve, mert én azokat továbbadtam a vevőimnek és azokat újabb kártérítés kötelezettsége mellett szállítani tartozom. Éppen azért értesítettem kellő időben az alperest, hogy én az ilyen szállítmányokat nála továbbra is meg fogom rendelni, továbbra is át fogom azokat venni, mert hiszen mást nem tehetek. Én azért, mert a 10-ik és 11-ik sorozat meg nem felel, ha a vevőnek, az illető vevőnek az ellen kifogása nincs és azt át akarja venni, nekem nem áll módomban tőle az 1-10 sorozatokat visszaszerezni és rendelkezésre bocsátani. Erre nem vagyok kötelezve és erre más irányban fennálló kötelezettségem mellett nem is vagyok jogosítva, tehát az, hogy én a 114 példányt átvettem és nem bocsátottam rendelkezésre, az a jelen per érdemére egyáltalán nem tartozik. Itt nem a 114 példányról van szó, hanem azokról a példányokról, amelyeket át kellene vennem részben fix összeállításban, részben választásom szerint vagy fix vagy nem fix összeállításban. Tehát a rendelkezésre bocsátás elmaradására való hivatkozás teljesen célt tévesztett és annak a jelen ügghöz egyáltalán semmi köze nincs.

A késedelem kérdése.

Áttérek a késedelem kérdésére. Az alperes eddigelé arra az álláspontra helyezkedett, hogy őt késedelem nem terheli. Most az utóbbi felszólalásában új érvek kerültek be a vitába, jelesül az, hogy én egy sajátsterű terminologia szerint a közzététel tekintetében t. i. a publikáció tekintetében, a megjelentetés tekintetében véltem késedelmet felfedezni és ez a késedelem ezen az alapon állott elő és egyszerűen akarom alkalmazni erre az esetre a szállítási késedelemre vonatkozó intézkedéseket, holott ehhez nekem jogom nem volna, mert nyilván a közzételési késedelemre más szabályok volnának irányadók. Ha ezek a szabályok volnának is irányadók, miután én nem hívtam le az árút, nem szólítottam őt fel a szállításra, késedelem őt nem terheli. Jó lesz e részben a szerződést egy kissé megnézni. A szerződés kétféle munkára vonatkozik. Oly munkákra, amelyek akkor már léteztek és oly munkákra, amelyek nem léteztek. Az a két fix pont, amely a szerződésben fennforog, a kisebbik a 16.000 koronás fix pont, a Malonyay-féle a meg nem jelent munkák kategóriájába tartozik és ugyanoda tartozik a Magyar Regényírók, a második fix pont, amely, mint tegnap kénytelen voltam újból megismételni, 144.000 korona, minimális 90.000 kötet, de választásom szerint 375.000-16.000-ig elmenő része a jelen per tárgyát képező ügyletnek és ez is egy meg nem jelent munka. A megjelent munkákra vonatkozólag a szerződés az alperesre azt a kötelezettséget rója, hogy ezeknek nála állandóan raktáron kell lenni, hogy én azok felett bármikor rendelkezhessem, azokat átvehessem. A meg nem jelent munkákra vonatkozólag a szerződésnek nem kellett diszponálni, mert azokra vonatkozólag utal a közzétett programra. A közzétett program előírja a megjelentetési időket, sőt mi több, Malonyayra vonatkozólag azt mondja ki a szerződés, hogy nemcsak, hogy meg kell jelentetni, hanem előzőleg még be kell nálam jelentenie azt, hogy mikor fog megjelenni, hogy én ahhoz képest diszponálhassak. És most azzal áll elő az alperes, hogy ő a közzététel tekintetében semminemű kötelezettséget nem

vállalt, hanem nekem kell lehívnom és őt késedelem nem terheli. Én csak azt szeretném tudni, hogyan hívhatok le munkákat, amelyek még nem jelentek meg? Adjam azokat tovább, mint megjelenteket, és azután hívjam le és akkor mondja azután alperes, hogy ezt nem tudja teljesíteni? De tovább megyek. Erről nem is lehet egyáltalán beszélni azért, mert az adásvételi ügylet sajátos jellege az, hogy mindegyik félnek nemcsak magát a vételt kell teljesíteni, hanem azon előkészületi cselekményeket is el kell végezni, amelyek szükségesek, és valaki már abban is késedelmeskedhetik, hogy nem eszközli ezeket. Itt van például az a fajtája a vételnek, amely a kereskedelmi forgalomban oly nagyon divatos, amikor tudniillik specifikálni kell, vagyis előbb meg kell jelölni, hogy milyen méretekben, milyen jellegű dolgot kíván valaki szállítani. Ez az ipar és kereskedelem legkülönbözőbb ágaiban divatos. A specifikálás elmulasztása önmagában véve késedelem, pedig a gyár még nem gyártotta meg a motorokat, nem készítette el azokat a tárgyakat, a fűrésztelep nem fűrészelte meg a deszkákat és mégis előáll a vevőnek a késedelme a törvény értelmében azért, mert ez egy oly előkészületi cselekmény, amelynek teljesítésére a másik féllel szemben tartozik. Ha a könyvkiadó nem nyomtatja ki a munkát, akkor már ezzel megvan a késedelem és nem azzal, hogy ő nem adja nekem át, mert semmi jogom és módom nincs és lehetetlen tőlem azt követelni, hogy én hívjak le olyan munkát, amely még nem készült el. Én csak azt tehetem, hogy megkérdezem tőle, megjelent-e már ez? Ha pedig határnap van kitűzve, ezt nem is kell megkérdezni, akkor beáll a késedelem a terminussal.

Itt vagyunk most annál a dolognál, amelynél már tegnap tartottam egy más kérdés szempontjából, hogy t. i. az alperes egy egész sajátos fogalmat konstruál a késedelem tekintetében. Ő szerint akkor áll be a késedelem, ha megintem őt. Ez állana akkor, ha nem volnának terminusok. De a szerződés alapján – ismétlem, a program annyi, mint a szerződés – késedelem van a terminusok beálltával. Hiszen meghatározott időben tartozott az egyes munkákat leszállítani, nem pedig meg nem határozott időben, akkor, amikor neki tetszik, vagy amikor nekem tetszik. Nekem, mielőtt én bármilyen diszpozíciót teszek valamely munka tekintetében, jogom volt arra, hogy megtudjam, vajjon az a munka megvan-e és nem kötelességem diszponálni olyan munka tekintetében, amely nincs meg.

Az alperes azonban azt mondja, és ezt már régebben is kifejtette, hogy a kereskedelmi forgalomban ezt a terminust nem veszik oly szigorúan és erre vonatkozólag két esetre hivatkozott, t. i. *A Magyar Kereskedő Könyvére* és a felperes által kiadott külföldi *Klasszikus Regénytár*ra. Én már felkértem őt arra, hogy a jelen per keretében ezzel ne foglalkozzunk, mert e tekintetben vele szerződést nem kötöttünk és egész más dolog az, ha egy könyvkiadó a közönséget tájékoztatja, hogy egy munka mikor fog megjelenni és egészen más, amikor egy 375.000 koronás fix és igen szigorú, már t. i. a vevőre igen szigorú szerződést kötött valamely munkára vonatkozólag és ezeknek a megjelenési időpontja meg van állapítva. Ha a felperes szerződött volna a két jelzett munka tekintetében az alperessel, akkor alperesnek teljes joga lenne azok miatt felszólalni és ugyanilyen keresetet indítani, mint aminőt a felperes indított. A magam részéről itt még a védekezést se tartanám kilátásosnak vagy alaposnak. De nem szerződött. Alperes azt mondja, hogy hasonló okok vagy ugyanazok az okok forogtak fenn nálam is. Ez nem áll, mert hisz *A Magyar Kereskedő Könyvének* negyedik kötete azért jelent meg később, mert az adótörvényekre kellett várni, a másik munka tekintetében pedig azért állott be ily eltolódás, mert a felperes üzletének sajátos berendezése azt megkívánta, t. i. a részletfizetések miatt vált szükségessé a lassúbb megjelentetés. Alperes erre azt mondja, hogy ebből az következik, miszerint felperes a jelen per tárgyát képező munka tekintetében taktikázott. Én e két dolog között összefüggést nem tudok felfedezni. Hogy én a saját munkáimmal a saját kiadásom körében mit csináljak és mit csináljak ezen szerződés keretében, ez, ugyebár, két külön dolog s azoknak egymáshoz nincs semmi közük. Ami pedig a kereskedelmi szokást illeti, már a múlt alkalommal rámutattam arra, amikor t. i. az alperes

első védekezéséről volt szó, hogy a könyvkereskedelemben ilyen ügyletek, mint amilyen a jelenlegi, ritkák. Ezek különösen nagy transzaksiók. Ilyen ügyletek tekintetében kifejezett szokásról beszélni nem lehet, különösen nem a belföldön, mert hisz ez egyike volt az első ilyenmű transzaksióknak. Kimutattam azt is, hogy a kereskedelmi törvény ellenére szokás nem fejlődhet ki, mert a törvény ezt határozottan kizárja. Tehát szokásra való hivatkozással sem tudná alperes elütni a keresetet, arra való hivatkozással sem mondhatná azt, hogy a késedelemhez neki joga van, mert ez a törvénnyel ellenkezik, ilyen szokások figyelembe nem jöhetnek, csak kiegészíthetik a törvényt, de nem módosíthatják. De ily szokás nincs, sőt ellenkezőleg, voltak arra esetek – és ha szükségesnek fogja találni a bíróság, be fogok jelenteni erre vonatkozólag tanukat – hogy elmaradt leszállítás, elkésett leszállítás miatt kártérítést kértek és fizettek. Igaz ugyan, hogy nem a belföldön, mert erre itt precedens nincs, de a német könyvkereskedelemben és hogy ezért kártérítési összegeket fizettek, fizettek egyebek közt például az Aufrecht és Goldschmied cégnek, amely a jelen perben többször szerepelt. E tekintetben sem lehet tehát szó az alperesi álláspont jogosultságáról. De az alperes azt mondja, hogy amikor a munka megindult, helyesebben, amikor az a) alatti szerződés megkötött, már akkor késedelmes volt. Ebből következteti azután az ő további magatartásának jogosultságát. A késedelmet, amelyet erre vonatkozólag előadott, s amely lényegtelen, abban látta megtestesedve, kifejeződve, hogy az első sorozat 1904 szeptember helyett november 15-én jelent meg, a második sorozat pedig 6 hónappal rá, májusban, és nem szeptembertől 6 hónap múlva. Itt lehet, ugye, egy hathetes vagy legföljebb kéthónapos késedelem. De már most azt mondani, hogy mert a szerződés megkötése előtt, tehát mikor még nem állottunk semmilyen jogviszonyban, volt egy csekély késedelem, ez már feljogosítja arra, hogy később azután a késedelem nőjön, progressive nőjön és hogy a legutolsó sorozatok tekintetében már minden méreteket meghaladjon, erre vonatkozólag, azt hiszem, megint csak lehetetlenséggel állunk szemben, mert erre érvet felhozni nem lehet.

De azt mondja alperes, hogy én hibát követtem el, mert hiszen nem figyelmeztettem őt arra, hogy jelenjen meg pontosan. Erre is megadtam a választ. Nem kellett figyelmeztetnem. Nem intettem őt meg. Már most vártam 1911 március 30-ára, s akkor egyszerre megírtam a március 30-iki levelet. Hát erre megint meg kell vizsgálnom, hogy mit jelent az, ha az egyik fél késedelmeskedik. Ez az állandó joggyakorlat szerint azt jelenti, hogy a másik fél még mindig teljesíthet. Az utólagos teljesítést még mindig felajánlhatja. Nem azt jelenti, hogy én a jogaimtól elestem, hanem azt, hogy a másik félnek jogában áll jelentkeznii, jogában áll leszállítani. Így például, ha 1911 március 1-én megjelent volna a sorozat, akkor még át kellett volna azt venni, mert március 30-ika előtt a törvény által adott választási jogomat még nem gyakoroltam. De nem jelenti azt, hogy egyáltalában az alperes magatartása jogosult, hogy én lemondottam összes jogaimról, amelyek engem megillettek.

Azt mondja továbbá az alperes, hogy ez a szerződés 9-ik pontjával ellenkezik. A 9-ik pont azt jelenti, hogy nyolcnapos terminust kell adni. A nyolcnapos terminus alaposan elmúlt, és nem történt azóta semmi.

Azt mondja továbbá, hogy a szerződéstől eltekintve, a törvény értelmében helytelen az én álláspontom. Helytelen két irányban. Először, mert utólagos teljesítést mindenképpen kell adni, másodszor, mert az utólagos teljesítési határidő be is tartatott, amennyiben egy esztendőn belül ezeket a munkákat leszállította. Erre vonatkozólag újabb tévedésekkel állunk szemben. A kereskedelmi törvény értelmében nem kell az utólagos teljesítésre határidőt adni akkor, ha a késedelmes fél azt nem kérte. A késedelmes fél azt nem kérte. Nem kérte, pedig módjában állott volna kérni, sőt a figyelme is fel lett hívva arra pl. azáltal, hogy az ugyanakkor folyamatba tett másik levelezés során kifejezetten konstatáltam, hogy nem kért teljesítési határidőt, és miután jogi képviselőben részesült kezdettől fogva, nyilván tisztában volt azzal, amit a törvény alapján a joggyakorlat megkövetel a késedelmes féltől, hogy mihelyt a másik

fél értesítését kapja jogai gyakorlásáról, azonnal kell nála jelentkeznie és az utólagos teljesítésére határidőt kérni. Ezt azonban alperes nem tette. Meg is magyaráztam az okát, hogy miért nem tette. Azért nem, mert akkor még nem akart ebben a dologban dönteni és nem akarta megállapítani, hogy mikor fogja megjelentetni a sorozatokat, sőt mi több, még a tartalmát sem állapította meg azoknak, mert hiszen itt a tárgyaláson bizonyos vacillálás mutatkozott e tekintetben, hogy mi is lesz az utolsó sorozat tartalma, és hol *A Noszty fiut*, hol *A fekete várost* említette itt. Még itt sem volt egészen világos, hogy mi fog történni, s annál kevésbé a multban. Utólagos teljesítésre határidőt nem kért és ennél fogva nem is voltam köteles neki adni. Ezt a kereset konstatálja. A keresetet közel egy esztendővel ezelőtt alperes már kézhez vette, de még akkor sem jelentkezett és nem nyilatkozott. Erre azt mondja, hogy ő megjelentette a művet és pedig kellő időben. Habár a *kellő idővel* nem kellene foglalkozni, azt kell megállapítanom, hogy miután az új munkák megírása teljesen kikapcsoltatott és egyike sem jelent meg azoknak, amelyeknek első helyen kellett volna megjelenniük, sem Mikszáth, se Werner, s miután a tanulmányok kérdése az előbbiek szerint az alperes felfogását véve alapul, nem lényeges, annak rövid idő alatt kellett volna megjelennie, mert nem voltak oly különös akadályok, amelyek a megjelenést lehetetlenné tették volna. De természetes, ha évekig vár a felperes, akkor valamikor talán mégis megjelennek azok a sorozatok, különösen amikor a váltók adása útján előzőleg fedezni kell a vételárat. Nem arról van szó. Nem azt érti a törvény a kellő határidő alatt, amely alatt a másik fél minden igyekezetét és szorgalmát megfeszítve kötelességének eleget tesz? Ismét hivatkozott az alperes ennél a pontnál arra, hogy nem lehet itt a törvény intézkedéseit alkalmazni, mert ez egészen más dolog, nem olyan portéka, mint a többi, mint a vas stb., amelyekre én hivatkoztam, bár azért hivatkoztam erre, mert már a védekezés hivatkozott ezekre s nekem ki kellett mutatnom, hogy ezek miben különböznek és miben nem és hogy itt merő más szabályok nyernek alkalmazást. Erre megint előállt az a bizonyos hivatkozás, amely tegnap más irányban kellett, más kérdés szempontjából, t. i. a különböző kapacitásokra való hivatkozás, akik mind azt mondják, hogy a késedelem miatt jogokat gyakorolni nem lehet.

Most megint csak az előbbi esetre térek ki. Felteszem, hogy én a Franklin-Társulattal kiadói ügyletet kötöttem volna, mint ahogy nem kötöttem, hanem vételi ügyletet, és megnézem, hogy erre vonatkozólag mit mond a törvény? Itt van a magyar kereskedelmi törvény 516. §-a: „A szerző köteles a kiadónak az ígért munkát a szerződésileg megállapított minőségben és kellő időben átadni. Ha a szerző e kötelességének saját hibájából meg nem felel, a kiadó tetszése szerint a szerződés teljesítését és a késedelemből eredő kár megtérítését, vagy a nem teljesítés miatt kártérítést követelhet, vagy a szerződéstől elállhat, mintha az meg sem kötött volna.” A magyar kereskedelmi törvény tételes rendelkezéseivel állunk szemben, amely késedelem esetén a szerzővel, az illusztráló művésszel szemben megadja ezeket a jogokat. Egész világosan megadja s nincs itt szó semmiféle félreértésről, magyarázat lehetőségéről, hanem egész világos, hogy azokat a jogokat gyakorolhatja, amelyek egyébként is mindenféle szerződésre vonatkozólag állanak. Tehát különbség a kétféle ügylet között nincs.

De felhozott egy idézet *Kohler* egyik dolgozatából. Már tegnap említettem azt, hogy *Kohler*, amikor azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy jár-e kártérítés vagy sem, nem helyezkedik más álláspontra, mint bárki más. Az itt elhangzott citátum egészen mást jelent, t. i. azt, hogy amikor megkötik a felek a szerződést, akkor a terminus kikötésénél figyelemmel kell lenni arra, hogy milyen időn belül lehet azt a munkát elkészíteni? Ha pedig nincs terminus kikötve, vagy annak a kikötésnek értelme vitás, kérdéses lehet, akkor az ilyen terminusmegállapítás horderejének magyarázatánál figyelemmel kell lenni mindezekre a körülményekre.

Szó van továbbá ezekben a különböző mentőokokról is. Hogy *Lehmann*, akinek véleményére szintén hivatkozás történt, mit mond, azt tegnap felolvastam. Ha nem volna nekünk kereskedelmi törvényünk és az általános jogi felfogást vennők alapul, akkor sem jutnánk más ered-

ményre, mint arra, hogy az esetben, ha beállott a késedelem, követelhető a teljesítés helyett a kártérítés, vagyis követelhető az, amit a kereset követel.

Azt is mondja az alperes, hogy a felperes rosszhiszeműen járt el, vétett a szerződéses hűség ellen, amikor hallgatott s azután egyszerre így előállott. Ez sem áll. Hiszen én beigazoltam azt, hogy 1910. év végén kérdést intéztem az alpereshez, hogy mikor fog ez a sorozat megjelenni és milyen tartalommal s erre az a válasz érkezett, hogy: „nem tudjuk, mikor fog megjelenni és nem tudjuk, milyen tartalommal”. Márciusban azután megtörtént az a kijelentés, amely a törvény szerint lehető és jogos volt és amelyre alperesnek mi sem lett volna könnyebb, mint jelentkezni, azt mondani, hisz váltattak itt ügyvéd közbenjötté mellett levelek, hogy elnézést kérek a késedelemért – amint alperes mondja – a késedelemből eredő kárt meg fogom téríteni és utólag le fogom a könyveket szállítani. Hogy ez nem történt meg, igazolják a becsatolt levelek.

Esetek a magyar bírói gyakorlatból.

Esetek hoztak fel a magyar bírói gyakorlatból, amelyek mind azt bizonyítanák, hogy a felperes eljárása rosszhiszemű, vét az etika ellen és egyébként a szerződéses hűség ellen és hogy oly esetről van itt szó, amely egyenesen a mi perünkre van reászabva és épen azért választotta ki alperes ezeket az eseteket a rendelkezésére álló óriási anyagból. Én megnéztem ezeket az eseteket. Nem a címfejeket, hanem, hogy mit mondanak ott a bíróságok. És habár talán nem tartoznak ide és egyszerűen azt mondhatnám, hogy azoknak ehhez a perhez semmi közük sincs, mégis fel fogom őket olvasni. Jelesül szó van a Hiteljogi Döntvénytár III. kötetében közölt 67-ik esetről. Fel fogom olvasni a Curia döntését: „A másodbíróság ítéletét helybenhagyja indokai alapján és annyival is inkább, mert a másodbíróság felperest azon az alapon, hogy a tinóknak a megállapított szállítási határidő után eltelt hosszabb idő utáni szállítását a maga részéről is sürgette és elfogadta, sőt azoknak vételárát is kifizette, anélkül, hogy kifejezést adott volna annak, hogy a késedelmes szállítás elfogadásával a vételügyletből folyó összes jogait kielégítettnek nem tekintheti, hanem emellett még a késedelemből eredő kárának megtérítését is igényli, helyesen tekinti ez irányban esetleges igényéről lemondottnak, mert a felperesnek ez a *tanusított* magatartása nélkülözi a kereskedelmi forgalomban egyaránt megkövetelhető kölcsönös jóhiszeműséget.”– Én azt hiszem, ez a döntés a mi esetünkre egyáltalában nincs szabva sem ebben a kérdésben, sem abban a másik kérdésben, hogy én a kereset beadása óta tanusított magatartásommal lemondtam-e valamiről, vagy sem.

Most jön a 63-ik számú eset, amelyre szintén történt hivatkozás. Megállapítható, hogy e cég a megrendelt gépszerkezet és tartozékai szállítására és üzemképes felállításának teljesítését már a teljesítési határidő letelte után mindannyiszor sürgette és az alperes által följánlott utólagos teljesítésbe beleegyezett anélkül, hogy az alperessel szemben kifejezést adott volna annak, hogy az utólagos teljesítés elfogadása mellett a késedelmes teljesítésből eredő kárát is érvényesíteni kívánja. Jön azután a citátum, hogy ez ellenkezik a jóhiszeműséggel.

Mellesleg említtem fel, hogy azóta hozott a Curia határozatokat, amelyek e részben eltérnek, de ezzel nem kell foglalkozni, mert nem a Curia joggyakorlatával kívánok foglalkozni a különböző kérdésekben, hanem azzal, hogy azáltal, hogy a késedelmes felet nem nógattam, mielőtt a 354. §. értelmében jogaimat gyakoroltam, elvesztettem a jogot, igen, vagy nem? Erre egyetlenegy Curiai határozatot nem hozhat fel az alperes és sajnálom, hogy a rendelkezésére álló anyagból nem hozott fel oly eseteket, amelyek igenis ezt a kérdést döntötték volna el. Ellenben felhozott egy Reichsgericht határozatot, amely megint egészen más esetre vonatkozik, t. i. arra az esetre, hogy ha több évre felosztva tartozik valaki szállítani bizonyos árumennyiséget, az illető konkrét esetben sört, akkor az eladónak, ha azt kívánja, hogy a második, harmadik vagy negyedik évben a korábbi évekből eredő hiánya alapján jogokat

gyakoroljon, neki jelentkeznie kell. Itt ismét azt kell mondani, hogy ehhez a jelen esetnek semmi köze sincs. Erre inkább én hivatkozhatnám akkor, ha nem volna kikötve a szerződésben, hogy én a váltókat adni tartozom. Mert akkor arról van szó, hogy amit én nem hívtam le az év folyamán (mert a vendéglős sem hívta le a sört, amit azonban ő nem bocsátott rendelkezésre, amire nem hívott fel az év folyamán) legkésőbb az év végén, attól szabadulok. Erről lehetne szó jelen esetben és épen azt mondtam az egész alperesi eljárás egyik sérelmének, hogy habár én a 38.000 koronás váltókat, akár vettem könyvet, akár nem, adni tartoztam, ő mégis oly módon jelentette meg és tette közzé a könyveket, hogy nem rendelkezhettem velük, mert hiszen a zöme a szerződésnek a két fix pont, amelyből a továbbiak kialakultak, hiányzott. Inkább az én esetemre illenék ez, ha a szerződést szuverén módon akarnók értelmezni és eltekinténék attól, hogy a felperes magára vállalta azt a súlyos kötelezettséget, hogy ad váltót akkor is, ha árút nem kap.

Alperes arra is hivatkozik, hogy a késedelem nem bír jelentőséggel, mert hiszen kár nincs. Hogy milyen kár van, az kiderül azokból az adatokból, amelyeket alperes most adott elő. Míg az első sorozatból az idők folyamán több mint 500 példányt vett át a felperes, ebből az utolsó sorozatból már csak 100 egynéhányat. Ne méltóztassék gondolni, hogy az alperesnek valami különös passziója, hogy a bíróságot perrel zaklassa és hogy ne adjon el árút, ha eladhatja és azon nyereséget érhet el, hanem a helyzet az, hogy egy oly könyvet, amely még nem jelent meg, nem is lehet eladni, különösen nem részletre, ahol a részleteknek és az árúnak bizonyos kapcsolatban kell egymással állniok. A késedelmes közzététel volt egyik oka annak, hogy ennek a munkának az eladása olyan nehézzé és lehetetlenné vált. Ne mondja tehát alperes azt, hogy itt károsodás nem történt, mert a károsodás beálltáról neki magának ép oly tudomása van, mint magának a felperesnek. Hozzá kell tennem azt is, hogy hisz ez a jelen per szempontjából teljesen jelentőség nélküli. Ez nélkülözi a jogi jelentőséget, mert, hogy van-e a késedelemből eredőleg kár, vagy nincs, ezt a kártérítési perben kell eldönteni. De arra, hogy a teljesítést nem kell elfogadni, erre ennek a kérdésnek egyáltalában nincsen befolyása. Nem oktrojálható rám az eladó által, hogy én fogadjam el az árút, ha egyszer a késedelem beállt és nem orvosoltatott. Ha kártérítési pert indítok és nem tudok bizonyítani, el fog a bíróság utasítani, de azért ismétlem, ehhez a kérdéshez semmi köze sincs.

Alperes versenye a terjesztésben.

Jelezttem fentebb, hogy a lemondással külön kívánok foglalkozni. Most áttérek más kérdésre és pedig arra, hogy az alperesnek az az eljárása, amelyet az A) alatti kötlevel tárgyát képező teljes munkák tekintetében tanúsított, az a verseny, amit ezzel szemben kifejtett, a jelen szerződés szempontjából megengedett volt-e vagy sem. Erre vonatkozólag az első tárgyalás alkalmával a legerőteljesebb tagadást, sőt ennél többet kellett hallanom, *de később kiderült azután, hogy azok, amiket a kereset előadott, lényegileg megfelelnek a valóságnak*. Jelesül megfelel a valóságnak mindenekelőtt a *Herzig-féle eset*, amelyre vonatkozólag én bizonyítást ajánlottam fel. König alelnök úrnak az előadása annyiból támaszt nyújt a keresetnek, hogy igenis ő Herzignek adott köteles rabattot és ez az előadás csak annyiban tart kiegészítésre igényt, hogy egyuttal az a kikötés is létrejött a felek közt, miszerint azokat a bizonyos Remekírókat át lehet konvertálni erre. Erre vonatkozólag bizonyítást ajánlottam fel és annak elrendeléséhez ragaszkodom is. A *Magyar Regényírók Aranykönyvtára* tekintetében az előadottak a becsatolt szerződés által igazolhatók. Ezt a szerződést valóban fogadhatom el, különben is erre vonatkozólag szintén kértem és ha szükségesnek fog mutatkozni, kérem most is a bizonyítás elrendelését. Hogy minden egyes munka tekintetében, amely az A) alatti kötlevel tárgyát képezhette, az alperes a terjesztésnek azt a módját választotta, miszerint *különböző kulturális és jótékony célok* előmozdításának hirdetésével próbálta ezeket a munkákat forszírozottan terjesztetni, a becsatolt vonatkozó alperesi prospektusokkal igazoltam. Tehát

teljes és tiszta kép van arról, hogy alperes mit tett erre vonatkozólag. Azt tette, hogy miután egy tetemes mennyiséget nekem eladott, továbbra is eladta azokat. Ez ellen nem szólalnék fel és nem szólalhatnék fel. De milyen módon adta el azokat? Oly módon, mely a további eladást majdnem lehetetlenné tette és mindenestre áldozatokat igényelt, oly áldozatokat, amelyek reám nézve egyenesen veszteséggel jártak volna. Alperes nagyon hivatkozott arra, hogy a bíróság ne csak konkrét jogi szabályok, merev és száraz szabályok alapján bírálja el a jelen esetet, hanem az etika követelményei szempontjából, a szerződési hűség és jogszerűség szempontjából is. Ekkor igazán fel kell vetni a kérdést, hogy mily etikai felfogás, mily szerződési jóhiszeműség és hűség jogosította fel és követelte tőle, hogy ily módon terjessze ezen munkákat? Azt mondja alperesi alelnök úr, hogy nem lehet ebből a 375.000 koronából osztalékot fizetni. Annak elbírálása, hogy miből lehet osztalékot fizetni, nem tartozik a szerződés taglalására. Itt arról van szó, hogy ki mire kötelezte magát. Ha a szerződés nem kellett alperesnek, miért kötötte meg, de ha megkötötte, teljesítenie kell. Azt mondja továbbá, hogy egy millió korona volt a részletüzlet forgalma és ezzel szemben áll a 375.000 korona. Nem akarom a bíróság figyelmét felhívni arra, hogy a mi átvételünk és Aufrecht és Goldschmied átvétele hol összemegy, hol külön választatik, aszerint amint szükséges. Én csak arra az egyre akarom felhívni a figyelmet, hogy állítottam és könyvek felmutatásával kívántam bizonyítani azt, hogy akkor, amikor én a szerződést megkötöttem, akkor a Franklinnak könyvterjesztő vállalata nem volt ily terjedelmű. Ő akkor nem csinált ily forgalmat és különösen nem csinált ezekből a cikkekből nagyobb forgalmat. Előttem tehát adva volt egy ismert bázis, én tudtam, hogy kivel szerződöm, tudtam, hogy mily alapon szerződöm. És nincs a kereskedelmi forgalomnak ága, amelyben azt tartanák loyális, hű és etikus szerződés-teljesítésnek, hogy előbb egy bizonyos mennyiséget eladnak és akkor azután oly módon forszírozzák a közvetlen eladást, a fogyasztóval való összeköttetést, hogy ezzel a közvetítő kereskedő az ilyen ügylet tekintetében ne reusszállhasson. Igaza van abban alperesnek, hogyha netán még egyszer szerződést kötne felperes az alperessel, vagy hasonló természetű szerződéseket kötnének másokkal, ezt külön ki fogják kötni. De nem arról van szó, hogy most mit kell kikötni, hanem arról van szó, hogy mi volt akkor a szerződés alapja. Akkor a szerződés alapja nem az volt, amit alperes most mond, hogy a szerződés szavait alkalmazza, amikor az ellenfél kötelezettségéről és az ő jogairól van szó, de megsérti ezt a szellemet abban az esetben, amikor a másik fél jogairól van szó. Ez az alperesi eljárás a legnagyobb mértékben kijátszás és semminő laikus és szakbíróságot nem ismerek, amely megengedhetőnek, a joggal, igazsággal s erkölccsel összeegyeztethetőnek tartaná, hogy ily módon teljesítsenek valamely szerződést.

Versenytalalom a Klasszikus Regénytár tekintetében.

Egy másik kérdés, amely a jelen perben szerepet játszott, az, hogy a Klasszikus Regénytárra vonatkozólag kikötött versenytalalom be lett-e tartva vagy sem. Erre vonatkozólag mindenképp reá kell mutatnom arra a belső, sőt már nem is belső, hanem nagyon is kifejezésre jutó ellenmondásra, amely az alperesi védekezésben foglaltatik. A mult tárgyaláson, már t. i. azon, amelyen ő előadta védekezését, egy új felfogást adott elő az a) alatti ügylet tekintetében, amely szerint ez, teljesen kivetköztetve annak lényegéből, már nem is vételi szerződés volna, hanem a fő benne egy 375.000 koronás vagy évi 38.000 koronás váltó adása s ezzel szemben egy versenytalalmi intézkedés. És ezenkívül nekem jogom van könyveket átvenni, de ez csak egy olyan pótló kikötés. Már akkor jeleztem, hogy én ezt a felfogást teljesen lehetetlennek tartom, de ha alperes szerint ez a felfogás a helyes, ha alperes szerint 375.000 koronás váltságdíjat fizetett volna, hogy így mondjam és erre kötelezte volna magát a felperes ezért az egy versenytalalomért, akkor ezt az egy versenytalalmat ugyebár, megfelelően kell betartani s akkor ennek az értelmezésénél és betartásánál nem lehet szavak mögé bújni, hanem úgy kell

ezt a félnek teljesíteni, ahogy kikötötték. Erre vonatkozólag azt mondja az alperes: „mindaz, ami a regénygyűjtemények terén történt, ne vétessék figyelembe, mert itt belföldi regényekről van szó és a belföldi regény nem okozhat konkurrenciát a külföldinek. Ami pedig a külföldiekkel illeti, ott vegyük elő a klasszikus szót és csak ami klasszikus regény, az vétessék figyelembe. De még ez sem elegendő, hanem arra is nézni kell, hogy mily számú kötetből, hány kötetből áll az illető gyűjtemény”. E tekintetben megint az alelnök úrnak fejtegetéseire kell hivatkoznom. Ő azt mondotta, hogy a mi közönségünk olyan, hogy a belföldi munkákat, még ha rosszabbak is, preferálja a külföldieknek. Ezt a ténybeli igazságot elfogadom. A legjobb külföldi munkáknak a fordítása sem tudja azt a hatást elérni, amit a bár rosszabb belföldi munkák terjesztése. De mi következik ebből a tényből, amelyet ő maga adott elő? Az, hogy a külföldi regénytárnak okvetlenül konkurrenciát csinál minden belföldi regénytárnak a kiadása is. És hogy alperes ettől nem tartózkodott, hanem, hogy ily regénytár kiadására egyesült, – hogy mily előzmények után, azt nem akarom ismételni, – egyesült egy másik, szintén igen erős könyvkiadó és terjesztő céggel, ez aktaszerűen igazolva van és talán most már tagadás tárgyát sem képezi s ő azt is mondotta, hogy *ebben nincsenek klasszikus íróknak porlepett írásai*, hanem ez egy erőteljes gyűjtemény, tessék ezt vásárolni. Épp az alperes előadásából vonnám le azt a következtetést, hogyha bár az A) alatti szerződés illető pontja külföldi regény gyűjteményről beszél és hogy annak nem szabad konkurrenciát csinálni, mégis tény az, hogy az alperes a belföldi regényekkel is csinált konkurrenciát. Már most ha azt nézzük, mi van az A) alatti szerződésben, mert felperes arra is hivatkozik, hogy vegyük jogi szempontból az A) alatti szerződés szavait úgy amint vannak, akkor készséggel elismerem, hogy a szerződésben ez a tilalom nincs benne, hanem ha azt akarjuk mondani, hogy az A) alatti ügylet tulajdonképpen a 375.000 koronás megváltás, akkor nem lehet azt így szószerint értelmezni, hanem az alperesnek azt kell mondani, hogy kapok 375.000 koronát azért, hogy ne versenyezzek, *tehát nem szabad versenyezni se direkte se indirekt módon*.

Ugyanezt a szempontot kell az *Ujabb Írók Könyvtára* tekintetében is alkalmazni. Én előadom azt és azt hiszem, e tekintetben nem kell szakértőkre hivatkoznom, hogy a magyar olvasóközönségnél sohasem áll az, hogy a nagyobb terjedelmű munka konkurrál kisebb terjedelmű munkával és annak árt, hanem fordítva, mindig a kisebb terjedelmű munka konkurrál a nagyobbval. Ez a mi viszonyainkban gyökeredzik, a mi gazdasági viszonyainkban. Aki valaha kiadói ügylettel foglalkozott, vagy érdeklődött aziránt, az tudja, hogy nagy munkák kiadása mily nehéz Magyarországon. Azt mondta továbbá az alperes, hogy ebben a kiadásban nemcsak külföldiek vannak, hanem belföldiek is és ennél fogva megszűnik a konkurrencia lehetősége. Ez sem így van. Én azt mondom, hogy ez dupla konkurrenciát okoz. Mert mi sem könnyebb, mint azt mondani a közönségnek, annak a közönségnek, amely ily munkákat vásárol, hogy ime, itt van egy oly gyűjtemény, amely magában foglalja úgy a magyar regényírókat, az újabbakat mint a külföldieket. Hát miért vásároljon most már két gyűjteményt, amely 600 koronába kerül, vagy pláne most 720 koronába, amikor kaphat itt 120 koronáért egy szintén megfelelő gyűjteményt.

Maradna még egy védekezése, a *klasszikus* szó magyarázata. E tekintetben is nagyon sokféle okfejtést hallottunk, de abban a helyzetben vagyok, hogy az alperessel szemben az ő saját előadását állíthassam és a saját tényeit hozhatom fel. T. i. alperes is tervezte azt, hogy külföldi regénygyűjteményt, mint a világirodalom klasszikus regényeit, hoz forgalomba és ott bizony nagyon sok olyan regény van, amelyre ő maga is azt mondaná és mondta is, hogy azok nem klasszikusok. Mi tehát csak ahhoz az értelmezéshez ragaszkodunk, amelyet ő akart adni ennek, nem pedig ahhoz, amelyet most a perben kíván érvényesíteni. Erre vonatkozólag a következőket kell megjegyezni. Abban a klasszikus munkában, amelyet ő akart kiadni, egész sereg oly író volt, aki akkor még élt és akiknek regényei meglehetősen ismertek voltak. Így például világirodalmi klasszikus lett volna *Bourget, Gorkij és Szienkievic*; ha ezek

klasszikusok, akkor az *Ujabb Írók Shaw és Wilde*je épp oly klasszikus. De ismételve azt kérdezem, mi alapon kéri, hogy itt ennél a kérdésnél, a versenytilalom kérdésénél mérlegre állítjuk-e a szavakat és lemérjük pontosan, mi a klasszikus és mi nem, ellenben amikor arról van szó, hogy a törvényből eredő jogaimat gyakoroljam, igazolnom kelljen mindent, nemcsak azt, amit a törvény előír, hanem azt is, amire semminemű törvényes alap nincs, hogy minden tekintetben igazoljam eljárásomat, ahogyan meg is tettem, mert semmi tekintetben nincsen okom aggodalmaskodni? Méltóztatnak látni, milyen nagy az eltérés a két felfogás között.

Hogy a közönség hogyan fogja fel a klasszikus szót, arra vonatkozólag egy könyvjegyzéket csatolhatok be, amelyet egy könyvkereskedő tett közzé, amelyben klasszikus külföldi írók közt van például Gréville, a klasszikus magyarok között pedig Herczeg, Malonyay stb. szerepelnek. Méltóztatnak tehát látni, hogy a könyvkereskedői forgalomban ezt a szót nem úgy veszik, ahogy a tudományban, mert különben csak azt lehetne mondani, hogy csak az ókori írók az igazi klasszikusok, de azokat sorozzák ide, akik általános elismerésben részesülnek és munkájuk tárgyuknál fogva is irodalmi értéket képvisel.

Azt, hogy az *Ujabb Írók Könyvtára* konkurenciát csinált és pedig egy igen veszedelmes és mérges konkurenciát a felperes által kiadott munkának, külön igazolni nem kell. Alperes azt mondja, hogy itt megint egy nagy hibát követtem el és pedig azt a hibát, hogy nem tiltakoztam előbb e munka megjelenése ellen. Én már előadtam, hogy erről nem tudtam és meg is magyaráztam, hogy miért nem tudtam. Azért, mert ezt a prospektust az alperes csakis az ő saját utazóival, ügynökeivel terjesztette, az meg nem jelent semmiféle gyűjteményben s erről tudomással nem birhattam s nem is bírtam. Alperes azt mondja, hogy ez *hallatlan tudatlanság, sőt még ennél is több*. Megengedem, hogy alperesre jobban kellett volna vigyáznom, itt azonban arról van szó, hogy mit tudtam és mit tudhattam. Én erről nem tudtam és alperese részben nem bizonyított semmit. De nem is tudhattam ennek megjelenéséről, mert az erre vonatkozó prospektus nem ment ki a külvilágba. Méltóztatnak látni, mily nagy fáradtságba kerül, hogy az ember ily dolgokat kiderítsen, hogy a tagadással szemben bizonyítékokat produkálhasson. Ebből le lehet vonni azt a következtetést, hogy amikor alperesnek nagy érdeke van abban, hogy én azt meg ne tudjam és ne szólaljak fel ellene, nem küldött be nekem prospektusokat és nem kérdezte meg tőlem, hogy ezekre vonatkozólag mi a véleményem. De mi következik abból, hogy mindezt nem tudtam vagy tudtam és nem szólaltam fel. Ismét azt kell mondanom, hogy semmi. Itt van a szerződés híres 9-ik pontja, amely azt mondja, hogy egyetlenegy mulasztás se róható fel a másik félnek, ha az illető fél nem szólalt fel az ellen, mielőtt arról tudomást szerzett és nyolcnapi határidőt nem engedett. Én akkor szólaltam fel, amikor arról tudomást nyertem. A nyolcnapi határidőn belül mit tett ez alperes? Azt, hogy azt mondta, neki joga van ezt tovább terjeszteni és továbbra is terjeszti. Tegnap már kimutattam továbbá, hogy az jogvesztő intézkedésnek, amely azt jelenti, hogy abban a percben kell felszólalnom, mert különben nincs jogom erre, kikötését nagyon világosan kell bevinni a szerződésbe, mert ez minden szokással, minden praxissal ellenkezik. Már pedig ez a szerződésbe nemcsak, hogy világosan bevéve nincs, hanem egyáltalában nincs benne. Ez a pont azt jelenti, hogy nyolcnapi határidőt kell engednem, de nem jelenti azt, hogy ha nem szólalok fel, abból bárminő jogvesztés következne be reám nézve.

Ezzel a konkurenciális kérdéssel szintén végeztem volna. Most ismét azt kell mondanom, hogy alperesnek e részben nem sikerült álláspontjának a jogosságát kimutatni és még kevésbé annak jóhiszeműségét. Csak egy dolgot kell itt megjegyeznem; az alperes ugyanis azt mondta, hogy annál a másik teóriánál, amelyet majd később kell taglalnom, ez a versenytilalom nem is olyan fontos, hogy kiterjedjen az egész időre s elegendő, ha az az első évekre terjed ki, mert akkor lehet a munkát legjobban terjeszteni és ha 5 évig élveztem a versenytilalom áldásait, előnyeit, akkor később már, bármit is tesz, a szerződést ezzel megbontani nem lehet. Megint ott vagyunk, hogy ha az én jogaimról van szó, akkor hiába diszponál a szerződés. Akkor a

szerződés szavait nem kell figyelembe venni. A szerződés ugyanis nem azt mondja, hogy öt év alatt nem szabad ezt tenni, hanem azt mondja, hogy a jelen szerződés egész tartama alatt tilos. Akár előbb, akár később történt a versenyzés, egyaránt vétett alperes a szerződés ellen. De ez a szerződés ellen való vétés szerintem nem káros, mert csak az első esztendőben lehet okvetlenül a munkát terjesztani. Kimutattam már, hogy két ízben lehet nagyobb erővel terjesztani, akkor, amikor a munka új és amikor a munka be van fejezve. A dolog lényegéből folyik tehát, hogy annak a tilalmi időnek nem szabad a szerződés első éveire, nem szabad arra az időre korlátozva lenni, amikor a munka még meg sem jelent, hanem akkor is fenn kell annak állani, amikor a munka megjelent és még azután is bizonyos ideig, mert különben teljesen célt tévesztett, pedig alperes előadása szerint ezért a tilalomért történt volna a 375.000 korona kikötése.

Áremelés.

Alperes a szerződés tárgyát képező egyes cikkeknek az árát felemelte. Felemelte pedig úgy, hogy nem értesített engem előzőleg 6 hónappal, amint azt a szerződés előírja. Alperes már most ennek az eljárásnak igazolására ismét egy jogi magyarázatot konstruál és pedig azt, hogy az egyik intézkedés a szerződés egyik pontjában van, a másik a másik pontjában, az általános intézkedést lerontja a különös intézkedés, a speciális tehát a jelen esetre alkalmazást nem nyerhet. Ismét a szerződésre kell felhívnom a választott bíróság figyelmét. A szerződés azt mondja: az összes cikkek tekintetében kihatólag, tehát anélkül, hogy kivételeket engedne, hanem minden árváltozást be kell előzőleg jelenteni. Nem azt mondom ezzel, hogy nem áll jogában alperesnek az árakat megváltoztatni, mert ez jogában áll, felemelhette az árakat tetszése szerinti összegre és leszállíthatta az árakat úgy, amint az neki tetszik, de előzően be kellett volna jelentenie. Teljesen függetlenül ettől az intézkedéstől van a szerződésnek egy másik intézkedése, amely azt mondja, hogy ennek a két munkának az árát pedig leszállítani nem szabad. Már most abból, hogy leszállítani nem szabad, következik, hogy felemelni nemcsak hogy szabad, de be sem kell jelenteni a felemelést? Ugyebár, ez nemcsak a szóval ellenkezik, hanem az értelmezéssel is. Szerződést így olvasni nem lehet. A szerződés egészen világosan kiköti, hogy az árakat csakis előzetes bejelentéssel lehet módosítani. Az alperes nem tartotta szükségesnek ezt az előzetes bejelentést közölni és azt mondja, azért nem tette ezt, mert hiszen nem ötletszerűen történt a felemelés, hanem az általános szükségletnek felelt ez meg. Hogy megfelelt-e az általános szükségnek vagy sem, az megint nem tartozik a jelen perre, mert abból, hogy más cikkek árát felemeli valaki, nem következik, hogy egy bizonyos cikk árát is fel kell emelni. Itt nemcsak az előállítási költség jön figyelembe, hanem a kiadói vállalatnak, a könyvterjesztésnek legkülönbözőbb szempontjai, az illető vállalat üzleti érdeke. Mi tehát nem sejtettük előre, hogy fel fogja emelni az árakat és nem sejtettük azt különösen hat hónappal azelőtt, hogy megcselekedte és ehhez képest nem is rendezkedhettünk be. Semminő ok nem volt, amely alperest a szerződés eme intézkedésének megsértésére feljogosította volna, ha csak az nem, hogy az alperes a szerződés intézkedéseit úgy kezelte, ahogy itt a bíróság előtt magyarázta.

Azt mondja azután ismét, hogy óriási tudatlanságot árultam el azzal, hogy én nem tudtam ezt meg abból a könyvjegyzékből, amelyet becsatolt. Ennek a történetét előadtam. Előadtam azt, hogy egy bizonyos cikk iránt érdeklődtem nála, t. i. rendeltem és akkor kaptam azt a választ, hogy annak az ára fel van emelve, az illető hivatalnok értesítése szerint nemcsak a közönséggel szemben, amint a szerződés diszponál, hanem velem szemben is. Erre kezdtem utánanézni a dolognak és így állapítottam meg azt, hogy tényleg fel van emelve. Már most, ami a könyvkereskedői szokásokat illeti, a könyvkereskedői szokás szerint az ily tetemes ár-emeléseket előzetesen mindig be szokták jelenteni. Szerződéses intézkedés nélkül is bejelentik, mert hiszen a könyvkereskedőnek tudnia kell, hogy mely cikkeknek mi az ára, s ő nem

alkalmazkodhatik ahhoz, ha az illető intézkedéseket nem tudja. Ily közlés nem érkezett, de azt mondja az alperes, hogy megjelent a bejelentés a Corvinában. Én magam nem nézhettem utána a Corvina számaikat, de azt az értesülést nyertem, hogy március 30-ig, április 7-ig, sőt május 1-ig, szóval a múlt év első hónapjaiban nem jelent ez meg. De ha megjelent volna is, azzal a tényeken mi sem változott. Alperes azt mondja, hogy későn reklamáltam. Miért reklamáltam későn? Azért, mert a március 30-iki levelemben az van mondva, hogy tudomásomra jutott a legutóbbi időben, hogy a szerződést több tekintetben megszegte? Ebben arról említés nincs, de az, hogy alperes a szerződést megszegte, fedi az áremelést. Az is tudomásomra jutott, de nem szólaltam fel az áremelés miatt. Ez az ő okoskodásának a lényege. Nem kívánám ennyire elemezni ezt a védekezést, mert hisz sokkal nyomósabb érvek állnak rendelkezésemre, t. i. mindenekelőtt maga a tény, akkor, amikor én – most rólam, felperes képviselőről van szó – az illető levelet megírtam, nekem és ügyfelemnek erről az áremelésről tudomásunk nem volt. Én megtudtam ezt néhány nappal azután és április 7-én meg is írtam ezt az alperesi ügyvédnek. De tegyük fel, hogy tudomásom volt. Kérdezem, hogy amikor kijelentettem, hogy az ügylet tekintetében a teljesítés helyett kártérítést kérek, miért kell nekem még különböző egyéb okokat is bejelentennem, mielőtt azokat megtudom és ha nem jelentem be, mi a következménye? A törvény szerint semmi. A szerződés szerint újból semmi. T. i. azért semmi, mert a szerződés 9-ik pontja nem tűz ki határidőt, póthatáridőt, hanem az alperes 8 nap alatt orvosolhatja a hibát. Április 7-én az alperes tudta ezt, de ő május 24-ig nem jelentkezett. Alkalmazzuk már most a 9-ik pontot alperesre és alkalmazzuk ne úgy, ahogy nincs benne a szerződésben, hanem amint azt ő kívánja. A 7-iki levelet 8-ikán megkapta, április 16-án tehát reparálnia kellett volna ezt a dolgot, de nem tette meg és csak május 24-én ajánlott föl valamit, de akkor is csak ajánlott.

Azt mondja alperes, hogy nekem abból károm nem támadt. Erre vonatkozólag már eléggé megadtam a magyarázatot, hogy az ár növelése az elterjesztés megnehezítése. És nem áll az, hogy a rabattot növelni lehet, ennél fogva a fogyasztás is nő, vagy legalább ugyanaz marad. Mert hiszen aki iparral, kereskedelemmel, könyvkereskedéssel, vagy akármilyen ágával a forgalomnak foglalkozott, tudja, hogy minden áremelés közvetlenül a fogyasztás csökkentésével jár. Tehát ebből, és hogy ez a csökkentés olymértékű-e, hogy én a megnehezített elhelyezésért a haszon-differenciában talán ugyanarra az eredményre jutok, hogyan lehet azt a következtetést levonni, hogy reám nézve az áremelés előnyös. Hogy előnyös-e vagy hátrányos, ezt nem lehet kutatni, mert a szerződés nem azt mondja, hogy a reám nézve hátrányos árváltozásokat kell bejelenteni, hanem az árváltozásokat általában, hogy azokhoz alkalmazkodjam, hogy ahhoz képest berendezhessem dolgaimat és így láthassam el az ügyeket.

Most jön ennek az egész kérdésnek a clouja azzal, hogy az alperes felfogása szerint a jelen perben ezt kutatni nem lehet. Ez oly védekezés, amely az első alkalommal, amikor alperes a tulajdonképeni védekezését előadta, még nem szerepelt és csak most hozatott elő. De szerepelt volna bár először is, ugyanaz volna rá a válaszem, mint most, t. i., hogy ez teljesen alaptalan. És nem is tudom teljesen felfogni, hogy miért védekezett ő ebben az irányban. Azt mondja alperes, hogy ez a kereseti alap mindenekelőtt azért nem áll meg, mert a március 30-iki levélben erről szó nincs. Az április 7-iki levélben azonban szó van. A keresetben említve van ez az egyik oldalon, ha jól emlékezem, a 18-ikon, sőt egy egész oldalon foglalkozom vele, azonban nem említtem a kereset egy bizonyos részében, ahol bizonyos kereseti alapok összefoglaltatnak, s amelynek az a címe, hogy „Alperes magatartásának bírálata a szerződési jogviszony szempontjából”. Tehát említtem ugyan, de nem teszem keresetvédekezéssé s azt elbírálni nem lehet. Álljunk meg itt egy percre. Hogyan kell a keresetet értelmezni? Fontos-e az, hogy a keresetben valami, ami a jogalaphoz tartozik, nem a kérelemhez, melyik oldalon van előadva? És tegyük fel, hogy a 11. pontban megfeledeztem volna a kereset szerkesztése alkalmával erről. Ezzel lemondtam volna arról, amit a 9-ik pontban előadtam, mikor kifejezetten meg van

mondva, hogy nemcsak azt a jogot érvényesítem a jelen keresettel, hogy ő megtagadta a szerződésszerű teljesítést, megsértette a szerződést, hanem továbbmenő jogaimat is fenntartom, azt, amelyre alperes egy levelében hivatkozik, hogy t. i. a szerződés 5. pontja nyerjen alkalmazást majdan az ügynek egy későbbi folyamán, feltéve, hogy a bíróság ezzel a keresettel engem elutasítana. T. i. ez esetben azt kívánhatnám, hogy a Magyar Regényírókat és mindezen munkákat elfogyottaknak tekintsük, ahogy a szerződés 5-ik pontja előírja. Dacára annak, hogy a kereset 18. oldalán kifejezett utalás van arra, hogy ez alapon is érvényesítem a keresetet és más irányban is fenntartom jogaimat, ennek ellenére mondja az alperes, hogy ez figyelmen kívül hagyandó, mert perjogilag felfoghatatlan. De ha alperes tovább olvasta volna a keresetet, rájött volna egy másik dologra, arra, hogy a kereset későbbi helyén is beszél erről, t. i. a 11-ik pontban, ahol összefoglalom az adatokat és arról van szó, hogy eddig mi történt, a szerződés mely pontjait szegte meg alperes. A 7-ik pont a 13., 14. oldal, a 9-ik pont, amelyben arról van szó, hogy milyen eredményre vezet ez az eljárás, azután egy későbbi pont, amely azt mondja, hogy a kereset beadása előtt micsoda levelezés folyt. Felhívom a bíróság figyelmét a 20-ik lap negyedik bekezdésére, amely azt mondja, hogy „miután időközben utána jártunk a Franklin-Társulat egyéb ténykedéseinek és április hó első hetében megtudtuk, hogy a Franklin-Társulat az árakat a fentebbiek szerint szerződésellenesen felemelte stb., ez ellen újra tiltakoztunk. Meg kell azonban említenünk, hogy a Franklin-Társulat e tiltakozásunkra kijelentette, hogy mindezen cselekményekhez joga van és azokat tovább is folytatja”. Ha oly nagy súlyt fektet az alperes arra, hogy a perben mi hol és milyen sorrendben fordul elő, ime itt van a kereset, amely szerint ez a 20-ik oldalon van. Bocsánatot kell kérnem, hogy ezzel a dologgal foglalkoztatom a bíróságot. Annyira kézenfekvő ez, hogy mikor nem a kereseti kérelemről van szó, a marasztalási kérelemről, hanem jogalapról, a kereset egységes egész, amelynek minden részét a bíróság egyaránt kell, hogy figyelembe vegye, sőt mi több, oly kereseteket is láttam már elbírálni nagy számban, amelyben a kérelem nem volt a keresetnek utolsó része, hanem valahol a keresetlevélben másutt adatott elő. Mindez itt figyelembe nem jöhet.

Mindebből pedig az következik, hogy az árváltoztatásra vonatkozólag is az itt előadottak teljesen jogosultak.

Az elnök a tárgyalás folytatását május 20-án déli 12 órára halasztotta.

XII. Tárgyalás.

Május 20-án.

Adás-vételi ügylet.

Dr. Lévy Béla: Az előző két tárgyaláson a per anyagát az egyes kereseti jogalap szempontjából elemeztem és arra az eredményre véltem juthatni, hogy az alperes által kifogásként előadottak az ügy szempontjából a jelentőséget teljesen nélkülözik.

Alperes azonban, azonfelül, hogy a kereset egyes alapjaival foglalkozott, bizonyos általános jellegű ellenvetéseket tett, melyekből azt kívánja következtetni, – és ezt részben meg is mondja, részben pedig a fejtegetései tartalmából és irányából következik – hogy bármint álljon is a dolog érdemben, a kereset mégis elutasítandó.

Ez ellenvetésekkel kívánok most foglalkozni.

Ezek során az első az, hogy alperes, ha koncedálja is, hogy az ügyletre az irányadó jogszabályokat alkalmazva, amelyekre vonatkozólag az előző tárgyalásokon nyilatkoztam, felperesi álláspont némileg indokolhatónak látszik is, mindaz, amit elmondottam, a jelen esetre nem nyerhet alkalmazást, mert az ügylet nem vétel, vagy legalább is nem izolált vétel.

Ez az ellenvetés a védekezés során két ízben szerepelt. Szerepelt az első felszólalásban – hogy úgy mondjam, az ellenbeszédben – és szerepelt a legutóbbi tárgyalásokon.

Első ízben alperes azt mondotta erre vonatkozólag, hogy ez az A) alatti olyan szerződés volt, amelyből neki csak jogai származtak, de kötelezettségek belőle nem terheltek. Az utóbbi felszólalásában ezt a felszólalását részletesebben kifejtve, azt mondotta, hogy az A) alatti nem adásvétel, vagy mint az előbb mondtam, nem izolált adásvétel, az A) alatti olyan ügylet, amelynek egy lényeges alkateleme volt, hogy t. i. ő egy bizonyos versenytilalmat betartson és én e versenytilalom ellenértéke gyanánt kerek összegben 38.000 koronát váltókban fizessek évente; ezzel szemben nekem feltétlen jogom van könyveket lehívni és ezen levéltekintetében sem kell a vételre vonatkozó szabályokat alkalmazni.

Már előre jeleztem azt, hogy én ezt a felfogást teljesen alaptalannak és tarthatatlannak tartom. Most részletesebben kell ezzel foglalkoznom.

Valamely ügyletet sokféleképpen lehet magyarázni, de minden magyarázatnak meg kell adni az okát. A magyarázatnak elsősorban az ügylet szövegéből kell kiindulnia. Ha megtekintjük az A) alatti szerződést, akkor erre vonatkozóan egy árva szót sem találunk. Az A) alatti szerint én vásárlók, – hogy mit, azt bővebben kifejtettem – az alperes pedig nekem elad. Én vételárat fizetek – ezt mindenben pointirozza a szerződés – és vételárat fedezek váltóval.

A szállítás időpontja tekintetében bizonyos mértékig egyenlőtlen a felek helyzete és a fizetés tekintetében is az, csakhogy megfordítva; a szállítás tekintetében nekem jogom van arra, hogy az átvételt halasszam és ügyeimet saját igényeimhez és kívánságomhoz képest rendezzem be, viszont alperesnek bizonyos kötelezettségei vannak e tekintetben; a kész művekben az én levélhívásomat vagy rendeléseimet – amint a szerződés mondja – haladéktalanul teljesíteni tartozik, készlettel kell rendelkeznie, a munkákat pedig, amelyek nem voltak még készen, meg kell jelentetnie a közzétett program szerint, sőt a megjelenésről – mint *A Magyar Nép Művésztére* vonatkozólag ezt külön megmondja a szerződés – engem előzetesen tájékoztatni kell.

A fizetés tekintetében az egyenlőtlenség az én terhemre van annyiban, hogy amennyiben nem hoztattam volna annyi könyvet, mint amennyi az egyenlő elosztás mellett az illető évre esik, akkor a differenciát bizonyos mértékig váltókkal kell fedezni.

Ha az ügyletet így megtekintjük, akkor abban az alperes által előadott felfogásnak abszolút semmi alapja nincs, az teljesen ellenkezik az ügylet intézkedésével, a szerződés szavaival.

De azt mondja alperes, hogy az előzményeket kell nézni. Az előzmények tekintetében nagy közöttünk a véleményeltérés, amely csak a bizonyítás elrendelése útján lesz elosztható, mert kénytelen vagyok mindazt, amit mondtam, fenntartani.

Nem akarok bővebben insistálni azon kérdés tekintetében, hogy alperes az előzményeket utóbbi felszólalásában talán nem egészen úgy adta elő, mint ahogy ez saját bizonyítékaiból kiderül, mert hiszen a bizonyítékok a bíróság előtt fekszenek, azokból meg méltóztatik látni a valóságot, hogy t. i. alperes mire hivatkozik és hogy ettől eltérőleg kívánt egyes körülményeket kiemelni, így különösen mikor a különböző fogyasztásokat egymással szembe állította. Ami azonban itt fontos, az az, hogy az A) alatti és előzményei a bíróság előtt világosak legyenek.

Ha a korábbi szerződést megtekintjük, látjuk, hogy abban az a felfogás, amelyet alperes hangoztat, hogy t. i. a fizetség tulajdonképpen egy feltétlen fizetésmegváltás, egy váltságdíja valami versenytilalomnak, mondom, az abban a korábbi ügyletben éppoly kevésbé van meg, mint a későbbiben. A korábbiiban is vételárról van szó és pedig a felperesre eső 270.000 kor. vételárról. Bizonyos munkákat tartozik ott alperes szállítani, t. i. a megjelenendő külföldi regénytárat.

Az eljárás tekintetében ez a korábbi ügylet alperesre igen messzemenő kötelezettséget ró, így pl. azt, hogy az eladás tekintetében korlátozás van és versenytilalom is van. Mindebben ismétlem, megint csak egy vétellel állunk szemben, nem pedig azzal a felfogással, mintha a felperes akár a saját iniciatívájából, – mint ahogy alperes állítja – akár pedig azért, mert alperesnek az eljárása, amelyet a kereset jellemzett s amelyre vonatkozólag bizonyítékokat ajánlottam, erre kényszerítette, felperestől kieroszakolt váltságdíjról. Nem. Itt vételi ügyletről van szó, igaz, hogy az ügylet megkötésének indoka az volt, amit felperes előadott, t. i. hogy alperes a felperes eszméjét eltulajdonította, hogy ezt a versenyző vállalatot meg akarja indítani és hogy ennél fogva bizonyos ideig magának kiméleti időt akar elérni.

De már most az első ügylet tekintetében is úgy áll a dolog, hogy egy és ugyanazon indokot kétszer felhasználni, vagy hogy népiesen fejezzem ki magamat, egy rókáról két bőrt lehuzni akarni, nem lehet.

Mert ha az már nagy áldozat volt a felperestől, hogy ezt az ügyletet egyáltalában megkötötte, ekkor most azt mondani, hogy azért, mert így van, az ügyletet nem is tartozott úgy teljesíteni, amint lekötötte, nem lehet.

Vagyis a korábbi ügylet is vételi szerződés volt, amelyre vonatkozólag a felek jogait és kötelezettségeit, amennyiben ezeket a szerződés nem írja körül, a kereskedelmi és a magánjogi törvény állapítja meg és ezeket a jogokat és kötelezettségeket mindkét félnek abban a keretben, amelyet a szerződés megállapított, teljesíteni kellett.

A szerződés átalakítása.

Az átalakítás tekintetében is eltérnek a ténybeli felfogások t. i. abban a tekintetben, hogy kitől indult ki az iniciativa. Itt sem kívánok sokáig insistálni, mert bárhogy álljon is a dolog, az A) alatti szerződés létrejött, a felek kölcsönösen megbeszélték, hogy miért hozzák létre és én nem tudom, hogy miért akarja alperes a saját igazgatósága jegyzőkönyvének kivonatát nagyobb bizonyító erejűnek tekinteni az ellenféllel szemben, mint a felperes a saját felfogását. Tény, hogy amint König alelnök úr mondotta, a felek között harcok voltak, amelyeknek kiegyenlítése az A) alatti, ebből pedig én csak egyet tudok levonni, nem azt, hogy az A) alatti

szerződést nem kell betartani az alperesnek, hanem azt, hogy az A) alatti megállapítja a felek jogviszonyát, hogy az A) alattit lehet értelmezni az értelmezésre rendelkezésre álló eszközökkel, de a szerződésbe belemagyarázni azt, hogy az csak az egyik félnek adott jogot, a másiknak nem, hogy az csak az egyik félre rótt kötelezettséget, a másikra nem, merőben lehetetlen.

Hogy az átalakítás mindkét fél érdekében volt, ez véleményem szerint alig tagadható. Itt van erre vonatkozólag mindenekelőtt az, amit az alelnök úr mondott. Ő azt mondotta, hogy ő a regénykiadmány tekintetében, amint kifejezte magát, flau volt, vagyis annak esélyeit nem tartotta nagyra. Nekünk is ez volt a felfogásunk; lehet, hogy saját várakozásaink, a mi saját munkánk tekintetében magasak voltak, de az alperesé tekintetében teljesen egyetértettünk ezzel, hogy t. i. annak nagy kilátása nem lehet. Egyébként pedig csak ceruzát kell kézbe venni és számígtatni, rögtön arra az eredményre jutnak, hogy egészen más dolog, ha egy új kiadmánnyal, amely versenynek van kitéve, amely új szerzői, fordítási díjakat, illusztrációkat stb. igényel, szemben áll az, hogy sokkal nagyobb konzumot biztosít az egyik fél a másiknak olyan munka tekintetében, amelyre vonatkozólag az összes előállítási költségek a papíron és a nyomási költségen kívül fedezve vannak, ahol a befolyó vételár aránytalanul nagyobb mértékben nyereség. Mert ha ez az átalakítás alperesre nézve lényeges előnyöket nem biztosított volna, ha nem felelt volna meg az ő érdekének, akkor ez az A) alatti soha létre nem jött volna.

Ha ez így áll, újból azt kell kérdezni, hogy mire bázírozható az, amit alperes mondott, hogy a A) alattiban nem is izolált vétel jött létre, bár én semmitől sem akarom a vételt izolálni, csak vételről beszéltem és a vételre vonatkozó szabályokat akarom alkalmazni, hanem hogy itt bizonyos megváltás jöjjön szóba. Ez a szerződésben nincs benne, az előzményekből pedig egyáltalában ki nem magyarázható.

De rá kell újból mutatnom arra a belső ellentétre, amely az alperesi fejtegetésben van. Ha ez valóban a versenytilalomnak volna ellenértéke, ha 375.000 K-t fizetnének versenytilalomért, akkor ezt a tilalmat igen bő keretben kellene magyarázni, akkor ennek mindenre ki kellene terjeszkednie, nemcsak arra, ami közvetlenül veszélyezteti az érdekeket, mert hiszen Magyarországon nem igen szoktak 375.000 koronákat versenytilalmakért fizetni, még kevésbé olyan vállalatnál, amely, mint látjuk, igen csekély mértékben tudott csak elterjedni. És teljesen ellentétben állana minden rációval, hogy alperes azt mondja, hogy én a versenytilalmat mégis csak betű szerint tartozom betartani, sőt a betű ellenére is, mert egyedül az a lényeg, hogy a megjelenéskor és az azt követő néhány évben ne zavarják a munkát, de később már lehet zavarni. Sőt mi több, ez a korábbi szerződés, amelyre alperes hivatkozott, egyenesen igazolja azt a felperesi felfogást, hogy a külföldi regénytárnak még a belföldi regénytár is bizonyos mértékig versenyt okoz, mert ebben a korábbi szerződésben az van mondva, hogy egy bizonyos naptári terminus előtt kiadni ezt a külföldi regénytárat alperesnek nem szabad, ha pedig időközben kiadja a Magyar Regényírókat, akkor a Magyar Regényírók megjelenésétől számított egy esztendőn belül nem szabad neki kiadnia azt a gyűjteményt.

Az a felfogás tehát, amelyet alperes mint teljesen légbőlkapottat és abszurdum jellemezett, hogy t. i. a Magyar Regényírókon kívül kiadott egyéb regénytárak, amelyekre vonatkozólag bővebben beszéltem, szintén versenyt okoztak és pedig meg nem engedett versenyt, ép az általa felhívott szerződésben találja a maga magyarázatát, pedig – ismétlem – ebből 375.000, tehát 105.000 koronával nagyobb volna az a váltságdíj, az a tributum, amit fizetni kellett volna.

De vissza kell térnem arra a bázisra, amely a kereset alapját képezi, amely az előzetes tárgyalásokon, amely az egész levelezésen végigvonul, hogy t. i. az A) alatti szerződés egy könyvekre vonatkozó vételi ügylet, sem több, sem kevesebb. Abba olyasmit belemagyarázni, amit alperes az ő álláspontjának megmentésére a legkülönbözőbb módokon megkísérelt, teljességgel lehetetlen.

A szerződés 9-ik pontja.

Alperes azt mondja, hogy azok a sérelmek, amelyeket előadtam, nem hozhatók fel, hogy a szerződéses hűséggel teljesen ellenkezik az ezekre való hivatkozás, mert hiszen már előzetesen kellett volna felszólalni, nem lehet éveken át kertelni, hallgatni, bujkálni és azután egyszerre előállani és ezeket a dolgokat érvényesíteni. Ezt az egész felfogását a szerződés 9. pontjára kell, hogy bazirosza, mert a törvényre ezt egyáltalában nem baziroszhatja és a szerződésre csak oly értelemben baziroszhatná, ha ő haladéktalanul hiánytalanul teljesített volna akkor, amikor megkapta az elállási, helyesebben a teljesítés helyetti kártérítést megállapító nyilatkozatot. Ezt már a múlt alkalommal kifejtettem és kifejtettem azt is, hogy ezt nem tette. Nem marad tehát más hátra, mint a szerződés 9. pontjára visszatérni.

Ezt a pontot annyiszor tárgyaltuk már, hogy szinte felesleges munkát végeznék, ha reá még egyszer visszatérnék, de újból fel kell hívnom az alperes figyelmét arra, hogy az a nyolc napi terminus, amely abban foglaltatik, nem azt jelenti, hogy csak nyolc napon belül lehet felszólalni. A szerződés egyet tesz kötelelességemmé, azt, hogy mielőtt bárminő joghatályt tulajdonítanánk valamely mulasztásnak, jelentkezni kell, fel kell hívnom a teljesítésre és csak ha ő nyolc napon belül a teljesítést nem eszközli, áll be a jogkövetkezmény. Ismétlem továbbá, a szerződés nem mondja azt, hogy az, aki nem jelentkezik, elveszti jogait, nem mondja azt, hogy joga elévül, nem is mondhatja, mert hiszen erre valami praeclusiv terminust kellett volna megállapítani, ilyen terminus pedig nincs és nem lehet egy szerződésbe ilyen terminust beleinterpretálni, mert az a legritkább eset, a legszigorubb szerződéses intézkedés, hogy valamely fél elveszti jogait azért, mert bizonyos határidőn belül fel nem szólalt. Az ilyen szerződéses intézkedések megállapításához egész világos intézkedések szükségesek, ilyenek pedig a szerződésben nincsenek.

De ha végignézzük mindazt, amire a kereset alapítva van, azt látjuk, hogy a 9. pontra hivatkozni nem is lehet. Itt van mindenekelőtt a szerződés egyik gerincmunkájának, t. i. a Magyar Regényíróknak tartalmi hiánya. Erre vonatkozólag a 9. pont nem nyer és nem nyerhet alkalmazást. Nem nyerhet azért, mert alperes a felperes felszólalásától számított se nyolc, se nyolcvan napon, se bárminő terminuson belül a munkát úgy, amint kell, szállítani sem tudja.

A második kereseti pont a késedelem.

A késedelemre vonatkozólag történtek felszólalások, érdeklődések, történt március 30-án kijelentés, hogy emiatt kártérítést követelek, de a 8 nap elmúlt és alperes nem jelentkezett.

A többi kereseti alap tekintetében még inkább áll ez. Pozitív szerződésszegésekre a 9. pont nem vonatkozik, mert hiszen mulasztásokról beszél, nem pedig a szerződést megsértő cselekményekről, sőt mi több, a szerződést szándékosan megsértő cselekményekről. Erre vonatkozólag a 9. pontra nem hivatkozhatik, még pedig azért sem, mert hiszen a legtöbb ilyen szerződésszegés csakis a jelen per folyamán nyert tisztázást. Sejtettünk valamit, hallottunk valamit egyes dolgokról, de nem állíthattuk, hogy bekövetkeztek, mert hiszen alperes itt, a bíróság előtt is tagadta pl. a Grill-féle ügyletet, amelyre vonatkozólag ép a per során tudtam csak a bizonyítékokat beszerezni. Hogyan tiltakozzam valami ellen, hogyan szólaljak fel, mielőtt tudomást szereztem valamiről.

Ép így végigmehetnék a többi ponton és mindegyikből csak az következik, hogy a 9. pont arra alkalmazást nem nyerhet.

Nem is kívánom azt a fontos jogi kérdést érinteni, mert nagyon kétségtelen ugyan, de a jelen esetben nincs rá szükség, hogy saját dolusának esetén, saját tudatos szerződésszegése esetén a fél nem hivatkozhatik a felelősségét korlátozó, vagy kizáró intézkedésekre, mert hiszen

minden olyan megállapodás, amely dolus esetén a felelősséget ki akarja zárni, a törvénynél fogva érvénytelen. Ha tehát igaz volna, hogy a 9. pont erre az esetre vonatkozik, ha igaz volna is, hogy a 9. pont azt jelenti, hogy a szerződés alapján elvesztem jogaimat, ha nem szólalok fel egy nap alatt vagy két nap alatt, akkor is még mindig az áll, hogy ez nem vonatkozhatik azokra a cselekményekre, amelyeket alperes tudatosan és szándékosan követett el. Ezzel a kérdéssel is végeztem tehát.

Utólagos szállítások és átvételek.

De azt mondja alperes, hogy minden jogomat elvesztettem azért, mert én a szerződést folyton alkalmazni, gyakorolni kívánom, mert a per során is utólagosan átvételeket teljesítek.

Két irányban jöhetne ez figyelembe. Az egyik a minőségi hiány és a késedelem, amelyre vonatkozólag a múlt tárgyalásokon bővebben beszéltem, a másik, hogy ő a szerződést ugyan megszegte, – tegyük fel, hogy megszegte – azonban jogom is volna ez alapon valamire, de nem gyakorolhatom, mert elvesztettem azáltal, hogy átvételt teljesítettem.

E részben nagyon könnyű a szerepem. Végig kell nézni azt, hogy mi történt. Mindenekelőtt felhívom a bíróság figyelmét azokra a jegyzékekre, amelyeket alperes becsatolt. Méltóztassék azokat a jegyzékeket úgy tartalmi szempontból, mint összeg szempontjából figyelemre méltatni és akkor arra az eredményre fognak jutni, hogy mindenekelőtt a hátralékos, több mint 210.000 koronás netto árat kitevő szállítmánnyal szemben mily elenyészően csekély az átvétel.

Már az első tárgyaláson hivatkoztam és fel is olvastam ép a választott bíróság praxisából olyan eseteket, amelyekben ilyen csekély átvételről van szó és amelyekben az egyik fél arra akart hivatkozni, hogy ez átvételek folytán a másik fél elvesztette a jogait. A bíróság állandó gyakorlata, hogy az ilyen átvételekből semmilyen praejudiciumot levonni nem lehet. Hogy ezzel a rendes bíróságnál szintén nem lehetne célt érni, azt nem kell bővebben magyaráznom.

De ki által történtek ezek a rendelkezések? Alperes itt nagyon érdekes álláspontra helyezkedik. Amikor arról van szó, hogy ő kétszer megtagadta az ügylet tárgyát képező árú régi árákon való kiszolgáltatását, azt mondja, hogy ez nem róható fel neki, mert ezt sem igazgatósági tag, sem cégvezető nem tette, hanem egy alárendelt közeg, valami Lessig úr; ellenben, ha arról van szó, hogy a mi segédeink, akik a jelen perrel bővebben informálva nincsenek, véletlenül rendelnek ilyen könyveket, akkor ez a legóriásibb jogkövetkezményekkel jár reám nézve és ez alapon minden jogomat el kell veszítenem.

De nézzük meg a megrendeléseket közelebbről. A megrendelésekben mindenekelőtt túlnyomó részben olyan munkák foglaltatnak, amelyekhez a jelen pernek semmi köze, azért, mert azon 19 munka közül valók ugyan, de olyan munkák, amelyeket fakultative rendelhetek, ha akarok, de nem kell rendelnem, és amelyeket rendelhetek e szerződés keretén belül és e szerződés keretén kívül is, mert hiszen mint könyvkereskedő a könyvkiadóval, a felperes az alperessel, állandó összeköttetésben van és nemcsak ilyen könyveket rendel, hanem sok másféle könyvet is, mindig oly kívánságok alapján, amelyekre fel van írva a könyv és kéretik a szállítás.

Hogy Graczából egy vagy két példányt átvettem, hogy Vas Gerebenből egy-két példányt rendeltem és átvettem, hogy 52 füzet Magyar Könyvtárt vagy Olcsó Könyvtárt átvettem, ebből a jelen perre konzekvenciákat levonni nem lehet. Nem is akarom még azt mondani, hogy a legtöbb ilyen rendelés lapján nincs is megmondva az, hogy milyen schlussra, milyen szerződésre, milyen bázison rendeltetett, ép azért, mert állandó az összeköttetés.

De itt jövök a másik nagy kérdéshez, amely arra vonatkozik, hogy tulajdonképpen milyen hatálya is van annak a kijelentésnek és mily hatályt tulajdonítottak a felek.

Kontinuációk.

Ez a kontinuitások kérdése. Már a korábbi alkalmakkor ismételtén kifejtettem, hogy ha felperes eladott bizonyos könyveket és igen gyakran egy megrendelés, amelyet ő kap a feleltől, nem is egy munkára vonatkozik, hanem több munkára, akkor az a megrendelés egy egységes egész, azt ő szállítani tartozik, a tekintetben ő a szerződéstől el nem állhat, legfeljebb a másik fél állhatna el, t. i. visszaadja a könyveket ezen hiányból vagy egyéb okokból, amelyek nem tartoznak e per keretébe. Ha azonban ez meg nem történik, akkor az ügylet, mint egy egységes egész veendő figyelembe. Amennyiben tehát az ilyen megrendelések hozzám beérkeznek, én azokat kénytelen vagyok továbbítani felpereshez ép azért, mert az ügylet egységes jellegénél fogva a további sorozatokat mint kontinuitásokat szállítani tartozom.

Alperes azt mondja, hogy ezek nem lehetnek kontinuitások, mert pl. a Föld és Népéből a II. kötetet kérem. Hát ez a példa nem szerencsés, mert itt a megjelenés úgy történt, hogy a kötetek nem számszerinti sorrendben jelentek meg. De bármely sorrendben jelentek volna meg, teljesen mindegy, mert ha én egy sorozatot szállítok, legyen az a második vagy az ötödik, kötelezve vagyok a többi sorozatot is mint kontinuitásokat a felemnek szállítani; ha pedig erre kötelezve vagyok, akkor természetesen alperes nekem azokat szállítani tartozik.

Jogfenntartások.

De adós maradt alperes annak kifejtésével, amire ismételtén utalt, hogy t. i. ki fogja mutatni, hogy a jogfenntartások, amelyek történtek, hatálytalanok. Vártam ennek megmagyarázását, de nem kaptam.

A dolog úgy áll, hogy amidőn az a nyilatkozat a felek között megtörtént, amely a jelen kereset alapját képezi, arról is biztosította felperes az alperest, hogy elállási nyilatkozata, helyesebben teljesítés helyett kártérítés iránti nyilatkozata nem vonatkozik azokra a munkákra, amelyek kontinuitásoként fognak lehatolni, amelyeket tehát alperes szállítani tartozik és amelyek szállítását mi követelhetjük. Itt van az erre vonatkozó levélváltás.

Alperes itt nem azt felelte, hogy én kiadom a kontinuitásokat, vagy nem adom, vagy kiadom, de a jogfenntartást visszautasítom és másként, mint a szerződés érvényét feltétlenül elismerőleg nem fogok szállítani; erről lehetett volna szó, hogy ezt jogosítva van-e tenni, vagy sem, ami legfeljebb a per keretét tágította volna ki, mert ezeket a munkákat az ő költségére másutt szereztem volna be. De nem ezt felelte, hanem azt, hogy ő maga részéről hű a szerződéshez és ennélfogva a megrendeléseket effektuálni fogja, akár kontinuitásokra, akár nem kontinuitásokra vonatkoznak. Az erre vonatkozó levél itt van. Ebből az vonható le, hogy én közöltem a jogfenntartást, ő a jogfenntartó nyilatkozatra olyan választ adott, amelyből mindent ki lehet magyarázni, csak azt az egyet nem, hogy ő a jogfenntartást tudomásul nem veszi.

Ezek után az utólagos szállítások és átvételek kérdése szintén tárgyalatlannak mutatkozik és alperes hiába kísérelte meg azt az értelmet adni, amelyet mint másodlagos védelmet előadni akar, hogy t. i. ezen jogfenntartásokat helyteleneknek mondja, hogy e jogfenntartás dacára is azt hiszi, hogy ez átvételek következtében elvesztettem jogomat.

Itt csak még egy megjegyzésem van, mert talán ebben találom azt, amit a jogfenntartás hatálytalanságának igazolására elő akar adni, hogy nekem utólag kellett volna kifogást emelnem, tehát nem elég, ha előzőleg megteszem ezt, hanem utólag mindig meg kell ismételnem.

Azt hiszem, ez olyan érv, amellyel foglalkoznom nem kell.

Megállapítási per?

Alperes azt állítja, hogy a jelen per egy megállapítási per és mert megállapítási per, ő első-sorban kéri ugyan annak érdemi tárgyalását, de másodsorban a sommás eljárási törvény 16. §-ára hivatkozik.

Erre vonatkozólag már nyilatkoztam, de úgy látszik, szükséges, hogy fejtegetéseimet némileg megismétljem.

A kereskedelmi törvény és a magánjog értelmében nekem, mint vevőnek, ha a vételből eredő kötelezettségének az eladó nem tesz eleget, jogomban áll a további teljesítés helyett kártérítést követelnem. Természetesen a teljesítés helyetti kártérítés magában foglalja azt is, hogy visszakövetelhetem mindazt, amit én az ügyletre annak teljesítése céljából az alperesnek átadtam, tehát visszakövetelhetnék például foglalt; a jelen esetben vételárelőlegekről van szó, t. i. előlegváltókról, azokat tehát visszakövetelhetem.

Már most a kereset a következőképpen van felépítve. Követelem először azoknak a váltóknak a visszaadását, amelyeket alperesnek átadtam a különböző évek folyamán. Másodsorban kérem a kártérítési kötelezettség megállapítását. Ez a kártérítési kötelezettség nagyon sokféle. A kereset az eredetileg beadott alakjában kifejezetten marasztalási kérelmet tartalmazott s ez átalakult megállapítási kérelemmé oly időben, amely időben jogomban állott a keresetet így átformulálni. Már most azt mondja az alperes, hogy én tulajdonképpen nem is kérek itt marasztalást, vagy ha kérek, nem azt kellett volna kérnem, hanem azt, hogy mentsen fel engem a bíróság az átvétel és a vételárfizetés kötelezettsége alól. És mert ezt kellene kérnem, bár nem ezt kérem, a kereset megállapítási kereset. Ahány állítás és kijelentés van ebben az érvelésben, annyi benne a tévedés. Mert ha szigorúan vesszük a megállapítási kereseteket és ha azt állítjuk, egy percre, addig, amíg erre a kérdésre át nem térek, hogy a jelen esetben nekem megállapítási kereset indítására a sommás eljárási törvény 16. §-a értelmében jogom nincs, – ki fogom ugyan mutatni, hogy jogom van, de tegyük fel azt, hogy nincs jogom – ekkor, ha én azt kértem volna, mondja ki a bíróság, hogy felment engem e kötelezettség teljesítése alól, olyasvalamit kértem volna, amely kereseti kérelem jogilag egyáltalában helyt nem állhat és amely kereseti kérelemmel szemben alperes akkor, ha én így pereltem volna, tényleg felhozhatná a 16. §. kifogását. De nem így pereltem. Meg kell különböztetnünk minden perben bizonyos tény- és jogi kérdéseknek a megállapítását, eldöntését és meg kell különböztetnünk a döntést, az ítélethozatalt. Minden perben meg kell valamit állapítani. Ha például egy kölcsönt perlek, a bíróságnak meg kell állapítania, hogy alperes tartozik a kölcsönrel és annak alapján marasztalja őt el a megfizetésre. De azért ez nem megállapítási kereset és nem lehet azt állítani, hogy nekem úgy kell formuláznom a keresetet, hogy állapítsa meg a bíróság azt, hogy az alperes nekem tartozik és azután marasztalja el őt. A jelen esetben én azt állítom, hogy az ügylet oly stádiumba jutott, hogy azt követelhetem az alperestől, miszerint a teljesítés helyett kárt térítsen meg. Ez a jog a törvény által adott jog. Hogy megillet-e engem vagy sem, ez érdemi kérdés, de semmi bázisa nincs annak, hogy arra indítsak keresetet, hogy a bíróság mentsen fel engem az én kötelezettségem alól. Én arra indíthatnék esetleg megállapítási keresetet, hogy közöttünk vételi ügyletből eredő jogviszony fenn nem áll, mert hisz ezt mondja a törvény: jogviszony fennállása, vagy fenn nem állása, – de arra megállapítási keresetet, hogy a bíróság engem mentsen fel, nem indíthatok. Erre teljesítési keresetet sem lehet indítani, mert a bíróság engem nem ment fel semmi alól. A bíróság megállapítja, hogy mi következik a törvényből és elmarasztal vagy elutasít. De felmentő ítéleteket, kötelezettség alól felmentő ítéleteket hozni nem lehet. Tehát ha keresetem egyáltalában alappal bír, akkor én másra nem indíthattam keresetet, mint arra, hogy a bíróság a tényálladékból, amelyet eléje terjesztettem, a jogszabályok alkalmazásával vonja le a konzekvenciákat s marasztalja el alperest ennél fogva abban, hogy térítse vissza nekem azokat a váltókat, amelyeket felvett, amelyekre azonban ellenszolgáltatást nem teljesített. Hogy

jogom van-e ezt kérni vagy sem, az más kérdés, de azt mondani, hogy – mert én ezt kérem és mert alperes azt kívánja, hogy én felmentést kérjek az ügylet alól – ez megállapítási kereset, ezt mondani nem lehet. A kereset főtárgya tekintetében teljesítési kereset, sőt ismétlem, amint előbb röviden jeleztem, ha én egy megállapítási keresetet indítottam, arra irányul, mondja ki a bíróság, hogy alperes a teljesítés helyett kártérítést tartozik nekem adni és ennél fogva állapítsa meg azt a jogomat, hogy egy későbbi perben én visszakövetelhetem tőle az előlegváltókat: egészen világos, hogy alperes mit mondott volna. Azt, hogy ily keresetre szükség nincs, mert vagy vissza tartozik nekem azokat adni, vagy nem. Én már most indíthatok erre keresetet marasztalási kérelemmel. Tehát azt mondani, hogy ez egy megállapítási kereset, teljességgel lehetetlen.

Van a kereset jelen alakjában egy megállapítási kérelem is, hogy t. i. állapítsa meg a bíróság a kártérítési kötelezettséget. Igaza van alperesnek abban, hogy ha én egy önálló keresetben terjesztem elő ezt a kérelmet, a magyar bíróságok joggyakorlata szerint erre a megállapításra nem kaphatok marasztaló ítéletet, mert a bíróság azt mondhatná, hogy vagy van károd, vagy nincs, te azt már perelheted, pereld tehát a károdat De én megmagyarázni véltem, hogy itt, amikor két kereseti kérelem összekapcsolásáról van szó, a 16. §. alkalmazást egyáltalán nem nyer és hogy a mi bíróságaink joggyakorlata ilyen esetekben mégis belemegy a megállapításba és a keresetet e részben sem engedi elutasítani. Csak néhány hónapja, hogy a Kuria helyben hagyott egy ítéletet, amelyben ugyancsak adásvételből kifolyólag köteleztetett az eladó, hogy az árut utólag szállítsa és megállapította a bíróság azt, hogy ő kártérítéssel tartozik. Az indokolás pedig kifejti, hogy azért megy bele ennek elbírálásába, mert itt nem önálló megállapítási keresetről van szó, tehát nem ezért indult meg a per a felek között, hanem egy érvényesen és joggal megindítható marasztalási kérelmet, teljesítési keresetet tartalmazó keresetlevélben egyúttal ez a kérelem is elő van terjesztve. Ilyenkor pedig nem feladata a bíróságnak, hogy egy perből kettőt csináljon, hanem el kell, hogy bírálja ezt a kérdést is. Tehát sajnálom ugyan, de a jelen esetben nem megállapítási keresetről van szó, hanem egy teljesítési keresetről, egy Leistungsklageról, amely marasztalási kérelmet tartalmaz, amelyet tehát a bíróságnak érdemben el kell bírálnia.

De újból azt kell mondanom, amit már kifejtettem egyik előző tárgyaláson, tegyük fel, hogy ez egy megállapítási kereset volna; akkor is vizsgálni kellene, hogy fennforognak-e a 16. §. előfeltételei, vagyis, hogy az én jogviszonyaim biztonsága és az alperes jogviszonyainak biztonsága, vagy ezek közül az egyik megköveteli-e, igényli-e ezt a megállapítást? Van-e ok a per megindítására? Nem akarok ezzel részletesen foglalkozni, csak azt akarom mondani, hogy itt az alperesi álláspontot nem tudom egészen megérteni, mert ha egy megállapítási keresettel szemben határozottan és világosan azt mondja az alperes, hogy: én nem bocsátkozom perbe, legfeljebb akkor, ha a bíróság erre kényszerít, tehát elsősorban kérem a 16. §. alkalmazását és csak akkor akarok érdemben védekezni és abban az esetben, ha a bíróság arra kötelez, ezt értem, bár a jelen esetben nem helyeselném. De megfordítva, hogy azt mondjam, én elsősorban érdemi tárgyalást kérek és elutasítást s csak ha ez nem volna lehetséges, akkor kérem a 16. §. alkalmazását, ez perbelileg és logikai szempontból teljes felfordítása a kérelmek sorrendjének. Ha alperes ezt akarta volna, neki igenis a 16. §. mögé kellett volna bújni, amint kifejezte magát. De azután más kérdés, hogy ez az elbújás valamit használt volna-e? Véleményem szerint semmit. Mert egy olyan ügyletnél, amelyet évekig napról-napra kell teljesíteni a feleknek, a megállapítás szüksége a legnagyobb mértékben fennforog. Itt a bíróság az én véleményem szerint nem járna el helyesen, ha egy megállapítási keresetet ez alapon elutasítana és ami a tőzsdebíróságot illeti, ez különösen ily esetekben nap-nap után hoz ily ítéleteket. Nem mondja, hogy tessék megvárni, míg három év múlva, vagy nem tudom mikorra, eladja az árut az én rovásomra vagy egyébként perel, én pedig várjam ezt be, hagyjam a károsodást felgyülemelni, ne rendezkedjem be erre hónapokig, évekig, csak azért,

hogy megállapítási kereset ne legyen. Ez teljes ellentétben áll minden rációval és itt a felek érdeke azt követeli, hogy a legrövidebb idő alatt eldőljön, az a kérdés, van-e vétlen jogviszony, vagy nincs. Tehát a 16. §. alkalmazása egyáltalán nem vezethetne eredményre akkor, ha a kereset megállapítási kereset volna, pedig ismétlem, nem az, hanem marasztalási kérelmet tartalmaz.

Egészen más kérdés az, vajjon én tényleg visszakaphatom-e alperestől a váltókat. Erre alperes azt mondja, nem kaphatom azokat vissza azért, mert én a váltókat olyan esztendőben adtam, amikor nem vettem át az árút. Tehát nem kaphatom azokat vissza. Ez a felfogás általában véve helytelen és különösen helytelen a jelen esetben. Általában véve azért, mert ha valamely ügylet megszűnik, teljesen függetlenül a kártérítés kérdésétől, feltéve, hogy alperes mindenben, ami történt, hibátlan, nem is tartozik kárt megtéríteni, de akkor is úgy áll a dolog, hogy mindazt, amit én a vételárra előre adtam, azt ő visszatéríteni köteles. Annál inkább köteles akkor, ha a szerződés megszüntetése oly alapon történik, amely alapon ő még kártérítéssel is tartozik, vagyis, amikor jogomban áll a teljesítés helyett kártérítést követelni. Ez áll általában. De vegyük különösen a jelen esetet. Alperes azt mondja, hogy a szerződésből valami más következik. A szerződésből nem más, hanem éppen ez következik. Sőt még akkor is ez következne, ha a törvény másképpen intézkedne. Ugyanis a szerződés értelmében az átvételnek a megállapítása a felperesnek a joga, a vevőnek a joga, ő nem tartozik bizonyos években bizonyos mennyiséget átvenni, de az átvétel árát köteles váltóval fedezni. Ha kevesebbet vett át, akkor a különbözetet az év végén váltóval fedezi. Az átvételi kötelezettség beáll valamikor, t. i. a szerződési idő lejártá után. Megnevez azután egy póthatáridőt, hogy ugyanis bizonyos idő, 9½ év letelte után kell átvennem és akkor áll be az én késedelmem. Tehát nem áll az, hogy késedelmes voltam az átvétellel. Nem áll az, hogy e szerződés azt kizárná, ellenkezőleg a szerződés értelmében még évekkel azelőtt jelentkeztem, semmint nekem a szerződés szerint csak egy könyvet is át kellett volnaennem.

De ha úgy volna, hogy késedelmes volnék, akkor is ez nem vonatkozik a jelen per szubsztrátumára, mert a késedelem arra jogosította őt fel, hogy az abból eredő jogait gyakorolja, de a késedelem nem jogosítja fel arra, hogy oly árú átvételét követelje tőlem, amely árú nem felel meg a szerződés kikötéseinek. Tehát bármiképpen nézzük és forgatjuk is ezt a felfogást, ezt az ő okfejtését, ez a jelen perre egyáltalán alkalmazást nem nyerhet.

A kereset leszállítása.

Alperes néhány megjegyzést tesz azután, amelyekre szintén ki kell térnem. Mindenekelőtt ismételten tárgyalta, hogy miért történt a kereset leszállítása. Nem akarok vele vitába bocsátkozni ebben a kérdésben. Ha a bíróságot érdekli, erre vonatkozólag elrendelheti a bizonyítást és különösen a felperesi r.-t. igazgatóságának elnökét. Székely Ferencet kérném ez esetben kihallgatni, mert épp az ő óhajtása volt a kereset módosítása jóval azelőtt, hogy a bíróságnál ez a bizonyos feljegyzés a keresetben történt, mely feljegyzés jogosultságára vonatkozólag szintén lehetne vitatkozni, de a per érdemére ez oly kevésbé tartozik, hogy nem kívánok vele többet foglalkozni.

A könyvek elhelyezése.

Alperesi alelnök úr ismételten azért mutatott rá felszólalásában, hogy agyonzaklatott alperes és ugyanezt hangoztatta az alperes jogi képviselője is, hivatkozással egy más keresetre, amelyet más cég, az Aufrecht és Goldschmied-cég adott be a választott bírósághoz. Ezzel kapcsolatban hangoztattatott az is, hogy a felperes alperes irányában oly gyűlöletet tanúsít, amely igazán helytelen és méltatlan. A zaklatás itt egészen másképp áll. A jelen esetben a

zaklatás kérdése úgy áll, hogy az alperesre nézve az ügylet, ha az érdekét tekintjük, tulajdonképpen igen csekély jelentőséggel bír. Az alperesi alelnök úr azt mondja, hogy évente egy milliónyit adnak el. Alperesnek az a véleménye, hogy ő az apparátusával könnyűszerrel elhelyezheti mindezeket az árúkat, az ő véleménye, hogy e könyveket mind eladják, tehát azzal, hogy ő ezt felperesnek szállítja, tulajdonképpen valami lényeges előnyökre szert nem tesz. Ezzel szemben felperes helyzete az, hogy azon ténykörülmények folytán, amelyekre vonatkozólag részletes előterjesztést tettem, nincs abban a helyzetben, hogy ezeket a könyveket eladhassa. Neki az a véleménye, hogy ezek a könyvek diszkreditálva vannak, Diszkreditálva vannak az alperes által és ezt napról-napra tapasztalja a saját üzletkörében. De akkor azt kell kérdezni, miért ragaszkodik alperes olyan nagyon az üzlethez, miért jár úgy el, hogy miután a szerződést elejétől végig megszegte és miután az értékesítést lehetetlenné tette, most a szerződéshez odakötve a felperest, követeli azt, hogy fizessen, bár megfelelő ellenszolgáltatást adni neki nem tud? Miért tenné ezt, hogy ha nem volna az a szándéka, hogy felperest a jelen szerződés keretében, annyira, amennyire tőle telik, megkárosítsa.

De egyre még ki kell térnem, mert egy másik pernek a kérdése is idehozott. Ez a másik per azóta befejezést nyert, a felek egyezsége léptek, amely egyezés az abban a perben való felperesnek, akit szintén én képviselek, igen lényeges, messzemenő előnyöket nyújtott a szerződési állapottal szemben. Nem lehetett az a kereset egészen alaptalan. Ami pedig azt a felfogást illeti, hogy talán azért, mert a kereset enyhébb volt, az sem áll, az a kereset bizonyos dolgokra nem tért ki, amelyek a jelen perben tárgyalandók voltak, t. i. a kiadói ügyleteknek egymáshoz való viszonyára, a dolog egyébként teljesen ugyanarra volt bázisozva, mint a jelen per.

Ami azt az alperesi előadást illeti, hogy felperes azért nem tudja a könyveket elhelyezni, mert taktikázott, elhanyagolta ezt és mert nem feküdt bele, erre vonatkozólag már eléggé megfelleltem. Be is csatoltam egy szerződési kivonatot, amely nem azt mutatja, hogy felperes lemondott arról, hogy ezt terjessze, hanem azt igazolja, hogy rendkívül erős apparátust mozgósított meg arra nézve, hogy akkor, ha szüksége lesz, ha ennek az ideje és módja elérkezik, ne csak az ő rendes közegei, hanem azonkívül az az egész apparátus, amely a lexikon érdekében van felállítva, ennek a szerződésnek a teljesítése érdekében mozgósíttassék. E szerződés dátumára kell felhívnom a t. bíróság figyelmét. Ebből kiderül, hogy jóval a per indítása előtt történt ez. Jóval azelőtt, mielőtt ezek a körülmények világossá váltak a felperes előtt. Tehát az sem áll, mintha a felperes maga biztosra vette volna azt, hogy akár a jelen kereset alaptalan, akár pedig azt, hogy ő mégis ezt az 1000-1200 példányt el tudja adni mindannak dacára, miért a tényleges helyzet és pedig az alperes által előidézett helyzet előállott.

Váltók prolongációja.

Szó volt a váltók prolongációjának kérdéséről is és hogy alpereshez e tekintetben milyen kérelmek érkeztek, stb. Erre vonatkozólag egy kis magyarázattal kell szolgálnom. A prolongáció oly váltókra vonatkozott, amelyek át nem vett könyvekre szóltak. Az erre vonatkozó levélváltást be fogom csatolni, de egy részét egy 1909. május 8-án kelt levélnek fel is kell olvasnom. Ez a következőképpen szól: „Jól ismeri a t. társulat azon okokat, amelyek folytán ezen konzumszerződésnek lebonyolítása lehetetlenné vált és amelyek nem a mi üzletvezetésünkben, hanem sok más körülményben rejlenek. Hinni akarjuk, hogy előbb-utóbb mégis sikerülni fog önökkel oly megállapodást létesíteni, amely ezen szerződésnek más alapon való lebonyolítását lehetővé teszi. Addig is, míg erre vonatkozólag szóbeli tárgyalások alapján megállapodásra jutnánk, tisztelettel kérjük már előre is beleegyezésüket stb. a prolongációhoz.” Ez a levél nem úgy hangzik, mintha felperes 1909-ben azon a véleményen lett volna,

hogy minden jól van, hogy csak tessék prolongálni a váltót, mi a szerződéssel meg vagyunk elégedve és meg vagyunk elégedve annak teljesítésével.

Befejezés

Az alperes előterjesztéseiben ismételt szerepelt szembeállítására száraz szavaknak az etikával. A felperes előterjesztésének erre szüksége nincsen. Nincs pedig szüksége azért, mert ha alperes a szavaknak elfogadott értelméhez ragaszkodnék, ahhoz, amely általában véve bizonyos körülményeknek a megjelölésére szokásos, ha azt értené etika alatt, amit mások, akkor ezeket a megjegyzéseket nem terjeszthette volna elő. Miután a bíróság eléggé ismeri a tényállást, nem szükséges, hogy én ezt újból megvilágítsam. Ezek után becsatolom még azokat a mellékleteket, amelyekre a felperesi részvénytársaság igazgatósági tagja hivatkozott, becsatolom mindazokat, amelyek a Mikszáth-féle ügyre és az ezzel kapcsolatos kérdésekre vonatkoznak, azt a két információt, amely annak idején nekem átadott és amelyekre Révai úr hivatkozott felszólalásában, mert itt az hangoztatott, hogy én hamisan adtam elő az információt. Becsatolom az alperesi ügyvéd úr felhívása folytán azt az alperesi levelet, amely ama bizonyos Vitális-ügyre vonatkozott és amelyre vonatkozólag az volt a véleménye, hogy ily levél nem létezik.

Dr. Balog: Másképpen szól, mint ahogy felolvasta.

Dr. Lévy: Itt van a levél, méltóztassék meggyőződni annak tartalmáról. Most már nincs más hátra, mint hogy az előadottak alapján ítéletet kérjek.

Megjegyzem még, hogy május 15-én az egyik váltót beváltottam, a kereseti kérelem tehát most 35.679 korona 77 fillér váltó és 26.590 korona 94 fillér pénz, továbbá ennek május 15-től folyó 5%-os kamata.

Dr. Balog: Méltóztassék felhívni az alperest, hogy a váltók pontos dátumait terjessze elő, nevezetesen, hogy mikor kapta, miből állanak a váltók, mert nincs összhangzat a két cégnek számszerű összege között. A váltók visszaadására irányuló kérelem ily általánosságban nem terjeszthető elő, mert pontosan meg kell jelölni az illető váltókat. A jövő tárgyalásig talán közölheti ezt velem.

Elnök: Ezt megteheti, úgy-e kérem, ez lehetséges.

Dr. Lévy: Hogyne, ha vita van itt felette.

Elnök a tárgyalás folytatását e hó 28-án déli 12 órára tűzte ki.

XIII. Tárgyalás.

Felperes által csatolt mellékletek.

Az 1912 május 28-án megtartott folytatólagos tárgyaláson *alperes* ellenvégbeszédét terjesztette elő. A felperes részéről csatolt mellékletek közül a különféle hírlapi hirdetésekre és a saját ügyvédjének adott információkra nem kíván reflektálni. Csatolt azonban felperes egy levelet, amelyet az alperes egy főgimnáziumi tanárhoz intézett, és azzal azt kívánja bizonyítani, hogy alperes őt gyűlölködő módon üldözi. Ennek a levélnek az előzményei a következők: Felperes ügynöke az illető tanárnak a nagy lexikont ajánlotta vételre, egyszersmind arra kötelezvén magát, hogy ráadásul a Franklin háromkötetes kézi lexikonját is szállítani fogja. A cég természetesen dezavualta az ügynököt, minek következtében levelezés folyt egyrészt a tanár és a Révai cég, másrészt a tanár és a Franklin-Társulat között. Így íródott alperesnek ez a levele. Ennek a pernek tulajdonképeni oka az, hogy a Franklin-Társulat a három kötetes kézi lexikont kiadta. Addig a felek az A) alatti alapján éveken keresztül zavartalan összeköttetésben állottak, felperes sohasem rekriminált, most pedig a perek özönével fenyeget.

Eltérés a prospektustól.

Felperes szerint a prospektus a szerződés alkotó része. Ámde mikor az alperes hivatkozott arra, hogy a felperes is eltér a saját prospektusaitól, akkor azt mondta, hogy a prospektus csak tájékoztató. Ez igaz, de ha tájékoztató a részletvevővel szemben, akkor tájékoztató a nagy vevővel szemben is. A prospektus a változtatásokat nem zárja ki, különösen nem a jelen esetben, midőn a változtatásokhoz való jog kifejezetten fenn lett tartva. Ilyen változtatásokat kivétel nélkül minden prospektus igényel, annál inkább, mert az ilyen vállalat csak évek alatt bonyolódik le és időközben természetesen szükségessé válnak módosítások. A változtatások, amelyeket alperes eszközölt, abból állanak, hogy egy kötet helyett két kötetet adott Mikszáth regényei közül, és hogy Werner regényét Mikszáth egy regényével helyettesítette, továbbá, hogy négy bevezető tanulmányt nem Mikszáth, hanem Schöpflin Aladár írt.

Késedelem.

A határidők be nem tartása tekintetében szükség esetén szakértőket kér meghallgatni, hogy az ilyen változtatások rendszeresek. Legkevesebbé vetheti szemére azokat a felperes, aki maga is minden vállalatában késedelmes volt, s akinek előadásából megállapítható, hogy taktikából azért nem hívott le könyveket, mert azokra szüksége nem volt.

Mikszáth új regénye.

Az új regényre vonatkozólag felperes a keresetben azt mondta, hogy a Mikszáth-féle új regényt kikötötte, hogy megállapodott abban, miszerint a prospektusban ez az új regény kiemelkedő módon kitüntetve legyen. Utóbb, midőn alperes kimutatta, hogy ez lehetetlen állítás, azzal állott elő, hogy Goldschmied Bernáttal fogja bizonyítani, hogy a nevezett már a tárgyalások elején 1904-ben különös súlyt fektetett Mikszáth műveire és különösen az új regényre. Pedig nem ez a döntő, hanem az, hogy alperessel szemben történt-e ilyen kifejezett kikötés. Arra nézve, hogy Goldschmied mire fektetett súlyt, bizonyítás el nem rendelhető.

Utalt már az alperes arra, hogy a szerződés második pontja szerint a külön megrendelhető munkák között Mikszáth munkái nem szerepelnek. Ebben a kérdésben felperes Goldschmieddal azt akarja bizonyítani, hogy ő mit tárgyalt Goldschmieddal. Világos azonban, hogy ez itt szerepet nem játszik. Ha felperes valóban oly nagy súlyt helyezett arra, hogy Mikszáth új regényének legelőször a Magyar Regényírókban kell megjelennie, akkor ezt a szerződésben külön kifejezésre kellett volna juttatni. König Gyula és Gárdos igazolhatják, hogy a tárgyalások folyamán egyetlenegyszer sem tett célzást a felperes igazgatója vagy más közege arra, hogy olyan új regényt kíván, amely először a Magyar Regényírókban fog megjeleni.

Áremelés.

Ami az áremelés kérdését illeti, úgy a 6 havi előzetes bejelentés a jelen perben fontossággal nem bír és az áremelés egyáltalán bontó okot nem képezhet. Ha a bíróság lényegesnek tartja, kész tanukkal igazolni, hogy felperes már 1911. február második felében az összes ár-emelésekről a neki kézbesített árjegyzékek útján tudomással bírt. Felperesnek azt az állítását, hogy ő 1911 március 31-én az áremelésről még nem tudott, megcáfolja az a tény, hogy a V) alatti megrendelőjegy március 29-én kelt és ezzel kapcsolatban az a körülmény, hogy már a március 31-iki levélben is az ott felsoroltakon kívül egyéb szerződösszegésről tett említést. Azonban sem ezen, sem az április 7-iki levélben nem jelentette ki, hogy e miatt a teljesítést megtagadja. Az az állítása pedig, hogy alperes május 24-ig az áremelés tekintetében nem nyilatkozott, a ténynek nem felel meg, mert már az április 10-iki levélben jelentette ki az alperesi ügyvéd, amint ez a 23 ÷ alatti mellékletből megállapítható, hogy ügyfele a könyveket az eredeti árban szállítani hajlandó. Május 24-én már felajánlotta alperes, hogyha felperes kívánja, úgy ő a bolti árakat ismét leszállítja, vagyis visszavonja az áremelést. Ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy időközben felperes folyton rendelt és az alperes a munkákat neki az eredeti árakon számlázta.

Késedelem.

A késedelem kérdésében megjegyzi, hogy *A Magyar Nép Művészete* megjelenésére nézve mind a két fél tévesen adta elő a tényállást. A prospektus ugyanis 1907. évben adatott ki és minthogy a prospektus szerint a munkának 5 év alatt kellett volna megjelennie, ennél fogva ez a határidő csak most járt le. Ami pedig a *Magyar Regényírókat* illeti, úgy ismételtén utal arra, hogy már az A) alatti szerződés megkötésekor két sorozat késett, hogy felperes e miatt nem reklamált és nem figyelmeztette az alperest arra, hogy a gyűjtemény ezentúl a prospektusban megjelölt időközökben pontosan jelenjék meg. Minthogy pedig az egész késedelem körülbelül 2 év, ami megfelel az első sorozatnál már a szerződéskötéskor fennforgott késedelemnek, ennél fogva az a körülmény sem indokolhatja a szerződéstől való visszalépést. Újból hangsúlyozza, hogy ő semmiféle áru átadásával nem késett és hogy felperes azokat a könyveket, amelyeket lehívott, pontosan megkapta. Éppen azért nem lehet a jelen esetben a K. T. 353. §-át szigorúan alkalmazni, mert a felperes saját szükséglete szerint köteles volt átvenni, köteles volt lehívni, átvehette a könyveket saját választása szerinti összeállításban, hozathatott bármikor és bármely mennyiséget. Felperes szerint alperes a Magyar Regényírók közzététele tekintetében volt késedelmes. Erre az esetre azonban a K. T. 353. §-a nem vonatkozik. Ha a teljesítésben szükséges előkészítő cselekményről beszélni lehet, úgy esetleg vitatható, hogy másokkal szemben a megjelentetés kötelezettsége az alperest terhelte, felperessel szemben azonban nem, mert vele szemben csak arra kötelezte magát, hogy szükségletéhez képest lehívásra a könyveket szállítani fogja. Felperes maga sem állítja, hogy valamelyik vevője valamely megrendeléstől azért állott volna el, mert egy könyvet nem kapott meg. A felperes azzal is érvel ezzel szemben, hogy alperes nem tudott volna szállítani, ha ő rendelt is volna, mert

hisz a könyvek meg sem jelentek. Viszont azonban épen ő hangoztatja, hogy alperes mint egy nagy nyomda tulajdonosa, valamely sorozatot igen gyorsan lett volna képes kiállítani, ami mellett figyelembe veendő, hogy alperesnek, meg ha késedelmesnek volna is tekinthető, jogában állott volna az utólagos teljesítésre határidőt kérni. Amint felperesnek előadásából is megállapítható, ő tényleg azért nem hívott le, mert saját részlet vevőivel szemben taktikázott, és a Grill-féle szerződés bizonyítja, hogy az ő részletüzleti politikája nem arra irányul, hogy a regényírókra kell dolgozni, hanem elsősorban a lexikonra. Az ezennel 24 ÷ alatt csatolt összeállításból megállapítható, hogy a felperes által eszközölt megrendeléseknél épen azokban az időpontokban mutatkozik nagyobb csökkenés, amikor vagy egyáltalán nem, vagy csekély volt a megjelenés körüli késés. Bizonyítani hajlandó alperes, hogy ő Mikszáthot állandóan sürgette és hogy a késés nem az ő hibájából állott elő. Felperesnek az az ellenvetése, hogy neki ehhez semmi köze, nem áll meg, mert világos, hogy amennyiben Mikszáth alperessel szemben exkuzálható, akkor viszont alperes is exkuzálva van a felperessel szemben. Minthogy pedig a kiadó és a szerző közti jogviszony szempontjából ebben a kérdésben a K. T. 516. §-a irányadó, ennél fogva a kereskedelmi vételre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók és legfeljebb az képezhetné vizsgálat tárgyát, mi értendő a K. T. 516. §-ában említett „kellő idő” kifejezés alatt. A határidő pontos betartása ilyen szerződéseknél nem lehetséges. Ha meg is van állapítva a szerződésben a határidő, azokat szigorúan magyarázni nem szabad. Ezt a felfogást vallja Magyarai Géza, továbbá Koller és Lehmann (l. 25. és 26. alatti idézeteket. Német kiadói törvény 11. §-a). Hivatkozott felperes a tervezet 1178. §-ára, csak hogy a jelen esetben az 1179. §-ra kell figyelemmel lenni. Minthogy a felek már az első szállításoknál eltértek a programtól, ennél fogva a szerződés a későbbi részletek tekintetében is mintegy önmagától eltolódott. Abból, hogy felperes a késéssel megjelent műveket minden fenntartás nélkül átvette, csak azt a következtetést lehet levonni, hogy strikt értelemben vett késedelem be sem állott, és a jóhiszeműség is megkívánta volna, hogy felperes mielőtt emiatt a szerződéstől eláll, felszólítsa alperest a szállításra. A fenntartás nélküli elfogadás esetén még kártérítés sem igényelhető, már pedig ily fenntartás még felperes szerint is csak a per alatt a kontinuitásokra nézve történt. A hallgatás jogi jelentőségére nézve utal a Kuriának a kötelmi jogi döntvénytár II. kötetében 523. sz. alatt közölt ítéletére, Nagy Ferenc véleményére (Kereskedelmi jog kézikönyve 1909. évi kiadás II. kötet 211. oldal) és a Német Reichsgericht 27. és 28. ÷ alatt közölt határozataira. Ugyanezt a nézetet fejtegeti Dr. Ehrlich „Die stillschweigende Willenserklärung” című művében, melyből a vonatkozó idézeteket 29 ÷ alatt mellékeli. Ezek a határozatok a fennforgó esetben azért is alkalmazandók, mert felperes 1910 októberben minden megjegyzés nélkül átvett olyan regényeket, amelyeknél a bevezető tanulmányokat már Schöpflin írta meg.

Mikszáth új regénye.

Felperesnek azon érvelésével szemben, hogy ő 1911 elején is azt gondolta, hogy alperesnek Mikszáthtól egy még meg nem jelent regény kézírata birtokában van, utal a felhozottakon kívül még arra is, hogy midőn 1910 végén „A fekete város” című regény megjelent, alperes a 30 ÷ alatti tanúsága szerint hirdette, hogy ez Mikszáthnak utolsó még kiadatlan regénye. A regényt, a cédulával együtt felperes is megkapta. Szó volt a tárgyalások során egy közjogi vonatkozású regényről is, amelyről alperes azt állította, hogy Mikszáth azt az „Az Ujság” részére akarta megírni. Hogy ez tényleg így volt, azt a 31. és 32. ÷ alatti hírlapi közlemények igazolják. Minthogy ezek a közlemények 1910 május 29-én és június 1-én jelentek meg, világos, hogy felperesnek az az állítása, miszerint ő csak 1911 márciusban tudta meg, hogy Mikszáthtól még egy kiadatlan regény nem létezik, a tényekkel ellenkezik.

Felperes átvételei.

Felperes az 1911 március 30-iki kijelentés dacára átvett könyveket. Nemcsak kivételesen és nemcsak folytatásos műveket, hanem amint ez a 33 ÷ alatti kimutatásból megállapítható, 1910-ben 3479 kor. 30 fillérért, 1911-ben 1697 kor. 29 fillérért, 1912-ben 186 kor. 63 fillérért. Mindezekért a megrendelésekért alperes az úgynevezett *B*) számlán terhelte meg a felperest, s erre a számlára adta felperes a váltót. Elesik tehát ezzel felperesnek az az érvelése, hogy ő alperestől mint kiadótól hozatta ezeket a munkákat. Az összes megrendelő jegyeket alperes azért nem mutathatja be, mert a szokásnak megfelelőleg azokat túlnyomórészt visszaadta felperesnek. Kéri azonban szükség esetére felperest a vonatkozó elszámolások felmutatására kötelezni.

Felperes azzal is érvel, hogy ennek a szerződésnek a gerincét a *Magyar Regényírók* képezték. Ezzel szemben bemutatja alperes a 34 ÷ alatt csatolt összeállítást, amely szerint felperes 1905-től 1911-ig a Magyar Regényírókból 31,340 kor. 50 fillérért, A magyar nép művészetéből 3688 kor. értékű könyveket vett át, ellenben egyéb művekből 166,639 kor. 35 fill. értékűt. Végül becsatolja 35 ÷ alatt az Elek és társa által indított perben kötött egyezség másolatát. A bíróság erre a tárgyalást az idő előrehaladottsága miatt 1912 május 29-ére halasztotta el.

Budapest, 1912 május 28.

Aláírások.

XIV. Tárgyalás.

Dr. Lévy Béla felperesi ügyvéd előterjesztése

1912. Május 29-én.

Dr. Lévy: Tekintetes Választott Bíróság! Azért kívántam felszólalni, hogy azokat az új momentumokat, amelyeket alperesi ügyvéd úr tegnapi felszólalásában előadott, méltassam. Ezek részben a tényekre vonatkoznak, részben pedig új jogi érvek. Természetesen nagyobb súlyt kell a tényekre fektetnem, hiszen a jogi kérdést, legalább azt hiszem, már meglehetősen tisztáztam.

Programm mint tájékoztató.

Alperes azt mondja, hogy a programm tájékoztató és ezt mondtam én is. Igaz. Addig tájékoztató, amíg programm, de a szerződés tartalma lesz akkor, ha a felek szerződést kötnek a programra való hivatkozással. Hisz ezt tették. Változtatások fenn voltak tartva, természetesen nem az én javamra, hanem az alperes javára. De jó lesz arra ügyelni, amit az első felszólalásomban részletesen méltattam, hogy a programmok, prospektusok csekély változtatásokról beszélnek. Hogy a történt változtatások csekélyek-e vagy sem, arról már eleget vitatkoztam. Az „új” szó értelme tekintetében én felkértem alperest, hogy mondjon nekem egy oly esetet, amelyben az új azt jelentette, amit ő allegál és nem azt, amit én. Ez nem történt meg. Most azt mondja azonban alperes, hogy új alatt azt kell érteni, hogy akkor új, amikor a prospektust látja – így emlékszem, hogy tegnap ezt mondtotta, így jegyeztem fel magamnak – de nem akkor, amikor a könyvet megkapja. Hát ehhez nem kell semminő magyarázat.

Goldschmied kihallgatása.

A szerződés előtörténetéből hivatkoztam a Goldschmieddel folytatott tárgyalásokra és utaltam arra, hogy Goldschmied a tárgyalásoknak ezen részét részben a saját cége, részben a mi cégünk részére vezette. Alperes most már az eddigieken kívül azt mondja, hogy Goldschmiedot azért nem lehet kihallgatni, mert én az intencióra kívánom őt kihallgatni, úgy mint König alelnök úr és Gárdos igazgató úr esküjét ajánlotta intenciója bizonyítására. Én sohasem arra akartam kihallgatni Goldschmiedot, hogy saját magában mire fektetett súlyt, hanem kizárólag arra, amit a tárgyalások alkalmával mondott. Utaltam arra, hogy e kérdőpontok lehetnek rosszul vagy jól szövegezve, ez nem jön figyelembe. A kérdés csak az, súlyt fektet-e a bíróság arra, hogy ezen tárgyalásokat megismerje. Ha igen, akkor méltóztassék az ő kihallgatását elrendelni.

Arra vonatkozólag, hogy ez az új volta a munkának mennyiben volt rám nézve jelentős azon az ötszáz, vagy ezer vagy hány példányon kívül, jelesül, hogy a 60.000 kötetet vagy azon messzemenő mennyiséget ebből a kötetből egészben vagy részben fedezhattünk volna, erre vonatkozólag újból csak azt kell mondanom, hogy a szerződés világos. Az illető pontban mindazok a szerzők, akiknek művei nem az alperesnek a kiadótulajdonát képezik, egyaránt fel vannak sorolva. Ezek között ott van Mikszáth is és csak azért vannak felsorolva, mert mint mondtam, a felek ki akarták zárni azt a lehetetlen helyzetet, hogy én esetleg százezer kötetet rendelhessek az illető munkákból és ezzel öt pl. 70 vagy 80.000 korona kiadásának saját javamra való megtérítésére kényszerítsem. Tehát világos, hogy az erre a kötetre nem vonatkozhatott. Goldschmied kihallgatását e kérdésben ismét nem arra kérem, hogy ő hogyan képzelte a dolgot, hanem azt, hogy mi volt a szerződés megkötésekor, mi volt közvetlenül az

előtt a feleknek az akarata, miért szövegezték ezt meg így, miért állapodtak meg ebben, miért kötötték ki ezt a pontot, miért volt megmondva, hogy Mikszáth stb. nem követelhető ilyen különös összeállításban. Már most erre vonatkozólag alperes egy jogi érvet is használ, jelesen hivatkozik egy német bírói határozatra. Itt is konstatálnom kell, bár nem akarok ebben a kérdésben sokat inszistálni, hogy a határozat nem az eredeti helyéről van citálva. Az eredeti helyéről kitűnik az, hogy ez egy 1875. évi eset, amelyben Hamburgban valaki Palmenkernölt árvereztetett el, – öffentliche Ausbietung mint mondja – volt egy prospektus és egy vegyészeti bizonyítvány és a Reichsoberhandelsgerichtnek az volt a döntése, hogy a prospektus a döntő, nem a vegyészeti bizonyítvány. Már most ebből az következik, hogy a könyvek helyettesíthető dolgok és ha a gyűjtemény egy kötete más, már most az ezzel pótolható? Ismét egy olyan logikai művelet, amelynek megengedhetőségét nem kívánom bővebben méltatni.

Áremelés.

Az áremelés kérdésében alperes minduntalan azt mondja, hogy én nem szólaltam fel és nem kellő időben. Már ismételten megmondottam, hogy a szerződés 9. pontja erre nem vonatkozhatik, mert az mulasztásról beszél, nem vonatkozik ellenben pozitív szerződésellenes cselekvésekre és intézkedésekre. De ha vonatkoznék, akkor hogy állana a dolog? Itt be van csatolva egy március 29-ről szóló kívánatlap és erre a válasz, hogy ők magasabb áron adják a munkát. Mi erre azért hivatkoztunk, mert azt adtuk elő, hogy csakis ezen intézkedés folytán, amikor erről embereink jelentést tettek nekünk, volt alkalmunk kutatni, hogy mi is történt és így tudtuk meg nem oly közleményekből, amelyek könyvkereskedők között szokásosak, hanem oly közleményből, amelyet alperes az ő katalógusába vett fel, amely katalógust becsatoltam s becsatolt utóbb alperes is, hogy ő ezen áremeléseket megtette. Március 29-én fogalmaztam én egy levelet és ezt koncertáltam felperessel, 30-án elküldtem. 29-én történt, hogy felperes beküldte a kívánatlapot. Most ebből azt következteti alperes, hogy akkor, amikor a levelet megfogalmaztam, amikor a levél elment, mi erről tudomással birtunk és nem akartunk ez ellen tiltakozni. Erre sem kívánok reflektálni.

Az április 7-iki és 10-iki levelekre vonatkozólag alperes azt mondja, hogy a felperes előadása valótlanúságot tartalmaz. Nem tartalmazhat az valami nagy valótlanúságot, mert hiszen a leveleket én csatoltam be, ezek a per iratainál vannak. Közelebbről megtekintve, mit mondanak ezek? Az április 7-iki levélben én az alperesi ügyvéd úrnak egy levelére válaszolok. Ő azt mondotta ugyanis, hogy én a március 30-iki levélben, amely itt fekszik az iratok között, semminő oly okot nem jelöltem meg, amely a szerződés megsértését tartalmazná. Én kartársi előzékenységből egyenkint, pontonként közlöm vele ezeket az okokat. Ezek között van az áremelés is, „hogy végül az árakat felemelte”. Ebből az alperes azt következteti, hogy én nem szólaltam fel az áremelés ellen. Azt mondtam, hogy április 7-től helyesebben március 30-tól május 24-ig az áremelés tekintetében csend volt. Az alperes azt mondja, nem volt csend, mert itt van az április 10-iki levél. Mi van ebben a levélben? Ebben a levélben az alperesi ügyvéd úr azt feleli a levelem ezen pontjára, hogy neki az áremeléshez joga volt. Ezt sohasem tagadtam. Csak utalok a szerződés 1. és ezzel korrespondáló 5. pontjára. Ő nem mondja, hogy az áremelést visszacsinálja, csak azt mondja, hogy nekünk a régi áron szállítja a munkát. Azt mondja továbbá, hogy neki ehhez joga van. Rendben van, hisz a perben nincs is másról szó, mint hogy ezen elhatározásának, hogy t. i. az árakat megváltoztatja, amint azt tette, a konzekvenciái levonassanak. Már most lássuk a konzekvenciákat. Az alperes azt adta elő, hogy ez nem releváns. Hogyan értsem ezt? miért nem releváns? A szerződés azt mondja, hogy hat hónappal előzőleg be kell jelenteni. Ez nem történt meg, tehát szerződésellenes módon történt az emelés. Ha szerződészerű módon történik, akkor amennyiben az árváltoztatás felfelé vagy lefelé a húsz százalékot eléri vagy meghaladja, a könyveket elfogyottaknak tekinthetem. Erre vonatkozólag a jogomat a keresetben kifejezetten fenntartottam, vagyis az

esetre, ha minden alaptalan volna, amit előadtam, akkor is a bíróságnak a szerződésből folyó konzekvenciákat le kell vonnia. Már most a szerződés szerint fennforog a relevancia akkor is, ha szabályszerű módon történt az áremelés és akkor is, ha nem. Akkor is megvan a maga következménye, ha hat hónappal előzőleg bejelentette volna. Milyen alapon lehet azt mondani, hogy ez a jelen ügyben figyelembe nem jön? Azért, mert a kereset egy bizonyos helyén nincsen felemlítve? Én már kifejtettem véleményemet, hogy a keresetlevelek hogyan értelmezendők és hogyha az egyik lapon valamiről szó van, a másikon nincs és ha nincs minden egyes fejezetben külön szó arról, hogy ez mennyiben változtat a helyzeten.

Késedelem.

Szó esett azután a késedelemről. Itt mindenekelőtt újabb citátumok történtek. Alperes azzal szemben, amit az általa előbb hivatkozott munkákról kimutattam, azt mondja, hogy az ily könyvkereskedelmi ügyletre nem alkalmazhatók a kereskedelmi törvény szabályai, vagy nem úgy alkalmazhatók és jelöl annak Kosack tankönyvében és a régi Endemann-féle tankönyvben külön fejezet szól erről, külön paragrafus. De nem az a fontos, hogy külön paragrafus szól-e erről, hanem, hogy mi van a paragrafusban. Ebben a paragrafusban, megnéztem már, mielőtt még a pert megindítottam s azóta is ismételtén, az van, hogy a könyvkereskedőnek azon ügyletei, mikor a kiadóktól vagy egymástól könyveket vásárolnak, kereskedelmi vételek. Sőt ha alperes megnézte volna azon egyéb írókat, akiket felemlített, pl. Staubot, akkor is azt találta volna, hogy ezek igenis kereskedelmi vételek. Ebből csak az következik, hogy a mi ügyletünkre alkalmazzuk a kereskedelmi törvényt.

Ha a kereskedelmi törvényt és az azt kiegészítő magánjogi szabályokat alkalmazzuk, akkor az következik belőle, hogy a késedelem itt is fontos, a késedelemből itt is erednek jogi következmények és ugyanazok a jogi következmények erednek, mint különben. Arról, hogy a korábbi késedelem a későbbi késedelemre feljogosított, hogy alperes szerint ez a késedelem quasi progresszív lehet, tehát ha az első kötetnél két hónap, az utolsónál 24 hónap lehet, – ez olyan állítás, amelyről nem kell beszélnem.

Alperes a késedelem menthető voltáról beszólt. Sokszor kifejtettem azt, hogy a késedelem kérdésében hagyjuk ki a szerző kérdését, mert ha a késedelem kérdése egyáltalában figyelembe jön a jelen perben, ha szükség van arra, hogy figyelembe jöjjön, vagyis ha a kereset első pontja nem ügyszöveg, értve az alatt azt, hogy a munkák nem készültek el úgy, ahogy elkészülniük kellett volna, akkor már azt a módot is figyelembe kell venni, ahogy alperes a munkákat szállítani akarja. Ne térjünk tehát vissza, hogy fennforog-e ez a késedelem akkor, ha alperes szerződésszerű árút akarja szállítani és mindazt meg kellene tennie, ami a szerződésszerű árú előállítására szükséges, mert hiszen ő azt nem állította elő, nem akarja előállítani és nem képes előállítani. Már most ily körülmények között nem hivatkozhatik alperes arra, hogy az ő késedelme menthető. Akkor volna menthető, ha igenis ily irányban fáradozott volna. Egyébként erre vonatkozólag már nagyon is bőven kifejtettem mindazt, ami kifejtendő. Előadtam, hogy a késedelem akkor, amikor fölszólaltam, több volt egy esztendőnél. Egyébként itt ténybeli helyreigazítás szükséges. Én ugyanis sürgettem a megjelenést. Előadtam, hogy legutóbb 1910 decemberében kérdést intéztem alpereshez, hogy mi van azzal a Regényírókkal? Mi van a két sorozattal, mikor fog megjelenni és mily tartalommal? A felelet az volt: nem tudjuk. Ezután következett hónapok múlva az elállási nyilatkozat. Most alperes azt mondja, ő kérhetett volna utólagos teljesítési határidőt, ha szüksége lett volna rá. Helyes, de miért nem kért? Mert, hogy nem kért, az nem lehet vitás.

Alperes már most azt mondja, hogy itt van a Staub magyarázata, amely szerint nekem kell adni határidőt. Helyes kérem, ha Németországban volnánk, így lenne, mert hiszen 1900 óta a német polgári törvénykönyv 326. §-a alapján ez így van. De Magyarországon sohasem volt

így. A magyar joggyakorlat szerint az utólagos teljesítésre határidőt a késedelmes félnek kell kérnie. Alperes pedig nem kért. Nem is kérhetett azért, mert hiszen akkor, amikor én felszólaltam, ő nem is tudta, hogy mit fog csinálni. Hisz láttuk, mennyi idő kellett, hogy a késedelmet, mint ő mondja, orvosolja.

Alperes azt mondja, hogy ennél a munkánál egyáltalán nem jön figyelembe a megjelentetés időpontja, nem jön pedig figyelembe azért, mert nekem le kellett volna hívnom. Én már fölhívtam a bíróság figyelmét arra, hogy a szerződésnek két külön pontja szól erről. A lehívás a kész munkákra, a 4-19. pontra vonatkozik, erre azonban nem. Ezt a munkát neki el kellett volna kellő időben készíteni.

Utólagos átvételek.

Mi a jogi következménye annak, hogy alperes a munkákat utóbb szállítja és én azokat átveszem. Én az első alkalommal is reámutattam arra, hogy alperes ezen utólagos átvételekre nem hivatkozhatik és pedig több oknál fogva. Nem hivatkozhatik mindenekelőtt azért, mert jogfenntartás történt, másodszor mert kontinuitás, harmadszor mert részteljesítés és pedig elenyésző csekély részteljesítés. Erre alperes felhoz egy csomó citátumot, amelyek csupa oly esetekre vonatkoznak, amelyekben nem történt jogfenntartás és amelyekben az egész mennyiséget átvették. Jelesül ez van abban az Ehrlich-féle citátumban, amelyet felhozott, ez foglaltatik a Nagy Ferenc tankönyvéből, ez foglaltatik a Grill-féle döntvénytárból idézett dolgokban. Én pedig újból csak azt mondom, hogyha alperes a maga jogi felfogása mellett óriási materiális tud felhozni, mint ezt állítja, szükséges, hogy legalább egy oly esetet hozzon fel, amely a mi esetünket fedi. Ilyet azonban nem hozott fel azért, mert nem hozhat fel. De nem kell oly messzire menni, itt van a választott bíróság gyakorlata s az utolsó alkalommal citáltam bíróságnak ez ügyben hozott, véleményem szerint elvi jelentőséggel bíró határozata, hogy részleges teljesítés elfogadásából jogfosztó következményeket vonni nem lehet.

Erre azért kell kitérnem, mert alperes tegnap mutatta be ezeket a részletes kimutatásokat, amelyeket én már a múlt tárgyaláson, miután itt voltak és ideadták nekem, megnézhettem. Ezer koronára teszi ő azt, ami szerinte nem kontinuitás, mert hogy azt, ami kontinuitás, én köteles vagyok tőle átvenni és ő köteles leszállítani, tehát én követelhetem tőle az átvételt és ő viszont tőlem. Kétségbe vonni nem lehet, mert egy több kötetből álló munkának a megrendelése mindig egy egységes ügylet. Ha végig méltóztatik nézni ezt az ezer koronát, kiderül, hogy ennek nagy része tényleg kontinuitás, már a dolog természete szerint t. i. azok, amelyek későbbi kötetekre vonatkoznak. De azt mondja alperes, hogy itt olyan is van, ami első kötetre vonatkozik, pl. a György: Föld és népei első kötete. Az ő felhívására felmutatok egy ily kérdőlapot 1911 november 29-ről. Ezen én kérek három példányt György: Föld és népeiből és azt mondom, hogy már másfél éve kérjük, mért nem adják, mikor fogják adni? Erre a válasz az: „Sajtó alatt.”

Dr. Balogh: Ez nincs benne abban a jegyzékben. Bocsánatot kérek, nincs benne.

Dr. Lévy: Rendben van. Ha nincs benne, akkor más példát idézek. Ön a múlt tárgyaláson azt mondta, hogy György: Föld és népei; ha most visszavonja, erről nem kell beszélnem. Azonban menjünk tovább. Itt ebben a jegyzékben vannak egyes munkák, amelyeknek a jelen perhez nincs közük és olyanok, amelyekből semmiképen sem lehet azt kiolvasni, hogy ezek egyes megrendeléseknek a *kezdőpontjai*. Én már előzőleg kimutattam és alperesnek mint könyvkereskedőnek tudnia kell és tudja is azt, hogy nem minden megrendelés kezdődik ugyanazzal a munkával és nem minden megrendelés, leszállítás kezdődik ugyanannak a munkának első kötetével. Ami a perre vonatkozik, két példány a Regényírók első sorozatának. Tegyük föl, hogy ez az egész sorozatra vonatkozik, vagyis körülbelül 200 korona megren-

delésre. A hátralékos megrendelések tárgya 212.000 korona. Ez a 200 koronás megrendelés, vagy ha kívánja ezer koronás megrendelés, ez legyen az, amely jogfosztó hatállyal bírjon annak ellenére, hogy én kifejezett jogfenntartással éltem? Ha alperesnek akkor, amikor a könyveket leszállította, az volt a véleménye, hogy az nem tartozik abba bele, hogy ez nem kontinuitás, úgy mint én írtam és amint ha kellene és figyelembe jönne, bizonyítanám az illető megrendelésekkel, akkor azt kellett volna mondania, hogy a rendelést visszautasítja, mert nem kontinuitás. De az csak nem képzelhető, hogy ezer korona megrendeléssel, amelynél a rabatt ennek egy töredéke, vagy tegyük fel, hogy ugyancsak ezer korona, de ha az egyéb úton elérhető könyvkereskedői rabattot figyelembe vesszük, csak néhány száz korona, hogy ezzel egy 212.000 koronás megrendelés sorsa eldőljön?

A magyar nép művészete.

Mindez vonatkozik a Magyar Regényírókra. Itt van azután a másik munka: A magyar nép művészete. Erre vonatkozólag az alperes azt mondta, hogy itt mindketten tévedésben voltunk, mert ennek csak – minthogy 1907-ben kezdődött – 1912-re kell megjelenie. Miután ez most tétetett vitássá, az erre vonatkozó programot becsatolom. „A magyar nép művészete öt kötetben jelenik meg, évente egy-két kötet”; alul pedig: „A magyar nép művészete. Tudomásul veszem, hogy a munka 1907. április hótól kezdve három-négy éven belül megjelenik.” Tehát három-négy éven belül, maximum 1911-ben. Tehát a késedelem fennforgott, amikor a keresetet beadtam. Azóta eltelt 13-14 hónap, a késedelem nem orvosoltatott és most is csak három kötete van meg. Az ötkötetes munkából három kötet. Már most azt kell kérdezni, meddig kell eszerint várni? Tényleg úgy van-e a dolog, hogy itt nincsen késedelem soha? mert ha egyáltalában van, akkor már előállt. Alperes szerint én azt mondtam volna, hogy ugyan elálltak emiatt a késedelem miatt egyes ügyfelek a vételtől, de ilyen eseteket nem tudok a belföldre vonatkozólag igazolni. Én már tegnap felszólaltam amiatt, hogy ez nyilván tévedés lehet, ma pedig ezt meg kell ismételnem. Én nem tartom a jelen per szempontjából döntőnek, hogy az én vevőim mit csinálnak, mert nem osztom azt az alperesi véleményt, hogy az eladónak rizikója ugyanaz, mint a vevőé vagy a megrendelőé. Ez két különálló kérdés. Azonban éppen tegnap kaptam egy levelet, amelyben egy gazdasági akadémiai tanár a késedelem miatt az ügylettől eláll. Méltóztatik látni, hogy mégis vannak esetek. Nehogy pedig az alperes azt higgye, hogy ez egy oly munkára vonatkozik, amely nem képezi a jelen per tárgyát, megnyugtathatom, hogy ez a Művészetek történetére vonatkozó megrendelés, tehát igenis a belföldön is vannak emberek, akik elállanak emiatt az ügyletektől és akik ellen mi nem léphetünk fel. Ismétlem, ha a bíróság ezt döntőnek tartaná, ebből az óriási levelezésből, hisz sok ezer részletmegrendelésre vonatkoznak, mert 150.000 koronán felül van az a megrendelés, ami effektuáltatott, bőven fogunk adatokat szolgáltatni arra vonatkozólag, hogy a késedelmet nálunk is figyelembe veszik a vevők és hogy nincs kedvük évek múlva átvenni a műnek további kötetait, amikor már évek teltek el az első kötet kiadása óta és amikor a munka talán sok tekintetben már elavult.

Mikszáth-féle új regény.

A 9. pont szempontjából alperes nagy súlyt fektet arra, hogy mikor tudja meg felperes és mikor kellett tudnia, hogy a Mikszáth-féle regény nincs meg. Erre vonatkozólag bőven szolgáltatott anyag. Nem akarom ezeket ismételni, csak azt akarom megjegyezni, hogy a két közlemény közül az egyik azt mondja, hogy Az Ujság olvasóinak Mikszáth már nem fog kedveskedhetni munkákkal, a másik pedig szintén ujságírói szempontból tárgyalja a kérdést. Mi következik ebből a jelen perre? Hogyan tudhatja azt felperes, hogy azért, mert Az Ujságnak egy tudósítója vagy munkatársa azt írja, hogy Az Ujság részére nem fog többet írni,

nincs regénye az alperes részére sem. Hogy mily regényre gondolt a felperes, azt elmondta saját felszólalásában. Nem a politikai regényre, hanem egy történeti regényre, egy Károlyi-regényre, amelyre vonatkozólag magától Mikszáthtól tudta, hogy ezt a munkát kívánja ezen gyűjtemény részére megírni és itt publikálni. Hogy nem szólaltunk fel későn, azt alperes az első alkalommal megmondotta, mert akkor az első tárgyaláson azt kifogásolta, hogy hisz ez a felszólalás tulajdonképpen még korán jött, én visszautasíthatnám, mert nekem csak tizenkettedik sorozatnál kellene ebben a kérdésben állást foglalnom. Előadtuk azután azt, hogy mindvégig abban a hiszemben voltunk, hogy tényleg van valami tartalékmunka és hogy alperes azért nem nyilatkozik erre vonatkozólag, mert azt bizonyára meglepetésül tartja fenn a per tárgyalására.

Az ügylet gerince.

Alperes azt mondja mindig, hogy furcsa gerince az egy ügyletnek, amelyből a forgalmi kimutatás szerint tulajdonképpen csak csekély mennyiséget vettünk át. Előadta ez irányban az adatokat. Az adatok megfelelnek, de megfelelnek egyuttal a keresetnek is. Megfelelnek pedig a keresetnek azért, mert a keresetben előadtuk, hogy az ügyletnek mindenekelőtt mi a struktúrája: 144.000 korona, ill. 16.000 korona erre a két műre. Fakultative lehet több is, mert a 4-19-re vonatkozólag semmi konzumkötelezettség nincs. Tehát jogilag is lényeges ez. Ténybelileg már csak azért is lényeges, mert 160.000 a 375.000-nek egy igen tekintélyes része. A mi számításunk szerint azért volt lényeges, mert azt hittük, hogy ebből a munkából fogjuk a mi eladásunkat lehetővé tenni. Számításainkat keresztülhúzta ép az alperes. Mindjárt a megjelenés után jött ez a bizonyos *Herzig-féle ügy*, amelyre vonatkozólag bizonyítás van megajánlva. Jöttek a későbbi dolgok és természetesen, hogy ezt nem tudtuk terjeszteni. Mindenütt ott találtuk alperest, még pedig nem mint egyszerű terjesztőt, hanem mint olyat, aki a *Földrajzi társulat* és egyéb kulturális célok részére való juttatás mellett olymódon terjesztett, amely egyes ügyleteknél ki szokott zárva lenni és egyáltalában nem szokásos ily kapcsolatok mellett az ily módon való terjesztés, tehát igenis, aminek a szerződés értelmében a gerincnek kellett volna lenni, nem válhatott azzá, nem pedig azért, mert alperes a szerződést így kezelte.

A szerződés megszegése.

Az alperes azonban azt mondja, hogy én a keresetet már legjobban szeretném meg nem történné tekinteni és hogy a keresetnek második és harmadik lapján nyilatkozom az ügyletről és pedig oly módon, hogy neki adok igazat. Igen sajnálom, de e tekintetben sem oszthatom az alperes véleményét. Mindenekelőtt nem oszthatom a ténykérdés tekintetében t. i. a tekintetben, hogy mi áll a keresetben. A keresetet t. i. tovább kellett volna olvasnia s akkor az is kiderült volna, hogy mi nemcsak hogy versenytilalmi megállapodást létesítettünk, hanem a könyvkereskedelemben szokásos és elérhető nyereségre is szert akartunk tenni. Mihelyt alperes azt mondja, hogy a kereset második pontja áll, akkor ezzel egyuttal ő meghozta az ítéletet. Mert ha a kereset második pontja áll, amely pontját én egész terjedelemben épúgy, mint a keresetet különben magamévá teszem és fenntartom, akkor ebből az következik, hogy mi először is egy oly megállapodást létesítettünk, melynek az volt a célja, hogy két regénygyűjtemény legyen, az egyik a Magyar Regényírók, a másik a Klasszikus Regénytár és hogy minden, ami ezt a célt meghehítség, a szerződés szempontjából szerződésszegés. Ha az igaz, ebből az következik, hogy mindenben, amit alperes tett, a szerződés ellen vétett. Mert hiszen ő mindent megtett arra, hogy több regénygyűjtemény legyen mint kettő, legyen egy olyan, amely minden egyes térrénumon úgy az ő munkája, mint a saját kiadványaink tekintetében bennünket leszorítson. Ha pedig a második mondatot nézzük, akkor megint csak

azt kell mondanom, hogy alperes cselekvősége akár pozitív, akár negatív, akár mulasztás, akár nem, mind egytől-egyig ellenkezik a szerződéssel, mert hiszen hogy követelhető tőlem, hogy én 144.000 koronás forgalmat csináljak kilenc és fél év alatt, amikor hét esztendő kell ahhoz, hogy a munka megjelenjen. Hogy kívánhatja azt, hogy 16.000 korona forgalmat érjek el egy másikkal, sőt még annál is többet, ha lehet, amikor a hét esztendő elteltével még mindig csak háromötöde jelent meg a munkának. Ha ebből a szempontból nézzük a szerződést, akkor egészen más kép tárul elénk, de bármennyire és bármily szempontból fogja alperes a tényállást vizsgálni, mindig csak arra az egy eredményre jut, hogy a kereset az egész ügyletet a maga egészében és minden részletében jogilag és ténybelileg vizsgálja és így jut el arra a konzekvenciára, amelyre eljut. Ha alperesnek úgy tetszik, tekintheti ezt vételnek, amint hogy az, ha a vételre vonatkozó szabályokat alkalmazza, az ő eljárását akkor sem mentheti. Ha alperes messzebbmenőleg akarja a szerződést értelmezni, mint én a keresetben akarom és azt nézi, hogy hogyan kellett ezt az üzleti loyaltás alapulvételével alkalmazni és kezelni, akkor igen sajtószzerű eredményre fog jutni, arra, hogy ő a szerződés megkötése óta egészen végig minden lehetőt megtett arra, hogy én a szerződésnek előnyeit ne élvezhessem. Én kértem alperest, jelöljön meg egy olyan pontot, eltekintve attól, hogy egyáltalában megtagad könyvszállításokat, *jelöljön meg oly pontot, amelyben ő a szerződést nem szegte meg*. Erre kérek most is választ és amikor alperes megtette azt, hogy itt a tárgyaláson is tagadott bizonyos megállapításokat, tehát azt, hogy egy oly megállapodást létesített, amellyel egy új konkurráló regénygyűjteményt bocsátott ki, egy oly regénygyűjteményt, amely akként terjesztett, hogy a közönség előtt diszkreditálta a Magyar Regényírókat és tagadásával szemben a szerződéssel kellett bizonyítani ezen állításomat, akkor, amikor, mondom, így teljesítette a szerződést, akkor alperes végül arra az álláspontra helyezkedik, hogy ebben a szerződésben alkalmaztassanak az etika szabályai, ismételve kérdezem, mily etikai szabályokra gondol, mert én mindenféle szabályt ismerek, de oly szabályt, amely ezt az eljárást mentené, nem.

Ezzel szemben alperes azt mondja, hogy felperes volt az, aki helytelenül járt el, a szerződést megszegte. Szerinte miben áll a felperes rosszhiszeműsége? Az alperes szerint a felperes rosszhiszeműsége abban áll, hogy nem minden ellen támasztott mindjárt kifogást, hogy nem perelt rögtön, hogy bizonyos dolgokat eltűrt. Erre alperes azt mondja, hogy ez ravasz hallgatás. Azután megindítottuk a keresetet. Ő saját eljárásának igazolása céljából néhány történeti adalékot adott elő arra vonatkozólag, hogy milyen volt köztünk a jogviszony, hogyan alakult és hogy ebben a keresetben súlyosan sértő kifejezések vannak az alperes ellen. Az 1911-ben történtek nem igazolják az 1905-1911-ig történeteket és hogy a felperes a szerződésszegések ellen nem szólalt fel azonnal, nem szólalt fel az előtt a régebbi szerződésszegések ellen, mert a jó viszonyt fenn akarta tartani, nem jelenti azt, hogy ezzel jogait elvesztette. Ilyen a szerződésben nincs, ilyen intézkedést abba belemagyarázni nem lehet. A 9. pontban egészen más foglaltatik. Pedig alperes – ezt ismét hangsúlyoznom kell tegnapi felszólalásával szemben – mindig csak azt kívánja, hogy olyan jogszabályok, amelyek annyira kétségtelenek és amelyeket az unalomig elmagyaráztam, úgy hogy a félreértésnek, a jóhiszemű félreértésnek lehetősége ki van zárva, hogy azok a jelen esetben ne úgy alkalmaztassanak, hogy itt valami jogüres tér legyen, amely téren belül mindaz, amit ő csinál, helyes és mindaz, amit én csinállok, helytelen. Ez elvégre is mégsem lehetséges.

Személyi momentumok.

Szándékosan mellőztem az úgynevezett személyi momentumokat. Most is mellőzni akarom, csak azt akarom előadni, hogy amint eddigelé igazolni tudtam azt, amit állítottam, úgy igazolni tudom abban az esetben is, amely eddigelé még bizonyítás tárgyát és bizonyítékok produkálását nem képezte, t. i. a Méhner-esetben. Nem kívánom e részben a bíróság figyelmét hosszasan igénybe venni, mert ez nem nagyon tartozik a jelen perre, de abban a hely-

zetben vagyok, hogy igen klasszikus bizonyítékokkal tudom bizonyítani, hogy mindaz, amit felperes e részben előadott, a valóságnak megfelel.

De arra mégis ki kell térnem, hogy ha a jelen per anyagát, a tárgyalásokat végig méltóztatik tekinteni, nem az derül ki, hogy a felperes viseltetik az alperes iránt oly izzó gyűlölettel. Igen, fel van háborodva, rossz néven vesz bizonyos cselekményeket és ehhez véleményem szerint joga is volt. De nem felperes volt az, aki eltekintve a keresetnek a beadásától, amit szükségesnek tartott, mondom nem ő volt az, aki ebben a perben a személyeskedéseket állandóvá tette. Méltóztatnék a felszólalásokat összemérni, akár a tegnapit a maival, hogy melyik felszólalás az, amelyben ilyen foglaltatik, melyik fél az, amelyik a másikat állandóan sérteni igyekszik a bíróság előtt és a bíróságon kívül, melyik fél az, aki állandóan elterelni törekszik – öntudatlanul vagy öntudatosan, azt mint előbb, most sem kutatom – a per tárgyától a figyelmet. Én csak azt az egyet kívánom e részben kijelenteni, hogy alperes még ott is törekszik az ilyen sértegetésekre, ahol igazán semmi alapja sincs. Hiszen egészen tiszta közöttünk az, hogy azt az egyezséget, amely abban a másik perben létrejött, én épúgy ismerem, mint alperes és ismerem annak az előtörténetét is. Épúgy tudom, mint alperes és ha kell, becsatolhatom, hogy ebben a dologban az alperes indirekte annak a cégnek igen nagy előnyöket juttatott. Juttatott ezen ügyletre vonatkozólag és juttatott más szintén vitás ügyletre vonatkozólag. És ezt csak azért hoztam fel, hogy azt mutassam, miszerint alperesnek nem volt igaza, amikor azt állította, hogy a szerződés tekintetében a felperesnek hanyagsága az oka a mulasztásoknak, hogy a felperes taktikázott, nem dolgozott eleget, hogy ezek a könyvek eladhatók igen könnyen. Az alperes mindezt hiába állítja felperes azon előadásával szemben, hogy ezen könyveket, ezen cikkeket ő a saját eljárásával teljesen diszkreditálta és azok eladását lehetetlenné tette s mégis arra az álláspontra helyezkedik, amelyre helyezkedett, hogy másnak mégis juttat valamit a loyaltásból, nem pedig kedvezményből. Nem kedvezményt kért a felperes a kereset előtt, nem kedvezményt kért e perben, hanem az ügynek jogi alapon és a tisztesség alapján való elbírálását. Miért nem akarta alperes tenni ezt, mielőtt a kereset beadatott. Miért nem akarta alperes tenni azóta, ennek kutatása nem az én feladatom.

Én, habár tudatában vagyok annak, hogy túlságosan magyaráztam, túlságosan fejtegettem ennek az ügyletnek minden egyes vonatkozását, mégis azt kell mondanom az utolsó felszólalásomban, hogy ezt joggal tettem, mert én nemcsak a bíróság előtt kívántam a dolgot feltárni, nemcsak a bíróság részére kívántam a tényállást tisztázni, hanem alperest is meg akartam győzni arról, hogy szerződéseket így teljesíteni nem lehet és aki így teljesíti a szerződést, az a jognak oltalmára igényt nem tarthat. Úgy látszik, hiába.

Alperes azt is állította, hogy én a kártérítésre vonatkozólag igényemet elejtettem, vagy alaptalannak tartottam. Ezt mondotta tegnap. Én azt mondom, ha mindaz igaz volna, amit alperes állít, ha mindenben megfelelne az ő felfogása, abból legfőleg csak az következhetnék, hogy alperes elmarasztalandó a váltók kiadásában és a kártérítési igényről nem lehet szó. Ezzel nem mondtam, hogy a kártérítési igényem alaptalan. Hogy mennyire nem tartom alaptalannak, ezt az előzőkben kifejtettem.

Alperes egy kérdést intézett még hozzám a váltókra vonatkozólag. Erre a kérdésre is meg akarok felelni. Az ő birtokában ez idő szerint egy váltó van, amely 1912 július 15-én esedékes és ennek összege 28.348 korona 29 fillér. A multkor előadtam, hogy május 15-én beváltottam előzetes levelezések után a 26.590 korona 94 fillérről szóló váltót és kiegészíttem ezt most azzal, hogy van egy 7331 korona 53 fillérről szóló váltó, amely azonban már előzőleg kifizettetett, még a kereset beadása előtt. E váltók tekintetében én tévedésben voltam, mert azt hittem, hogy még az alperesnél van, holott ezt már a per indítása előtt kifizettem.

Ítéletet kérek ezek után és azt is kijelentem, hogy bármit mond is alperes tovább ebben az ügyben a bíróság figyelmét igénybe venni nem fogom.

Dr. Balog Arnold alperesi ügyvéd előterjesztése:

Elnök: Kiván alperes jogával élni?

Dr. Balog: Egész rövid felszólalással vagyok bátor erre kiterjeszkedni annál is inkább...

Elnök: A bíróság nézetének adok kifejezést... Ne beszéljünk-e az egyezségről hivatalosan?

Dr. Balog: Nem, kérem. Méltóságos uram! Azon körülmények között, amelyben vagyunk, nem tudom, hogy felperes minő elégtételt szolgáltatathat és minő egyezséget ajánlhat. Nekem fogalmam sincs. A magam részéről befejezni kívánom a vitát.

Elnök: Tessék kérem a végszóval élni.

Dr. Balog: Nagyon szépen megköszönöm a felperes úrnak, hogy nemcsak a bíróságot akarta meggyőzni, de az alperest is. Nagyon szépen megköszönöm, hogy oly tárgyilagos érvekkel akarta meggyőzni, amely tárgyilagos érveknek egész halmaza a 21 nyomtatott oldalra terjedő keresetben van, amely érveknek azon bizonyos részét izlésem tiltja a bíróságnak újra előadni. A másik része ezen érveknek volt Révai Mór úr felszólalásában és ha netalán az alperesnek a keresetre adott válaszában, valamint Révai Mór úr beszédjében adott válaszában volt némi él, akkor talán a felperes ne tegyen összehasonlítást a tegnapi és a mai beszéd között, mert felperesnek könnyű a helyzete, abban az egy tekintetben t. i. könnyű, hogy neki nem volt ilyen keresettel dolga és neki nem volt Révai Mór úr beszédjére reflexiója. Ez csak egész röviden a személyi kérdésnek az elintézése.

Az „új” regény.

Kénytelen vagyok azonban néhány kijelentést tenni azért, mert egyrészt provokáltattam tárgyilag a kijelentésekre, másodszor pedig a felperes előadásában új dolog is volt. Provokáltattam, mert a felperes úr azt mondotta, hogy az új regényre nézve mondjak egy oly esetet, amikor úgy magyaráztattott az „új” szó, mint ahogy én magyarázom. Nem tudom, hogy érti ezt a felszólítást a felperes úr, hogy volt-e az életben eset, vagy volt-e bíróság előtti eset. Én őszintén kijelentem, egyetlenegy ilyen esetet sem ismerek, mert az „új” szónak ebben a vonatkozásban való értelme, nem hiszem, hogy valaha vitás lett volna. De a felszólítás deplacirt. Talán én hozhattam volna fel azt, hogy mondjon a felperes egy olyan esetet, amikor bíróság előtt az mondatott volna ki, hogy ily vonatkozásban vagy hasonló vonatkozásban az új regény annyit jelentene, hogy nemcsak új abban a momentumban, nemcsak új abban a vonatkozásban, hogy cime nem tudatik még, hanem abban a vonatkozásban is, külön kikötés nélkül, hogy más gyűjteményben eddig meg nem jelent és meg nem jelenendő műről van szó. Ez az egyik.

Mikszáth-kötet szállítása.

A másik dolog, amit meg kell mondanom, hogy a felperes ismét előhozta ma azt a kérdést, hogy Mikszáth regénye ki van zárva ebből a 60.000 kötetes átvételből. A szerződés világosan szól erre nézve. Ki van zárva Mikszáth minden műve. Itt kivétel nincs. A felperes bizonyítékot fel nem hozott, de fel sem hozhatott egyebet, mint amit más dolgokra felhozott, hogy Goldschmied és Révai urak mit beszéltek, mint ő, a felperes úr mondotta, hogy mi volt a felek akarata a szerződés megkötésénél. Ezt akarja bizonyítani. A felek akarata alatt ő mindig Goldschmiedot és a Révai részvénytársaságot érti és elfelejti azt, hogy oly vehemens támadásban részesítette a laikus König Gyula urat a felperesi ügyvéd úr is, a felperes vezérigazgató úr

is amiatt, mert bizonyítást akart ajánlani intencióira. A felek akarata vagy intenciója, ez lényegében ugyanaz. És bizonyítás egyikre sem foganatosítható.

Áremelés.

Ami az áremelést illeti, sok szót nem fogok vesztegetni rá, de konstátálom, hogy az áremelés tekintetében a felperes maga sem tagadhatja azt, hogy egy ilyen komplet szerződés valamely lényegtelen pontjának megsértéséért a szerződés felbontását, illetőleg a teljesítés megtagadását nem kérhetné. De ma egy új dolgot adott elő a felperes és erre kell a bíróság figyelmét felhívnom. A felperes ugyanis egy egészen meglepő dolgot produkált itt. T. i. azt mondta, hogy a kereset hetedik fejezetében ő kérte azt, hogy amennyiben egyébként a bíróság az álláspontját nem fogadja el, akkor a szerződés 1., valamint 5. §-a értelmében elfogyottaknak tekintse ezen műveket. Bocsánatot kérek, ha ezt az állítását és kereseti kérelmét fenntartja és ha a bíróság ezen most előadott kereseti változtatást elfogadná, aminthogy az szabálytalan volna, a tárgyalás ezen keretében fenntartom magamnak a jogot, hogy arra bőségesen reflektáljak. De meg vagyok róla győződve, hogy a bíróság ezt nem fogja tenni.

A 7. fejezetében a keresetnek, amelyre vonatkozólag ismételt fenntartom, hogy ahol reassumálja a felperes keresetét, a szerződésbontó okokat, nem foglaltatik benn, mondom, a 7. fejezetben a petitum nem az, hogy a bíróság ítéljen ebben a kérdésben, hanem a petitum az, hogy „ehhez való jogunkat fenn is tartjuk arra az esetre, ha a tekintetes Választott Bíróság azon az állásponton volna, hogy a felemelésről való értesítés elmulasztása, valamint a Franklin-Társulatnak rendszeres és sorozatos szerződésszegése nem jogosít fel bennünket arra, hogy az egész ügylet tekintetében teljesítés helyett a nem teljesítés miatti kár megtérítését követeljük.”

Méltóztatik látni, sem a 7. fejezetben, sem pedig a konklúzióban, ahol előadja kereseti kérelmét, a 11. fejezet kereseti részletezésénél ezt a kérelmet elő nem terjesztette. Ma pedig nem terjesztheti már elő. Ha szükség lesz rá, majd rátérek erre.

Késedelem.

A késedelem kérdésénél ma hallottam azt, hogy felperes nálam sürgette a megjelenést. Eddig csak azt hallottam, hogy egyszer kérdést intézett, hogy mikor fog megjelenni a mű. Hogy sürgette volna a megjelenést, azt bátor vagyok tagadásba venni. A felperes azt állította, hogy az utolsó munka 24 havi késedelemmel jelent meg. Ez téves felfogás, mert nem úgy kell venni, hogy az utolsó munka hány havi késedelemmel jelent meg, hanem úgy hogy az egyes sorozatok között mennyi késedelem volt. Tehát az összes késés, ami volt, összevéve az összes sorozatokat, az legfeljebb 24 hónap lehetett, de ez sem teljesen, úgy tudom, csak 19.

Utólagos teljesítésre határidő.

Azután szólott ismét felperes az utólagos teljesítésről. Ez rendkívül kedvenc témája neki. Nem kértem az utólagos teljesítésre határidőt. Persze, ha kértem volna, az lett volna a válasz, hogy ilyennemű ügyletre, mint mégis mondta beszédében, sőt meg is mondta keresetében, ilyennemű ügyletre nincs utólagos teljesítési határidő. Utólagos teljesítésre az kér határidőt, aki késedelemben van. Kimutattam, hogy nem voltam késedelemben, kimutattam különböző okokból. Először hivatkoztam éppen az ő általa idézett kereskedelmi törvényre is, másodszor kimutattam, hogy nem voltam késedelemben azért, mert ha valaki elnézi éveken át, sőt a szerződés kötésénél is tudomással bírt arról, sőt mint nagykiadó és nagy részletüzlettulajdonos a maga vállalatában is tisztában van azzal, hogy a művek nem jelennek meg pontosan, akkor

késésről lehet szó, de terminus technikusként késedelemről nem lehet szó, utólagos teljesítésre tehát határidő egyáltalán nem szükséges, hogy kéressék. Egyébként a felperes ennek el is vágta az útját, mert egyszerűen nem felszólított, nem felszólalt, amint ő mondja, hanem rögtön írt egy levelet, hogy a „teljesítés helyett kártérítést kérek.”

A felperes ennél a kérdésnél, amelyet tegnap bőven tárgyaltam, hogy vajon van-e késedelem azért, mert a felperes nem hívta le a műveket, a felperes ismét előadta azt az érvelést, hogy nincs késedelem, mert a lehívási kötelezettség csak a szerződés 4-19. munkáira vonatkozik, mert csak készletben vannak. Itt ezt tartozik lehívni. Engedje meg a felperes, hogy a szerződés 2. a) pontjára hivatkozzam.

Tehát én nem vagyok jogosítva szállítani. Neki van kilenc és fél évi határideje. Ezalatt hozathatja tőlem, joga van bármi határidőben hozatni az első sorozatot, joga lett volna egyáltalában nem hozatni. A második része a dolognak a 60.000 példányra vonatkozik.

Lehívási jog vagy kötelezettség?

Lehívási kötelezettség van vagy nincs? Ami azt illeti, hogy én becsatoltam egy kimutatást, amelyben a nem folytatólagos, nem kontinuációs műveket összeállítottam, erre a felperesnek egy jellemző megjegyzése volt. S ez az, hogy mi ez a csekély mennyiség a 212.000 koronás hátralékhoz képest. Hát szóba jön itt a 212.000 koronás hátralék? Hát lehet összehasonlítani nem egynemű dolgokat?

Én bemutattam az 1910. éves forgalmat. Ha hozzá méltóztatnak venni a Magyar Regény-írókat, amelyből csak két példányt vett át mindössze, akkor kijön ugyanaz a forgalom, amit itt 1910-ben ezekből a munkákból csinált. És ismét felhívom a bíróság figyelmét arra a jellemző tényre, hogy én ezt a kifogást nem most tettem meg, hanem már a múlt év novemberében és azóta is többször. Ennek dacára mindig hivatkoztak le, folyton kontinuációs, nem kontinuációs műveket és mindig erre a számlára.

Ami azt a megjegyzést illeti, hogy nekem lett volna kötelességem vele közölni az ő jogainak megóvása végett, hogy: figyelmeztetek, ezek nem kontinuációs művek, utalok arra a levelemre, amelyet május nem tudom hányadikán írtam, be van csatolva, amelyben kijelentettem azt, hogy tekintet nélkül a kontinuációra vagy nem kontinuációra, minden művet kivétel nélkül szállítani fogunk. Ahhoz tehát, hogy a felperes az ő jogait megóvjva külön, az nem volt szükséges.

Bizonyára tévedés, amit a felperes nekem, az alperesnek imputált. Nem képzelhetem, hogy más volna, hogy az utolsó tárgyaláson azt mondta felperes, hogy az alperes megtagad könyv-szállításokat. Ezt lapsus linguae-nál másnak, szóbotlásnál másnak nem tulajdoníthatom, mert én több ízben állítottam a bíróság előtt, hogy sohasem tagadtam meg a szállítást, de felperes sohasem állította, hogy egyetlenegy lehívást is megtagadtam volna. Ez nagyon lényeges dolog, azt hiszem, szükséges volt felhoznom.

Befejezés.

Ezekután talán be is fejezhetném felszólalásomat, be is fejezem a pert. A magam részéről több előadni valóm nincs. Csak azt az egyet fűzöm még hozzá, hogy én sem az ellenfelemet, sem a tekintetes bíróságot, sem a perrel, sem a felszólalásaimmal zaklatni nem akartam. Hogy az ellenfélnél ez mennyiben volt meg és mennyiben nem a keresettől kezdve, azt a bíróság fogja elbírálni.

Elnök: A tárgyalást befejezettnek nyilvánítom. Tessék visszavonulni és költségeiket felszámítani.

Dr. Balog: Felszámítom költségeimet: 62.000 korona váltó visszaadása, 270.000 koronás szerződés teljesítésének megtagadása; 1.100.000 korona kártérítés után skála szerint kérem a költségemet megállapítani.

Elnök: Ön is kívánja megállapítani?

Dr. Lévy: Nem kérem. Amit a bíróság ebből komolynak vesz, méltóztassék az én kérelmemnek tekinteni.

A tanácskozás után:

A bíróság a tanácskozást elhalasztja. A határozathozatalra a felek be lesznek idézve. Az urak közben talán óhajtják az egyezséget megkísérelni. Az alapszabályok értelmében kötelességem az urakat az egyezségre felhívni és ezt most egészen hivatalosan tesszük. Ha közben létrejönne az egyezés, tessék azt esetleg bejelenteni.

XV. Tárgyalás.

1491/1912.

Az alantírt napon a bíróság az egyezség sikertelen megkísérlése után következőleg

ítélt:

Felperes keresetével elutasítatik.

A perköltségeket a bíróság kölcsönösen megszünteti, és ennél fogva a feleket végrehajtás terhe alatt arra kötelezi, hogy a 8000 K-ban kirótt tőzsdei ítéleti illetékből 4000-4000 koronát három nap alatt fizessenek le a tőzsde pénztárába.

Felperesi ügyvéd díjai 16000 K-ban, alperesi ügyvéd díjai 14000 K-ban állapíttatnak meg saját feleik irányában.

Indokok:

Kereset tartalma,

Felp. a keresetben a következőket adja elő:

Ő 1904. elején a Klasszikus Regénytár című kiadmányának előkészítésével foglalkozván, megtudta, hogy az alp. hasonló vállalatot kíván létesíteni, és minthogy a magyar könyvpiacot két hasonló körű regénytári vállalatra tulságosan gyöngének vélte, módot keresett arra, hogy az alperessel valami megállapodásra jusson. Így jött létre 1904. április 8-án egy oly megállapodás, amellyel ő arra kötelezte magát, hogy az alperes által kiadandó 50 kötetes külföldi regénygyűjteményből 225.000 kötetet átvesz annak fejében, hogy az alperes a maga kiadmányát nem akkor, hanem csak később adja ki. Rövid idő múlva azonban belátta az alperes is, hogy a magyar könyvpiacra egy második külföldi regénytárnak csekélyek volnának a kilátásai, s ennél fogva készséggel belement újabb és oly tárgyalásokba, amelyek azt célozták, hogy a külföldi regények kiadásáról egyáltalában mondjon le. E tárgyalások eredményeképp jött létre 1905. május 24-én a keresetben a ÷ a. csatolt okiratba foglalt szerződés, amely szerint az alperes elállott a külföldi regények gyűjteményének kiadásától, viszont felperes arra kötelezte magát, hogy az alperes által kiadott „Magyar Regényírók” című kiadmányból, valamint az A) alatti szerződéshez fűzött jegyzékben felsorolt egyéb publikációkból 1905. április 1-től számítva 1914. december 31-éig kilenc és $\frac{3}{4}$ év alatt összesen 375.000 K netto árú könyveket átvesz. A szerződés 6. pontja szerint felperes arra kötelezte magát, hogy a „Magyar Regényírók” gyűjteményével konkurráló, azaz több régi és új magyar írók regényeit egy nagyobb gyűjteménybe összefoglaló vállalatot a megállapodás tartama alatt nem fog közrebocsátani, viszont az alperes arra kötelezte magát, hogy a külföldi klasszikus regényírók munkáiból nagyobb gyűjteményes kiadást a megállapodás tartama alatt nem rendez. Ezzel a felperes azt kívánta elérni, hogy a magyar könyvpiacra csak két ily regénytár legyen forgalomban: az egyik a külföldi, a másik a magyar regények tekintetében és hogy így az ő Klasszikus Regénytára a külföldi regényekre nézve ugyanúgy versenytárs nélkül álljon, mint az alperesnek Magyar Regényírók című vállalata a magyar regények tekintetében. Az a kikötés, hogy alperesnek nem áll jogában a saját Magyar Regényírók című kiadmányának értékét egy más, szintén régebbi és újabb regényírók műveiből összeállított munkával devalválni, a szerződésben kifejezetten benne nem foglaltatik ugyan, de felperes szerint csak azért nem, mert ez a dolog természetéből folyik; szükségképeni következménye volt az ügyletnek, miért is annak külön kiemelését fölöslegesnek tartotta. Az általa átveendő könyvmennyiség zömét és ennél fogva az ügylet főtárgyát a Magyar Regényírók képezték, mely 60 kötetes

kiadmányból összesen 90.000 kötet átvételére kötelezte magát. Hasonló, bár csekélyebb t. i. 16.000 koronáig terjedő volt a kötelezettsége Malonyay Dezső: A magyar nép művészete című mű tekintetében. A többi kiadmány tekintetében ily kötelezettség nem terhelte, jogában állott tehát szabadon választani a felsorolt kiadmányok között.

Felperes szerint alperes az A) ÷ a. szerződést több pontban megszegte. Megszegte elsősorban a Magyar Regényírók tartalma tekintetében vállalt kötelezettséget. A Magyar Regényírók tartalmát a szerződés kiegészítő alkatrészét képező prospektus írta elő, amely szerint a gyűjteménybe felveendő művek között szerepelt Mikszáth Kálmánnak egy új regénye is. Ezt az új regényt alperes a gyűjteménybe fel nem vette.

A mű irodalmi becsét főleg azok a bevezető tanulmányok képezték volna, amelyeket Mikszáth Kálmán tartozott volna megírni. Ezekből négy hiányzik.

Késedelembe esett az alperes a Magyar Regényírók közzététele tekintetében, amennyiben a kiadmánynak 1904. szept. havától kezdődőleg félévi időközökben közrebocsátandó tizenkét 5-5 kötetes sorozatban kellett megjelennie, az utolsó sorozat tehát 1910. első felében lett volna közrebocsátandó, ennek ellenére azonban még 1911. elején két teljes sorozat hiányzott.

Ugyancsak késedelem terheli alperest Malonyay Dezsőnek: A magyar nép művészete című kiadmánya tekintetében, amelynek 1910-ig meg kellett volna jelennie, azonban 1911-ig öt kötet helyett csak két kötet jelent meg.

Megszegte alperes a versenytilalmi kikötést, amennyiben Ujabb Írók Könyvtára címén egy oly szépirodalmi gyűjteményt bocsátott közzé, amely a magyar írók munkái mellett külföldi klasszikusoknak nevezhető regényeket is foglal magában, miáltal a Klasszikus Regénytár elhelyezését lehetetlenné tette.

Meg nem engedett verseny útján, különösen a Magyar Írók Aranykönyvtára című gyűjtemény közrebocsátásával megnehezítette a Magyar Regényírók és az A) ÷ alattiban lekötött egyéb művek elhelyezését, sőt ezt egyenesen lehetetlenné tette azáltal, hogy a szerződés megkötése után a saját részletüzlete útján a legnagyobb erővel és erőszakkal éppen azokat a cikkeket terjesztette, amelyek terjesztése tekintetében a szerződést a felperessel megkötötte.

Végül megszegte a szerződésnek azt a pontját is, mely szerint a könyvek bolti árának megváltoztatásáról a felperest hat hónappal előzetesen értesíteni tartozott.

Mindezek folytán felperes 1911 március 30-án közölte az alperessel, hogy tőle a teljesítés helyett szerződésszegő magatartása által okozott kárának megtérítését igényli.

Miután az előadottak szerint felperes a jövőben az A) ÷ a. alapján könyveket átvenni nem tartozott, az alperes azonban 62.270 K 71 f. előlegváltót kapott anélkül, hogy azok ellenértékét szállította volna, ennél fogva a kereset elsősorban arra irányul, kötelezze a bíróság az alperest ezen váltók visszaadására, ennek elmulasztása esetén pedig arra, hogy a 62.270 K 71 f-t és annak az ítélet jogerőre emelkedése napjától folyó 5% kamatait fizesse meg. További kérelem az, hogy az alperes kártérítési kötelezettsége megállapíttassék. Kártérítési igényét a felperes a keresetben a következőkben részletezte:

Miután az A) ÷ a. kötlevel alapján az alperes még 511.263 K bolti, illetve 212.295 K netto árú könyvet tartozott volna szállítani s azok eladása útján felperes 104.869 K tiszta haszonra tehetett volna szert, alperes a K. T. 353. és 271. §§. értelmében ezen összeget megtéríteni tartozik.

Az alperes azon ténykedése, hogy a szerződés szelleme és annak intézkedései ellenére egyrészt a Magyar Regényírók és az A) ÷ a. kötlevel egyéb tárgyai tekintetében felperesnek versenyt támasztott, másrészt magának a kiadmánynak kelendőségét is aláásta, az A) ÷ a.

alapján átvett 162.905 K netto árú könyv elhelyezésének költségét a 378.487 K bolti ár 15%-ával, vagyis 56.773 K-val emelte, azaz ugyanezen összeggel csökkentette felperesnek az ezen könyvek eladása útján várható hasznát.

Azon ténynél fogva, hogy Malonyay: A magyar nép művészete és Beöthy: Művészetek története című művek szállítása elmaradt, a terjesztése érdekében kifizetett 2800 K jutalék fele, vagyis 1400 K elveszett.

Végül az alperes szerződésszegései teljesen meghiusították a Klasszikus Regénytár sikerét, s azt eredményezték, hogy jöllehet felperes eredetileg a kiadmányt legalább 20.000 példányban szándékozott közrebocsátani, s első köteteit 10.000 példányban nyomatta, abból mindössze csak 4000 példányt tudott elhelyezni s azt is csak a legnagyobb áldozatok árán. Miután pedig e kiadmány megindításakor a munka kelendősege fennforgott, s annak egy-egy példánya után felperes átlag 65,15 K haszonra tett volna szert, amelytől kizárólag az alperes szerződés-szegése folytán esett el, e címen az alperes 912.000 koronát tartozik megtéríteni.

A kárösszegben való marasztalás iránt kérelem nem terjesztetett elő.

A bíróság a felperes részéről felhozott ezen panaszokat részben alaptalanoknak, részben olyanoknak találta, amelyek a kereseti kérelmeket nem indokolják.

Mikszáth új regénye.

Ami elsősorban a Mikszáth Kálmán-féle új regény kérdését illeti, úgy e tekintetben felperes arra hivatkozott, hogy a prospektus dült betűkkel, feltűnő módon említi meg ezt a regényt, mint a gyűjtemény legbecselesebb kötetét. Mikszáth Kálmán nevének ilyen kiemelése – mondja a kereset – korántsem véletlennek műve, hanem előzetes hosszas megbeszélések eredménye. A kiadmány összeállítása nem volt szerencsés, sok régi, elavult, értéktelen, méltán elfeledett regény vétetett abba fel, a kiállítás nem volt megfelelő, az illusztrálás egészen gyarló volt, hiányzott az egész kiadmányból az aktualitás és érdekesség. Ily körülmények közt különös súlyt fektettünk arra, hogy a kiadmánynak legyen legalább egy oly kötete, amely a közönség figyelmét feléje tereli. Ezt a vonzó erőt véltük Mikszáth Kálmánban megtalálni, akinek neve, népszerűsége egymaga is képes volt biztosítani a vállalat sikerét, ezért kötöttük ki azt, hogy a munkában Mikszáth Kálmán egy új művének kell szerepelnie és ezért állapotunk meg abban, hogy a prospektusnak kiemelkedő módon kell arra a közönség figyelmét felhívni.

A keresetben foglalt ezen előadással szemben az alperes azzal érvelt, hogy a szóbanforgó prospektus már 1904-ben, hónapokkal az A) ÷ a. szerződés megkötése előtt bocsátatott közre, a felperes tehát annak tartalmára ingerenciát nem gyakorolhatott. Felperes erre viszont a következőket adta elő: A Magyar Regényírók eszméje az Aufrecht és Goldschmied cég tulajdonosától, Goldschmiedtől ered, aki már régebben közölte az alperessel azt a tervet, hogy ki kellene adni régi jeles írók műveit élő neves írók új, még meg nem jelent műveivel együtt, egy gyűjteményben és evégből szerződni akart az alperessel. Már ezen tárgyalások során hangsúlyozta Goldschmied, hogy a vállalat sikerének biztosítása érdekében Mikszáth közreműködésére és Mikszáth egy új regényére szükség van. Mikor azután felmerült a kollízió a külföldi regényírók miatt és arról volt szó, hogy úgy felperes, mint Goldschmied a Magyar Regényírókból vegyenek át bizonyos mennyiséget, ismét szóba került, hogy az egyes írók mely művei vétessenek fel a gyűjteménybe. Az 1904-ben folytatott ezen tárgyalások során is hangsúlyoztatott, hogy Mikszáth új regényére feltétlenül szükség van. Természetes, hogy később, midőn az 1904. évi megállapodás az A) ÷ alattira konvertáltatott, a korábban kibocsátott prospektus szolgált alapul, joggal mondható tehát, hogy a prospektusnak Mikszáthra vonatkozó része nem véletlennek műve, hanem következménye annak, hogy a felperes

Mikszáth közreműködésére, főleg pedig az új regényre különös súlyt fektetett. Az alperes mindezeket tagadta, de különösen tagadta azt, hogy a felperes akár csak egyetlenegyszer kijelentette volna azt, hogy az „új regény” kifejezést úgy értelmezi, hogy Mikszáthnak egy teljesen új, vagyis könyvalakban még egyáltalán közzé nem tett regényét kell a gyűjteménybe felvenni. Szerinte a prospektusban csupán azért szerepel az „új regény” kifejezés, mert szándékában állott a Magyar Regényírókba Mikszáthnak egy oly regényét is besorozni, amely csak a prospektus közzététele után fog megírni, amelynek a címét tehát éppen ezen okból akkor még nem lehetett közölni. Arról, hogy e regényt ezen gyűjteményben kell legelőször publikálni, egyáltalán szó sem esett.

Magában a prospektusban használt „új regény” kifejezésből a feleknek arra a szándékára, hogy Mikszáth megírandó regényét legelőször a Magyar Regényírókban kell publikálni, határozott következtetést levonni nem lehet. A felperes részéről említett korábbi tárgyalások pedig a kifejezésnek a jelen szerződés szempontjából való értelmezésénél súllyal már azért sem bírhatnak, mert azok eredménye gyanánt a fentebb előadottak szerint nem a Magyar Regényírók, hanem az alperes által közrebocsátani szándékolt külföldi regénygyűjteményre vonatkozólag jött létre megállapodás. Ily körülmények között a bíróság a kifejezés jelentőségének mérlegelésénél csupán a Magyar Regényíróknak a prospektusban vázolt jellegéből és céljából indulhatott ki, Mikszáth Kálmánnak a prospektusban közölt levele szerint: „...benne legyen a gyűjteményben minden magyar regényíró, akit olvastak és akit olvasnak, legjobb, legjellegzetesebb tulajdonságait és egyéniségét leginkább kiemelő műveivel..., sorba feltűnnek az irodalmi izlések és divatok..., a gyűjtemény amellett, hogy élvezetes, sőt érdekfeszítő egész könyvtárral ékesít fel egy-egy magyar úriháza, egyszersmind magasabb kulturális feladatot teljesít, mert a művelt olvasó előtt teljesen kidomborult képét állítja a magyar elbeszélő művészet, valamint a nemzeti próza és nyelv fokozatos fejlődésének.” A műnek most vázolt jellegét és célját szem előtt tartva, semmikép sem mondható, hogy a gyűjtemény legfontosabb kötete az új regény lett volna. Kétségtelen, hogy a felperes, ha valóban oly nagy súlyt vetett volna arra, hogy a gyűjteménybe egy másutt még egyáltalában közzé nem tett regény veendő fel, ennek a szerződésben világosan kifejezést adott volna vagy legalább a saját könyvjegyzékeiben, amelyekben a Magyar Regényírókat hirdette anélkül, hogy az új regényre, mint először itt publikálandóra, a közönség figyelmét nyomtatékosan felhívta volna. Megerősíti a bíróságot e felfogásában az a körülmény is, hogy a felperes 1911 elejéig egyszer sem érdeklődött az alperesnél aziránt, vajjon Mikszáth az új regényt megírta-e már és mikor fog az megjelenni, ami annál feltűnőbb, mert Mikszáth 1910 májusban meghalt és így, ha valóban az lett volna az intenciója, hogy egy teljesen új regény vétessék fel a gyűjteménybe, legalább akkor kérdést intézett volna az alpereshez. Mindezekre való tekintettel és minthogy alperes felvette a gyűjteménybe Mikszáth utolsó regényei egyikét, amely már a szerződés megkötése után tétetett közzé, felperes ezen panasa alaposnak el nem fogadható és ő az új regény hiánya okából a további teljesítést meg nem tagadhatja, tehát teljesítés helyett kártérítést sem igényelhet.

Késedelem.

Alaptalan az a panasz is, hogy az alperes a Magyar Regényírók közzététele tekintetében késedelembe esett. A 6. ÷ alatt csatolt kimutatásnak a felperes részéről vitássá nem tett adatai szerint a mű I-X. sorozatai a következő időpontokban jelentek meg: 1904 október, 1905 május, 1905 október, 1906 július, 1906 december, 1907 június, 1908 február, 1908 november, 1909 október és 1910 november. Az ezek szerint egyes sorozatoknál előfordult késések miatt a felperes egyetlenegyszer sem szólalt fel, a határidők betartására az alperest nem figyelmeztette, a mű befejezését nem sürgette, nem jelentette ki, hogy a teljes gyűjteménynek a prospektusban jelzett határidőn belül való közzétételéhez ragaszkodik, magatartásából, hall-

gatásából tehát arra kell következtetni, hogy a megjelenés módjával meg volt elégedve. Helyesen fejtette ki az alperes, hogy ily körülmények között késedelem nem forog fenn, mert az egyes sorozatok megjelenésének időpontjai a felperes hallgatólagos hozzájárulásával kitolódtak, amiből egyszersmind az is következik, hogy az alperes, amidőn a felperes előzetes megintés nélkül 1911 március 30-án kijelentette, hogy a teljesítés helyett kártérítést követel, az utólagos teljesítésre határidőt sem tartozott kérni, jogában állván amúgyis a még hiányzó két sorozatot a programmszerű 6-6 havi időközökben közzétenni. Minthogy pedig az elállási nyilatkozattól számított egy éven belül az utolsó két sorozat megjelent, ennél fogva felperes késedelem címén sem tagadhatja meg a további teljesítést és kártérítést sem igényelhet. De nem találhatja indokoltnak a bíróság felperesnek azt a panaszát sem, hogy az alperest A magyar nép művészete kiadása körül késedelem terheli. Ennek a műnek a prospektusa a szerződés megkötésekor még egyáltalán nem jelent meg, hanem csak körülbelül két évvel később, 1907-ben tétetett közzé. Magában a szerződésben a közzététel időpontjáról említés sem történik, amiből arra kell következtetni, hogy erre a felek súlyt nem vetettek. Ha tehát a később közzétett prospektusban hirdette is az alperes, hogy ezen ötkötetes munkából évenként 1-2 kötet fog megjelenni úgy, hogy az egész mű 4-5 éven belül a megrendelők birtokába jut, ebből semmiképpen sem lehet azt a következtetést levonni, hogy az egyes kötetek elkésztet megjelenése miatt felperes az egész munka átvételét megtagadhatja. Más kérdés, de nem a jelen per keretében tartozó az, mi lehet a következménye annak, ha a felperes vevői közül olyanok, akik a műre a prospektus közzététele után fizettek elő, a határidők be nem tartása miatt esetleg megtagadják az egész munka átvételét.

Bevezető tanulmányok.

További panasz a felperesnek az, hogy az alperes nem gondoskodott arról, hogy Mikszáth Kálmán a Magyar Regényírókba felvett minden egyes íróról bevezető tanulmányt írjon. A prospektus szerint a gyűjteményben 34 szerző műve szerepel. A bevezető tanulmányokból négy hiányzik. A bíróság felfogása szerint ezen aránylag csekély számú bevezető tanulmányok hiánya a gyűjtemény irodalmi becsét és forgalmi értékét nem csökkenti. E mellett figyelembe veendő, hogy a tanulmányok elkészítését Mikszáth Kálmán halála tette lehetetlenné, másrészt, hogy nyilván felperes sem tulajdonított azoknak különös jelentőséget, mert az 1910-ben megjelent X. sorozatot minden megjegyzés nélkül átvette, jöllehet abban már Schöpfung Aladár bevezető tanulmányai is szerepeltek.

Versenytilalom.

Nem ismerhette el a bíróság alaposnak azt a vádat sem, hogy alperes a versenytilalmi kikötést megszegte. Az A) ÷ alatti szerződés csak attól tiltja el az alperest, hogy a megállapodás tartama alatt külföldi klasszikus regényírók munkáiból nagyobb gyűjteményes kiadást rendezzen. Az Újabb Írók Könyvtára tehát, amely túlnyomólag magyar és csak hat külföldi íróat tartalmaz, a szerződéses tilalom alá nem esik.

Ami felperesnek azt a panaszát illeti, hogy az alperes a Magyar Regényírók című kiadmányával versenyző gyűjteményeket adott ki és hogy a könyvterjesztés körül is a szerződés szellemébe ütköző tevékenységet fejt ki, úgy azt figyelembe venni nem lehetett, mert mindettől a szerződés az alperest el nem tiltja, abból a körülményből pedig, hogy felperes a Magyar Regényírókból 90.000 kötet fix átvételére magát kötelezte, semmiképpen sem lehet azt a következtetést levonni, hogy alperesnek a művet tetszés szerint terjeszteni vagy a szerződés egész tartama alatt újabb, hasonló irodalmi munkát közrebocsátani ne szabadna.

Áremelés.

Végül alperesnek az a mulasztása, hogy az A) ÷ a. kötlevel tárgyát képező cikkek közül egyik-másik bolti árának felemeléséről a felperest hat hónappal előzetesen nem értesítette, a teljesítés megtagadásának okául nem szolgálhat, mert az áremeléshez az alperesnek joga volt, a mulasztás következménye tehát csak az lehet, hogy az abból eredő kár megtérítendő, ami azonban nem képezi a jelen per tárgyát. A mulasztás a szerződés felbontását annál kevésbé indokolná, mert az alperes már 1911 április 10-én, tehát egynéhány nappal a felperes felszólalása után kijelentette, hogy neki a műveket az eredeti és nem a felemelt árakon szállítja, sőt 1911 május 24-én késznek nyilatkozott arra is, hogy a felemelt árakat az eredeti árakra leszállítja.

A kifejtett okokból felperest keresetével el kellett utasítani. A perköltségeket a bíróság mindazonáltal kölcsönösen megszüntette, mert a Mikszáth-féle bevezető tanulmányok egyrészének hiányára, valamint az áremelésről szóló előzetes értesítés elmulasztására való tekintettel a kereset megindítása merőben alaptalannak nem mondható.

Ezen ítélet a felek előtt nyomban kihirdettetett.

Budapest, 1912 június 18.

Dr. Engel s. k.

Simon Jakab s. k.

MELLÉKLETEK.

1. melléklet.

A) alatti megállapodás a Franklin-Társulat és Révai Testvérek r.-t. között a „Magyar Regényírók” tárgyában.

T. Franklin-Társulatnak Budapest. A közöttünk 1904 április hó 8-án Külföldi Regényírók tárgyában kötött megállapodást ezennel közös akarattal megszüntetjük. Ezen megállapodás helyébe lép a következő megállapodásunk:

1. Kötelezzük magunkat az *a)* alatt ide csatolt jegyzékben 1-19. tétel alatt felsorolt részben megjelent, részben megjelenendő kiadványaikból 1905 április 1-től számítva, 1914 december 31-éig kilenc és háromnegyed év alatt összesen 375.000 (Háromszázhetvenötezer) korona netto áru könyveket crudo fűzve vagy kötve átvenni azzal a megjegyzéssel, hogy habár Önök nekünk a műveket kötve is tartoznak szállítani, a kötés ára a 375.000 korona szerződési összegbe a következő cikkeknel be nem számítható:

1. Magyar Regényírók. – 2. Magyar Remekírók. – 3. Malonyay D. A magyar nép művészete. – 4. Beöthy Zs. Művészettörténet. – 5. Heinrich G. Egyetemes irodalomtörténet. – 6. Jókai M. Népies kiadás. – Amennyiben az 1-19 alatti művekhez az Önök bekötési lemezeit óhajtanók használni, Önök ezen lemezeket a bekötés céljaira díjtalanul rendelkezésünkre fogják bocsátani.

A többi, fent 1-6. tétel alatt fel nem sorolt művek a bekötéssel együtt lesznek beszámítva a szerződésileg kötelezett átvétel összegébe. Az egyes műveknél engedett rabattok és az egyes művek bolti ára fűzve és kötve az *a)* alatti jegyzékben fel vannak tüntetve. Amennyiben a könyvek bolti árait megváltoztatni akarnák, ez esetben erről bennünket hat hónappal előre előzetesen értesíteni tartoznak. Ily esetben a rabatt százalék változatlan marad. Ha lényeges, legalább 20%-ot kitevő árváltozás eszközölnének valamely műnél, akkor ez úgy tekintendő, mintha elfogyott volna és az 5-ik pont rendelkezése alá esik.

Az ezen vásárlásainkból eredő külön számla következőképen fog kiegyenlítést nyerni:

A minden naptári negyedév végén mutatkozó számla általunk egy tizenhét havi lejáratu váltóval fog kiegyenlítettetni. A naptári év végén konstatálva lesz, vajjon az ezen megállapodás keretébe tartozó évi vásárlások összege (a bekötéseket illetőleg fenti rendelkezéseket tekintetbe véve) 38.437 korona 50 fillért tette-e ki, az 1905. évben 29.062 korona és 50 fillért.

Amennyiben a szállítások összege ezen összeget el nem éri, az utolsó negyedévi elszámolás alkalmával kötelesek leszünk oly összegről szóló váltót adni Önöknek, mely az évi vétel összegét 38.437 korona és 50 fillérre kiegészíti, illetve az 1905. évben 29.062 korona és 50 fillérre. Természetesen jogunk lesz az ily módon általunk előre fedezett összegért az *a)* alatti jegyzékben felsorolt könyvekből rendeléseket eszközölni s Önök kötelesek lesznek ezen rendeléseket a megállapodás tartama alatt elintézni. Ha az egy naptári éven belül a jelen megállapodás tárgyát képező művekből átvett könyvek vételárösszege a 38.437 korona és 50 fillért, illetve az 1905. évben 29.062 korona és 50 fillért meghaladja, úgy az ezen felüli rész is az illető naptári év végén tizenhét havi lejáratú váltóval lesz kiegyenlítendő. A többletösszeg a következő év, illetve évek forgalmába fog betudatni. Ha a második és következő években a hozatalok a kötelezett 38,437 korona és 50 fillérnél kisebbek volnának is, de az előző év vagy előző években többlethozatal volt, úgy az a későbbi évek váltói összegének kiegészítésül tekintendő.

2. Az a) alatti jegyzék 4-19. tételei alatt felsorolt műveket minden korlátozás nélkül oly példányszámban és akkor vesszük át, amennyire és a mikor szükségünk lesz, anélkül, hogy bármi tekintetben kötelezve volnánk ezek bármelyikéből egy bizonyos példány- vagy kötetszámot hozatni. Az 1-3. tétel alatti kiadmányi cikkeknél azonban a következők tartandók szem előtt:

a) Az 1. tétel alatti Magyar Regényírók című gyűjteményből át kell vennünk 90.000 kötetet crudo állapotban, még pedig a közzétett program szerinti tizenkettő sorozat mindegyikéből 500 példányt, ami 30.000 kötetnek felel meg. Ezen 500 példány átvételi kötelezettsége tekintetében időbeli korlátozás fenn nem áll, ezeket bármikor és bármily mennyiségben hozathatjuk, de a megállapodás lejártáig a teljes 500 példány átveendő.

További 60.000 kötetet pedig a Magyar Regényírók című gyűjteményből saját választásunk szerinti kötetekből veszünk át, és ez utóbbi tekintetben idejekorán közölni tartozunk Önökkel, hogy mely kötetből mily példányszámot óhajtunk átvenni. Amennyiben ily külön választott kötetek rendeltetnek, a megrendelés minden alkalommal kell, hogy legalább 500 példányt tegyen és 3 hónal előbb eszközöndő. Az 500 példány minimum azonban úgy értendő, hogy a velünk egy időben szerződő Aufrecht és Goldschmied céggel együtt rendelünk legalább 500 példányt.

A megrendelt példányok azonban a megállapodás tartama alatt bármikor vehetők át. Kötelezettséget vállalunk aziránt, hogy a Magyar Regényírókat más összeállításban, mint aminőben a t. Társulat ezen kiadmányt eddig hirdette, 1907 december 15-éig forgalomba nem hozzuk, magától értetődően, hogy a t. Társulat sem hozhat ezen határidőn belül a »Magyar Regényírók«-ból más összeállítású gyűjteményt forgalomba.

1907 december 15-ike után jogosítva leszünk a Magyar Regényírókat kevesebb kötetből álló összeállításban is forgalomba hozni, azonban ezen esetben sem szerepelhet egy-egy összeállításban a Magyar Regényírókból tizenöt kötetnél kevesebb. Tudomásul vesszük, hogy Önök nem kötelesek a külön rendelt és külön összeállításban forgalomba hozandó kötetek közül a következőket bevenni: Dóczy, Herczeg Ferenc, Gárdonyi Géza, Eötvös József, Bródy Sándor, Rákosi Viktor, Mikszáth Kálmán.

Jókaiból csak kettő, a Franklin-Társulat tulajdonát képező kötetet kötelesek szállítani.

h) A második tétel alatti Magyar Remekírókra vonatkozólag 1901 június 18-án kelt kötlelevelünk érvényben marad. Ezen munka általunk és az Aufrecht és Goldschmied-cég által átvett példányaiból, illetve egyes sorozataiból 6600 példány olybá veendő, mint az 1901 június 18-iki megállapodás alapján tartozó átvétel. Amennyiben a fenti példányszám bármely sorozatra nézve már konzumálva lesz, a többi hozatalok azon cég konzumába számítandók be, 100,000 korona erejéig a jelen megállapodás keretébe, amely cég hozatni fogja. A Franklin-Társulat a cégekkel tudatni fogja, valahányszor egy-egy sorozatból 6600 példány konzumálva lett.

A Melczer Károly-cég, illetve ezen cég jogutóda a »Magyar Remekírók«-ból esetleges szükségletét az V., VI., VII. sorozatból 100-100 példányig a meg nem jelent VIII-XI. sorozatokból pedig 300 példányig tőlünk az eddigi 40%-os rabatt mellett tartozik átvenni, mely példányszám természetesen Önökkel szemben a mi forgalmunkat képezi.

Ezen példány számon túl azonban feljogosítjuk Önöket arra, hogy a Melczer Károly-cégnek, illetve ezen cég jogutódjának, valamint ezenkívül a Franklin-Társulat bármely cég alatt keletkezendő, újabb saját vagy affiliált könyvterjesztési vállalatának a Magyar Remekírókat szabadon szállíthassák.

c) A 3. tétel alatt szereplő Malonyay Dezső: »A magyar nép művészete« című teljes műből in crudo 16.000 korona netto áru példánymennyiséget vagyunk kötelesek átvenni, úgy, hogy az összes kötetekre vonatkozó hozatali kötelezettség in crudo 16.000 koronát kell, hogy kitegyen.

3. Önök kötelesek lesznek nekünk az üzleti szokásnak megfelelő számú rendelőlapokat és mintaköteteket a terjesztésre átvett művekből időről-időre rendelkezésünkre bocsátani, mi viszont tartozunk azokat gondosan felhasználni. Kivételt képez a következő két mű mintakötete:

Malonyay Dezső: A magyar képírás úttörői.

Nagy G. – Nemes M.: A magyar viseletek története,

melyekből a mintakötetek drága előállítására való tekintettel egyelőre 5-5 példányt fognak rendelkezésünkre bocsátani, felszámítás nélkül. Önök továbbá kötelesek a kiadványaik terjesztése végett szükséges katalógus nyomtatványokat is nekünk ingyen szállítani, annyi példányszámban, melyben katalógusunkat megjelentetjük és mi viszont kötelesek vagyunk katalógusunkban mindazon műveket az Önök kiadványai közül hirdetni, amelyeknek hirdetésére Önök súlyt helyeznek és amelyeket legalább 50% rabattal és tizenhét havi hitellel külön számlára szállítanak nekünk, önként értetődik, hogy mindazon műveket, amelyeket a katalógusunkba felvesszünk, Önök a rákövetkező évben közrebocsátandó új katalógus megjelenéséig nekünk ezen feltétel mellett szállítani tartoznak, amennyiben el nem fogytak. Önök tovább kötelesek következő művekből:

a) Magyar Regényírók képes kiadása,

b) Malonyay Dezső: A magyar nép művészete,

c) Beöthy Zs: Művészettörténet prospektusszerű nyomtatványokat rendelkezésünkre bocsátani és pedig az első műből legfeljebb 100.000 prospektust, a b) és c) alattiakból legfeljebb 30-30.000 prospektust. Amennyiben a többi művek egyikét vagy másikat nagyobb mértékben kívánjuk terjeszteni, kötelesek Önök evégből prospektusokat díjtalanul rendelkezésünkre bocsátani, melyek száma évente összesen 10.000 példányt meg nem haladhat. Ha a katalógusunkhoz nem vennők igénybe az Önök által nyomtatott íveket és így az Önök kiadványára vonatkozó íveket magunk leszünk kénytelenek nyomtatni, úgy mi ezért az Önök kiadványaira a tényleges nyomdai előállítási költségek arányában készpénzmegtérítést fogunk igénybe venni.

Az a) alatti jegyzékben felemlített Beöthy Zs.: Művészettörténet és Malonyay Dezső: A magyar nép művészete című munkák megjelenéséről Önök jóval az illető művek megjelenése előtt bennünket értesíteni tartoznak és nekünk a szükséges propagandaeszközöket, valamint mintaköteteket fenti értelemben rendelkezésünkre fogják bocsátani.

4. A t. Társaság az 1. és 3. szám alatt felsorolt Magyar Regényírók és Malonyay: A magyar nép művészete című kiadványokat a megállapodás lejártáig árban leszállítani nem fogja és antiquar könyvkereskedőknek (akik nem tagjai a könyvkereskedők egyesületének) 30%-nál nagyobb rabattot nem fog engedélyezni.

5. A készletben levő művekből Önök tartoznak mindég azonnal szállítani és gondoskodni fognak, hogy az a) alatti jegyzékben foglalt cikkek lehetőleg mindenkor készletben legyenek. Jogában áll azonban a t. Társulatnak kevésbé kelendő cikkeknek újbóli kiadását mellőzni.

Hogyha tehát a szerződés tartama alatt valamelyik cikk Önöknél elfogyna és Önök új kiadásnak létesítését mellőzik, azon esetre Önök ezen jegyzékből elfogyott és kiküszöbölt cikkeket vagy pótolják egy más cikkel, amelyet annak idején közös egyetértéssel fogunk kiválasztani és megállapítani vagy pedig, amennyiben ily más cikkeket az a) alatti jegyzékbe

iktatni nem tudnánk, Önök kötelesek lesznek az elfogyott cikkek helyett nekünk többi, 50%-kal rabattírozott kiadványaikból évente oly összegű hozatalokat jelen megállapodás forgalmi összegébe betudni, amennyi az illető elfogyott cikkből az utolsó három évben hozatott netto ár egyharmad részének megfelelő.

A jelen megállapodás alapján a t. Társulat által szállítandó könyveket más könyvkereskedőknek vagy viszontelárusítóknak a jelen megállapodás tartamán át nem szállíthatjuk, kivéve a mi affiliált könyvterjesztő vállalatainkat, bármily cég alatt is szerepeljenek is azok, még ha a vállalat külön cég alatt vagy külön részvénytársaság alakjában állana is fenn. Ezek ma a következők: Minerva, Kölcsey, Könyves Kálmán, Kazinczy, Korvin Máttyás, Horváth Jenő és Társa.

6. Mi kötelezzük magunkat, hogy az Önök által közrebecsált Magyar Regényírók gyűjteményével konkurráló, azaz több régi és új magyar regényírókat egy nagyobb gyűjteményben összefoglaló vállalatot jelen megállapodás tartamán át közrebocsájtani nem fogunk. Önök viszont kötelezik magukat, hogy a külföldi klasszikus regényírók munkáiból nagyobb gyűjteményes kiadást jelen megállapodás tartamán át nem rendeznek, valamint hogy a mi Klasszikus Regénytárunk első 60 kötetében megjelent, illetve megjelenendő műveket, valamint az Önöktől most egyidejűleg átvett külföldi regényfordításokat a megállapodás tartamán át még egyes kiadásokban sem fogják közrebocsájtani. Kivételt képez Balzac H. Goriot apó, melyet korábbi megállapodásunk értelmében kiadhatnak.

A most is Önöknél váltakozó tartalommal megjelenő Szépirodalmi Könyvtár nem tekinthető a Klasszikus Regénytárra nézve versenyvállalatnak, de a mi Klasszikus Regénytárunkban foglalt művek még az Önök Szépirodalmi Könyvtárában sem jelenhetnek meg. Oly olcsóbb kiállítású szépirodalmi vállalatot, melynek egyes bekötött kötete 2 (Kettő) korona bolti árt meg nem haladja, ez esetben sem tekinthető kölcsönösen versenynek, ha gyűjteményes összeállításban jelenik meg.

7. Habár kötelezettségünk csak az, hogy az a) alatti jegyzékben felsorolt cikkekből a megállapodás kilenc és háromnegyed évi időtartamán belül 375.000 korona netto összegű forgalmat csináljunk, magától értetődik, hogy Önök az ezen összeget meghaladó szükségletünket az alatti jegyzékben felsorolt művekből, valamint az ezen jegyzékbe esetleg később felveendő cikkekből a megállapodás időtartamán át, ugyancsak ezen megállapodásban megállapított rabatt és hitelfeltételek mellett szállítani fogják.

8. Háború vagy általános mozgósítás tartamán át úgy az Önök, mint a mi teljesítési kötelezettségeink szünetelnek. 2000 koronán felüli váltók, háború vagy általános mozgósítás megszűnéséig prolongálandók lesznek.

9. Megállapodunk abban, hogyha valamelyik fél a jelen megállapodás valamelyik pontját nem teljesítené, ezen mulasztásnak csak azon esetben lehet a mulasztó félre nézve hatályt és jogkövetkezményt tulajdonítani, ha a másik fél a mulasztó felet a mulasztás tudomására jutásakor ajánlott levélben felhívja a megállapodás illető határozmányának betartására és a másik fél a felhívásnak 8 (nyolc) napon belül eleget nem tesz.

10. Amennyiben a megállapodás lejártakor, dacára hogy az egész összeget kifizettük, az értük járó cikkeket át nem vettük volna, úgy kötelesek vagyunk megjelölni, hogy mily cikkeket fogunk követelésünk fejében átvenni. A megjelölt cikkeket a megállapodás lejártát követő félévben vagyunk kötelesek átvenni.

A jelen megállapodás esetleges illetékét a szerződő felek egyenlően fele-felerészben viselik.

A szerződő felek a jelen megállapodásból felmerülhető bármely vitás kérdés elbírálására nézve alávetik magukat a budapesti árú és értéktőzsde választott bírósága nem felelőseztető ítéletének. Révai Testvérek irodalmi intézet részvénytársaság.

Budapest, 1905 május hó 24-én.

2. melléklet.

A Franklin Kézi Lexikona első három betűjéből (A-C) hiányzó címszavak jegyzéke.

a, a. C. rövidítés: kronológia	Achillea növénytan
Aalen 10.442 lakos	Achim András
Aalesund 11.777 lakos	Achtirka 23.000 lakos
Aargau kanton	A. C. n. kronológia
Aarglecsér	A conto kereskedelem
Aarhus 55.193 lakos	Ács ipar
Aasen Ivar norvég irodalomtörténet	Acton 37.000 lakos
Abbadie két francia utazó	Ad acta jog
Abbeville 20.000 lakos	Adalia 25.000 lakos
Abbiategrosso 12.000 lakos	Adana 60.000 lakos
Abdicatio	Adanson növénytan
Abdomen állattan	Adansonia növénytan
Abeokuta 120.000 lakos	Adás-vétel kereskedelem
Abercarn 12.607 lakos	Adelsberg földrajz
Abersychan 17.768 lakos	Adenoma orvostudomány
Ab imperatore et rege jog	Adeptus
Abituriens	Aderno 25.000 lakos
Ablatio	Adieu
Ablativus nyelvtan	Ad infinitum
Ablegatus jog	Adjectivum nyelvtan
Ablepharus állattan: speciál. magyar	Adjunktus
Abnegatio	Adjusztálás
Abraxas	Ad majorem dei gloriam
Absolutorium	Ad notam
Absolvi animam meam	Ad oculos
Abszentizmus mezőgazdaság	Adoma
Abszolút	Adorján hat pápa
Abszurd	Adósfogság jogtudomány
Abundantia	Adósság jogtudomány
Abusus	Ad patres
A. C. Kolozsvár mint pénzverőhely	Ad perpetuam memoriam
A. C. kronológia	Adra 11.000 lakos
Acarina állattan: atka	Ad referendum
Accessio jog	Ad rem
Accusatio jog	Adresse
Accusativus nyelvtan	Adsorptio fizika és vegytan
Acerra 16.000 lakos	A dur zene
Acetometer ipari kémia	Adverbium nyelvtan
Acetonvérűség orvostudomány	Aelst 32.000 lakos
A. Ch. kronológia	Aequilibrismus bölcsészet
Achalcik 15.000 lakos	Aër fizika

Aërodrom | sport
 Aerogéngáz | kémia
 Aeroklub | sport
Aerologia | fizika
Aeronautika | sport
 Aeternitas
 Aethusa | növénytan
 A. F. | Fogaras mint pénzverőhely
 A. f. | kronológia
Affaire
 Affectio | orvostudomány
Affektálás
 Affront
 Afium Karahisszar | 17.000 lakos
 À fonds perdu
 Afragola | 22.000 lakos
Ág | többféle értelemben
 Agapanthus | növény
 Ágas | többféle értelemben
 Ágens | kereskedelem és politika
Agent provocateur
 Ageratum | növénytan
Aggkor
 Agglutináció | orvostud.
Aggresszív
Agilis
 Agnatio | jog
Agnoszkálás | jog
 Ágosta | 11.000 lakos
 Ágotha János | magyar festő
Agrikultura és összetételei |
 nemzetgazdaságtan
 Aguilas | 13.000 lakos
 Ágy
Ágyazás | többféle értelemben
 Ahlquist Ágost | finn nyelvész
Ahmedabad | 185.000 lakos
Ahmednagar | 42.000 lakos
 A. J. | Gyulafehérvár mint pénzverőhely
 Aigner Sándor | magyar műépítész
 Aigun | 15.000 lakos
Aintab | 43.000 lakos
 Ain-Szefra | 16.000 lakos
 Ajak
Ajándékozás | jog
 Ajánlás | jog
Ajánlat | jog
Ajánlott postaküldemény
 Ajdin | 36.000 lakos
 Ajdukiewicz Tádé és Zsigmond | két híres

lengyel festő
À jour | ipar
 Ájtatos manó | állattan
 Ajtó | építészet
Ajuthja | 50.000 lakos
Akarat | bölcsészet
 Akatolikusok | vallásan
 Akcesszórius és összetételei
Akceptál és összetételei
 Akcidencia
 Akcidens
 Akkermán | 28.000 lakos
 Akkra | 20.000 lakos
 Akol | mezőgazdaság
 Akona | mezőgazdaság
 Ákontz Károly | magyar egyetemi tanár
Aktiniák | állattan
 Aktino összetételei
Aktiv és összetételei
Aktiva
 Aktor | jog
Aktuális
Aktus | jog
 à la carte
 à la greque | építészet
 à la guerre
 Alagutbetegség | orvostudomány
Aláírás | jogtudomány
 Alais | 20.000 lakos
 Alak és összetételei
 Álalakuság | ásványtan
 Alaméda | 16.000 lakos
 Alamizsna
Alany | nyelvtudomány
Alap | többféle értelemben
 Alapcsillagok | csillagászat
 Alapeszme
 Alapfal | építészet
 Alapfogalom
 Alapfok | nyelvtan
 Alaphang | zene
Alapítás | jogtudomány
 Alapozás | építészet
Alapszabályok
 Alapszó | nyelvtan
 Alapszövet | növénytan
 Alaptalaj | építészet
Alaptétel | logika
Álarc
 Alárendelt | jog

Alarm | hadtudomány
 Alaser | 22.000 lakos
 Alattvaló | jog
 Alba | 12.000 lakos
 Alba | többféle értelemben
 Alba Maria | magyar
 Albérlet | jogtudomány
 Albisi Katalin | író
 Albizzia | növény
 Albori Jenő báró tábornagy
Albrecht királyok és fejedelmek
 Album
 Alburnus maior | a mai Verespatak helyén
 Alcira | 19.000 lakos
 Alcoy | 31.000 lakos
Áldozat és összetételei | vallástudomány
 Álélősködők | növénytan
Alemtejo portugál tartomány
 Alençon hercege
 Aleppo-fakadék | orvostudomány
 Álevangéliumok | vallástudomány
Alexandra Feodorovna | orosz cárné
 Alexandrescu Grigorie | román költő
Alexandriai művészet
 Alexandrit | ásványtan
 Alexandrovszk | 28.434 lakos
Alexej Mihailovics | orosz cár
 Alexej Petrovics | Nagy Péter cár fia
 Alexejev Jevgenij Ivanovics | orosz
 tengernagy
 Alexejevka | 13.600 lakos
 Alexifarmakon | gyógyszerészet
Alexios | több bizánci császár
 Alexy Károly | szobrász
 Alezredes | hadtudomány
 Alfonz királyok közül több hiányzik
 Alfreton | 17.505 lakos
Algarve portugál tartomány
 Algol | csillagászat
 Algonkium | geológia
 Algyógyalfalu
 Ali pasák közül csak egy van meg
 Alienatio | több értelemben
Aligarh | 70.434 lakos, erősség
 Alimentarius
 Alimentatio
 Alimentum
 A limine | jog
 A linea
 Aliorumna

Álízület | orvostudomány
 Aljak
 Aljas
 Áljogügyletek
 Alkalmazás
Alkalmazott
Alkalmi büntettes | jog
Alkalmi egyesülések | kereskedelem
 Alkat | orvostudomány
 Alkénessav | kémia
 Alkenyér | itt volt a kenyérmezei ütközet
 Alkil-vegyületek | kémia
 Alklórossav | kémia
 Alkmar | 18.730 lakos
Alkoholmentes italok
Alkonyat
 Alkotás
 Alkotórész | több értelemben
 Alku | kereskedelem
 Alkusz | kereskedelem
Áll | embertan
Állam | államjog, politika
 Állam az államban
 Állambíróság | jog
 Állambölcsész | politika
 Állam és egyház elválasztása
 Államfelség | államjog
 Államgyalázás | jog
 Államhitel | pénzügyi jog
Államhivatalnok | közigazgatási jog
Állami alkalmazottak » »
 Állami beavatkozás | jog
Állami elemi népokt. közigazgatási jog
 Állami ellátás | » »
 Állami felügyelet | » »
 Állami iskolafelügyelet | » »
 Állami iskolai segély | » »
Állami iskolák | » »
 Állami képviselő | nemzetközi jog
 Állami kezelés | közigazgatási jog
 Állami kezesség | államjog
 Állami kölcsön | pénzügyi jog
 Állami kötelék | közjog
 Állami ménesek | államgazdaságtan
 Állami munkásbiztosító hivatal
Állami sorsjáték | pénzügyi jog
Állami tanfelügyelet | népoktatás
 Állami tisztviselő | közigazgatási jog
Államjog
Államminisztérium | közjog

Államnyomda | pénzügyi jog
Állampénztár | » »
 Állampolitika
Államszolgálat | közigazgatási jog
Államszövetség | nemzetközi jog
 Államtanács | közjog
Államterület | közjog
 Államtönk | pénzügyi jog
Államtudományok
Államvagyon | pénzügyi jog
 Állandó ünnepek | hittudomány
 Allantiasis | orvostudomány
 Allantoisz | állattan
 Alla ottava | zene
 Állapító rag | nyelvtudomány
 Alla polacca | zene
 Alla prima | festészet
 Állás | embertan és egyéb szempontból
 Állateposz | költészet
 Állati munkaerő | nemzetgazdaságtan
 Allativus | nyelvtudomány
Állatjárványok | állatorvosi és
 közigazgatási szempontból
 Állatképek | festészet
 Állatkiállítás | nemzetgazdaság
Állatkinzás | jog
 Állatkísérletek | orvostudomány
 Állatlakások | állattan
 Állatok élettartama | állattan
 Állatok vándorlása
Állatorvostan
 Állatövi fény | fizika
 Állatstatisztika
 Állatszállítás
 Állatszámolás
Állatszelidítés
 Állattani állomások
 Állattani múzeum
 Alla turca | zene
 Állatvám | pü. jog
 Állatvásár | kereskedelem
Állatviadal
 Állatvizsgálatok | közig. jog
 Alla zoppa | zene
 Allée
 Allegál
Alleghany | 129.896 lakos
 Allegretto | zene
 Állékonyság | fizika
Alleluja

Allentown | 35.441 lakos
 Alleppi | 22.798 lakos
 Alliance | több értelemben
Allier département | 417.961 lakos
 Alligator-River | földrajz
 Allilvegyületek | kémia
 Allion hegy | magyar földrajz
 Allios | római sáncok, régi vár
Állítmány | nyelvtudomány
 Állóírás
Allokució | hittudomány
Állomás összetételei | vasutügy
 Allomorf | kémia
 Allopatia | orvostudomány
 Allotropia | kémia
All right
 All's well
Allure
 Allusio
 Állvány
 Almakerék | magyar tört. fontosságú
 Almansa | 10.012 lakos
Almárium
 Almás-völgy
 Almendralejo | 12.067 lakos
 Almissa | 15.108 lakos
 Almondbury | 15.855 lakos
 Almquist, Karl Jonas | svéd író
Álnév
 Álokoskodás | logika
Alom
 Álomital
 Alparét | 1197 lakos
 Alpenglühén
 Alpenstich
Alperes | jog
Alpes Maritimes | depart.: 334.007 lak.
 Alphabetum
 Alpujarras | földrajz
 Alraunok | német mitológia
 Alsalétromossav | kémia
 Álskorpiók | állattan
 Alsó | kártya
 Alsófernezely | 1841 lakos
 Alsókabol | 2003 lakos
 Alsómiholjác | 3773 lakos
 Alsómislye | 1018 lakos
 Alsónyárasd | 1498 lakos
Alsórendű állatok | állattan
 Alsósajó | 653 lakos, vasgyár

Alsósimánd | 3061 lakos
 Alsószombatfalva | 934 lakos,
 ménesuradalom
 Alsóvereczke | 1704 lakos
 Alsózsuk | 682 lakos, sportszempontról
 nevezetes
 Alstroemeria | növény
 Álszámla | kereskedelem
 Alszerpap | hittudomány
 Álszervezetek | geológia
 Altalaj és összetételei | mezőgazdaság
Általános és összetételei
 Altáró jog | bányaművelés
 Altazimut | asztronómia
 Altdeutsch
 Altena | 13.591 lakos
 Alterál
 Alterantia | orvostudomány
 Altera pars
 Altercatio
 Alternál
Alternativa
 Alterum tantum
 Alteruter
 Altiloquens
 Áltoborzás | nemzetközi jog
Altoona | 38.973 lakos
 Altum silentium
 Altwasser | 16.259 lakos
 Alumen
 Alumínátok | kémia
 Alumíniumnak igen sok összetétele hiányzik
 Alumnaticum
Alvajárás | orvostudomány
Alvás
 Alveolus
 Alzálogjog | jogtudomány
 A. M. | artium magister
 A. m. | ante meridiem
 Am. | kémia
 Amabile | zene
 A maiori ad minus | logika
 Amália | szentek
 Amália | fejedelemsasszonyok
 Amantes amentes
 Amaszia | 30.000 lakos
Amateur
 Amatitlan | 12.000 lakos
Amazonas braziliai állam
 Ambassade | nemzetközi jog

Ambición
 Ambidextra
 Ambigu
 Ambilogia
Ambitus
 Ambos
 Ambrosiana | könyvtár
 Ambrozovics Béla
Ambrózy-család
Ambrus-féle egyházi ének
Ambrus himnusza | hittudomány
Ambrus-liturgia | hittudomány
Ambulance | orvostudomány
Ambuláns | orvostudomány
 A. m. c. | kronológia
 A. M. D. G. | ad maiorem Dei gloriam
 Amelia | 10.589 lakos
 Amélie les Bains | fürdőhely
 Franciaországban
Amen
 Amendement
 Amenhotep | egyiptomi királyok
 A mensa et toro
 Amentia | orvostudomány
Amerikai művészet
Amerikai nyelvek
Amerikai őskulturák
 Amerikai verseny
Amerikánizmus
 Amerstoort | 19.089 lakos
 à merveille!
 Amicus
 Amido összetételei | kémia
 Ammon-féle törvény
 Ammonium-vegyületek majdnem mind
 hiányzanak
 Ammon-szarv | orvostudomány
 Amok | nyelvészet
A moll | zene
 Amor lesbicus
 Amorpha | növénytan
 Amortissement
 Amor vincit omnia
 Amotio
 Amour
 Amphisbaena | állattan
 Amphistoma | állattan
 Amphiuma | állattan
 Amplificatio
 Ampulla

Amputálás | orvostudomány
 Amyl összetételei | kémia
 Anagni | 10.059 lakos
Anakronizmus
 Alalcim | ásványtan
 Analgetica | gyógyszerészet
Analitika | bölcsészet
 Analitikus nyelvek | nyelvészet
 Analitikus oktatás | pedagógia
 Anamnézis | orvostudomány
 Anamorfózis | fizika
 Anandria
 Anatocizmus
Anatomia
 Anchusa | növénytan
 Ancyranum monumentum
 Andantino
Anderlecht | 58.654 lakos
 Andersson Károly János
 Andidzsán | 47.627 lakos
 Andokides
 Andor György kanonok
 Andor József író
 Andorás | magyar történet
 Andorfi Péter színész
 Andrade Francisco operaénekes
 András mester, történetíró
 Andrásfalva | 2080 lakos
Andrásnapja
 Andrassy György gróf
 Andrassy-havas
Andreas Pannonicus | magyar festő
Andreas Ungarus
Androfág
Androfobia | orvostudomány
 Andrománia
 Andropogon | növénytan
 Androsz
 Andujar | 16.302 lakos
Anekdota
 Anémia | orvostudomány
 Anemoszkop | meteorológia
 Ánenkefália | embertan
 A nescire ad non esse
 Anesztézia | orvostudomány
 Angara
 Angária
 Angelica növény és összetételei
 Angerer Karl | műiparos
 Angioma | orvostudomány

Angkor | archeológia
 Anglezit | ásványtan
 Anglia docet
 Anglicizmus | nyelvtudomány
Anglománia
 Angol kulcs | ipar
 Angol kürt | zene
 Angol ló | állattenyésztés
 Angol sertések | »
 Angol szarvasmarha | állattenyésztés
 Angoulême hercegek | történelem
 Ángy
 Anima
 Animal
 Animózus
 Anjouk kora
 Ankax | departamento 428.703 lakos
Ankét
 Ankilózis | orvostudomány
 Anklam | 15.625 lakos
 Ankylostomum duodenale | állattan és orvostan
 Annales
Annexió | nemzetközi jog
 Anniverzarium | hittudomány
Anno | kronológia
 Annullál
 Annullus
 Annunciatio | hittudomány
 Annus
 Anódsugarak | fizika
 Anomália | csillagászat
Anonim
 Anonim társaság | kereskedelem
 Anortit | ásványtan
 Antakie | 26.000 lakos
 Antal-kereszt
 Antal-redek | hittudomány
Antananarivo | 72.000 lakos
 Antaphrodisiaca | gyógyszerészet
 Antar | arab történelem
 Antarktikus | csillagászat
 Antediluviánus
 Antemetica
 Anti
Antialkoholizmus
 Antibes | 11.753 lakos
 Antichambre
 Anticipáció | filozófia
Antik | művelődéstörténet

Antimoralizmus | filozófia
 Antimilitárizmus
Antiochiai iskola | művelődéstörténet
Antioquia | depart. 160.000 lakos
Antipasszát | meteorológia
 Antiquarius
Antitézis | filozófia
Antofogasta | tartomány 70.850 lakos
 Antolik Károly | fizikus
 Antropogeográfia
 Antropolatria | művelődéstörténet
 Antropometria | embertan
Anyá
Anyagvizsgálat | többféle szempontból
 Anyanyelv
Anyavédelem | szociális szempontból
 Anyós
 A. O. | alfa és ómega
 A. O. C.
 á outrance
 A. p. | kronológia
Apa
 Apa | 3121 lakos
 Apácázörej | orvostudomány
 Apart
 Apátnő | hittudomány
 a. p. G. | kronológia
Aperçu
 Aplit | geológia
 Apochromat | fizika
 Apocynum | növénytan
 Apoda | állattan
 Apodiktikus | bölcsészet
 Apostoli delegátus | egyházjog
 Apostoli jog | egyházjog
 Apostoli követség | egyházjog
 Appalach | hegrendszer
 Apparátus
 Appartement
 Appel | hadtudomány
 Applikálás
 Appony | 747 lakos
 Apport | kereskedelem
 Apporte | vadászat, sport
 Apprehendál
 A. pr. | kronológia
 Apraxin Júlia
 Április
 Április bolondja
 A prima vista | zene

Apród
 á propos
 Aqua reginae Hungariae
 A. r. | kronológia
Ár | nemzetgazdaságtan
 Ár | ipar
Arab számjegyek
 Arab tenger
 Aradi gyűlés
 Arady Zsigmond | szobrász
 Arameus nyelvek | nyelvészet
 Áramfordító | fizika
 Áramgerjesztés | fizika
 Áramgyűjtő | elektrotechnika
 Áramirányító | „
 Árammegszakító | elektrotechnikus
 Árammérleg | „
 Árammérő | „
 Áramóra | „
 Araneológia | állattan
 Aranka | folyó
Arany alma | koronázási jelvény
 Arany érdemkereszt
 Aranyérték
 Aranyida | 635 lakos, ezüstbánya
 Aranykönyv
 Aranyleletek | archeológia
Arany szabály | matematika
 Aranyvaluta
 Árapály | fizikai földrajz
Arasz
 Aratás
 Arbiter | római jog
Arc
 Arcél
 Archi-
 Archidioecesis | egyházjog
 Archiepiscopus | „
 Architektonika | építészet
Architektúra | „
 Archivárius
 Archivum Rákócziánium
 Arciere testőrség | hadtudomány
 Arcjáték
 Arculütés
 Arcus | matematika és építészet
Arcübasev | orosz irodalom
 Arcvonal | hadtudomány
 Arendal | 11.130 lakos
 Areométer | fizika

Areopiknométer | fizika
Arequipa | départ., 229.007 lakos
 Argenteuil | 19.829 lakos
 Argentum | ásványtan
 Argonauta | állattan
Árgyélus
 Argyll | grófság, 73.642 lakos
 Aritmetikai jelek | matematika
 Árjegyzés | kereskedelem
 Árkádia-per | magyar irodalomtörténet
Arktikus | több értelemben
 Árkus
 Árlap | kereskedelem
 Armatura | technika
 Arnim Harry Karl Kurt | porosz diplomata
 Arnstadt | 16.270 lakos
 Árnyak
Árnyék | fizika
 Árnyékszékrendszerek
 Árok
 Aroma
 Arquebuse | hadtudomány
 Arrabona | archeológia
 Arrangement
 Arreszt | jog
 Arrogáns
 Ars
 Ars longa, vita brevis
 Árstatisztika
 Árszabályok | kereskedelem
 Ártány | állattenyésztés
 Ártatlanul letartóztatottak kártalanítása | jog
 Artemisia | növénytan
 Artes liberales
 Artikuláció | zene
 Artikuláris helyek
 Artikulus
 Árúbevallás | kereskedelem
 Árúcsarnok | „
 Árúfuvarozás | „
Árúhamisítás | „
 Árúházak | „
 Árulkodás
Áruló
 Árúminta | kereskedelem
 Árúzsora | „
 Aruvimi | folyó
 Árvaházak
 Árva-Liptói mészkőhegység
Árvapénzek

Árvédelem
 Arzénevés
 As | zene
Ásatások | archeologia
 Aschersleben | 27.878 lakos
 Ascherson Paul | növénytan
 Ascoli Piceno | tartomány, 251.894 lakos
 Ashington | 13.956 lakos
 Ashtabula | 12949 lakos
 Ashton in Makerfield | 18.695 lakos
 Ashton under Lyne | 43.890 lakos
 Asinus
Ásítás
 Ásó | mezőgazdaság
 à son aise
 à son goût
 Aspiráció | orvostudomány és zene
 Assassin
 Assaut
 Assecuratio
 Assessor
 Assomoir
 Assuay | 132.400 lakos
 Asszanálás
 Asszentálás
 Asszociáció | bölcsészet
 Aszalás
Aszály | mezőgazdaság
 Aszkór | állatorvostan
 Asztag
 Aszta
Asztrálszellemek | spiritizmus
Asztráltest
 Asztrofizika | csillagászat
 Átalakulás | állattan
 Ataxia
 Atbara | folyó
Atelier
 Áthelyezés
Athenaeum
 At home
 Atila | ruházat
 Atlantica
 Átlátszóság
 Atmométer
Átok
Atomjel | kémia
Atomsúly | kémia
Atout | kártyajáték
 Átömlesztés | orvostudomány

Átsajátítás | állattan
Attaque | hadtudomány
 Attentátum
 Attenuáció
 Attis | mitológia
 Attitude | képzőművészet
 Áttört munka | iparművészet
 Attractio
 Attributum | több értelemben
 Átutalás | kereskedelem
 Átültetés | több értelemben
 Átváltozás
 Átvitel | kereskedelem
Atya
 Atyafi
Atyai hatalom | jog
 Atyamester | ipar
 A. u. | kronológia
 A. U. C. | „
 au contraire
 Auctor
Audiencia
 Auffenberg Móric lovag
 Augereau Pierre Franc. Charles
 Augustineum | papnevelő intézet
 Augustus | cím
Augusztus | hónap
Auktoritás
Aula
 au porteur | nemzetgazdaságtan
Aurea mediocritas
 Aurora | 24.147 lakos
 A. U. S. | latin rövidítés
Ausztráliai régió | állattan
 Autarcha | politika
Autentikus
 Autogén
 Autohipnózis
 Autotomia | állattan
 Auxilium
 Avance | kereskedelem
 Avancement
 Advantage
 Avatás
Ave Caesar, morituri te salutant
Ave Maria
 Avenue
 Avicebron
 Aviditás
 Avilla | tartomány, 211.168 lakos

A vista | váltójog
 Axinit | ásványtan
 Ayacucho | départm. 302.469 lakos
 Ayr | grófság, 254.468 lakos
 Ázok | mitológia
 Azonosság | több szempontból
 Azov | 11.516 lakos
 Azrail | mohamedán vallás
 Áztatás | ipar

 b. a. | bonis auspiciis
 Ba | kémia
Báb | több értelemben
 Bába
 Bábaseprő
Babona
 Bábrabló | állattan
 Babszem Jankó
 Bábszínház
 Bacquehem Olivier
 Baetica
 Bagó
 Baich báró család
 Bailly Jean Sylvain
 Bájolás
Bajonett
 Bajusz
 Bajuszosmadár-félék | állattan
Bak | több értelemben
Baka | katona
Bakancs
 Bakarasz
 Bakargandzs
 Bakó László
 Bakó Sándor
Bakter
 Bál | táncvigalom
 Balás Lajos
 Balásházy Péter
 Balássy Ferenc
 Balázs | szent
 Balázs Frigyes
 Balcon | építészet
 Baldachin
 Balek
Baleset és összetételei
 Bálint Sándor
 Bálint napja
 Balkezüség
 Balközép | magyar politika

Ballaszt

Ballon d'essai

Ballotage

Balneum

Balogh Benedek

Balogh Ferenc

Balpárt

Balsamum

Balta

Baltavár | 898 lakos

Baluszter | építészet

Balusztrád | „

Bálvány | több értelemben

Bálványosfürdő

Balzsamok

Bambuk

Banális

Banatit | geológia

Banco

Banco rotto

Banda

Bandage

Bandelier

Banditák

Bandzsermasszin | kormányzás, 54.000 lakos

Bánhidy család

Bankakta

Bankjegy

Bankó

Bankpolitika

Bankrott

Banquette

Bántalom | jog

Bányarém

Bányavasút

Bar

Barackfa

Barátság

Barátsági szerződések | nemzetközi jog

Barázda | több értelemben

Barbarizmus**Bárca**

Bárd | mint eszköz

Barent Willem | holland tengerész

Barferno | 50.000 lakos

Bárgyúság

Bar-Hebraeus Gregorius | arab irodalom

Bárka**Barlangi művészet**

Barna | szín

Barna Izsó

Barna típus

Barográf

Baronga

Barotermométer

Barra | 11.975 lakos

Barre

Barreau

Barrière | lósport

Barrow-In-Furness | 57.586 lakos

Barth Heinrich | német utazó

Basilios | bizánci császár

Basses-Alpes | départm. 113.126 lakos

Basses-Pyrénées | départm. 425.817 lakos

Bastard

Básta szekere | magyar történelem

Bataille

Batár

Batik-nyomás | iparművészet

Batka

Baton

Baton-Rouge | 23.000 lakos

Bátorság

Batterie

Bátya

Baur Ferdinand Christian | teológus

Bavard

Bavaria

Baza | 12.770 lakos

Baziliszkus

Bázis | több értelemben

Bázna | 1456 lakos

B-dur | zene

Beadvány

Beastlore | folklore

Beata

Beatificatio

Beati possidentes

Beatitudo

Beatus

Beau

Beau-monde

Beauté**Beaux arts**

Beaver Falls | 10.054 lakos

Bébé

Becsár | kereskedelem

Bécsi erdő

Bécsi érték

Becstelenség
 Becsű | jog
Becsület
 Becsület-büntetések | jog
 Becsületérzés
 Becsületszó
 Becsvágy
Beczko | 1481 lakos
 Bedekovich-család
 Bedford | grófság, 171.707 lakos
 Bedford | Afrikában
 Bedörzsölési gyógy mód | orvostudomány
 Bedy-Schwimmer Rózsa
 Beef
 Beerdősítés
 Befalazás
 Befásítás
 Befecskendezés | orvostudomány
 Befejezés
 Befőzés
 Befuvás | orvostudomány
 Begy | állattan
 Beismerés | jog
 Beivás
 Bejegyzés
 Bejelentés | jog
 Bejelentési kényszer | rendészet
 Bejelentő hivatal
 Bejler-bég
 Békadaganat | orvostudomány
 Békaeső
Béke
 Békealapítványok
Bekecs | szűcsipar
 Bekecs | földrajz
 Békecsók
 Békedíj | Nobeldíj
 Békekötés
 Béketemplomok
 Bekezdés
 Bekísérés | rendészet
 Békó
 Béldi Ákos
 Bélés | ipar
Bel étage
 Beleznay-család
 Belgaum | tartom. 1,013.261 lakos
Bella gerant alii, tu felix Austria nube
Belletrisztika
Bellevue

Beltrami Luca | olasz építész
Belvízrendezés
Bélyeggyűjtés
 Bélyegmetszés | ipar
 Bélyegző
 Bendigo | 44510 lakos
 Bendin | 21.190 lakos
 Bene Ferenc
Benevolens
Benevolus
 Bengázi | 35.000 lakos
 Bennett James Gordon | amerikai publicista
 Bennett Sterndale William | angol zeneszerző
Benozzo Gozzoli | olasz festő
 Bény | 1554 lakos
Benyomás | filozófia
 Benzil | kémia
 Bér Dezső | rajzoló
 Berczelly Jenő | író
 Berengár | skolaszt. bölcsezt.
Béres | mezőgazdaság
 Bergère
 Berger-Klupáthy-féle találmány
Berkeszi István
Bérkocsisipar és díjszabás
Bérlet
Bérleti szerződés | jog
 Berlini porcellán
Bérlő | mezőgazdaság
 Bérmentesítés | posta
Berserkr | skandináv mitológia
 Berson Artur | aerologus
 Berta
 Bertalan | püspök
 Berteaux Henri Maurice | francia polit.
Berthóty Ferenc | magyar tört.
Bertillon-módszer | rendészet
Besant Annie | angol irodalom
 Besavanyítás
 Besnard Paul Albert | francia festő
 Besőzés
Bestia
Beszállásolás | több értelemben
Beszéd
 Beszédes Kálmán | festő
 Beszédes László | szobrász
 Beszéd- és értelemgyakorlatok
Beszéd fényképezése
Beszédszervek | embertan

Beszédzavarok

Beszegődés

Beszélőgép

Beszterczei szilva

Beszterczei szójegyzék

Betakarítás

Bête | kártyajátékban

Betegség | orvostudomány

Betegségterjesztő rovarok |

orvostudomány

Betegszállítás | orvostudomány

Béthune | 13.607 lakos

Bêtise

Bethlen Gyula | szobrász

Betterment | pénzügy

Betting | lósport

Betű

Betűnemek | nyomdászat

Betűszedés

Betyár

Beuron | 258 lakos, kolostor

Beuroni festőiskola

Bevallás

Beváltás

Bevándorlás

Beverley | 13.185 lakos

Beverly | 13.884 lakos

Bevétel-kiadás | kereskedelem

Bevezetés

Bevitel

Beythe István

Bezoár-kecske

Bhatgaon | 30.000 lakos

Bibelot

Bibescu Demeter

Bibliománia

Bibliotéka

Bibornoki kalap

Bicska

Bicske | 6697 lakos

Bidzsapur | 17.000 lakos

Bieli-tó

Biella | 10.514 lakos

Bielográd | magy. történet

Bigott

Bihé | 95.000 lakos

Bijou

Bijouterie

Bika

Bikanir | hűbéres állam, 53.075 lakos

Bilance

Bilaterális

Bilharzia | orvostudomány

Bilincs

Bilini pasztillák

Billentyű

Billet

Billiárd**Billikom**

Billiton | sziget, 36.858 lakos

Bilse Fritz Oswald

Binche | 11.350 lakos

Binding

Binocle

Biofizika

Biogenezis

Biográfia

Biontológia | természettudomány

Biostatica

Bioszkop

Biotit | ásványtan

Biotomia | természettudomány

Biozofia

Biplán | aeronautika

Bipoláris | növénytan

Bipolaritás

Biquadrát | matematika

Birhum | földrajz

Biretum

Birjues | 13.194 lakos

Birkenfeld | fejedelemség, 50.465 lakos

Birkózás**Bíró**

Birodalmi lovagok

Birodalom

Bírói dorgálás

Bírói felmondás

Bírói hatalom

Bírói hatáskör

Bírói illetékesség

Bírói összeférhetetlenség

Bírói szervezet

Bírói tévedés

Bírói vizsga

Biron Ernst Johann

Biron Péter

Bíróság**Birtok**

Birtokbecslés

Birtokelaprózás

Birtokkeresetek
 Birtokkezelés
 Birtoklap
 Birtokmegoszlás
 Bis
 Bischoff József | német regényíró
 Bishop-féle gyűrű
 Biskupitz | 12.467 lakos
 Bister | festészet
 Biszutum
 Bitang
 Bitlisz | 25.000 lakos
Bitó
Bitorlás | jog
Bizalmam az ősi erényben
 Bizalmi bank
Bizantinizmus
Bizarr
 Bizon-tulkok
Bizonyítás | logika és jog
 Bizonyíték
 Bizonyítvány
 Bizonyosság
 Bizottság
 Bizserkór | orvostudomány
 Biztonság
Biztos | rendészet
 Biztosítási család
 Biztosítéki alap
 Biztosító berendezések | vasutaknál
Biztosító készülékek
 Biztosító lámpa
 Biztosító szolgálat
 Bjelci | 18.526 lakos
 Bjelgorod | 21.850 lakos
 Björneborg | 16.602 lakos
 Blackfeet | etnológia
 Black fever | orvostud.
 Blagaj
 Blagovjescsenszk | 39.629 lakos
Blague
Blamage
Blanc
 Blankenburg | 12.000 lakos
B lap | telekkönyv
 Blaustrumpf
 Blaydon | 20.000 lakos
Blazirt
 Bletonizmus | földalatti források megállapítása
 Bleu

Bloc, **en bloc**
 Blocksberg
Blokk | német
 Blouse | francia
Bluff | angol
 Blyth | 25.000 lakos
 B. M. | Baccalaureus Medicinae
 B moll | zene
Boa | állat
 Bobrinec | 15.000 lakos
 Bobrjuszk | 35.000 lakos
Bocskoros nemes
Boda Dezső, főkapitány
 Bodrogolaszi | földrajz
 Bódy Tivadar | alpolgármester
 Boeuf | francia
 Bogodukov | 12.000 lakos
 Bogutschütz | 20.000 lakos
Bogyó | növény
Bohemia | Csehország
Bohol | szigetcsoport, 250.000 lakos
 Boicza | aranybánya
Bója | tengerészet
Bokor | növénytán
 Bolbec | 12.000 lakos
 Boli | 10.000 lakos
 Bolletta | olasz vámbárca
Bolond gombák
 Bolt
 Bombardement | francia
Bombaszt
 Bomlás | kémia
Bona | latin
Bonapartisták | politika
Bonbon
Bonbonnière
Bonci Alessandro
Bonheur
 Bonhomie
 Boni | fejedelemség Celebeszben
Bonifikáció | kereskedelem
 Bonitálás
Bonitás | kereskedelem
Bon jour
 Bon marché
Bonmot
Bonne
 Bonorum cessio, B. communio, B. possessio
Bonton
 Bonum | latin

Bora, Katharina von | Luther Márton neje
Boradó | pénzügy
 Borbély
 Bortal | esztétika
 Bordélyház
 Bordure
 Borelemzés
 Borgerhout | 38.000 lakos
 Borghesei vívó | esztétika, szobrászat
 Borgóbesztercze | 3000 lakos
 Borgo San Domino | 12.000 lakos
 Borgo San Lorenzo | 14.000 lakos
 Borisszov | 15.000 lakos
 Borisszovka | 16.000 lakos
Borjazás | mezőgazdaság
Borjú | mezőgazdaság
 Borki | a cár elleni merénylet színhelye
Borkorcsolya
 Borleves
Bornirt
 Borócz | 3000 lakos
Borogató | orvostudomány
 Borovo | 2000 lakos
 Borsodnádásd | 2200 lakos
Borsszem Jankó | élclap
Borszesz | kémia
 Borszna | 13.000 lakos
Bortörvény
Borvám
 Borvív
 Bos | állat
 Bosszú
Boston | tánc
Boszorkány | etnologia
Boszorkánymester | etnologia
Botanika
 Botanikus kert
Botbüntetés | jogtudomány
 Bottornya | 2000 lakos
Boudoir
 Bougie | földrajz
 Boulangisták | politika
Boulevard
 Bouquet
 Bourg | 20.000 lakos
 Bourse
 Bouscat | 11.000 lakos
 Boussole
 Bouteille
 Boutique

Bouton
 Bovarizmus
 Boxhagen | 51.000 lakos
 Bozovics | 4200 lakos
Bőgő | hangszer
 Böhmisch-Leipa | 10.000 lakos
 Bölcsesség-fog | orvostudomány
Bölcső
 Bölcsődal
 Börharisnya | irodalom
 Börvely | 2500 lakos
Böttger Johann Friedrich | a porcellángyártás feltalálója
 Bp. | bűnvádi perrendtartás
 B. R. | bene requiescat
 Br. | kémia
 Bracco Roberto | író
Bradford város | 298.988 lakossal
 Bradford város | 15.000 lakos
 Braga | 24.000 lakos
 Bramarbas
Branche
 Brandon | 15.000 lakos
 Brandford | 16.000 lakos
 Braunsberg | 13.000 lakos
Bravour
 Breakfast
 Brentford | 16.000 lakos
Breszt-Litovszk | 50.000 lakos
 Breviter
 Bribir | 4000 lakos
Bricska
 Bridgeton | 14.000 lakos
 Bridgetown | 35.000 lakos
 Bridgewater | 16.000 lakos
Brigetio | történet
 Briggs Henry | matematikus
 Brighthouse | 20.000 lakos
 Brillantine
Brilliroz
 Brinje | 4000 lakos
 Brit-Becsuánföld
 Brit-Beludzsisztán
 Brit-Honduras
 Brit-Kolumbia
 Brive-La-Gaillarde | 17.000 lakos
Brixton város | 75.000 lakos
 Broche
Brochure
 Brockton | 40.000 lakos

Broken-Hill | 24.000 lakos
 Bromley | 33.000 lakos
Bronchus, Bronchiolus, Bronchiális |
 orvostudomány
 Bruchsal | 15.000 lakos
 Bruckhausen | 10.000 lakos
 Brundisium | tört. földrajz
 Brunette
Brusque
 Bubo | orvostudomány
Bucina | arch.
 Buckhaven | 15.000 lakos
 Búcsúlevél | egyb.
 Buczacz | 14.000 lakos
Budai keserűviz
Budapesti Hirlap
Budapesti Kerületi Munkásbiztosító
Pénztár
Budapesti Közlöny
Budapesti Közúti Vaspálya Társaság
Budapesti Napló
Budapesti Önkéntes Mentőegyesület
Budapesti Szemle
Budapesti Ujságírók Egyesülete
Budapesti Villamos Városi Vasút
 Budfalva | 2600 lakos
Budget | politika
 Budjanovci | 2400 lakos
 Buer | 40.000 lakos
Buffet
 Buguruszlán | 12.000 lakos
 Buj | 3100 lakos
 Buják | 2200 lakos
 Bujalance | 10.000 lakos
 Bulandzser | 18.000 lakos
 Bulhár | 12.000 lakos
 Bull
Bulldog
Bulletin
 Bunda
 Bundaberg | 17.000 lakos
 Bundesstaat | politika
 Bundi | 22.000 lakos
 Bunzlau | 16.000 lakos
 Burdur | 12.000 lakos
 Burdwan | 35.000 lakos
Bureau
 Burg | 24.000 lakos
 Burlington | 23.000 lakos
Burschenschaft

Bursikóz
 Burslem | 44.000 lakos
Bury | 56.000 lakos
 Busik | 27.000 lakos
Buste
 Bustyaháza | 2000 lakos
Bútor
 Buxton | 10.000 lakos
 Buzsák | 2200 lakos

 C | zene
C | telekkönyv
 Ca | kémia
 ca | circa
Cabinet
 Cabra | 12.000 lakos
 Caccamo | 12.000 lakos
 Caceres | spanyol tartomány és város
 Cadet
 Caere | ókori város, ásatások
 Caerularius Mihály, patriárcha
 Café, cafetier, cafés-concerts
 Cagni Umberto | sarkutazó
 Caillaux József | francia államférfiú
Caillavet Georges | drámaíró
 Cairnes John | angol közgazdász
 Cairo | amerikai város, 12.000 lakos
 Cakes
 Calamitas
 Calandra Davide | olasz szobrász
Calculus
 Calonne Charles | francia pénzügym.
Camarade
 Cambio
Cambon Paul | londoni francia nagykövet
Cambon Jules | berlini francia nagykövet
 Cambuslang | 24.000 lakos
 Camerarius
Campagne
 Camphausen Ludolf | porosz miniszterelnök
 Camphausen Ottó | porosz pénzügyminiszter
 Campobasso | olasz tartomány
 Campobello | 11.000 lakos
Canaille
 Canalis
Candelabrum
Candidatus
 Canis
Canto, Bel Canto | zene
 Canton | földrajz

Cantor
Cantus
 Canzone
Cap | angol
 Capacitas
 Capisco
 Capitaine
 Capitalis
 Capitulum
 Capra
 Capriole
 Capsula
Caput
Cár | orosz
 Carabine
 Carambolage
 Carcer | latin
 Cárevics | orosz
 Carey Henry | nemzetgazdasági író
 Caricatura
Caricin | 70.000 lakos
Caritas | latin
 Carlton | 15.000 lakos
 Carmarthen | angol grófság
Carmen
 Carmignano | 12.000 lakos
 Carmona | 17.000 lakos
Carneval
Carnivora | állat
 Caro
Carrière
 Carshalton | 11.000 lakos
 Cartago | 10.000 lakos
 Carton
 Cartonnage
 Carvin-Epinay | 10.000 lakos
 Casa
 Casale Monferrat | 31.000 lakos
 Casalmaggiore | 16.000 lakos
Casals Pablo | gordonkaművész
 Cascade
 Cassatio | latin
 Cassette
 Cassino | 13.000 lakos, híres kolostor
 Castelbuono | 10.000 lakos
 Castelfranco | 13.000 lakos
 Castellana | 11.000 lakos
 Castellanus
Castellon de la Plana | spanyol tartomány
 Castel San Pietro | 13.000 lakos

Castel Termini | 13.000 lakos
 Castelvetro | 24.000 lakos
 Castiglione | 13.000 lakos
 Castitas | latin
Castle | angol
 Castleton | 38.000 lakos
 Castratio
 Castres | 23.000 lakos
 Castro | 11.000 lakos
 Castrogiovanni | 25.000 lakos
 Castoreale | 10.000 lakos
 Castro Urdiales | 14.000 lakos
 Castua | 20.000 lakos
 Casula
 Cataplasma | orvostudomány
 Cataracta | orvostudomány
 Caudéram | 12.000 lakos
 Caucaénes | 10.000 lakos
Causa | latin
Cautela | latin
 Caux Mimi, de | magyar énekművésznő
Cavalier
 Cavaliere
Cavalleria
 Cave canem
Cavite | 60.000 lakos
 Caxias | 15.000 és 10.000 lakos
 Cd. | kémia
 C dur | zene
Ceará | braziliai állam 886.000 lakossal és város 48.000 lak.
Cebu | sziget 592.000 lakossal és város 35.243 lak.
Cedál | jogtudomány
 Cédrusolaj
Cékla | növény
 Celaya | 23.000 lakos
 Celebrál
 Célebre
Celebritas
 Célhatározó | nyelvtan
Cella
 Cellit | kémia
 Céllövés
 Céltábla
 Célzás
 Cena | latin
 Cena domini | latin
Cenk | nyelv.
Centi | latin

Centiméter
Centimo | pénz
 Cent jours | történet
Centrálás
Centrális
 Centrikus
Centrum
 Centurio
Cerebrum
Ceremonia
 Cerevic | 2.234 lakos
 Cerköfmajmok | állattan
 Cérna | 2006 lakos
Cérna
 Cernik | 2344 lakos
 Ces dur | zene
Cessio | jog
 C'est la guerre
 Cérium | kémia
 Chadderton | 29.305 lakos
 Chaggáj | zsidó próféta
 Chaise, Chaiselongue
 Chalon-Sur-Saone | 29.951 lakos
 Chambre
 Chambre séparée
Chance
 Change
 Chansonette
Chapeau
Character
 Charade
Charlatan
 Charleston | 58.838 lakos
 Charleville | 20.702 lakos
 Charlottetown | 12.080 lakos
Charmant
Charmeur
 Charte
Château
 Château-Lafitte | híres bortermőhely
 Chatellerauld | 18.180 lakos
 Chatham | 42.250 lakos
 Chaudeau
 Chaumont | 14.872 lakos
 Chauny | 10.436 lakos
Chef
 Chef d'oeuvre
Chemia
 Chemotherapia | orvostudomány
 Cher

Cheshunt | 12.956 lakos
 Chesterton | 11.534 lakos
Chevalier
 Chiari | 10.800 lakos
 Chivarai | 12.500 lakos
 Chiclana | 10.900 lakos
 Chicopee | 19.100 lakos
 Chignon
 Chillicote | 12.900 lakos
 Chinandega | 10.500 lakos
Chipping | 20.400 lakos
 Chitin | állattan
 Chivilkoy | 12.000 lakos
 Chmielnik | 11.200 lakos
 Choc
 Choisy le Roi | 13.000 lakos
 Cholet | 20.400 lakos
 Cholm | 19.200
 Choluteca | 10.800 lakos
 Chorda | állattan
 Chorley | 30.300 lakos
 Chr. | rövidítés: Krisztus
 Chria
Christchurch | 67.878 lakos
 Christmas | angol
 Christophe Henri | Haiti császára
 Chuquet Artur | francia történétíró
 Cianotipia
 Cicisz | héber
Cienfuegos | 70.416 lakos
 Cieza | 13.600 lakos
Cif | kereskedelem
 Cigányzab | növény
Cigányzene
 Cignani Carlo | olasz festő
 Cignaroli Gian B. | olasz festő
 Cigoli Lodovico | olasz építész
 Cikk
 Cilicium
 Cím
 Cimetalma | növény
 Címezés
 Címszerep
 Cingulum
Cinkezés
 Cinkötvények
Cinnamonum | növény
 Cipész
 Cipő
 Circumpolaris

Cirill-írás

Cis | zene

Cis | latin

Cis dur, cis moll | zene

Ciszternahajó | tengerészet

Citál | latin**Citera** | hangszer**Cito, citissime** | latin**Citoyen**

Citromlepke

Citta di Castello | 26.885 lakos

Cittanova | 11.782 lakos

Ciudad Bolivar | 11.686 lakos

Ciudad Real | tartomány, 368.500 lakos és főváros 15.300 lakos

Civica corona

Civil, civilis

Civillista**Civis**

Civis romanus

Civitas

Clairvoyance**Classis**

Claudiopolis | történelem

Ceckheaton | 12.867 lakos

Cleethorps | 21.419 lakos

Clinton | 22.698 lakos

Clitheroe | 12.500 lakos

Cloaca | latin

Clonmel | 10.167 lakos

Closet

Clou

Cm. | a centiméter rövidítése

moll | zene

Cn. | a cián rövidítése

Co. | a kobalt rövidítése

Comp. | rövidítés

Coahuila | mexikói állam

Coaks | koksze megvan

Coalville | 18.330 lakos

Coatbridge | 43.827 lakos

Cobenzl Johann gróf | osztrák kancellár

Coccus | állat

Cochabamba | 24.512 lakos

Cocotte

Codogno | 11.925 lakos

Coelenterata | állattan**Coeur**

Cognomen

Cohärer | fizika

Cohoes | 23.910 lakos

Coitus | latin**Collectio****Collega**

Collier

Collins William | angol regényíró

Collisio**Colloquium**

Colombes | 29.143 lakos

Columbarium

Columbia | város, 21.108 és 12.136 lakos

Columna

Colwyn Bay | 16.791 lakos

Comacchio | 10.877 lakos

Comb | orvostudomány

Comédie

Comitatus**Comité**

Commendatio

Comment | francia

Commerce**Commercium****Commis****Commissio****Commis voyageur****Communio****Compagnon**

Company

Complex

Compliment

Comptoir

Con amore

Concierge

Concord | 19.000 lakos

Concurrentia**Conditio****Coney Island** | sziget**Conférence****Conferentia****Confusio****Conjugatio****Connexio****Conrad Ferenc báró** | vezérkari főnök

Console

Constans

Consternatio

Continuitas

Contour

Contre

Contrôle

Controversia
 Copf
 Copia
 Coquetteria
Corato | 41.573 lakos
Corinth Louis | festő
 Corleone | 14.803 lakos
 Corner | sport
 Corning | 11.061 lakos
Corps
 Corpus delicti
 Correspondance
 Cortina
Cos. | rövidítése Cosinusnak
Costume
Cot. | Cotangens rövidítése
 Cotelette
 Couillet | 10.896 lakos
Couleur
 Couloir
 Council Bluff | 25.082 lakos
Count
 Coup
 Courage
 Courant
 Cousin
 Cousine
 Couvert
Covington | 42.938 lakos
Cowboy
 Cr. | a chrom rövidítése
 Cras
 Crayon
 Creatio
Credit
Credo
Crematorium
 Crème
 Cripple Creek | 10.147 lakos
 Criterium
Croatia
 Crompton | 14.758 lakos
 Crook | 12.310 lakos
Crux
Csábítás | jog
 Csáklya
Családfa
 Csalánszerv | állattan
 Csanak Kalézi | 16.700 lakos
Csap | technika

Csapágy | technika
Csapatnemek | katonaság
Csapóhíd
 Csarnokháza | magyar, 2458 lakos
Császári és királyi
 Császármondák | történelem
Csata | hadászat
 Csatabárd | hadászat
 Csatakígyó | hadászat
Csatt
 Csecsemőkórház | orvostudomány
Csecsemőtáplálás | orvostudomány
Csecsemővédelem | szociálpolitika
 Cseklész | magyar, 2103 lakos
Csele patak
Cselekvény | jog, esztétika, lélektan stb.
Cselekvő ige | nyelvtan
Cselekvőképesség
 Csendháborítás | jog
Csengetyű, csengetyűművek | technika
Csepp
 Cserebomlás | kémia
 Cserép
 Cserkaszi
Csernigov | orosz kormányzóság 2,917.000
 és város 30.197 lakos
 Csigolyaszú | orvostudomány
 Csikcsicsó | magyar, 2120 lakos
 Csík-félék | állattan
 Csiklandás
 Csikló | orvostudomány
 Csikó | állattan
 Csillagférgék | állattan
 Csillangók | állattan
Csillapító szerek | orvostudomány
 Csimkent | 11.000 lakos
 Csing-tau | kikötő város
Csipkerózsika | népmesealak
Csiraplazma | orvostudomány
 Csisztopol | 20.958 lakos
 Csita | 12.000 lakos
Csitrál | indiai fejedelemség, 600.000 lakos
 Csittagong | 24.060 lakos
 Csizma
 Csizmadia
 Csizmadia Sándor | költő
Csoda
 Csodagyermek
 Csomagolás
Csomó | tengerészeti stb.

Csongor és Tünde
Csonkítás | orvostudomány
 Csontátültetés | orvostudomány
Csontos halak | állattan
Csontsorvadás | orvostudomány
 Csonttályog | orvostudomány
Csonttan | orvostudomány
 Csontvelő
 Csoport
 Csoportosulás | jog
 Csorum | 22.000 lakos
 Csorva | magyar, 2172 lakos
 Csoszlu | 25.000 lakos
Cső
 Csökevény
 Csömör | orvostudomány
Csönn-hai | 120.000 lakos
 Csőszívűek | állattan
 Csucs | magyar, 2000 lakos
Csúcsíves építészet

Csugujev | 13.221 lakos
Csuklás | orvostudomány
 Csuklya
 Csuklyásmajmok | állattan
Csun-king | 590.000 lakos
 Csuszan | szigetcsoporthoz
 Csüd | állat
Csülök | állattan
 Csütörtök
 Cuernavaca | 12.668 lakos
 Cuevas | 23.384 lakos
 Cujus regio, ejus religio
 Cukornövények
 Cukrász
 Cullera | 11.947 lakos
Cum jure successionis | latin
 Cum laude | latin
 Curatella | latin
Curitiba | 50.000 lakos
 Czenk | magyar földrajz

3. melléklet.

A Franklin Kézi Lexikona előfizetési felhívása:

A Franklin Kézi Lexikona.

Kiadásunkban legközelebb olyan könyv jelenik meg, a mely nemcsak régóta érzett szükségletét fogja pótolni minden művelt embernek, hanem egyenesen nélkülözhetetlen lesz számára. Egy háromkötetes kézi lexikon lesz ez **A Franklin Kézi Lexikona** címmel.

A mai élet nagy változatossága és ezerfelé elágazó, szövevényes volta teremtette meg a lexikonok mindennapos használatának szükségét. Mig az egyes ember képzettsége, életpályája mindinkább fokozódó kíváncsi miatt mind egyoldalúbbá válik, a körülöttünk zajló élet mind újabb és újabb olyan kérdéseket vet fel, amelyek túlterjednek ismereteink körén, pedig a feleletet rájuk nemcsak érdeklődésünk, hanem sokszor fontos érdekünk is megkívánja. Senki sem lehet annyi ismerete, hogy a tudományok, mesterségek és emberi ügyességek mindegyikét felölelje és senki sem kerülheti el, hogy ugyyszólván mindennap szüksége ne legyen olyan dolgoknak ismeretére és megértésére, a melyek túlterjednek ismeretei körén. Ebben a helyzetben a jó lexikon segít rajtunk, amely mindent tud, aminek tudására alkalmilag szükségünk van és mindent úgy magyaráz meg, hogy minden előképzettség nélkül is megérthetjük.

A tapasztalat azonban megmutatta, hogy a húsz-harminc kötetre terjedő nagy lexikonok, bármily nagy kulturális hasznuk van is, nem felelnek meg teljesen a mai élet gyakorlati kíváncsainak. Túlágos terjedelmük, a tömérdek fölösleges tudnivaló, melyeket mindenki úgyis tud, vagy amelyekre a gyakorlati életben élő embernek soha sincs szüksége, az egyes közlések túlágos terjedelme nehézkessé teszi a nagy lexikonok használatát, drágaságuk pedig nem mindig arányos belső értékükkel. Különösen pedig az a sok olyan tudnivaló nehezíti meg a nagy lexikonok használatát, amelyek felvételét csakis a teljességre való törekvés indokolja, holott szükség rájuk a lexikonban tulajdonképpen nincs, mert vagy tudja őket úgyis mindenki, még a csekélyebb műveltségű ember is, vagy csak

a szakembernek lehet rájuk szüksége, aki pedig szakismereteit úgysem a lexikonból fogja meríteni.

Ezért van szükség a lexikális anyag redukálására, olyan lexikonra, amely mellőzi **a nagy lexikonok sok fölösleges ballasztját**, nem áldozza fel a könnyen használhatóságot a teljesség kedvéért, hanem azt öleli fel s csak olyan terjedelemben, amire s ahogy az átlagos művelt embernek egyáltalán szüksége lehet. **Sok fölösleges dolog helyett csupa szükséges és hasznos tudnivaló, szakszerű, hosszadalmas magyarázatok helyett a tények, adatok és ismeretek világos, könnyen érthető összefoglalása**, csekélyebb terjedelem mellett a lehető legkönnyebb kezelhetőség, – ezek a modern használható lexikon tulajdonságai stb., stb.

4. melléklet

A Franklin Kézi Lexikonéről a vidéki sajtóban közzétett ismertető cikk

Egy modern mindenttudó.

Semmi sem jellemzi jobban a mi korunkat, mint az az ellentét, amely a művelt embernek ismeretköre és a mindennapos szükségletté vált ismeretek roppant kiterjedése között van. Az embert arra hajtja a szükség, hogy többé-kevésbbé egyoldalúan képezze ki magát, ha a maga életpályája dolgaiban teljes és biztos képzettséget akar szerezni. A tudományok többi területeit kénytelen elhanyagolni, a polihisztor ma már körülbelül a lehetetlenség sorába tartozik. Viszont azonban az élet minduntalan vet fel olyan problémákat, melyek megoldásához okvetlen szüksége van mindenkinek szakmájától távolosó ismeretekre.

Ezt az ellenmondást a modern ember úgy egyenlíti ki, hogy tart magának a könyvespolcán egy saját külön mindenttudót, aki tud mindent, amire gazdájának szüksége lehet és gyorsan, könnyen, megbízhatóan ad meg minden felvilágosítást minden felmerülő kérdésre. Ez a mindenttudó – mindenki kitalálhatta – a lexikon, ez a modern életet jellemző könyv, az emberi művelődés eredményeinek a mindennapi élet számára való feldolgozója.

Nagy kulturájú nemzeteknél a lexikonnak különböző típusai fejlődtek ki, a feldolgozás módja, a terjedelem stb. különbségei szerint s egy-egy nagy lexikon valóban enciklopédiája szokott lenni az egész emberi művelődésnek. Nálunk azonban jóformán csakis a nagy, számos kötetre rugó lexikonok alkotása irányában haladt a fejlődés. Tudjuk, hogy az első erőfeszítések ebben az irányban még a múlt század első felében történtek, de sikerre csak a legújabb időben jutott az ügy. Csaknem teljesen el volt azonban eddig hanyagolva egy másik lexikon-típus, amelynek pedig gyakorlati hasznossága talán fontosabb a nagy lexikonokénál is; a kisebb terjedelmű, de épp azért könnyebben kezelhető kézi lexikon.

Mindenki tapasztalhatta, hogy mikor hirtelen egy adatra, egy tényre vagy sürgős felvilágosításra van szüksége, a nagy lexikon célszerűtlennek bizonyul, mert a címszók roppant tömkelegében idő kell, amíg rábukkan a keresett címszóra s ha megtalálja is, oly bő és hosszas ismertetést talál, amely inkább tanulmányozásra való, mint a gyors, pillanatnyi tájékoztatásra.

Ez adja meg leginkább a kézi lexikon szükségét. Munkám vagy olvasmányom közben fennakadok egy adaton, amelyet nem ismerek, pedig nélküle nem haladhatok tovább. Arra azonban sem időm, sem nyugalmam, hogy az illető tárgyról hosszas értekezéseket olvassak. Csak azt az egyetlen adatot keresem, amelyre szükségem van, hogy aztán tovább haladhassak. **A nagy lexikon a maga tulságos bőségével nem ilyenkorra való**, itt a kisebb kézi lexikon segít, amelyben hamar megtalálom, amire szükségem van és azonnal rábukkanok arra az adatra, amelyet keresek, anélkül, hogy fölöslegesen töltenem kellene az időt. A nagy lexikon bővebb felvilágosításai elmaradnak egy nyugodtabb órára.

A nagy lexikon tulajdonképpen enciklopédia, amely teljességre törekszik s ezért felölel minden olyan részletet is, amelyet az ember sohasem keres lexikonban, mert nem szükséges keresni, úgyis tudja. Talán még az elemi iskolában tanulta meg. **Mi szükség van arra, hogy ezek is benne legyenek?** A nagy lexikon, a maga elméleti teljességre való törekvéseben, nem hanyagolhatja el az ilyen részleteket, a kisebb kézi lexikon azonban, amely csupán gyakorlati célokra törekszik, mellőzi őket, **mint fölösleges ballasztot, amelyet úgysem keres benne senki**, tehát nem is nélkülöz senki.

Az ilyen kézi lexikon praktikus használhatóságát kipróbálhatta mindenki. Ha megvan is a könyvszekrényemben a kézi lexikon mellett a nagy lexikon, mindig a kézi lexikonhoz fordulok előbb s csak ha nagyon bő felvilágosításra van szükségem, fordulok a nagyhoz. A kézi lexikon jobban a kezem ügyébe esik, állandóan ott tarthatom íróasztalomon, megtalálni benne, amit keresek, alig kerül több időbe, mintha megnézem az órám.

Ilyen mindig kezünk ügyébe eső kézi lexikont ad ki most a Franklin-Társulat. Címe: A Franklin Kézi Lexikona. Szerkesztésének irányító oka az, hogy mindenből csak annyit vettek fel bele, amennyire az embernek csakugyan szüksége van, amennyit csakugyan keres a közönség a lexikonban. **Minden fölösleges dolgot elhagytak belőle, hogy fölvehessenek minden szükségeset.** Mindent abban a terjedelemben adnak, ahogy szükséges; **mellőzik a tájékozódást megnehezítő túlbőséget** anélkül, hogy mellőznének bármit is, amire szükség lehet. Bizonyára nem könnyű feladat volt megállapítani ezt a helyes mértéket, de a mai élet kívánalmainak s a mai műveltség teljes anyagának helyes ismerete alapján fényesen sikerült ez a nehéz feladat. A Franklin Kézi Lexikona ily módon megbecsülhetetlen gyakorlati segédeszköze lett a művelt magyar embernek. A nagy lexikont arra nézve, akinek megvan, kiegészíti, s arra nézve, akinek nincs meg, pótolja.

A Franklin Kézi Lexikona az adatok megbízhatósága és pontossága dolgában is a legnagyobb gonddal van kidolgozva. Szerkesztője Radó Antal, a kitűnő író vezetése alatt csupa kiváló szakemberekből áll, akik a maguk szakmája körén belül a legnagyobb lelkiismeretességgel és gondossággal végezték feladatukat, úgy, hogy a lexikon adataira nyugodtan támaszkodhatik bármikor bárki.

Három szép, vaskos kötet, kitűnő tartós papiroson, szép metszésű, nagy betűkkel, száznál több színes és fekete képmellékletekkel, ízléses és erős kötésben. Az ember szívesen lát maga előtt, az íróasztalon, kézikönyvei közt három ilyen rokonszenves külsejű, okos kötetet. Az ára A Franklin Kézi Lexikonának mindössze 54 korona. Megszerzése tehát senkire sem jár nagy anyagi nehézséggel. Minden jel arra vall, hogy hamarosan nagy kelendőse lesz s úgy meggyökerezik minden házban, hogy művelt magyar ember meg sem lehet nélküle.

5. melléklet

A Révai Nagy Lexikonáról a lapokban közzétett hirdetés:

RÉVAI NAGY LEXIKONA első kötete megjelent!

Megindult a nagy munka, mely 18 hatalmas kötetben a mai magyar kultúra teljes és hű képét nyújtva, korunk tudásának egész anyagát fogja felölelni.

A közönség ime láthatja, hogy úgy a szerkesztőség, mint a kiadóhivatal **beváltotta az ehhez a korszakos nagy nemzeti munkához fűzött várakozásokat.**

Illetékes tényezők már az első kötet áttanulmányozása után is úgy nyilatkoztak, hogy itt becsületes törekvés szilárd akaraterővel, széleskörű tudás kiváló szervező-képességgel párosulva, oly nagyszabású alkotást hozott létre, minő csak legkiválóbb szaktudósaink vállvetett közreműködésével és minden technikai eszköz kihasználásával létesíthető.

A nagy magyar közönség egészséges érzéke előre is bizalmával tisztelte meg ezt a nagy vállalatot. Reméljük, hogy ez a bizalom most még megerősödött, hiszen már az első kötet is tanúságot tesz arról, hogy ennek az **egész, alkatában monumentális munkának** szellemi és technikai előállítása egymagában nagyobb anyagi erőt fog igényelni, mint talán az összes magyar irodalmi vállalatok az utolsó tiz esztendőben együttvéve.

Az az országos érdeklődés, mely munkánk iránt nyilvánult, fényesen bizonyítja, hogy ezúttal valóban általános szükséglet kielégítéséről van szó. De nem hallgathatjuk el – magának a közönségnek érdekében – hogy az **üzleti élelmesség** e természetszerűen keletkezett és fokozódó érdeklődést a maga javára olyképen igyekszik kihasználni, hogy **a Révai Nagy Lexikonától teljesen független, más könyvsorozatokkal is összekombinált, kis vagy kézi lexikonokat ajánl a t. közönségnek, amelyek alkalmasak annak a látszatnak a feltüntetésére, mintha azok a mi várva-várt Nagy Lexikonunkkal azonosak, azzal valamely módon kapcsolatosak, vagy épenséggel a természetszerűleg elavult Pallas Nagy Lexikonának kiegészítői vagy kivonata volnának.**

Jóembereink mindenfelé oly kijelentésekkel és híresztelésekkel találkoznak, a melyek a mi munkánkat leszólni és egyáltalában az egész művelt világ kialakult véleményével szemben a nagy lexikonok jelentőségét kisebbíteni akarják.

Igazságos ügyünkbe vetett hittel, önérzettel és meggyőződéssel utasítjuk vissza az efféle célzatos híreszteléseket és ide iktatjuk a mai magyarság egyik legnagyobb elméjének véleményét:

„Minden nagy kulturnemzetnek az enciklopédia terén **megvan a maga nagy nemzeti dicsősége**: a franciának a nagy Larousse, a németnek a Meyer és Brockhaus, az angolnak az Encyklopedia Britannica, **a magyarnak is meglesz a maga nemzeti dicsősége: Révai Nagy Lexikona**, de bármiféle rögtönzött kis vagy kézi lexikon semmiesetre sem lesz az.”

Magának a művelt nagyközönségnek érdeke tehát, hogy a megrendelésnél szigorúan megkülönböztesse a mi Nagy Lexikonunkat egyéb, egészen más terjedelmű és természetű vállalatoktól és **határozottan tiltakozzék mindennemű megtévesztési kísérlet ellen.**

E célból kérjük a t. közönséget, hogy az elébe tett előfizetési ívet mindig gondosan vizsgálja meg és csak akkor írja alá az, aki a Révai Nagy Lexikonát megrendelni kívánja, ha megbizonyosodott arról, hogy az a megrendelni óhajtott 18 kötetes Révai Nagy Lexikonáról szól.

Révai Nagy Lexikona terjesztésének hazafias és nagy kulturális jelentőségű feladatára a legnagyobb fővárosi könyvterjesztő vállalatok egy szervezetbe egyesültek. **Ez a központi szervezet bocsátja közre a megrendelő-íveket és egyszersmind tanácsal és utbaigazítással rendelkezésre áll mindazoknak, akik Révai Nagy Lexikonát óhajtották megrendelni, de megtévesztés folytán más lexikonra szóló rendeletet irtak alá.**

Kérjük a t. közönséget, hogy a Nagy Lexikon központi terjesztő szervezetének **igazolt képviselőit** szívesen fogadni és őket, ügybuzgalommal és lelkesedéssel magukra vállalt feladatuk teljesítésében hathatósan előmozdítani sziveskedjék.

RÉVAI NAGY LEXIKONA
központi terjesztő irodája.

RÉVAI NAGY LEXIKONA
kiadóhivatala.

6. melléklet.

A Révai Nagy Lexikonáról a lapokban közzétett óvás:

Óvás, kérelem és figyelmeztetés a t. vasuti tisztviselői Karhoz!

A magyar királyi államvasutak igazgatósága a máv. Hivatalos Lapja i. é. február hó 11 2. számában közzétett 36172/911.számu rendeletével a **legmelegebben** ajánlja a t. vasuti Tisztviselői Karnak

Révai Nagy Lexikonát

mely »az összes vasuti ismereteknek teljes enciklopédiáját fogja magában foglalni s **melynek megszerzése kívánatos minden oly vasutasra nézve, aki az általános művelődés szempontjain kívül a maga szakmájában is tájékozást keres.**«

A Máv. igazgatóságának e megleghangu ajánlásában Révai Nagy Lexikona szerkesztősége törekvéseinek, a magyar kultúra érdekében kifejtett jelentős munkálkodásának oly kitüntető elismerését látja, mely egyuttal buzdításul szolgál arra, hogy feladatát lankadás nélkül, szívos kitartással, a sikerre való teljes jogosultsággal teljesítse.

A magyar vasutasok éber kulturérzékéről, a maguk valódi szükségletének helyes felismeréséről tanuskodik az a körülmény, hogy tömegesen rendelik meg **Révai Nagy Lexikonát.**

*

A siker, melyet Révai Nagy Lexikona az egész magyar intelligencia és ennek egyik nagy sullyal bíró rétegében, a magyar vasutasok körében kivivott magának, *arra csábította egy minden előkészület nélkül*, a szó legszorosabb értelmében hevenyészve, minden komoly terv és ethikai törekvés nélkül megindított és kizárólagosan *tisztességtelen üzleti versengést célzó kézi lexikon* terjesztőit, hogy a Révai Nagy Lexikona érdekében kiadott ajánlást a maguk javára csalárdul kiaknázzák és a jóhiszemű vasutas közönség bizalmával *rútul visszaéljenek.*

A kézi lexikonnak ezek a terjesztői a Máv. Hivatalos Lapjával a kezükben azzal állítanak be a vasutasokhoz, hogy: »Bizonyára méltóztatott tudomást szerezni a lexikon megjelenéséről...« és felolvassák a Máv. igazgatóságának ajánló rendeletét – **de olyképpen, hogy Révai Nagy Lexikona helyett kézi lexikont mondanak**, és az előfizetési iv, melyet aláíratnak, nem a Máv. igazgatósága részéről ajánlott Révai Nagy Lexikonára, hanem a kézi lexikonra szól, **melyet ily módon megtévesztéssel, csalárd uton, csempészve sóznak reá a jóhiszemű rendelőre.**

A kézi lexikon terjesztői azonban nem érik be a **megtévesztésnek** ezzel az egy módjával, hanem a nyert kioktatásnak megfelelően a legkülönfélébb hazugságokat viszik a piacra. Így azt hitetik el a vasutasokkal, hogy a lexikon bolti ára 116.– korona és csak a vasutasok kapják 54.– koronáért, mert a kereskedelmi kormány avégből, hogy a vasutasok olcsóbban jussanak a lexikon birtokába, tetemes szubventióval járult hozzá a vállalathoz.

Mindez szemenszedett valótlanság.

Nap-nap után érkeznek hozzánk panaszok e visszaélések miatt és ezért indittatva érezzük magunkat, hogy ezeket a hazai irodalmat sulyosan kompromittáló visszaéléseket a nyilvánosság elé vigyük, figyelmeztetvén és egyuttal kérvén a t. Vasutasokat, hogy:

1. Minden olyan esetben, midőn a Máv. igazgatóságának ajánló rendeletére való hivatkozással a munka pontos megjelölése nélkül a lexikont 116.– korona helyett 54.– koronáért ajánlják megvételre holmi „sajtóügyi főnökök”, – az illetőket azonnal a

rendőrségnek szíveskedjenek átadni, mert itt csalárd visszaélés forog fenn az Igazgatóság ajánlatával.

2. **Szíveskedjenek minden egyes ily esetet a csalók nevének közlése és a ténykörülmények felemlítése mellett tudomásunkra adni, hogy magunk is folyamatba tehessük a bünvádi eljárást csalás miatt.**
3. **Szíveskedjenek mindazok a t. vasutasok, akik az ilyen megtévesztésnek áldozatául estek, a tőlük kicsalt rendelést visszavonni és azt szükség esetén bírói uton érvényteleníteni.**

Bizunk abban, hogy az előkelő gondolkozású magyar közönség támogatni fog bennünket a mi becsületes törekvésünkben és közérdekből is segíteni fog nekünk abban, hogy *ezuttal végre letörjünk ezeket a világszerte példátlanul álló – egyazon forrásból fakadó – szemérmetlen orvtámadásokat, melyek minden nagyobb szabású és kulturális értékű vállalkozásnak gáncsot akarnak vetni.*

RÉVAI NAGY LEXIKONA
terjesztő osztálya
Budapest, VIII., Üllői-ut 18.